

JADZĪGA GRĀMATA VAJADZĪGA GRĀMATA

LATGALIEŠU
literatūra

ZVAIGZNE ABC

J. Kursīte, A. Stafecka

LATGALIEŠU literatūra

Mācību līdzeklis

Noskannējis grāmatu un failu izveidojis Imants Ločmelis

ZVAIGZNE ABC

VAJADZĪGA GRĀMATA VAJADZĪGA GRĀMA

LATGALIEŠU literatūra

Izdevums ir pirmā plašāka hrestomātija, kurā aptverta latgaliešu literatūra no vissenākajiem laikiem (garīgā literatūra) līdz mūsdienām. Pārstāvēti nozīmīgākie Latvijas un emigrācijas rakstnieki, par kuriem sniegtas arī biogrāfiskas ziņas. Izlasi papildina komentāri par latgaliešu rakstu valodu.

ZVAIGZNE ABC

ISBN 9984-04-207-3

J. Kursīte, A. Stafecka

LATGALIEŠU literatūra

Mācību līdzeklis

ZVAIGZNE ABC

Grāmata izdota ar Latvijas Republikas Izglītības
un zinātnes ministrijas finansiālu atbalstu

Sastādītājas — *Janīna Kursīte* un *Anna Stafecka*

Mākslinieks *Eduards Groševs*

Par izdevumu atbild *Janīna Kursīte* un *Anna Stafecka*

Apstiprinājusi Latvijas Republikas Izglītības
un zinātnes ministrija

IEVADS

Skolēnu un skolotāju vērtējumam tiek nodota pirmā latgaliešu literatūras hrestomatija pēckara posmā. Tas ir pārejas laika darbs daudzējādā ziņā, jo, pirmkārt, nav pilnībā apzināta un izvērtēta trimdas literatūra, arī pašmāju literatūra gaida rūpīgu izpēti un pārvērtējumu, otrkārt, ir bijis pārrāvums latgaliešu rakstītās valodas tradīcijā, turklāt ir nepieciešama latgaliešu pareizrakstības modernizācija. Tā arī tiek veikta, taču, kamēr tā vēl nav pabeigta un laika pārbaudi izturējusi, pagaidām — šim darbam — izvēlējamies kompromisa variantu, proti, latgaliskos tekstus sniedzam tradicionālajā t. s. Pētera Stroda ortogrāfijā. Lai uzskatāmāk raksturotu latgaliskās rakstības attīstību, senākā posma darbi doti tā laika rakstībā, arī no nākamā posma daži darbi atstāti oriģināl-rakstībā. Savukārt komentāri un apceres par latgaliešu literatūru un valodu sniegti latviešu literārajā valodā. Lai radītu priekšstatu par jauno ortogrāfiju, daži mūsdienu autoru darbi doti tajā arī (Pēteris Jurciņš, Anna Rancāne, Antons Kūkojs). Arī ilustratīvā folkloras materiāla rakstība dažkārt ir tuvināta tautas runai. Komentāros un apcerēs personvārdi un uzvārdi rakstīti latviešu literārajā valodā, iespēju robežās respektējot pašu autoru rakstību.

Pārnovadnieki mums un mēs paši sev bieži uzdodam jautājumu, vai maz ir vajadzīgas grāmatas vēl latgaliski, ja jau latviešu literārā valoda kļuvusi tik nabadzīga un noplicināta. Varbūt viens no iemesliem šim bēdīgajam stāvoklim ir tieši tas, ka nav istas iespējas izloksnēm, sarunvalodai un citiem leksikas slāņiem bagātināt, dažādēt latviešu literāro valodu. Arī tas, ka, sākot ar sešdesmitajiem gadiem, Latvijā latgaliešu rakstu valodai tika liegtas jebkuras iespējas normāli pastāvēt

un attīstīties, ir viens no iemesliem latviešu literārās valodas noplicinātībai. Vienveidība — lai cik "pareizi", universāli tā arī būtu izstrādāta, neglābjami veicina valodas atrofēšanos. Jo vairāk mēs kopsim izloksnes, jo lielāku uzmanību pievērsīsim latgaliešu rakstu valodai, kas veidojusies uz augšzemnieku izlokšņu pamata, jo bagātāka būs arī mūsu kopnacionālā latviešu valoda un kultūra.

Latgaliešu literatūra nav tik bagāta un daudzveidīga kā kopnacionālā latviešu literatūra. Arī latviešu literatūrai nav tik bagātas tradīcijas kā vācu vai angļu, bet nekas — dzīvo taču! Ja lolosim mazvērtības kompleksus, tad nekā mums nebūs. Nav tik svarīgi, kad tautai (vai tautas daļai, kā šajā gadījumā) radušies pirmie rakstītās literatūras paraugi. Daudzviet — jo vēlāk sākusies rakstība, jo labāk saglabājusies mutvārdu tradīcija (folklorā). Un folklorā slēpj sevī tikpat lielas bagātības kā daiļliteratūra.

Pirmajos latgaliešu daiļliteratūras darbos valoda un izteiksme bieži vien ir neveikla (rakstītāji cittautieši, parasti poļi vai lietuvieši), neizkopta, ar poļu vai lejaslatviešu literatūras tradīcijas spēcīgiem iespaidiem. 18. gs. arī lejaslatviešu literatūra nav pārāk izkopta (rakstītāji vācieši). Jā, Latgalē literārās rakstības attīstība vēsturisko apstākļu dēļ aizkavējās. Tomēr vai kultūrā visu var mērot tāpat kā saimnieciskajā attīstībā — te ir progress, te regress, te labi, te slikti? Nereti tas, kas šķietami atpalicis, neveikls, pēc kāda laika izrādās vērtība, un otrādi. Latgaliešu literatūras šķietamā atpalicība ir mūsu senču ciešanu valoda un viņu pārestību literatūra. Ja smejamies par neveiklu salīdzinājumu vai kādreiz pārlietu sentimentālu, naivu izteiksmi u. tml. "vainām", tad mēs smejamies paši par sevi un turpinām veidot tādu "kultūru", kur visas nākamās paaudzes smej par saviem senčiem un domājas savā probežotībā pārākas esam.

Katrs laikmets izveido savus priekšstatus par pasauli, savu uzvedības kodeksu, savu valodu, kas atainojas arī literatūrā. Jā, protams, Andriņa Jūrdža vai Pitera Miglinika dzejai nav tā mākslinieciskā spožuma un elegances, kas 20. gs. dzejnieku Jāzēpa Leļa (pseud. J. Pūrmalīts), Alberta Spoģa vai Annas

Rancānes dzejai. Pēdējie ir akadēmiski izglītoti, varējuši veltīt laiku dziļākām valodas vai literatūras, filozofijas studijām. P. Miglinīkam, A. Jūrdžam visa dzīve pagāja, mēģinot sadabūt jēl kādas zinību druskas no ārpasaules, un pati šī ār pasaule vairumā gadījumu bija nesaņiedzama. Tādā ziņā, protams, 20. gs. (īpaši Latvijas brīvvalsts vai emigrācijas gadu) latgaliešu literatūra salīdzinājumā ar 18. un 19. gs. uzrakstīto ir pārāka, daudzveidīgāka. Tomēr bez Andriņa Jūrdža un Pītera Miglinīka uzdrīkstēšanās rakstīt nebūtu latgaliešu literatūras un, iespējams, pat Latgales latviešu valodas.

Nedaudz par izvēlēto darbu atlasē principiem. Ārpus izlases palikusi virkne darbu tādēļ, ka ne visiem autoriem ir skolas hrestomātijai piemēroti sacerējumi, bez tam, izvēloties kādu fragmentu no prozaiķu devuma, rodas papildgrūtības. Pēc iespējas centāties atlasīt isākus darbus — stāstus, noveles vai tēlojumus, tikai dažreiz izlīdzoties ar romāna fragmentiem (kā, piemēram, Antona Rupaiņa "Tauta grib dzeivot"). Mazāk, nekā varbūt pienāktos, pārstāvēti pēckara posmā Latvijā rakstītie daiļdarbi, jo tie vieglāk pieejami nekā trimdas autoru darbi.

Hrestomātijā netika uzņemti tie latgaliešu rakstnieku darbi, kas sarakstīti latviešu literārajā valodā (Alberts Sprūdžs, Antons Rupainis, Jānis Klīdzējs), jo svarīgāk likās vispirms apzināt un parādīt latgaliešu rakstu valodas attīstību un īpatnības literatūrā. Jautājums par to, kas uzskatāms par latgaliešu, kas kopnacionālajai literatūrai piederīgu, ir visai sarežģīts. Piemēram, gandrīz neiespējami nošķirt Latgalē savāktu folkloru no citu Latvijas novadu folkloras. Jau tā vēstures garajos ceļos daudz kas no tautasdziesmu, buramvārdu, pasaku bagātības izzudis neatgriežami. Ja mēģinātu stingri nodalīt, piemēram, latgaliešu tautasdziesmas par dievībām (Dievu, Māru, Laimu, Ūsiņu, Dieva dēliem, Saules meitām u. c.) no Zemgalē, Kurzemē, Vidzemē pierakstītajām, tad vairāku dievību raksturīpatnības varētu būt nesaprotamas. Tieši šī iemesla dēļ apcerē par folkloru tautasdziesmu, mīklu u. c. piemēri ne vienmēr ir nākuši tikai no Latgales.

Hrestomātijā, protams, var lasīt katrs, kam ir interese par latgaliešu literatūru, tomēr visvairāk tā noderēs vidusskolēniem,

studentiem un skolotājiem. Tāpēc galvenokārt devām tos tekstus, kuri pusaudzā un jaunieša uztverei tuvāki un saprotamāki. Otrs svarīgs nosacījums daiļdarbu izvēlē bija to mākslinieciskais līmenis. Latgaliešu literatūrā ir daudz darbu, kuros ir kvēls tēvzemes mīlestības apliecinājums, daudz Latgales skaistās dabas tēlojumu, tomēr daļa no tiem mākslinieciski nevarīgi. Tāda veida daiļdarbi netika iekļauti šajā hrestomātijā, izņemot latgaliešu literatūras sākumposmu, kur atbilstoši klasicisma priekšrakstiem svarīgākais bija nevis mākslinieciskums, bet gan saturiskais (patiesības) princips. Trešais nosacījums — katrs izvēlētais dzejnieks pārstāvēts vismaz ar diviem trim darbiem. Prozas tekstu izvēle radīja zināmas grūtības. Lielromānu fragmenti grūti iekļaujami hrestomātijā, — pārāk īss fragments neko neizsaka ne par darba saturu, ne formu.

Būsim priecīgas, ja šī hrestomātijā rosinās skolēnus dziļākai interesei par latgaliešu literatūru un valodu. Pienācis laiks iepazīstināt skolēnus arī ar jaunu latgaliešu literatūras vēsturi un gramatiku. Tam gan ir nepieciešami lielāki priekšdarbi. Jau ar hrestomātijas sastādīšanu bija zināmas grūtības un kavēkļi. Mēs, šīs hrestomātijas veidotājas, pārstāvam pēckara gadu paaudzi, kurai par latgaliešu rakstu valodu un literatūru ne skolās, ne augstskolās gandrīz nekas netika mācīts. Šo zināšanu apguve notikusi haotiski, nevienmērīgi. Par iegūto mums jāpateicas tiem retajiem Staļina nometnes izturējušajiem vecākās paaudzes latgaliešu kultūras darbiniekiem kā Jānim Cibulskim, Valerianam Viļčukam. Ļoti pateicīgas esam Janinai Bukšai, Stokholmā dzīvojošajai literatūrvēsturnieka Miķeļa Bukša atraitnei, valodniekam Valdim Zepam (Amerikas Savienotajās Valstīs) un dzejniekam Albertam Spogim (Vācijā) par iespēju dziļāk ielūkoties un izprast trimdas kultūrdzīves procesus. Daudz palīdzējušas arī pārrunas ar kolēģiem Vitoldu Valeini, Antonu Breidaku un Lidiju Leikumu. Lai paldies visiem, kas sekmēja šī darba tapšanu!

Janina Kursīte, Anna Stafecka

Krakovas Zinātņu akadēmijas uzdevumā un kalpoja pētnieciskiem nolūkiem.

Pirmais tautas garamantu vākums, kura adresāts ir Latgales latviešu lasītājs, bija Pētera Smeltera "Tautas dzīsmu, pōsoku, meikļu un parunu vōceleite" (Rīga, 1899). Tā kā šai laikā vēl pastāvēja latgaliešu drukas aizliegums, Pēteris Smelters maskēšanās nolūkos bija spiests rakstīt, ka krājums paredzēts zinātniskiem mērķiem. Šī paša iemesla dēļ paskaidrojumi rakstīti lejaslatviešu literārajā valodā. Pētera Smeltera "Vōceleitē" publicētas 47 tautasdziesmas, 188 mīklas, 183 parunas, kā arī 2 pasakas.

Tikai deviņpadsmitā gadsimta beigās izveidojās pirmais lielākais latgaliešu inteliģences pulciņš. Pārsvārā tie bija katoļu mācītāji (Jānis Višņevskis, Francis Trasuns, Nikodems Rancāns, Pēteris Smelters u. c.). Viņi bija folkloras vācēji un apkopotāji. Pēteris Smelters iesūtīja prāvu skaitu latgaliešu tautasdziesmu Krišjāņa Barona veidotajām "Latvju dainām" (1894—1915). Lai gan "Latvju dainās" Latgalē pierakstītās tautasdziesmas veido tikai vienu sešpadsmito daļu no kopapjoma, tas tomēr ir nozīmīgākais vākums. Tā ir pirmā reize, kad latgaliešu dainu krājums kopējā latviešu folkloras pūrā pārstāvēts tik apjomīgi. Bez Pētera Smeltera "Latvju dainās" līdzdarbojušies Francis Laizāns, Kazimirs Skrinda, Aleksandrs Ancāns un daži citi.

Pēc drukas aizlieguma atcelšanas tiek publicēta vesela virkne tautasdziesmu, pasaku, mīklu izlašu. Tā Ontona Skrindas un Franča Obšteina kārtojumā iznāk "Dzīsmu vōceleite" (Pēterburga, 1908), bet dzejnieka Staņislava Cunska kārtojumā — "Latvīšu tautas dzīsmes" (Rēzekne, 1914). Savukārt Eduarda Kozlovska redakcijā iznāk krājums divās daļās "Dzīmtines skaņas. Tautas dzīsmes" (I—II, Rēzekne, 1918). Šajā pašā laikā tiek aktivizēti arī pasaku un teiku publicējumi. Drīz vien pēc drukas aizlieguma atcelšanas pārdošanā parādās "Myusu tautas teikas un pōsokas" (I—II, Līvāni, 1908). Dzejnieka Staņislava Cunska redakcijā Rēzeknē iznāk "Latvīšu tautas pōsokas" (1913), kur ievietotas gan tikai 3 pasakas. Nedaudz lielāks ir Naaizmērstules sakārtotais

krājums "Tautas pōsokas" (Rēzekne, 1923; pavisam 9 pasakas). Mazāk ir veicies ar mīklu izdošanu. Lielāku skaitu mīklu bija savākuši Rēzeknes tirdzniecības skolas audzēkņi. Ši mīklu izlase iznāca Teklas Miglinieces redakcijā — "Latvišu tautas meikles" (Rēzekne, 1915), te apkopotas 500 mīklas.

Latvijas valsts neatkarības gados latgaliešu folklorā tiek apzināta galvenokārt kopā ar pārējo novadu folkloru. Daudz latgaliešu tautasdziesmu ir Pētera Šmita kārtotajā izdevumā "Tautas dziesmas". Papildinājums Krišjāņa Barona "Latvju dainām" (R., I—IV, 1936—1939). Te tautasdziesmu iesūtītāju vidū ir Daugavpils, Ludzas, Rēzeknes, Aglonas vidusskolu skolēni, Rēzeknes skolotāju institūta studenti. Rosīgi līdzdarbojušies Latgales kultūras darbinieki — Stepons Seiļš, Naaizmērstule (Rozālija Tabine), Alberts Sprūdžs, Vladislavs Locis, Jānis Cibulskis u. c. Krietna daļa no Latgales tautasdziesmām šai izdevumā ir mācītāju (Nikodema Rancāna, Pētera Smeltera, Franča Cepļaka) iesūtījumi. Divdesmitajos gados profesors Ludis Bērziņš citu vidū publicē no Barkavas un Aglonas iesūtītās tautasdziesmas.

Lielāks skaits latgaliešu pasaku un teiku atrodams Pētera Šmita daudzsējumu izdevumā "Latviešu pasakas un teikas" (R., I—XV, 1925—1937). Pētera Šmita redakcijā iznāk arī latgaliešu pasaku izdevums — "Latgaliešu pasakas" (R., 1937). Jāatzīmē divi pētījumi par latgaliešu kāzu ieražām: Antona Aizsila "Senās kāzas Daugavpils apriņķī" (R., 1941) un Heronima Tihovska "Kāzu paražas Latgalē" (R., 1939), atkārtots izdevums 1993. gadā.

Pēc Otrā pasaules kara darbs pie folkloras pētniecības un izdošanas tika bremsēts. Tikai 1979. g. sāka iznākt apjomīgs izdevums "Latviešu tautasdziesmas", kur samērā plaša vieta ierādīta arī latgaliešu dainām. Diemžēl pēckara posmā nav iznākuši atsevišķi latgaliešu tautasdziesmu, pasaku vai mīklu izdevumi. Novadu folkloras savdabības apzināšana un pētniecība atsākusies tikai pēdējos gadu desmitos. Par latgaliešu pasakām, to teicējiem Latvijas periodiskajos izdevumos rakstījis folklorists Jāzeps Rudzītis. Emigrācijā lielu darbu pie latgaliešu garamantu savākšanas un publicēšanas, kā arī

pētišanas veikuši Leonards Latkovskis, Miķelis Bukšs, Jānis Trūps u. c. Trimdā iznākuši arī vairāki folkloras krājumi, no kuriem nozīmīgākais ir "Latgaļu folklorā. Tautas jūki, meikles, parunas" (Minhene, 1968). Ļoti daudz folkloras materiālu publicēts trimdas žurnālā "Dzeive". Miķelis Bukšs uzrakstījis pētījumu par latgaliešu tautasdziesmām "Senču pasaule. Apceres par tautas poeziju" (Traunšteina, 1950).

FOLKLORA

Cik pasaku un cik tautasdziesmu mēs zinām no galvas? Katra nākamā paaudze — arvien mazāk un mazāk. Mūsdienās tautasdziesmas un pasakas var izlasīt grāmatā. Mūsu tālie senči nepazīna rakstību un saglabāt tās varēja, tikai paturot prātā. Kā viņi spēja atcerēties ap miljons tautasdziesmu? Šķiet, ka tas ir neiespējami.

Ja ieskatāmies tautasdziesmās uzmanīgāk, redzam, ka tās veidotas no divām daļām: nemainīgās un mainīgās. Ir ļoti daudz tautasdziesmu, kas sākas, piemēram, ar divrindi: "Aiz kalneņa dyumi kyup, / Kas tūs dyumus kyupynōja?". Turpinājums (mainīgā daļa) var būt dažāds, piemēram, "Saulis meita pērti kyure, / Mēnesneņš pērti gōja"; "Cilaveņa pērti kyure / Gaigaleņu dēleņam" u. c. Nemainīgo daļu, kas ceļo no dainas uz dainu, sauc par vārdformulu. Vārdformulu nav pārāk daudz, tās visas var samērā viegli iegaumēt. Tādējādi teicējiem bija svarīgi precīzi iegaumēt tikai šo dainu formulu, pārējo viņi varēja mainīt, sacerēt paši atkarībā no gadījuma un vajadzības (kāzu, bērū, dzimšanas godos u. tml.).

Kādi ir galvenie formulu veidi dainās? Senākās tautasdziesmas pārsvarā veidotas jautājumu un atbilžu (dialoga) formā. Parasti jautājums veido vārdformulu, turpretī atbildes var būt dažādas. Biežāk sastopamie jautājumu formulu veidi tautasdziesmās ir šādi: "Kas tur speid, kas tur mirdz?" vai pagātnes formā "Kas speidēja, kas mirdzēja?"; "Kas tur čab,

kas tur grab?"; "Kas tur klīdze, kas tur brēce?"; "Kas speidēja, kas vizēja?" u. c. Cits seno formulu veids izteikts pavēles vai lūguma izteiksmē, tā parasti ir vēršanās pie dievībām vai dabas parādībām: "Tec, Sauleite"; "Riti, riti, Mēnesten"; "Dūd, Dīveni", "Līc, Laimēņa", "Sper, Pārkyuni", "Lej, leiteni", "Pyut, vējeni" utt. Nereti vārdformulās ietverta arī kādas ciltij, dzimtai svarīgas (svētas) lietas, priekšmeta, parādības raksturojums. Tā, piemēram, tautasdziesmās daudzkārt minēts brīnumains koks, kas aug kādā īpašā vietā (svētbirzi, vidū jūras uz akmeņa u. c.). Šim kokam ir neparasts izskats, kas attēlots šādā vārdformulā: "Zalta zori, vara saknis, / Sudabreņa pazareites"; vai arī: "Vara saknis, zalta zori, / Sudobrōta vieršyuneite". Arī dievību un svarīgu dabas objektu raksturojumi parasti tverti īsākās vai garākās vārdformulās: "Mila Mōra", "Svāta Mōra", "Mēnestenis, kara veirs", "Sauleit, bolta mōmuleņa", "Laimēit, myuža licēja" u. c.

Latviešu tautasdziesmās ir saglabājušies arī seni priekšstati par telpu, kas izteikti formulās "vydu gaisa", "vydu jyuru", "vydu lauka" un "jyuru molā", "ceļa molā", "pūra molā" u. tml. Pēc šī uzskata, telpā ir svarīgas un iezīmētas tikai divas vietas — vidus un mala. Vidus ir vissvētākā un labākā vieta, jo tas ir pasaules centrs, tā vieta, kur pirmļaikos radusies pasaule. Tā ir arī vieta, kur Dievs pirmcīņā uzvarējis savu pretinieku Velnu, "vidū jūras" vai "vidū gaisa" mīt dievības. Savukārt "mežmalā", "purvmalā", "jūrmalā" nokļuvušo bieži sagaida briesmas, mala ir bīstama vieta:

Dīvys zyna, Laime zyna,
Kur Sauleite nakti guļ:
Vydū jyuru iz salenis,
Zalis nīdris galeņā.

Ceiruleit, mozputneņ,
Naguļ' ceļa maleņā;
Skrīņ da jyuru leiceišam,
Tur gulēsi dīnduseņu.

Liela daļa tautasdziesmu tiešākā vai netiešākā veidā ir tuvas miklām. Par to liecina vārdformulas, kurās izceltas minēšanas, zināšanas vai nezināšanas moments: "Atminīt, sveši ļaudis"; "Zynu, zynu, bet nateikšu"; "Jyus, mōsenis, nazynīt"; "Jauni puiši nazynōja"; "Zyn Dīvenš, zyna Laima" u. c. Miklām

radniecīgs ir jau minētais dainu tips, kas veidots jautājumu un atbilžu formā:

Kas jjurōs kustynova
Palākū akmisteņ?
— Dīva dāli kustynova,
Zelta naudu maklādami.

Kas ducēja, kas reibēja
Un kas skaiški atskanēja?
— Kaļveits kola debesīs,
Ūglis byra Daugavā.

Diezgan daudz arī tādu tautasdziesmu, kas sacerētas slēptā, netiešā miklu valodā:

Bolts gaileits kuplu asti
Par jyureņu dīgu stīpe;
Treis dīnenis jyura šņoce,
Tū didzeņu lūceidama.

Malns gaileits plotu asti
Par jyurom dīgu stīpe;
Nūsabeida jyurys viļņu,
Navar dīga kustynot.

Ja šīs tautasdziesmas uztversim tieši, tad neko nesapratīsim: kas tas par gaili jūrā, kāpēc viņš stiepj kaut kādu diegu? Jāzina, ka senākajās dainās nav abstraktu laika, telpas, dzīvības, nāves u.tml. jēdzienu. Visi tie ir konkrēti un attēloti noteikta priekšmeta vai lietas veidā. Tā, piemēram, dzīvība ietverta diegā vai matā, kas izstiepts karājas gaisā (no tā radies teiciens "dzīvība karājas mata galā"). Balts gailis nozīmē sauli, gaismu, dienu, savukārt melns — tā ir nakts, tumsa. Tātad šīs divas tautasdziesmas miklas formā attēlo dienas un nakts miju. Šķietami dīvainas ir, piemēram, tautasdziesmas par baltu (vai dzeltenu) kazu, aitu, avenu, melnu (vai zaļu) cūku, kas peld pa jūru:

Vucineņš jyuru mōve
Dzaltōnim radzenim;
Reigys kungi priškā gōja,
Sīkim naudu mēreidami.

Ar baltu kazu, aunu u.tml. saprasts kuģis vai laiva, kas nāk krastā ar precēm.

Kāpēc dainās tik iecienīta šī slēptā valoda? Iespējams, tas ir sensenu laiku mantojums, kad ticēja, ka ar dieviem var sarunāties tikai miklainā, svešiem un vienkāršiem mirstīgiem nesaprotamā valodā. Šo dievišķo, slēpto valodu pārzināja īpaši izraudzīti cilts (dzimtas) pārstāvji — krīvi, priesteri, burvji.

Dainas bija sava veida svētie teksti, ar kuru palīdzību priesteri izlūdās dieviem svētību, veselību, bagātību, palīdzību kara gadījumā u. tml. Tie visi bija t. s. stiprie vārdi, kam mūsu senču uzskatā bija maģiska, burvju vara. Lai tautasdziesmu maģiskie vārdi nezaudētu savu spēku, nedrīkstēja mainīt to serdi (vārdformulas). Šī iemesla dēļ dainas saglabājās cauri gadu simteņiem samērā neskartā veidā.

Jāpiezīmē, ka svarīga loma dainās ir arī skaitļiem un krāsām. Dainās atšķirībā no jaunlaiku dzejas ļoti bieži minēti skaitļi, pie tam — noteikti skaitļi: divi, trīs, seši, deviņi, trejdeviņi, četri, simts jeb simtiem. Tie ir svētie skaitļi, kas bija būtiska sastāvdaļa.

Es atrodu zūbinteņu	Treis Laimenis sagōjušys,
Devenim esminim;	Maņ myužēņa licējenis,
Sakopovu ūdam mōti	Vīna soka: guni degt,
Devenim gobolim.	Ūtra sleikt yudinī;
Pi deveita gabaleņa	Treša Laima atsaceja:
Slauku zaļu zūbinteņu.	Myužam byut bōrinei.

Sens un daudzām tautām raksturīgs ir skaitļa *simts* lietojums nozīmē 'ļoti daudz': "Simtiem dzina govīs, vēršus, / Simtiem bērus kumeliņus."

Līdzās senākajām tautasdziesmām mums netrūkst arī tādu, kas sacerētas jaunākos laikos. Tās ir dainas, kurās pagāniskos priekšstatus par pasaules kārtību aizstājuši jaunāki — kristietiskie, bet Latgalē — tieši katoliskie. Parasti šīm tautasdziesmām vairs nav raksturīgas vārdformulas vai, ja tās paglābušās, tad apvītas ar gluži jauniem priekšstatiem. Piemēram:

Sper, pārkyuņ, vysus kungus,	Nasabeist, cilvēceņ,
Bazneickunga vīn nasper,	Vysa zeme pōrsvēteita:
Kas mozūs nūkristēja;	Vysu zemi Jezus gōja
Kas vacūs paglobōja.	Kristeidams, svēteidams;
	Svātō Mōra guni nese
	Kristeitā sveceitē.

Pirmajā piemērā no senākā mantojuma palikusi tikai vārdformula "Sper, pārkyuņ", pie tam vairs ne Pērkoņdievu, bet

vienkārši dabas parādību — pārkonu — apzīmējot. Otrajā piemērā, liekas, ka tikai pantmērs (četrpēdu trohajs) ir tas, kas atgādina tautasdziesmu, pārējais — garīgās dzejas priekšstats veidots.

No latgaliešu tautasdziesmu klāsta izvēlējamies mitoloģiskās jeb mītiskās tautasdziesmas divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, t.s. padomju laika tautasdziesmu izdevumos tās gandrīz neparādās, tāpēc skolēniem, īpaši lauku skolās, grūti sameklējamas. Otrkārt, mītiskās dziesmas ir senākās.

Tieši mītiskajās tautasdziesmās atrodamas latviešu dievības un atpazīstami reliģiskie priekšstati, t.s. pagānisko (no latīņu *pāgānus* — 'laucinieks, zemnieks') rituālu, svētku ieražu attēlojums.

Pats vārds *mīts* sengrieķu valodā nozīmēja 'vārds, stāsts, teika'. Ar šo vārdu tagad apzīmē senos, pagāniskos "stāstus" par pasaules izcelšanos, dievību savstarpējām attiecībām u. tml. Mitoloģija vienlaikus nozīmē gan seno mītu kopumu, gan tos senos uzskatus (to vidū arī reliģiskos), kas šajos mītos atspoguļojas. Latviešu mitoloģija vislabāk saglabājusies "dziesmu stāstos", t.i., mītiskajās dainās. Kā labs papildmateriāls noder arī ticējumi, buramvārdi (tie gan Latgalē salīdzinājumā ar citiem Latvijas novadiem ir mazāk saglabājušies), teikas, miklas, pasakas.

No senajiem mītiem latviešu dainās vispilnīgāk saglabājies mīts par debesu kāzām, t.i., Dieva dēlu un Saules meitu cerēšanās, pašu kāzu norises un kāzu neveiksmīgā noslēguma (Saules meita noslikst) stāsts. Neskaidrākā veidā saglabājušās tautasdziesmu virknes, kurā varam nojaust pasaules radīšanas mīta atspulgu. Šajā mītā rādīta Dieva un viņa pretinieka Velna cīņa, kurā Dievs uzvar un rada pasauli. Velns atkāpjas — slēpjas ūdeņos vai pazemē un pēc noteikta laika (gadū mijā) atkal mēģina uzvarēt Dievu. Tā simboliskā formā latviešu folklorā tēlota gaismas (Dieva) un tumsas (Velna), dzīvības un nāves nepārtrauktā cīņa. Pēc senajiem mītiskajiem uzskatiem Dieva radītā pasaule izskatās kā liels, neparasts koks (ozols, liepa, bērzs u.c.), kuram nereti 9 galotnes, kas sasniedz debesis, savukārt saknes iet dziļi pazemē. Šī koka, ko

sauc par dzīvības, pasaules vai — latviešu tradīcijā — Saules koku, galotnē mīt Saule (tā bieži attēlota kā gailis: "Kādus ērmus es redzēju / Pa pasauli staigādams: / Ozols auga, zari dega, / Gailis dzied galiņā."), arī putni — strazds, cirulis. Koka vidusdaļā — uz zemes — mīt cilvēki, medijamie zvēri un mājlopi. Bet koka apakšdaļā, pie tā saknēm vai apakš saknēm dzīvo čūskas, peles, skudras. Te slēpjas arī Velns. Dzīvības koka (vītola, ābeles, liepas) galotnē bieži sēd arī Laima, Māra: "Māra sēd vītolā, / Pina ziļu vainadziņu. / Dod, Māriņ, manim vienu, / Man jāiet tautiņās!" Šis dzīvības koks katra gada beigās draud pazust, iznīkt. Ziemassvētku rotaļu dziesmās par peli ("Ej, peleite, zērņu zogtu, / Atnes maņ(i) pizoguse / Obi pylnys ozuteitis / Vīnu pupu, ūtru zērņu, / Trešu cyukys smecereiti ..") koks, šai gadījumā — vecās pasaules simbols, — vītols, liepa, ozols — iet bojā (".. Kur palyka veituleņš? / — Dziļā jjurā īsagōze .."), lai tūlīt pat atdzimtu kā jaunais gads, jaunā pasaule. Šajās rotaļu dziesmās jauno gadu simbolizē kūkas šņukurs, zirņi, pupas — apaļas lietas — atdzimušās Saules zīmes. Šis vecā un jaunā gada mīts vislabāk saglabājies tieši latgaliešu Ziemassvētku rotaļu dziesmās par peli, kas no zemzemes, no dzīvības koka pasaknēm (t.i., veļu valsts) nozog, atgūst Sauli jaunajam gadam.

Latviešu Dievs mīt augsta kalna (Debesu kalna) galā, no turienes viņš pa vara, zvirgzdu vai niedru tiltu rāmi nobrauc vai nojāj uz zirga lejā — pie cilvēkiem. Viņš dod svētību zemkopja un lopkopja darbiem: "Dīveņš gōja rudzu sātu / Ar sudroba sātiveiti; / Kam saujeņu, kam ūtrū, / Man ar vysu vōceleiti." Dievs palīdz medībās, dod labus zirgus, dod pārticību u. tml. Dievs bieži redzams pāri ar Māru. Ja Dievs palīdz pušiem ar labiem zirgiem, tad Māra meitām dod raženas govīs. Māru lūdz, lai tā govīm dod daudz piena. Māra palīdz ganiem ganīt govīs un aitas, Dievs (bieži Dieva dēli) — zirgus. Māra ir klāt pie dzemdībām un bērna krustībām, jo ir dzīvības devēja un ņēmēja. Vietu, kur cilvēks dzimst, tautasdziesmās bieži sauc par Māras pirti vai Māras šūpuli, savukārt atdusas vietu dažkārt par Māras kalnu vai Māras kambari.

Dievs ar Māru bieži darbojas kopā, palīdzdami cilvēkam gan pavasarī, sējot laukus, gan rudenī, novācot labību, gan maltuvē: "Maza, maza uguntiņa / Spīd manā maltuvē: / Māra rādij' uguntiņu, / Dieviņš kala dzirnaviņas." Dažās senās tautasdziesmās Māra rādīta kā Dieva dusmu novērsēja un remdētāja: "Grib Dieviņš šo zemīti / Ar ūdeni slicināt; / Miļa Māra Dievu lūdza, / Ap galviņu glāstīdama." Seno Māras dziesmu Latgalē nav daudz, jo tām (vismaz lielai daļai) jaunākos laikos izmainīts kodols, pārvēršot tās kristietiskās, svētās baznīcas dziesmās par Jaunavu Mariju. Šīs dziesmas parasti atšķiras no senajām ar neveiklāku valodu, katolicismā sakņotu terminoloģiju, kas pārklāta senajam vārdsliānim pāri, atstājot no tā tikai atsevišķus ielāpus: "Jezeņš kope kaļneņa, / Kristu nese rūceņa. / Pārkyuneits ducynova, / Svātys Mōrys sorgōdams."

Citreiz kā velna pretinieks latviešu folklorā rādīts Pērkonis jeb Pērkon̄dievs. Viņš sasper Velnu vai liek tam mukt pazemē, arī jūrā. Pērkonis vienlaikus ir arī auglības dievība, jo viņa pārziņā ir arī lietus, kas dod zemei valgmi, palīdzot visam augt: "Pērkonis brauca pa jūriņu, / Lietiņš lija jūriņā. / Arājs lūdza Pērkonīti: / Brauc, Pērkonī, šai zemē, / Brauc, Pērkonī, šai zemē, / Miežiem asni novītuši."

Cilvēka likteni, tam dzimstot, lemj Laima (citos tautasdziesmu tekstos — 3 Laimas). Laima latviešu folklorā rādīta kā balta viešņa. Ja tā ir Nelaima (jeb sliktā Laima, tāda, kas lemj īsu vai sliktu mūžu), tad viņa rādīta sēžam vai stāvam ūdenī, uz akmens, purvā, palejā, iepreti labajai Laimai, kas sēd kalna galā vai dzīvības kokā (visbiežāk ābelē vai liepā): "Laima sēd kalniņā, / Nelaimīte lejiņā. / Svied, Laimiņa, Nelaimei / Ar akmeni mugurā." Lai pielabinātos, Laimai ziedo (īpaši bērnam dzimstot) vistu, pirtī, kur agrāk notika dzemdības, meta vara vai zelta gredzenu, arī naudu, lai dzemdētāja un bērns paliktu dzīvi.

Kā dievības latviešu folklorā figurē arī debesu spīdekļi Saule un Mēness. Īpaši daudz tautasdziesmu ir par Sauli un tās meitām, mazāk par Mēnesi un Mēness dēliem. Viens no Saules meitu preciniekiem mītiskajās dainās ir Auseklis (iespējams, tā ir Rīta zvaigzne jeb Venera).

Latgales dziesmās mazāk pazīstams ir Ūsiņš (Jeuseņš) un Jumis. Ūsiņš — zemkopju aizgādnis, zirgu, bišu dievība, saistīta ar dabas atmodu pavasarī: "Pa kalniņu Ūsiņš jāja / Ar akmeņa kumeliņu; / Tas atnesa kokiem lapas, / Zemei zaļu āboliņu." Vārda *Ūsiņš* etimoloģija jeb izcelsme, šķiet, meklējama radniecīgas saknes vārdos *aust*, *ausma*. Jumis — lauku ražības dievība, ko simbolizē divas kopā saaugušas vārvas vai augļi (āboli, rieksti u. c.). Liniem bija savs — linu Jumis, miežiem — miežu Jumis, rudziem — rudzu Jumis: "Rudzu Jums aizaklīdze / Pošā kula dybynā; / Mīžu Jums atsaklīdze / Teirumeņa galeņā." Jumim, tāpat kā Ūsiņam, ziedo āzi, gaili u.c.: "Jem, Jumeit, zalta slūtu, / Slauk' da gubai grydeņus, / Vokorā ōzi kausim / Dzaltonim radzenim."

Latviešu mitoloģijā senu, iespējams, ar matriarhātu saistītu priekšstatu atspulgs vērojams daudzajās sieviešu dievībās, mātēs: Zemes māte, Lauku māte, Bangu, Bišu, Ceļa, Gausa, Joda, Jumja, Jūras, Veja, Kapa, Kara, Naudas, Ogu, Piena, Pērkoņa, Rauga māte utt.

Mīkla ir kādas darbības vai priekšmeta apraksts, kurā minētas tā galvenās pazīmes, piemēram, ola raksturota šādi: "Maza, maza mucīņa, divējāds alutiņš."

Mīklas bija gan izklaidēšanās un prāta, atjautības treniņš brīvajā laikā, gan arī nopietna nodarbība. Ne velti pasakās, lai iegūtu princesi par sievu, preciniekiem jāatmin viņas uzdotās mīklas. Tos, kuri neatmin, sagaida nāve. Viena no latviešu seno kāzu sastāvdaļām arī bija mīklu minēšana. Nav gan liecību, ka mīklu neatminēšanas dēļ precinieku vai citus kāzu viesus patiešām sodītu ar nāvi. Bieži šīs mīklas ir tautasdziesmu veidā, kur pirmā puse ir jautājums (mīklas uzdošana), bet otrā — atbilde. Šīs dainas bieži sākas ar vārdformulām: "Atminīt, jyus, ļauteni"; "Atmiņ munu mynomū".

Atmiņ munu mynomū,
Kō nav šymā zemeitē?
— Akmiņam kōju, rūku,
Cylvākam astis, spōrnu.

Miklas agrākos laikos varēja uzdot un minēt tikai stingri noteiktos laikos. Tās minēja t. s. veļu laikā, rudenī. Miklas vairs nedrīkstējuši uzdot tad, kad dienas kļuvušas garākas par naktīm. Ja to neievērojot, tad pēc ticējumiem, mēle izstiepjoties gara. Miklas minējuši vakaros, miklu uzdevēji — vecie tēvi, vecās mātes, minētāji — visbiežāk bērni.

Agrāk tautas valoda bija bagāta ar īsiem, kodolīgiem izteicieniem — sakām vārdiem un parunām. Tie izteica tautas gudribu, kas izaugusi no konkrētiem dzīves vērojumiem: "Kaida mōte, taida meita"; "Lāna cyuka dziļu sakni rūk" utt. Sakām vārdi, parunas visai bieži sacerēti dzejas formā (ritmiskā valodā), arī ar atskaņām: "Lobōk zeile rūkā, nakai mednis kūkā"; "Mutē mads, sirdi lads".

Nozīmīga tautas gara mantu daļa senāk bija arī buram vārdi. To raksturīga pazīme ir nesaprotamība (tam, kas nav burvis), sarežģītība. Liela buramvārdu daļa aizgājusi bojā uz visiem laikiem, jo tie bija no svešām ausīm slēpjami vārdi, tāpēc tos parasti nestāstīja svešiem. Latviešu folkloras pētnieks Kārlis Straubergs ir uzrakstījis lielu apcerējumu "Latviešu buramie vārdi" (R., 1939—1941, I—II), kur citu vidū ir minēti arī Latgalē lietoto buramo vārdu piemēri. Par spīti šo buramvārdu slēpšanai no svešām acīm un ausīm pētniekiem tomēr izdevies kādu daļu no tiem savākt, pierakstīt un publicēt. Daļa buramvārdu ir senu laiku mantojums, jo tajos darbojas, tiek piesauktas latviešu mītiskās dievības un būtnes: Dievs, Velns, Pērkons, Māra, Laima, Jumis u.c. Tomēr lielākā daļa ir kristīgo un pagānisko buramvārdu apvienojums. Piemēram: "Atīt trejs Marijys, vysys boltos drēbēs, boltys pučis laseidamys, boltus zīdus kaiseidamys. Ateita, apkaisit, nūmērdejit, ka rūze, rūze, ka vōts, vōts. Rūze, rūze, rūze. Atīt trejs Marijys, vysys zylōs drēbēs, zylys pučis laseidamys, zylus zīdus kaiseidamys. Ateita, apkaisit, nūmērdejit, ka rūze, rūze, vōts, vōts, koltūņs, koltūņs, rūze, rūze, rūze. Atīt trejs Marijys, vysys sorkonōs drēbēs, sorkonys pučis laseidamys, sorkonus zīdus kaiseidamys. Apkaisit, nūmērdejit, nūmērdejit, nūmērdejit. Rūze, rūze, rūze. Atej, svāts tāvs Abrakams, svāts Davids, kēniņš, vysī svātī atejit, nūmērdejit,

lai nūmērst, lai nūmērst, lai nūmērst myužeigi myužam.
Amen."

Kā redzams šajā piemērā, buramvārdos svarīga loma vārdu atkārtojumiem (parasti trīs reizes). Te trīs Marijas atnāk vispirms baltās, tad zilās un visbeidzot sarkanās drēbēs. Trīsreiz un divreiz atkārtoti arī vārdi *rūze, vōts, koltūņs, nūmērdejīt, lai nūmērst*. Buramvārdi visai bieži ir dzejas formā (kā tautasdziesmas) vai vismaz ritmizētā, dzejas valodai tuvā formā:

Tymsineica, naktineica,
Sokōs mani samaitōt.
Izlauz calmus jyureņōs,
Saskait' zvaigznes debesīs!
Tō tu mani samaitōsi,
Tō tu munu kumeleņū.

Buramvārdi bija saistīti ar senā cilvēka vissvarīgākajām dzīves jomām, kam sakars ar slimību un veselību, dzīvību un nāvi, ziedošanu dieviem, lai tie būtu labvēlīgi. Pēc Indriķa Livonijas hronikas ziņām kristīgo ticību letgaļi izšķīrušies pieņemt, prasot savu dievu atbildi zīlējot (grām.: Indriķa hronika. — R., 1933. — 109. lpp.). Bija burvji dziedinātāji un burvji kaitētāji, kas uzsūtīja cilvēkam, lopam slimību vai pat nāvi. Burvju vārdi tika lietoti vai nu vieni paši (kā stipri, maģiski vārdi, kas var ietekmēt darbību), vai kā viena no sastāvdaļām burvības aktos. Kristīgā baznīca pret burvjiem vērsās ar īpašu bardzību. Jezuītu kolēģiju ziņojumos aprakstītas latviešu pagānu paražas, minētas raganu sadedzināšanas. Tā 1678. g. Daugavpils jezuītu kolēģijas ziņojumā minēts, ka sadedzināta ragana, jo tā gan atnākusi pie svētā vakarēdiena, bet nav varējusi dievmaizīti norīt, bailēs to paslēpusi grīdā un nodarījumā pieķerta. Burvju kārtā viegli varēja nokļūt jebkurš zemnieks, kas kaut kādā veidā atkāpās no baznīcas priekšrakstiem, vai nu ziedojot saviem pagānu dieviem, gariem, vai mēģinot ārstēt cilvēkus, lopus ar buramiem vārdiem. Tāpēc nav brīnums, ka buramvārdi salīdzinājumā ar pasakām un tautasdziesmām maz saglabājušies.

Arī pasaku veidošanā liela loma bijusi formulām, tikai citādākām nekā dainās. Dainas sacerētas saistītā, t. i., dzejas valodā, turpretī pasakas — nesaistītā, prozas valodā. Šī iemesla dēļ dainās vieglāk saglabāt vārdformulas, jo tās ietvertas stingrā ritmiskā valodā. Pasaku formulas ir noteikti paraugi, pēc kuriem vadoties pasakas tiek stāstītas. Pasaku formulu veidošanā liela vieta (varbūt pat lielāka nekā dainās) ierādīta skaitļiem. Šie skaitļi ir *divi, trīs, seši, deviņi, divpadsmit*, arī *septiņi* un *četri*. Tā, piemēram, pazīstamajā pasakā "Pateicīgie dzīvnieki" stāstīts par kalpa — Mazā Pētera — tiesāšanos ar saimnieku Lielo Pēteri. Pa ceļam uz tiesu Mazais Pēteris satiek trīs radibas — skudru, biti un balodi. Katra no tām lūdzas, lai saudzējot, jo vēl varot izrādīties noderīga. Pasakas otrajā daļā šie trīs (skudra, bite un balodis) palīdz Mazajam Pēterim uzvarēt. Parastas ir pasakas par trim tēva dēliem, diviem gudriem un trešo — muļķīti. Pasakām raksturīgas arī noteiktas vārdformulas ievadā (piemēram, "Reiz bija") un nobeigumā. Tā pasakas nobeigumā par varoni bieži saka, ka tas "dzīvo vēl šobaltdien, ja nav miris". Ja pasaka beidzas ar kāzām, tad stāstītājs beigās piebilst: "I es ti beju, olu dzēru, madu ēzu, par lyupom tecēja, tik mutē ni lasis natyka."

Teikams atšķirībā no pasakām parasti saistītas ar noteiktu vietu, vēsturiskajiem notikumiem vai personām.

RAKSTĪTĀ LITERATŪRA

I. GARĪGĀ LITERATŪRA

Latgaliešu jeb augšlatviešu literatūra līdzīgi lejaslatviešu literatūrai sākumā veidojās kā garīgā, ar baznīcas vajadzībām cieši saistītā rakstniecība. Tie ir katoļu lūgšanu, ticības mācības, evaņģēliju, garīgo dziesmu tulkojumi, sākumā no latīņu un vācu, vēlāk no poļu valodas. Ir mēģināts noskaidrot, kas bijis vienas vai otras grāmatas tulkojuma autors, lai gan tas nav tik būtiski. Tajos laikos (t. i., 18. un 19. gs. pirmajā

pusē) uzskatīja, ka nav svarīgi, kas tulkojis, rakstījis par to vai citu ticības tematu, jo — Dievs ir viens, tāpat kā viena ir patiesība. Un kas šo patiesību katrā konkrētā gadījumā izklāstījis, nav būtiski. Svarīgi tikai, lai katoļu baznīcas patiesības tiktu precīzi izteiktas. Pārsvārā šie pirmie garīgās literatūras paraugi interesanti kā valodas pieminekļi, ar tiem aizsākas latgaliešu rakstu valodas tradīcija. Šo tekstu analīzi atradīsīt nodaļā "Ieskats latgaliešu rakstu valodas vēsturē" un paskaidrojumos pie publicēto darbu fragmentiem.

Lai pilnīgāk pievērstu katolicismam latgaļu apgabalu, kurā pagānisma tradīcijas vēl bija dzīvas, nepietika tikai ar baznīcu celšanu un dievvārdu sludināšanu. Vajadzēja literatūru, kas būtu veidota atbilstoši kristietisma tradīcijām: Šo procesu nevar vērtēt viennozīmīgi. No vienas puses, rakstītā literatūra latgaliešus tuvināja Eiropas tautām raksturīgajam kultūrattīstības ceļam. Jezuīti dibināja skolas, kurās varēja mācīties arī zemnieku bērni, tulkoja garīgo literatūru, kas nu kļuva par latgaliešu kultūripašumu. Tomēr vienlaikus sāka izzust dabiskā tautas mākslas tradīcija.

Astoņpadsmitais gadsimts un deviņpadsmitā gadsimta sākums ir labvēlīgs laiks latgaliešu garīgās literatūras attīstībai. Cita vidū tiek izdoti vairāki garīgo dziesmu krājumi. 17. gs. izdotie katoļu garīgo dziesmu krājumi ir lejaslatviešu rakstu valodā, bet 18. gs. tie jau tiek drukāti arī latgaliski. Astoņpadsmitajā gadsimtā trīs reizes (1730, 1733, 1765) iznāca "Katoļišķa dzišņu grōmota". Divus izdevumus 18. gs. piedzīvoja arī krājums "Dzīsmes svātas" (1786, 1798). Diemžēl no šiem pieciem garīgo dziesmu izdevumiem, kas iznāca 18. gs., līdz mūsu dienām nav saglabājies neviens.

Pirmais krājums, kurā publicētās garīgās dziesmas var analizēt un vērtēt, ir krājums "Dzīsmes svātas", kas iznāca 1801. g. Te ir gan ikdienā dziedamās dziesmas (rīta, vakara dziesmas), gan Ziemsvētkos, Lieldienās u. c. svētku reizēs paredzētās. Pavisam krājumā "Dzīsmes svātas" ir 90 dziesmu teksti, to vidū ir dziesmas arī katoļu baznīcas svētajiem Antonam, Staņislavam, Franciskam u.c. "Dzīsmes

svātas" drukātas Polockā un izdotas bez norādēm par autoru vai tulkotāju. Tās ir interesanti ritmiski veidotas. Kā zināms, lejaslatviešu garīgajās dziesmās vācu ietekmē nostiprinājās sillabotoniskā vārsmošanas sistēma (jambi, trohaji, daktili), kas kļuva par pamatu latviešu laicīgajai dzejai. Turpretī latgaliešu garīgajā dzejā poļu ietekmē veidojās sillabiskās vārsmošanas sistēmas iezīmes. Tas nozīmē, ka katrā dzejas rindā ir vienāds zilbju skaits, piemēram, vienpadsmit zilbes ar cezūru (obligātu vārddalījumu) pēc piektās zilbes. Šim garīgo dziesmu krājumam bija neparasti liela popularitāte Latgalē. 19. gs. tas izdots vismaz 14 reiz. Arī šajā hrestomātijā ievietotie garīgo dziesmu teksti veidoti pēc sillabiskās vārsmošanas sistēmas likumiem. Tā dziesma "Lai byus Kungs Jezus gūdynōts nu myusu" (krājumā "Dzīsmes svātas") ir sacerēta vienpadsmitzilbju pantmērā ar cezūru pēc piektās zilbes. Savukārt "Dzīsmē ap smērti aba elles mūkom" (krājumā "Koronka, septēņu sōpu Jumprovas Marijas", 1887) sacerēta astoņzilbniekā, izņemot divas pirmās rindas.

Tā kā latgaliešu laicīgajā dzejā (tāpat kā latviešu dzejā vispār) nostiprinājās sillabotoniskā, vēlāk toniskā vārsmošanas sistēma, tad šie 18. un 19. gs. sillabiskās dzejas paraugi netika pamanīti un ir aizmirsti. Parasti literatūras teorijas grāmatās, rakstot par sillabisko vārsmošanas sistēmu, tiek piemētināts, ka latviešu dzejā tādas nebija. Tomēr, kā redzams latgaliešu garīgās dzejas izdevumos, sillabiskā dzeja bija gan, tiesa, vēlāk tā neguva turpinājumu laicīgajā dzejā.

Lejaslatviešu tradīcijā garīgā literatūra jau no 18. gs. tiek izmantota tikai praktiskām baznīcas vajadzībām, bet latgaliešu literārajos darbos garīgās literatūras iespaids visai jūtams pat vēl 20. gs. sākumā. Četras piektdaļas no visām 19. gs. izdotajām latgaliešu grāmatām ir garīgā literatūra. 20. gs. sākumā garīga satura grāmatu ir vairāk nekā laicīgo. Tikai ap 1914.—1915. gadu garīgās un laicīgās literatūras izdevumu īpatsvars izlīdzinās. Jāpiebilst, ka arī 20. gs. latgaliešu laicīgajā literatūrā (daiļliteratūrā) ir spēcīgs katolicisma iespaids, piemēram, Naaizmērstules daiļradē, trimdā — Janīnas Babres dzejā u.c.

II. LAICĪGĀ LITERATŪRA

Latgaliešu laicīgās literatūras attīstība sākas tikai 19. gs. otrajā pusē. Pirmie ir Gustava Manteifeļa un Jezupa Macileviča darbi. Tā gan vēl nav daiļliteratūra, bet praktisku pamācību un derīgu norādījumu krājumi. Gustava Manteifeļa un Jezupa Macileviča literārā darbība iekļaujas Eiropas Apgaismes strāvotībā. Viņi uzskata, ka visas latgaliešu zemnieku vainas (dzeršana, slinkums, lišķība, gara trulums u. c.) rodas no izglītības trūkuma. Jācenšas izglītēt zemnieku bērnus, zemniekus pašus, mācot, kā pareizi dzīvot. Tieši tāpēc Gustava Manteifeļa, Jezupa Macileviča un dažu citu svešautiešu 19. gadsimtā latgaliski sacerētie darbi ir ar ļoti spēcīgu didaktisku (pamācošu) nokrāsu. Tā 1850. g. Viļņā izdotajā mācītāja Jezupa Macileviča apjomīgajā grāmatā "Pavuiceišona un vysaidi sposobi dieļ zemņiku latvīšu" 30 nodaļās sniegti praktiski padomi, kā latgaliešu zemniekam rīkoties, lai izaugtu laba labība, kā pareizi cept maizi, audzēt kartupeļus, kā ierīkot sakņu dārzu, ābeļdārzu, kā taisīt alu, gatavot ēdienus utt. Vesela nodaļa grāmatā veltīta "Ab brandavini, ab jō lobumu un slyktumu", nav aizmirsts arī etiķa labo īpašību apraksts. Šajā grāmatā ir atrodama virkne padomu ārstniecībā. Līdzīgi Apgaismes laikmeta spilgtam pārstāvim lejaslatviešu literatūrā — Vecajam Stenderam (1714—1796), arī Jezups Macilevičs pārliecināts, ka folklorā ir blēņas, no kurām zemniekiem jātiek pēc iespējas ātrāk vaļā. Šo "blēņu" izskaušanai autors savā "Pavuiceišonā" veltī atsevišķu nodaļu "Pastōsteišona ab blēņom, naktis baidēklim, litūnim, varažbitim, divredžim, scaptunim, čigōnim, vengrim un cytim mōneitōjim". Jau grāmatas ievadā Jezups Macilevičs pretstata tautas (pagānu) ticību kristietiskajai kā vienīgajai pareizajai: "Iģōdojit tikvin uz vacvacim tāvim jyusu, kaida jūs beja saprasšona ap Dīvu, kotri vairōk ir ticējuši vacu bōbu pōsokom nakai pošā Jeza Krista; un dēļ tō: kas tūs beja pasataisejis būru, ragaņu, divredžu un cytu blēneigu mōneitōju! (..) Še! pōrgoja tymsei-bas nakts un izlēce saule gaismis un spūdrums Evangeliuma svāta! A vysu vairōk caur grōmotom."

No citām praktiska satura grāmatām, kas iznāca 19. gs., jāmin Gustava Manteifeļa tulkotā pirmā latgaliešu "Rēķinōšonas pamōceišona" (1863), vairākas lasišanas grāmatas un gramatikas.

Vislielāko ieguldījumu latgaliešu daiļliteratūras radīšanā 19. gs. deva Gustavs Manteifelis. Viņš ir pirmā latgaliešu kalendāra "Inflantu zemes laikagrōmota aba kalendars" veidotājs. Pirmais no šiem kalendāriem iznāca 1862. gadā, bet pēdējais — 1871. gadā, kad latgaliešu grāmatām vairs nebija iespējas izspraukties cauri krievu cenzūrai. Kā zināms, oficiāli latiņu drukas aizliegums Latgalei, tāpat kā Lietuvai, tika pasludināts jau 1865. gadā. Taču cara vietvalžu neizdarības, paviršības vai vēl kādu citu iemeslu dēļ Rīgā un Tērbatā (Tartu) latgaliešu grāmatas turpināja iespiest līdz pat 1871. gadam. Kādi izskatās Gustava Manteifeļa kalendāri? Tās ir ne pārāk biezas grāmatas, kas sastāv no divām daļām — paša kalendāra 12 mēnešiem un kalendāra pielikuma. Pielikumā Gustavs Manteifelis sniedz dažādas praktiskas ziņas, piemēram, par gaidāmajiem saules un mēness aptumsumiem, par baznīcas svētkiem Latgalē, par pirmās palīdzības sniegšanu saslimšanas gadījumos. Te ir atrodamas daudzas lietišķas pamācības zemniekiem, kā pareizi apstrādāt zemi, kā pareizi izvēlēties pirkšanai lopus utt. Gustavs Manteifelis turpina Jezupa Macileviča "Pavuiceišonā" aizsākto. Jauna, līdz tam nebijusi, ir literārā nodaļa Gustava Manteifeļa kalendāros — mīklas, tautasdziesmas, īsi stāstiņi, kas tulkoti no poļu vai vācu valodas. No tautas dzejas Gustavs Manteifelis izvēlēties tās dainas, kurās apdziedāts tikums, zemnieku darbi un godi. Tā, piemēram, 1862. gada kalendārā nodaļā "Kai myusu latvišu meitines kōzu laikā dzīd" Manteifelis ievietojis 23 tautasdziesmas par meitu izdošanu tautās. Interesanta ir arī Manteifeļa kalendāru dzejas nodaļa. Lielākoties tie ir brīvi tulkojumi un poļu dzejas pārveidojumi, šad un tad izmantota lejaslatviešu dzeja (piemēram, Vecā Stendera sacerējumi). Poļu dzejas pirmpamats skaidri jūtams kalendārā ievietoto tekstu metriskajā uzbūvē. Tā, piemēram, "Laikagrōmotas" 1866. gada laidienā ievietots dzejolis "Reits aba ceļšonōs laiks", kurā velti meklēt trohaju, jambu vai kādu citu sillabotonisko metru:

Skrin taureni, putneni
Pa gaisu šyupojās:
Dzīd jauki ceiruleni,
Ļustej un prīcojās.

Te ir sillabisks metrs, — visā dzejoli secīgi mijas septiņzīlbu un sešzīlbu rindas.

Līdz pat 20. gs. sākumam Gustava Manteifeļa kalendāri latgaliešu lasītājam bija gandrīz vienīgā laicīga satura lasāmviela. Jāatzīmē, ka 1863. gadā iznāca pirmo divu Gustava Manteifeļa kalendāru pielikumi atsevišķā grāmatiņā, kas, pēc laikabiedru liecībām, bijuši ļoti iecienīti tautā. Gustavs Manteifelis, kā viņš pats to uzsvēris, lika pamatus tādai daiļliteratūrai, kurai divi galvenie uzdevumi: "Nē tikvīn dēļ apskaidrošonas, bet vēļ un dēļ gūdeīga laika kavēkļa." Gustavs Manteifelis turpina to darbu, ko lejaslatviešu literatūrā iezīmēja Vecais Stenders, Kārlis Gothards Elferfelds, Kārlis Frīdrihs Vatsons, Kārlis Hūgenbergers.

Vienlaikus 19. gs. otrajā pusē, īpaši aizlieguma laikā, sāka rosīgi veidoties latgaliešu rokraksta literatūra. Spilgtākie tās pārstāvji — Andrivs Jūrdžs un Pīters Miglinīks.

1861. gadā latgaliešu zemnieki formāli ieguva brīvību, taču īstenībā tā bija visai mānīga. Kaut ko savas tautas atbrīvošanas un izglītošanas labā varēja darīt vienīgi tie, kas tikuši kādos amatos vai ieguvuši vismaz pagastskolas izglītību. Lai gan Andrivs Jūrdžs skolās nebija gājis, tomēr pašmācības ceļā viņš bija samērā labi apguvis lejaslatviešu literatūru, bez tam viņš ieņēma tiem laikiem visai cienījamu amatu — pārzināja pagasta "magazejas klēti". Savukārt Pīters Miglinīks ar izcilību bija pabeidzis Rēzeknes pilsētas skolu un strādājis par rakstveža palīgu. Gan Andrivs Jūrdžs, gan Pīters Miglinīks vairākkārt palīdzēja sava pagasta zemniekiem, tiesājoties ar muižu un tās kungiem par nodarītajām netaisnībām.

Tā kā grāmatas ar latīņu burtiem bija aizliegts iespiest, Andrivs Jūrdžs daudz laika veltīja kā garīgās, tā laicīgās literatūras pārrakstīšanai ar roku un savu darbu sacerēšanai. Rakstot viņš lietoja latīņu burtus, turpretī Pīters Miglinīks,

pārkrievošanas laika skolas iespaidā, rakstīja ar krievu burtiem. Toties Pītera Miglinīka dzeja, salīdzinot ar Andriva Jūrdža sacerējumiem, saturā bija daudz asāka un tiešāka. Andrivs Jūrdžs dzejas skolu izgāja, mācoties no Vecā Stendera, Kristofora Firekera, Neredzīgā Indriķa, arī Gustava Manteifeļa "Laikagrōmotōs" rakstītā. Pīteram Miglinīkam tuvāka ir bijusi krievu literatūra. Saglabājušās liecības, ka viņš tulkojis Aleksandra Puškina, Mihaila Ļermontova dzeju. Pēc līdzības ar veclatviešu un jaunlatviešu literatūru, var teikt, ka Andrivs Jūrdžs savā literāriskajā darbībā pabeidza veclatgaliešu literatūras posmu, bet Pīters Miglinīks bija jaunlatgaliešu dzejas aizsācējs. Mākslinieciskajā ziņā gan Andriva Jūrdža, gan Pītera Miglinīka darbos vēl daudz negludumu, tiešu aizguvumu no lejaslatviešu (Andrivam Jūrdžam no Vecā Stendera) vai krievu tradīcijām. Šai rokrakstu dzejai galvenokārt ir kultūrvēsturiska vērtība. Pilnībā apzināt šīs dzejas vietu latgaliešu literatūrā liedz tas, ka ne viss Andriva Jūrdža un Pītera Miglinīka sacerētais nonācis līdz mūsu dienām. Bez Andriva Jūrdža, Pītera Miglinīka 19. gs. otrajā pusē latgaliešu rokrakstu literatūrā darbojušies Vincents Leika, Joņs Zeile, Joņs Salinīks, Francis Šķesters, Joņs Seiļš un vairāki citi. Diemžēl viņu rakstītais gājis zudumā.

19. GS. BEIGAS—20. GS. SĀKUMS

Lejaslatviešu literatūrā tas ir strauja uzplaukuma laiks, kad savus darbus publicē Rainis, Aspazija, Kārlis Skalbe, Vilis Plūdons, Jānis Poruks, Viktors Eglīts, Jānis Akuraters u. c. Diemžēl latgaliešu literatūra līdz pat 1904. gadam — drukas aizlieguma atcelšanai — joprojām spiesta darboties pagrīdes apstākļos. Tie ir spēku uzkrāšanas gadi, lai pie pirmās radušās izdevības varētu nākt klajā latgaliešu avīzes, žurnāli, kalendāri, rakstu krājumi, nedaudz vēlāk arī dzejas un prozas grāmatas. Literatūras atmodas laiku sagatavoja un realizēja neliels latgaliešu inteliģences pulciņš. Šos vārdus nosaucot, nesanāks ne pilns desmits: Nikodems Rancāns, Francis

Trasuns, Francis Kemps, brāļi Ontons un Kazimirs Skrindas, Pēteris Smelters, Ignats Asāns. Protams, šo sarakstu varētu vēl nedaudz papildināt, pievienojot pirmo latgaliešu avižu un žurnālu līdzstrādnieku vārdus. Tomēr 20. gs. sākumā atmodas laika smagumu uz saviem pleciem iznesa nedaudzie, vārdā minētie kultūras darbinieki. Ja paskatīsimies, kas bija pirmo latgaliešu avižu, žurnālu redaktori, sacītais būs vēl skaidrāks. Tā pirmās latgaliešu avīzes "Gaisma" (1905—1906) redaktors bija Francis Kemps. Viņš vadīja arī pirmo literāro žurnālu "Austra" (1908). Francis Kemps veselus desmit gadus izdeva tautā ļoti iecienīto kalendāru "Daugava" (1905—1914). Ļoti rosīgi 20. gs. sākumā darbojās arī Francis Trasuns. Viņš izveidoja avīzi "Auseklis" (1906—1907), izdeva "Daugavas katoļu kalendāru" (1900—1904), sastādīja lasāmā grāmatu skolām "Školas dōrzs" (Pēterburga, 1909). Savukārt Nikodems Rancāns bija tas, kas nodibināja garīgas orientācijas avīzi "Sākla" (1906), bet Kazimirs Skrinda — avīzi "Dryva" (1908—1917). Un tas ne tuvu nav pilns 20. gs. sākuma Latgales kultūrdarbinieku literāro aktivitāšu uzskaitījums. Tā kā lielākā daļa no viņiem bija katoļu mācītāji, tad lielu ieguldījumu viņi deva arī garīgās literatūras sagādāšanā un izdošanā, ticības pamatu mācīšanā skolās.

Kas bija redzamākie dzejnieki, prozaiķi, publicisti 20. gs. sākumā? Tie bija jau nosauktie — Francis Kemps, Francis Trasuns, Nikodems Rancāns, Ontons un Kazimirs Skrindas. Viņu literārajai darbībai bija plaša ievirze. Francis Kemps izdeva "Gaismu", "Austru", kalendārus, un pa lielai daļai pats tos piepildīja ar dzeju, stāstiņiem, populārzinātniskiem un sabiedriska satura rakstiem. To pašu var teikt arī par Franci Trasunu, kas vienlīdz rosīgi darbojās visos literatūras žanros. Tikai nedaudz vēlāk (pēc 1910. g.) parādījās tie, kas sāka izkopt kādu vienu literatūras žanru. Tā galvenokārt dzejas laukā darbojās Staņislavs Cunskis, jauns, apdāvināts dzejnieks, kas aizgāja bojā Pirmā pasaules kara laikā. Juris Pabērzs bija pirmais, kam savu dzeju izdevās apkopot atsevišķā grāmatā ("Pavasara skaņas", 1913). Vēlākajos gados viņš pievērsās galvenokārt prozai, rakstīja stāstus. Jura Pabērza

dzejoļu un stāstu kopkrājums "Rūzes un ērkšķi" iznāca 1924. gadā.

Kā spilgti stāstnieki sevi pieteica Grigors Mukt-Kveders un Franča Kempa dzīvesbiedre Konstance Daugule-Kempa (pseudonīms — Skaidreite). Ar stāstu "Pītereiša ribšona" ("Dryva", 1911) literāro darbību aizsāka Latvijas neatkarības gados pazīstamais rakstnieks Čenču Jezups (īstajā vārdā Jezups Kindzulis). Žurnālā "Dryva" no 1913. gada sāka publicēties vēlākos gados populārā latgaliešu rakstniece Naaizmērstule (īstajā vārdā Rozalija Tabine).

Divdesmito gadu latgaliešu dzejai un prozai raksturīga romantiska ievirze un pacēlums. Nesenā tumšā pagātne (dzimtbūšanas laiki, drukas aizliegums) tika pretstatīti kādreiz brīvajai senās latgaļu cilts dzīvei un lielas, gaišas nākotnes nojausmām. Kā prozas, tā dzejas daiļdarbus caurauda dzimtenes mīlestība.

20. GS. DIVDESMITIE UN ČETRDESMITIE GADI

Divdesmitie gadi latgaliešu rakstniecībā bija jaunu spēku uzkrāšanas laiks. Savus darbus turpināja publicēt autori, kas literatūrā ienākuši ap 20. gs. miju: Francis Kempis, Francis Trasuns, Nikodems Rancāns, Naaizmērstule u. c. Latgaliešu literātu pulkā strauji ienāca arī pilnīgi jauna paaudze: dzejnieki Seimanis Putāns, Jānis Silkāns, Pēteris Voitkāns, Augusts Eglājs, Aleksandrs Ancāns, Tomass Selickis u.c. Veidojās latgaliešu dramaturģija. Lugas rakstīja Francis Trasuns (drāma "Nūgrymušō pile", 1928), Naaizmērstule, Jānis Opincāns, Latgalāns (mācītāja Pētera Stroda pseudonīms) u. c. Prozā turpinājās stāsta, noveles, humoreskas, feļetona žanra izkopšana un slīpēšana: Juris Pabērzs, J. Dzērkste (Jezupa Kindzuļa pseudonīms), Naaizmērstule, Cērpiņu Blauzga (Pētera Kuļša pseudonīms). Tomēr pa lielai daļai dzejoļi, stāsti, lugas vēl bija mākslinieciski neizstrādāti. Kā atzīmēja divdesmito gadu kritika, daiļdarbos temats bieži ņem virsroku pār stāstītāju un izklāsta formu. Joprojām populāri sentimentālas un romantiskas ievirzes literārie darbi.

Trīsdesmitie gadi un četrdesmito gadu pirmā puse bija latgaliešu literatūras uzzieta laiks. Savus dzejas darbus krājumos apkopoja dzejniece Marija Andžāne ("Reits", 1933; "Dzeiveibai", 1944). Ar tiem viņa pamatoti ieņēma sev vietu tālaika redzamāko latgaliešu dzejnieku vidū. Divus dzejoļu krājumus publicēja jauns, talantīgs dzejnieks Aleksandrs Ancāns ("Ezerzemes šalkas", 1936; "Zeme un sirds", 1939). Viņš piederēja pie tiem latgaliešu rakstniekiem, kas rakstīja gan latgaliešu, gan kopnacionālajā literārajā valodā. Pāragrā nāve (1944. g.) aprāva šī talantīgā rakstnieka darbību tās aizsākumā. Gan latgaliešu, gan lejaslatviešu literatūrā trīsdesmitajos gados rosīgi darbojās prozaiķis un dzejnieks Alberts Sprūdžs. Atzīstamus panākumus viņš guva kā romānists un stāstnieks. Viņa mūžs, tāpat kā Aleksandram Ancānam, traģiski aprāvās Otrā pasaules kara beigās (1944. g.).

Vācu okupācijas laikā tika izdotas divu redzamu Latgales rakstnieku Madsolas Joņa (istajā vārdā Jānis Ludboržs) un Martas Skujas grāmatas. Martai Skujai tā ir apjomā neliela, bet saturiski piesātināta dzejoļu grāmatiņa "Naziņā" (1943). Tā ir šaubu, rūgtu pārdomu un drūmu nojausmu grāmata par tautas likteni. 1943. g. tika publicēta plaša Madsolas Joņa dzejas izlase "Lynu zīdi", kas uzlūkojama par latgaliešu romantiskās dzejas nozīmīgu sasniegumu. Gadu vēlāk — 1944. g. — iznāca viņa prozas darbu grāmata "Ausmas zemē". Romantisks pacēlums raksturīgs arī Augusta Eglāja dzejoļu krājumam "Dzīsmas rudiņa saulei" (1934).

Trīsdesmitajos gados par vienu no redzamākajiem latgaliešu prozas meistariem kļuva Čenču Jezups, kas savus agrākos darbus bija publicējis ar pseidonīmu J. Dzērkste. Nozīmīgākais Čenču Jezupa darbs — romāns "Pīters Vylāns" tika izdots 1943. gadā, iespējams, jau pēc autora nāves, jo 1941. gadā viņu komunisti arestēja.

Ļoti iecienīti lasītāju vidū trīsdesmitajos gados bija formā un saturā vienkāršie Naaizmērstules stāsti, kas, apkopotī krājumā "Lauku zīdi", iznāca 1934. gadā. Lai gan rakstniece arī vēlāk turpināja rosīgi strādāt, sentimentālā un didaktiskā tradīcija, kas viņas darbiem raksturīga, traucēja viņas tālākai izaugsmei.

Par atzītiem rakstniekiem 30. gadu beigās un vācu okupācijas laikā kļūst Antons Rupainis un Norberts Neikšānīts. Neikšāniša fabulu krājums "Dundurs skudru pyuznī" (1943) pieder pie labākā, kas latgaliešu literatūrā fabulas žanrā uzrakstīts. Tajā pašā 1943. gadā iznāca arī Neikšāniša romāns "Myura kolns". Veselu virkni prozas un dramatisku darbu minētajā laikposmā uzrakstīja Antons Rupainis. Te var minēt romānu "Baltie tēvi", ko 1936. un 1937. gadā iespieda žurnālā "Atpūta". Vēlāk tika izstrādāts romāna paplašināts variants, taču kara dēļ dzimtenē tas netika izdots.

Vācu okupācijas laikā (1943) Daugavpili nodibināja Vladislava Loča izdevniecību. Gada laikā (lidz Sarkanās armijas ienākšanai 1944. gadā) šīni apgādā iznāca ap 30 grāmatu, to vidū seši rakstu krājumi "Olūts", kuros apkopoti to gadu labākie daiļliteratūras, kritikas darbi, pētījumi par Latgales vēsturi, valodu. Vladislava Loča izdevniecībā iznāca arī Jāņa Klīdzēja — vēlākos gados trimdā populāra rakstnieka — pirmā stāstu grāmata "Gōjputnu dzīsmē" (1944).

Par nozīmīgu ieguldījumu latgaliešu kultūrvēstures apzināšanā jāuzskata Franča Trasuna kopoto rakstu (Francis Trasuns "Dzīve un darbi") izdevums. Pirmais Franča Trasuna rakstu sējums iznāca Rīgā 1938. gadā. Otrais sējums tika iespiests tieši padomju karaspēka ienākšanas laikā. Bija dota pavēle grāmatas metienu iznīcināt. Tomēr daži (vismaz viens) grāmatas eksemplāri tika slepeni saglabāti. Tagad ir izgatavotas šī retā sējuma kopijas, viena no tām atrodas Misiņa bibliotēkā Rīgā. Otrais Franča Trasuna darbu sējums īpaši vērtīgs tāpēc, ka te publicēta plaša Pāvela Laizāna apcere par rakstnieku. Tāpat pirmoreiz vienkopus savākta pa avīzēm, žurnāliem, kalendāriem izkaisītā Franča Trasuna dzeja, arī ārpus krājuma palikušās fabulas, kā arī paša Franča Trasuna atmiņas.

Neatkarīgās Latvijas beigu posmā radās vairāki nozīmīgi pētījumi literatūrvēsturē. Rakstnieks un kritiķis Meikuls Apeļš sarakstīja pirmo "Latgaliešu literatūras vēsturi" (Rēzekne, 1935). Daugavpils Valsts Skolotāju institūta direktore Valerija Seile sastādīja latgaliešu grāmatu bibliogrāfisko

rādītāju "Grāmatas Latgales latviešiem" (1936). Pētījumi par latgaliešu literatūru atrodami gan apjomīgajā "Rokstu krājums latgaļu drukas aizliguma atceļšonas 40 godu atceļrei" (Daugavpils, 1944), gan rakstu krājumos "Olūts" (I—VI, 1943—1944), gan žurnālos "Latgolas Škola", "Zīdūnis" u. c. Par literatūrvēstures jautājumiem 1930.—1940. gados bez jau minētajiem Meikula Apeļa, Valerijas Seiles, rakstijuši Bronislavs Spūlis, Miķelis Bukšs, Antons Rupainis, Viktors Vonogs, Norberts Trepša (Norberts Neikšānits) u. c.

TRIMDA

Otrais pasaules karš un divas okupācijas — vācu un krievu — traģiski ietekmēja Latgales rakstniecību. Viena daļa rakstnieku aizgāja bojā komunistu represijās (Meikuls Apeļs, Francis Kempis, Čenču Jezups, kritiķis Staņislavs Belkovskis, rakstnieks Viktors Mundurs) vai vācu apcietinājumā (žurnālists un rakstnieks Donāts Latkovskis, dzejnieks Alberts Garais, Cērpiņu Blauzga, Aloizs Broks). Uzlidojuma laikā 1944. gadā aizgāja bojā Alberts Sprūdžs, satiksmes negadījumā 1944. gadā — Aleksandrs Ancāns.

Otra liela Latgales kultūras darbinieku daļa devās trimdā, jo nebija cerību rakstīt un izdzīvot otrreizējā padomju okupācijā. Pārāk svaigas bija atmiņas par deportācijām 1941. gadā. Trimdā devās gan labi pazīstami rakstnieki (Antons Rupainis, Norberts Neikšānits, Marija Andžāne, Jānis Klīdzējs), gan tādi, kas tikko bija iesākuši darboties rakstniecībā (Francis Murāns, Jāzeps Lelis). Emigrēja arī zinātnieki, grāmatizdevēji, kultūrdarbinieki (Leonards Latkovskis, Miķelis Bukšs, Vladislavs Locis, Heronims Tihovskis, Antons Dzeņš u. c.). Tiem, kas palika Latvijā, sākās piespiedu klusēšanas laiks (Naaizmērstule, Valerija Seile, Madsolas Joņš, Bronislavs Spūlis). Labākajā gadījumā dažiem no palicējiem Hruščova atkušņa gados (kad arī Latgales kultūrdzīvē bija vērojama sarosīšanās) izdevās publicēt pa kādam nelielam darbam vai apcerei (Augusts Eglājs, Stepons Seiļš, Viktors Vonogs).

Trimdā nokļuvušie drīz vien atsāka literāro darbību. 1946. gadā atjaunojās avīzes "Latgolas Bolss" darbība, sākumā tās nosaukums bija "Latgola". 1955. gadā avīze atguva veco nosaukumu "Latgolas Bolss", kas tai bija bijis kopš 1943. gada. Trimdas kultūrdzīves uzturēšanu sekmēja ikgadējie "Tāvu zemes kalendari" (kopš 1946. g.). Par nozīmīgu izdevumu, kurā tika publicēta latgaliešu folklorā, literatūrā, literatūrvēsturiskie un valodnieciskie apcerējumi, kļuva žurnāls "Dzeive" (iznāk kopš 1948. g.). Savukārt gadagrāmatā "Acta Latgalica" (I—VII, 1965—1981) apkopoti pētījumi par Latgales vēsturi, tautas tradīcijām, kultūru, literatūru un valodu. 1947. gadā Latvijā izdotajiem sešiem rakstu krājuma "Olūts" sējumiem pievienojās trimdā izdotais septītais krājums, tas bija sagatavots izdošanai jau dzimtenē.

Lielāko ieguldījumu latgaliešu literatūras pētniecībā trimdā devis Miķelis Bukšs (1912—1977). Viņš uzrakstījis līdz šim plašāko "Latgaļu literatūras vēsturi" (Minhene, 1957). Bukša daudzo pētījumu vidū jāmin monogrāfija par Franci Kempu — "Francis Kemps — ceineitōjs par tautas tīseibom" (Minhene, 1969), plašais pētījums "Latgaļu atmūda. Idejas un ceīņas" (Minhene, 1976), apcerējums par Franci Trasunu (Mikelis Bukšs. Francis Trasuns un jō literārō darbeiba/Grām.: F. Trasuns. Fabulas. Minhene, 2. izd., 1964, 11.—41. lpp.), par Nikodemu Rancānu (Mikelis Bukšs. Nikodema Rancāna dzeive un darbeiba. / Grām.: Nikodems Rancāns. Minhene, 2. izd., 1971, 17.—56. lpp.) u. c.

Latgaliešu folkloras, valodas pētniecībā nozīmīgi ir Leonarda Latkovska, Jāzēpa Leļa un Valda Zēpa pētījumi. Latkovska daudzās apceres par folkloru, valodu, literatūru varētu ietilpināt labi ja desmit sējumos. Viņa rakstus par senu latgaliešu vārdu nozīmi atrodam dažādos trimdas preses izdevumos kopš pirmajiem pēckara gadiem. Tomēr, šķiet, nozīmīgākais Leonarda Latkovska pētījums ir "Latgaļu uzvōrdi, palames un dzymtas" (Minhene, I—II, 1968; 1971). Te atrodam rūpīgi dokumentētu daudzu latgaliešu dzimtu vēsturi, uzzinām, kā un kad cēlušies latgaliešu uzvārdi. Ne mazāk interesants ir Leonarda Latkovska savākto latgaliešu palamu

(iesauku) saraksts. Mūsu senčiem bijusi asa un trāpīga mēle. Bieži pieticis viena neveiksmīga vārda vai darbības, lai cilvēks uz mūžu dabūtu kādu iesauku. Piemēram, Sakstagala pagastā Stiuku sādžā kādu vīru sauķi par Soldonu. Leonards Latkovskis šīs palamas rašanos apraksta šādi: "Tys cylvāks biži pakolpojis kaidam Varakļonu žeidam, un žeids jū icīnejis. Bet žeids napratis labi latvišu volūdas. Reiz tys žeids gribējis tū cylvāku cytu klōtbyutnē paslavēt un saceit: "Jys ir muns lobais cylvāks", bet tamā vītā jys sacejis: "Jys ir muns soldonais cylvāks." Kas tū teicīni dzērdējuši, iznasuši tū vōrdu tautā, un tai tei palame rodusēs. Nu tō laika tū cylvāku tikai tai vin sauce: Soldonais. Pats vacais par tū palami nasadusmōja, bet dāli dusmōjōs. Vins dāls beja izamōcejis par skrūderi, meitas beja jū pōrsaukušas par Sahafinu." Savukārt Puntiužu sādžā bijis kāds, ko iesauķi par Narodnais Zeps. "Uzvōrds Zeps Varakļonūs beja izplateits, bet vīnam beja dūts pasaukums Narodnais. Tei palame radusēs taidā ceļā. Revolucijas laikā jys beja aizarōvis ar jaunajom idejom un sarunā ar cylvākim jys saceja: "Tagad vyss byus narodnais." Ar tū jādūmōjis, ka vysa vara un monts pīdarēs tautai. Tai kai jys biži lītōja vōrdu "narodnais", tod ari jū pošu īsaucē par Narodnū, pilikūt klōt uzvōrdu Zeps — Narodnais Zeps."

Valdis Zeps (literārais pseidonīms Jānis Turbads) pētījis tautasdziesmu metriku, baltu un somugru valodas, darbojies arī kā literatūras kritiķis. Viņa romāns "Ķēves dēls Kurbads" Latvijā publicēts žurnālā "Avots" 1990. un 1991. gadā. Viņš ir viens no trimdas modernisma literatūras aizsācējiem.

Latgaliešu grāmatas trimdā varēja iznākt, pateicoties Vladislava Loča rosīgajai izdevēja darbībai. Viņš Minhenē nodibināja "Latgaļu izdevnīceibu". Gandrīz viss, kas trimdā latgaliešu rakstu valodā izdots, iespiests Vladislava Loča "Latgaļu izdevnīceībā". Otrs veids, kā daiļliteratūras darbi (parasti apjomā nelielāki — dzeja, stāsti, tēlojumi, noveles) ieraudzīja dienasgaismu, bija latgaliešu periodika ("Dzeive", "Latgolas Bolss", kalendāri), arī tos iespieda Vladislava Loča vadītājā apgādā. Trešais veids — darbu rakstīšana lejaslatviešu literārajā valodā un to publicēšana kādā no

trimdas latviešu apgādiem (Jānis Klīdzējs, Antons Rupainis, Alberts Spōģis, Janīna Babre u. c.). Dažas grāmatas iznākušas pašu autoru apgādā.

"Latgaļu izdevnīcība" lielu uzmanību pievērta latgaliešu literatūras mantojuma izdošanai. Tā atkārtoti izdeva Čenču Jezupa romānu "Pīters Vylāns" (1967), Norberta Neikšāniša "Dundurs skudru pyuznī" (1946), Franča Trasuna "Fabulas" (1964), Andriva Jūrdža darbus līdz ar aperēm un atmiņām par viņu (1984), Augusta Eglāja dzejoļu krājumu "Dzīsmas rudiņa saulei" (1958) u. c.

Trimdas romānistikā pirmām kārtām minami divi vārdi — Antons Rupainis un Jānis Klīdzējs. Kā viens, tā otrs rakstījuši gan latgaliešu, gan kopnacionālajā literārajā valodā. Rupainis pievērsies galvenokārt vēsturiskajiem romāniem. Romāna "Baltie tēvi" (I—II, 1963) sazarotajā sižetā galveno līniju veido latgaliešu izcelsmes dominikāņu mūka Remigija dzīvesstāsts. Šai darbā spilgti atklātas reliģiskās pretišķības, kas 18. gadsimtā plosa latgaliešu sirdis. — Vai sekot savas tautas sensenajai ticībai, ko svešie poļu kungi nievājoši sauc par pagānisku, vai kristietībai. Dzīve izšķir šo jautājumu par labu pēdējai, bet šī izšķiršanās nav nedz viegla, nedz ātra. Romānā "Māras mostas" (I—III, 1951—1956) aprakstīta dzīve Latgalē 19. gs. otrajā pusē, centrā liekot Pītera Miglinika personību. Latgaliski sarakstītajā romānā "Tauta grib dzeivot" (1963) tēlota inteliģences veidošanās 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. Latgaliski sarakstīts arī Rupaiņa satīriskais romāns "Zemes sōls" (1953). Jānis Klīdzējs daudzus romānus sarakstījis lejaslatviešu literārajā valodā, latgaliski — stāstu un noveļu grāmatu "Debešu puse" (1968).

Antona Rupaiņa prozā daudz tautā noklausītu dzirkstošas sarunvalodas paraugu, sulīgs humors, tēloto personu dzīve atainota, ievērojot Latgales vēsturiskos notikumus. Turpretī Jānis Klīdzējs mīl iedziļināties tēloto varoņu un nevaroņu rīcības psiholoģijā.

Bez Antona Rupaiņa un Jāņa Klīdzēja trimdas romānistikā darbojušies arī Norberts Neikšānīts ("Vīna vosora"),

1948), Dekters ("Dorvas cīma ļaudis", 1979), Marija Andžāne (nepabeigts romāns "Nosta").

Daudzi autori emigrācijā strādājuši prozas īsžanros, tapuši stāsti, noveles, tēlojumi. Bez nosauktajiem prozaiķiem te var minēt Mariju Andžāni, Konstantīnu Plenciniku (Strodu), J. Pūrmalīti (Jāzepa Leļa pseidonīms), kurš uzrakstījis vienu no latgaliešu novelistikā un stāstniecībā spožākajiem krājumiem ("Ar lukturi", 1966).

Viens no iemīļotākajiem žanriem trimdā ir memuāru (atmiņu) literatūra. Kā Latgales kultūrvēsturei nozīmīgākās atmiņu grāmatas minamas Ontona Dzeņa "Muna dzeive" (I—III, 1972—1978), Miķeļa Bukša "Atmiņas un atziņas" (1964), Bonifacija Briškas "Latgali politiskajos patmaļos" (1957), Leonarda Latkovska "Dzymtos zemes ļaudis" (I—II, 1966—1983), Helenas Laurinovičas-Proņevskas "Grymstušos saleņas" (1964) un "Pasauļs līsmos" (1981) u. c.

Dzejai trimdā pievērsušies daudzi. Mākslinieciski savdabīgākais un izkoptākais rokkraksts vecākajā trimdinieku paaudzē bijis Marijai Andžānei, Francim Murānam. Trimdas vidējo paaudzi ar četrām dzeju grāmatām (divām — latgaliski un divām — lejaslatviešu literārajā valodā) godam pārstāv Alberts Spoģis. Roberts Mūks (ist. v. Roberts Avens), daudzu dzejoļu grāmatu autors, pārsvarā rakstījis lejaslatviešu literārajā valodā. Tomēr tie nedaudzie dzejoļi, ko Roberts Mūks sacerējis latgaliešu rakstu valodā, ierindojami latgaliešu dzejas mākslinieciski spilgtākajā daļā. Dzejoļus rakstījis arī J. Pūrmalīts. Diemžēl viņa liriskie un liroepiskie dzejoļi izkaisīti pa dažādiem trimdas periodiskajiem izdevumiem un kalendāriem. Fabulas žanrā rakstījuši Norberts Neikšānīts, Konstantīns Nautris un daži citi. Reliģiskajai dzejai savā daiļradē pievērsusies Janīna Babre.

Ar dramatiskajiem darbiem trimdā gājis vistrūcīgāk. Gandrīz kā vienīgais lugu autors jāmin Artūrs Rubenis ("Tykumeni sudobreņu vyzynoj". Lugu izlase, 1979; "Ai zaļo leidaceņa", 1987).

PĒCKARA POSMS LATVIJĀ

Pirmajos pēckara gadu desmitos latgaliešu kultūras dzīve, lai arī pārspilēti ideoloģizētā veidā, vēl vilka dzīvību. Iznāca aprinķu, vēlāk — rajonu, avīzes latgaliski — Rēzeknē "Ausma", Kārsavā "Pa Staļina Ceļu", Ludzā "Ludzas Taisneība" u. c. Zemnieku, vēlāk kolhoznieku kalendārs tika izdots līdz 1961. gadam. Tika izdota dzejnieka Seimaņa Putāna dzejoļu izlase latgaliski ("Tovā vōrdā", 1960), kas it kā noslēdza neilgo Hruščova laiku "atkušņa periodu".

Jaunais drukas aizliegums latgaliešiem sākās drīz pēc 1958. gada Latgales kultūras dienām, kad latgaliešu vēlmē izkopt savas kultūras savdabību varas pārstāvji Rīgā sāka saskatīt šķeltnieciskumu un nacionālisma izpausmes. Līdz pat astoņdesmitajiem gadiem latgaliski rakstītais tika mērķtiecīgi skausts. Dažus dzejoļus latgaliski lejaslatviešu rakstu valodā veidotajos krājumos izdevās publicēt gandrīz vai vienīgi Andrim Vējānam. Pateicoties Andra Vējāna uzņēmībai, atsevišķus materiālus par Latgali 1960.—1970. gados varēja lasīt viņa vadītajā žurnālā "Karogs". Taču normāla latgaliešu literatūras attīstība bija pārtraukta.

Pakāpeniski — astoņdesmito gadu otrajā — pusē atjaunojās latgaliski rakstītās dzejas tradīcijas Latvijā (Andris Vējāns, Pēteris Jurciņš, Antons Kūkojs, Anna Rancāne, Antons Slišāns, Vilis Dzērvinieks u. c.). Latvijas Universitātes profesora Vitolda Valeiņa gādībā tika izdoti daži trīsdesmitajos gados sarakstītie literārie darbi, piemēram, pāragri mirušā (1936. g.) dzejnieka Aleksandra Adamāna "Sapņi un zemes balss. Dzejoļi un tēlojumi" (1987) un Augusta Eglāja dzejas izlase "Vakara dūmakā zilgā" (1983). Krājumos gan tikai daži dzejoļi bija latgaliski. "Latviešu dzejas antoloģijā", kas iznāca septiņdesmitajos gados, profesoram Vitoldam Valeinim izdevās ievietot arī latgaliešu dzejnieku darbus, kaut nelielā skaitā. Tiesa, viņš saņēma visai bargu tā laika komunistiskās partijas ideologa Aivara Gora kritiku, ka tiekot publicēti latgaliešu buržuāzisko nacionālistu darbi.

Par latgaliešu literatūrvēstures jautājumiem visvairāk rakstījis Vitolds Valeinis. Latvijas kultūrai visai melnajos septiņdesmitajos gados Vitolds Valeinis pētījumā "Latviešu lirikas vēsture" (1976) līdzās lejaslatviešu literatūrā notiekošajiem procesiem izseko arī latgaliešu literatūras galvenajiem strāvotajiem. Par atsevišķiem latgaliešu literatūras jautājumiem presē rakstījuši Viktors Vonogs, Andris Vējāns, pēdējos gados — Pēteris Zeile. Jāmin autoru kolektīva (Ināras Klekeres, Lidijas Līmanes un Alekseja Apīņa) veiktais pētījums "Rakstītājs no Nautrēniem. Andriņa Jūrdža dzīve un veikums" (1989). Pagaidām rokrakstā ir latgaliešu kultūrdarbinieka Jāņa Cibulskā pētījums "Pītera Miglinika rodi četrus paaudžu gājuma" (1983).

Atjaunots kultūrvēsturisku rakstu krājums "Olūts". 1992. gadā Latgales kultūras centra izdevniecībā iznācis astotais "Olūta" sējums. Tiek turpināts darbs pie trimdā aizsāktās zinātnisko rakstu krājumu sērijas "Acta Latgalica". 1994. g. tika sagatavots un izdots "Acta Latgalica" astotais sējums.

Pēc ilgiem laikiem dienasgaismu ieraudzījusi ābece (L. Leikuma, J. Cybušs. "Latgališu ābece. Lementars", apgāds "Lielvārds", 1992). Valodniece Lidija Leikuma sagatavojusi arī mācību līdzekli Latgales kultūrvēstures pasniedzējiem — "Gruomota školuojujīm", 1993).

Latgaliešu periodika (avīze "Mōras Zeme", žurnāls "Katōļu Dzeive") atsāka iznākt tikai 1989. un 1990. gadā, uzreiz piesaistot plašu lasītāju un korespondentu loku. Ar pārtraukumiem, bet iznāk kultūrvēsturiska satura žurnāls "Jauņuo Dzeive" (kopš 1992. g.) un laikraksts "Latgolas Bolss" (kopš 1993. g.).

Top arī daiļliteratūras darbi latgaliešu rakstu valodā. Te jāmin Antona Kūkoja dzejoļu grāmata "Sovā saimē" (1990), Antona Slišāna bērnu dzeja "Raibī panti" (1991) un "Lyugums sapneišam" (1992), Viļa Dzērvinieka lirikas krājums "Sidrabainas asaru lāsītes" (1992), Ludzas literātu apvienības biedru prozas un dzejas darbi, kas apkopoti izlasē "Saule izkaps kātā" (1991). Cītu vidū jāmin arī nelielā latgaliešu trimdas dzejnieku darbu izlase "Gōjputnu dzīsmes atsagrīzšona" (1989) un Andra

Vējāna atmiņu, pārdomu grāmata "Latgolas mozaika" (1992). Latgales kultūras centra izdevniecībā norit mērķtiecīgs darbs pie latgaliešu kultūrmantojuma apgūšanas un atkārtotas izdošanas. Iznākuši Antona Rupaiņa, Franča Trasuna, Jāņa Klīdzēja, Martas Skujas u. c. prozas un dzejas darbu atkārtoti izdevumi. Ja par dzeju un publicistiku var teikt, ka tā pakāpeniski atgūst kādreiz zaudētās pozīcijas, tad prozā pagaidām trūkst lielāku darbu. Pilnasinīgas latgaliešu literatūras tradīcijas atdzimšana vēl ir nākotnes uzdevums.

IZLOKSNE, DIALEKTS, VALODA

Anna Stafecka

Latviešu valodu nerunā vienādi visur. Katrā Latvijas novadā tai ir savas īpatnības. Nelielā apvidū runāto valodas paveidu sauc par izloksni. Vēsturiski izloksnes veidojušās dzimtbūšanas laikā, kad mūsu senčiem nebija tiesību mainīt dzīves vietu un viņi paaudzi pēc paaudzes dzīvoja vienas muižas novadā. Mūsdienu valodniecībā par izloksni uzskata viena pagasta teritorijā runāto valodas paveidu, kaut gan dažkārt atšķirības vērojamas arī tajā, it sevišķi, ja kādas pagasta daļas iedzīvotāji ir piederējuši pie citas draudzes vai arī ja tos no pārējās pagasta teritorijas šķīruši meži, purvi, upes vai ezeri.

Radniecīgu izlokšņu kopumu sauc par dialektu. Mūsdienās Latvijā ir vairāk nekā 500 izlokšņu, tāpēc tās apvieno dialektos pēc to raksturīgākajām pazīmēm. Latviešu valodas izloksnes var apvienot trīs dialektos — vidus, lībiskajā un augšzemnieku dialektā (sk. karti!).

Vidus dialektu runā Vidzemes vidienē, Zemgales lidzenumā un daļā Kurzemes (uz dienvidiem no Kuldīgas).

Lībisko dialektu runā ziemeļrietumu Vidzemē un Kurzemē (uz ziemeļiem no Kuldīgas).

Augšzemnieku dialektu runā Vidzemes austrumu daļā, Zemgales austrumos jeb Augšzemē (ap Neretu, Viesīti, Subati, Ilūksti) un visā Latgalē. Ziemeļaustrumu Vidzemes un Latgales izlokšņu pamatā ir seno latgaļu valoda.

Vidus un lībiskā dialekta runātājus mēdz saukt arī par lejzemniekiem un lejaslatviešiem, bet augšzemnieku dialekta runātājus — par augšzemniekiem jeb augšlatviešiem.

Vārdi *izloksne* un *dialekts* ir apzīmējums nenormētās valodas paveidam, kurš eksistē tikai runas formā un līdz pat mūsu dienām ir liela valodas bagātība.

Literārā valoda, kurai parasti ir runas un rakstu forma un kas ir saziņas līdzeklis visai tautai, parasti veidojas uz kāda teritoriālā dialekta pamata noteiktos vēsturiskajos apstākļos.

Dažas tautas ar nozīmi 'literārā valoda' lieto terminu *rakstu valoda*. Latviešu valodniecībā pēdējā laikā vērojama tendence terminu *rakstu valoda* lietot ar nozīmi 'rakstos lietotā valoda' vai 'literārās valodas rakstu forma'. Atšķirībā no izloksnes un dialekta literārajā valodā ir apzināti normēta kā rakstu, tā arī runas forma.

IESKATS LATGALIEŠU RAKSTU VALODAS VĒSTURĒ

Vēsturē dažkārt sastopama situācija, kad vienas valodas ietvaros izveidojas divas vai vairākas rakstu (literārās) valodas. Tā, piemēram, Igaunijā divas rakstu tradīcijas radās jau 16. gadsimtā un pastāvēja līdz 19. gadsimta 70. gadiem. Divas rakstu valodas (17. gadsimtā pat trīs) pazīstamas lietuviešu valodas vēsturē. Arī mūsdienās daudzām tautām ir vairākas literārās tradīcijas (vācu valodā, piemēram, četras, armēņu — divas u. tml.).

18. gadsimta sākumā līdzās rakstu valodai, kura bija izveidojusies 16. gadsimta otrajā pusē uz lejaslatviešu izlokšņu pamata, tagadējā Latgalē aizsākās otra latviešu rakstības tradīcija — latgaliešu rakstu valoda. Tās pamatā bija vietējās izlokšnes.

Jēdziena *latgaliešu rakstu valoda* apzīmēšanai literatūrā un presē bieži lietoti termini *latgaliešu (latgaļu) dialekts* vai *latgaliešu izlokšne*. Taču tie ir neprecīzi un pat pretrunīgi vairāku iemeslu dēļ:

1) izlokšne un dialekts, kā jau iepriekš minēts, apzīmē nenormētu valodas formu, taču latgaliešu literatūras un preses valoda ir apzināti normēta, ir izdotas vairākas normatīvās gramatikas un pareizrakstības vārdnīcas,

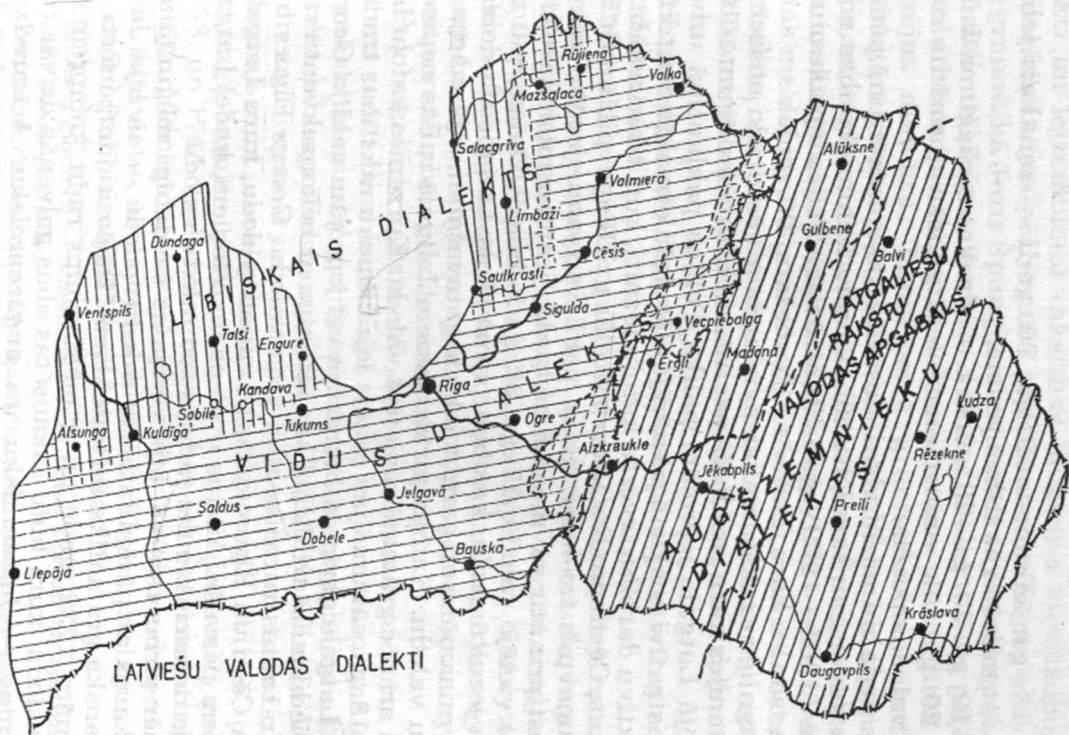
2) latviešu valodniecībā lieto terminu *augšzemnieku (ne latgaliešu) dialekts*, kurš ietver sevī ne tikai Latgalē runātās izlokšnes, bet arī Vidzemes sēliskās izlokšnes (ap Madonu), Zemgales sēliskās izlokšnes (Augšzemē), kā arī Vidzemes latgaliskās izlokšnes (ap Alūksni, Gulbeni), bet latgaliešu rakstu valoda ir reģionāls veidojums, tā radusies no pārējās latviešu etniskās teritorijas administratīvi nošķirtajā daļā — tagadējā Latgalē,

3) latgaliešu rakstu valoda nav vienas izlokšnes atveidojums, bet gan t. s. izlokšņu koinē forma ar virsdialektālu valodas slāni.

Dažkārt sastopams arī termins *augšzemnieku dialekta rakstu valoda*, kas arī nav īsti precīzs, jo, kā jau minēts, latgaliešu rakstu valoda veidojās tikai uz vienas augšzemnieku dialekta izlokšņu grupas pamata. Latgaliešu rakstu valodas apgabals ir šaurāks nekā augšzemnieku dialekta teritorija (sk. karti!).

No iepriekš teiktā izriet, ka precīzākais termins būtu *latgaliešu rakstu valoda*, bet, runājot par apzināti normēto posmu, sākot ar 20. gs. 30. gadiem, — arī *latgaliešu literārā rakstu valoda*.

Sastopams arī termins *latgaliešu literārā valoda*. Viens no literārās valodas pamatkritērijiem, kā iepriekš minēts, ir normēta arī runas forma. Tikai 20. gs. 30. gados nosacīti varam runāt par latgaliešu literāro valodu, kad Latgales izglītības sistēmā sākās arī runas normēšana.

Vēsturiski latgaliešu rakstu valodas attīstībā var izdalīt 3 periodus:

- 1) 18. gs. sākums—19. gs. 70. gadi — senākais jeb vec-latgaliešu rakstības posms,
- 2) 19. gs. 70. g.—20. gs. sāk. — drukas aizlieguma laiks,
- 3) 20. gs. sāk.—mūsdienas — latgaliešu normētās rakstu valodas posms.

Šis iedalījums ir visai nosacīts, jo, piemēram, pēdējais posms ietver gan sarežģītu meklējumu laiku rakstības normu izveidē (1904—1929), gan literārās tradīcijas apsikumu pēc Otrā pasaules kara, gan tās atjaunošanu 90. gados.

Latgaliešu rakstu valodas rašanās ir vēsturiski nosacīta.

Livonijas karu rezultātā pēc Altmarkas miera līguma (1629) tagadējā Latgale joprojām palika Polijas pakļautībā un bija administratīvi nošķirta no pārējās latviešu etniskās teritorijas. Šeit aktīvu darbību izvērsa katoļu jezuīti, kuri tika izraidīti no Tērbatas, Cēsīm un Rīgas un pārcēlās uz Daugavpili un Ilūkti.

Daugavpils tai laikā kļuva par ievērojamu jezuītu centru. Lai nostiprinātu savu ietekmi tautā, jezuītu misionāri cītīgi mācījās vietējo valodu. 17. gs. 20. gadu beigās Daugavpili tika atvērta jezuītu skola, kas bija pirmā skola Latgalē un domāta jezuītu misionāru un garīdznieku sagatavošanai, tajā mācīja arī latviešu valodu. Katoļu garīdzniekiem Latgalē radās nepieciešamība arī pēc grāmatām vietējā valodā. Kurzemes katoļu literatūra 18. gs. sākumā jau sekoja leļzemnieku rakstības tradīcijai, bet Latgalē garīgajā literatūrā vēl joprojām valdīja Georga Elgera iedibinātā tradīcija, kas iezīmīga ar nekonsekventu rakstību un tautas runai neatbilstošu valodu. Georgs Elgers bija apguvis Cēsu un Rīgas apkaimē runāto valodu, kura Latgales latviešiem pasveša. Arī tas ir viens no cēloņiem, kādēļ Latgalē nobrieda nepieciešamība radīt jaunu rakstu valodu.

Tomēr pirms tam vēl bija vērojams savdabīgs mēģinājums rast sakarus ar pārējo latviešu rakstu valodu — tā bija Jura Špungjanska gramatika un katehisms "Dispositio imperfecti..", kura iznāca 1732. gadā un ir mēģinājums radīt kompromisa rakstu valodu, kurā būtu saķausētas abas galvenās dzīvās runas formas — leļzemnieku un augšzemnieku. Acīmredzot tas tika darīts ar nolūku, lai izvairītos no šķelšanās katoļu

baznīcas rakstu tradīcijā, kad līdzās eksistēja divi atšķirīgi dialekti un ležemnieku rakstības lietošana katoļu baznīcas dzīvē sašaurinājās pēc jezuītu padzišanas no Rīgas un Cēsim. Savā gramatikā Juris Špungjanskis ir mēģinājis pretstatīt divus teritoriāli atšķirīgus latviešu valodas dialektus — poļu pārvaldītās Livonijas daļas dialektu un vācu pārvaldītās daļas Livonijas dialektu. Tomēr savā gramatikā viņš balstījies galvenokārt uz vācu pārvaldītās daļas dialektu, kaut gan atspoguļojis arī augšzemnieku formas. Tātad Jura Špungjanska darbs būtu uzskatāms par apzinātu virsdialektālās rakstu valodas formas meklējumu. Šis mēģinājums rakstu valodas vēsturē palika izolēts, jo Jura Špungjanska rakstu valoda bija mākslīgi veidota un nebalstījās ne uz vienu dialektu, t. i., dzīvo tautas valodu.

17. gs. beigās un 18. gs. sākumā sastopami pirmie fragmentārie latgaliskie raksti.

Precīzākais ir 1725. gada ieraksts Daugavpils jezuītu rakstītajās "Litterae annuae". Tā ir ziedojuma formula, kas teikta, aprokot ziedojumus pie "svētajiem kokiem" (ticība senajiem dieviem Latgalē šajā laikā vēl bijusi visai spēcīga): "Labrytt Lipin. Ko kļajas? ci dyžan spey? sze as atneszu gascincu* nav aystyc tu monus barnus, na aystyc tu monus łupys, cywkus, na aystyc tu muwsu weselybu i nikodu nałaymu nador."

Par latgaliešu rakstu valodas sākumu jeb pirmo posmu īsti var runāt tikai kopš 1730. gada, kad iznāca pirmā zināmā latgaliski iespiestā grāmata, kura nav saglabājusies, bet ir minēta bibliogrāfiskajos rādītājos. Tā ir "Katoliszka Dzismiu gromota Diwam wyssuwarygam par gūdu un Latwiszim par izmociejszonu sarakstita un izdrukowota Wilniē pi Baznickungu Jezuitu 1730 godâ". Nav saglabājušies šīs grāmatas 1733. un 1765. gada atkārtotie izdevumi. Šo grāmatu piedēvē jezuītam Jānim Lukaševičam (1699—1779), kurš pēc tautības bijis lietuvietis, labi pratis latviešu valodu, darbojies Varakļānos un Preiļos, vēlāk Izvaltā un Pušā.**

* Atneszu gascincu — atnesu cienastu (vietām Latgalē vecākā paaudze vēl lieto vārdu *gastincis*).

** Jesuītu darbības laikā izdotajās grāmatās autori nav norādīti. Autoru vārdi tāpēc ir varbūtīgi.

Pirmā latgaliski iespiestā grāmata, kas saglabājusies līdz mūsu dienām, ir jau minētā Jāņa Lukaševiča evaņģēliju tulkojums "Evangelia Toto Anno. ("Evaņģēliji visam gadam..")", kurš iznāca 1753. gadā. J. Lukaševičs sarakstījis arī katehismu, sprediķu grāmatu, saglabājies ir tikai evaņģēliju tulkojums. Tā titullapā teikts, ka evaņģēliji "ar dažu Livonijas garīdznieku gādību no jauna pārtulkoti plašāk lietojamā latviešu runas veidā" (te domāti katoļi, kuri Latgalē bija vairākumā). Tātad tas ir netiešs norādījums, ka latgaliešu rakstu valodas saknes meklējamas dzīvajā tautas valodā. Iespējams, ka evaņģēliju tulkojums ir kolektīvs darbs, kurš veikts Jāņa Lukaševiča vadībā. "Evangelia Toto Anno.." ir latgaliešu rakstu valodas senākā posma rakstības tradīcijas pamatā kā valodas izteiksmes, tā arī rakstības un ortogrāfijas ziņā.

Jāņa Lukaševiča rakstības un valodas izteiksmes tradīciju tālāk ir pilnveidojis Miķelis Rots (1721—1785), kuru uzskata par spilgtāko personību veclatgaliešu rakstu valodas periodā. Miķelis Rots bijis misionārs Dagdā, kur aizvadījis mūža lielāko daļu, vairākkārt izbraucis arī uz Kaunatu un Varakļāniem, labi pratis latviešu un lietuviešu valodu. Miķelis Rots darbojās laikā, kad Latgalē veidojās pirmās draudzes skolas Pustiņā (1748), Ludzā (1741), Feimaņos (1751), Krāslavā (1755); gadsimta otrajā pusē — arī Daugavpilī un Aglonā. Miķelim Rotam ir lieli nopelni skolu darbības izvēšanā, viņš minams arī kā pirmais veclatgaliešu laicīgās dzejas autors. Pēc jezuītu ordeņa arhīva materiālu ziņām, Miķelis Rots uzrakstījis četras grāmatas: dažādu lūgšanu grāmatu, kristīgās mācības grāmatu jautājumu un atbilžu formā, atstāstījumus no Jaunās un Vecās Derības, katehismu un ābeci. Literatūrzinātnieks Viktors Vonogs uzskata, ka lūgšanu grāmata varētu būt 1771. gadā iznākusi "Nabożeństwo.." (atkārtotie izdevumi 1786., 1798. g.), kurā ir norāde, ka to izdevusi Dagdas misione kā tulkojumu no poļu valodas. Viktors Vonogs pievienojas Miķeļa Bukša atziņai, ka kristīgās mācības grāmata jautājumu un atbilžu formā varētu būt 1766. gadā izdotā "Katoliszka pilniga ticibas mociba". Taču Gustavs

Manteifelis piedēvē Miķelim Rotam nevis šo, bet gan 1805. gadā Polockā iznākušo "Wyssa Mocieyba Katoliszka..", kura arī uzrakstīta jautājumu un atbilžu formā. Šis uzskats ir nostabilizējies valodas vēsturē. Cenzūras atzīmē redzams, ka cenzors šo darbu ir lasījis poliski ar nosaukumu "Zebranie Nauk Chrzesciańskich" un apsveic grāmatas izdošanu latviski.

Par atstāstījumiem no Vecās un Jaunās Derības uzlūkojama "Eysa sašasiszona Historyas Swatas", kura izdota Moģļevā (gada skaitlis nav minēts, bet tā varētu būt izdota ap 1770. gadu).

Arī par katehismu un ābeci ir atšķirīgi viedokļi. Miķelis Bukšs domā, ka tas varētu būt 1768. gada izdevums "Elementarsz lotewski". Viktors Vonogs — 1775. gadā izdotā "Nauka Chrzesciańska Lotewskim Językiem Wyrażona", kurā ir norāde, ka to tulkojis kāds Dagdas misionārs.

1805. gadā Polockā izdotā "Wyssa Mocieyba Katoliszka" no valodas viedokļa neapšaubāmi ir viens no labākajiem darbiem veclatgaliešu rakstības periodā. Pievienojoties Alekseja Apiņa atziņai, ka Gustava Manteifeļa sniegtās ziņas par latgaliešu autoriem ir visai precīzas, varētu domāt, ka "Wyssa Mocieyba Katoliszka" ir Miķeļa Rota darbs. Ja par Miķeļa Rota darbiem uzlūkojami "Eysa sašasiszona" un "Nauka Chrzesciańska", tad grāmatā "Wyssa Mocieyba Katoliszka" tomēr vērojamas atšķirības valodas un rakstības ziņā. Domāt, ka "Wyssa Mocieyba Katoliszka" varētu būt cita autora darbs, vedina arī fakts, ka tā iznākusi 1805. gadā (20 gadus pēc Miķeļa Rota nāves).

Rakstības ziņā minētie darbi būtiski neatšķiras no evaņģēliju tulkojuma.

Jezuītu ordeņa arhīvu materiālos minēti vēl citi šā perioda veclatgaliešu rakstu autori, kuru darbi nav saglabājušies: Kolumbāns Pteifters (1747—1798), kurš sarakstījis lūgšanu grāmatu, strādājis Aulejā un Dagdā, Tadeuhs Kučinskis (1767—1856), kurš uzrakstījis latviešu valodas gramatiku un sprediķu grāmatu, kā arī citus reliģiska satura darbus, strādājis Daugavpili, Izvaltā, Rīgā, Dagdā.

Valodas ziņā nozīmīgs ir arī 1801. gadā Polockā izdotsis dziesmu krājums "Dzismies Swatas uz Guda Diva Kunga, Jumpr. Maryas un Diva Svātu izdrukotovas Polockâ pi Baznicungu jezuitu 1801. godâ". Pēc 1801. gada šai grāmatai bijuši 17 izdevumi. Arī 1801. gada izdevums nav pirmais, to norāda Gustavs Manteifelis, arī atzīme *Reimprimatur* titullapas otrajā pusē rāda, ka tas ir atkārtots izdevums. Nav neiespējams, ka tas ir 1730. gadā izdotās "Katoliszka Dzismiu Gromota" atkārtots vai pārstrādāts izdevums, arī grāmatas ievadā teikts, ka šis grāmatas uzdevums esot atjaunot seno dievbijību un garīgo dziesmu dziedāšanu. Grāmata "Dzismies Swatas.." savā laikā Latgalē ir bijusi ļoti populāra, tā ir senākais latgaliešu garīgās dzejas piemineklis. Dziesmu krājuma rakstība un ortogrāfija būtiski neatšķiras no Jāņa Lukaševiča un Miķeļa Rota rakstības tradīcijas.

19. gs. pēc M. Rota darbības veclatgaliešu rakstība kļuva arvien neprecīzāka, nekonsekvētāka, strauji pieauga slāvismu skaits. Te minams Jezups Macilevičs, kurš darbojies Kaunatā, Jezups Akilevičs, Tomašs Kosovskis un Jānis Kurmins. Nozīmīgi bija Jezupa Macileviča un Jezupa Akileviča laicīgā satura darbi: Jezupa Macileviča "Pawujciejszona un wysajdi sposobi diel' zemniku Latviszu, Łasieja, nu wysajdu Gromotu Leszysku, rakstieja un izdewia bazniejckungs Jezups Macilewicz Wiersiniks Bazniejcas Kawnatas, Wilna, 1850" un Liksnas mācītāja Jezupa Akileviča 1832. gadā Viļņā izdotā "Eysa mociba ap audzieyszonu biszu..", kura ir pirmais ievērojamākais laicīgā satura darbs.

Ar labu, tautai tuvu valodu 19. gadsimta vidū izceļas Gustava Manteifeļa darbi.

Rakstības ziņā Gustavs Manteifelis daļēji sekojis Jezupa Macileviča tradīcijai. Taču Gustava Manteifeļa darbiem raksturīgs visai precīzs izlokšņu formu atveidojums, piemēram, divskaņa *uo* → *oi*, kas raksturīgs tikai dažām Dricānu apkaimes izloksnēm, piemēram, *lobojk*, *strodojt*.

No visiem iepriekš aplūkotajiem autoriem Gustavs Manteifelis viskonsekventāk ir apzīmējis patskaņu garumu, it īpaši lokatīva galotnē, gan ar *^*, gan retumis ar *˘*, piemēram,

kupā, sātā, tamā witā, sīnas, dīna. Gustava Manteifeļa darbību pārtrauca drukas aizliegums.

Latgaliešu rakstu valodas attīstības pirmajā posmā iznākušas arī divas gramatikas un viena vārdnīca.

Par pirmo latgaliešu rakstu valodas gramatiku uzskata 1817. gadā izdoto "Gramatyka Inflancko-Łotewska krótko zebrana dla Uczących się Ięzyka Lotewskiego. Wilnie, XX Misyonarzów p. K. S. Kazimiersza, 1817", kuru piedēvē jezuītam Jezupam Akilevičam. 1853. gadā iznāk Tomaša Kosovska "Gramatyka Inflancko-Łotewska".

Pēc Pētera Stroda domām, abas šīs gramatikas ir Jāņa Rimkeviča 1810. gadā uzrakstītā manuskripta pārstrādājumi. Pēteris Strods arī izvirzīja hipotēzi, ka 1810. g. manuskripts nav pirmais, un iespējams, ka Jānis Rimkevičs izmantojis kādu senāku Ilūkstes jezuītu kolēģijas rokrakstu. Iespējams, ka tas bijis jau minētā jezuīta Tadeuša Kučinska darbs.

Latviešu valodu mācīja arī Krāslavas garīgajā seminārā, kurš darbojās no 1757. līdz 1843. gadam. Ļoti iespējams, ka semināra vajadzībām bija izstrādāta latviešu, resp., latgaliešu, valodas gramatika.

Nesen apzināts vēl viens 1810. gada manuskripta pārstrādājums, kurš datēts 1817. gadā.

1858. gadā Viļņā iznāk Jāņa Kurmina poļu-latīņu-latviešu vārdnīca "Słownik polsko-łacinsko-łotewski, uložony i napisany przez xiędza Jana Kurmina".

Otrais latgaliešu rakstu valodas posms ilga no 1870. gada līdz 1904. gadam. Faktiski tas sākās jau 1856. gadā ar Viļņas ģenerālgubernatora fon Kaufmaņa izdoto cirkulāru, ar kuru aizliedza Lietuvā un Latgalē iespiest un izplatīt grāmatas ar latīņu burtiem. Gadu vēlāk — 1866. gadā — tika izdots rīkojums iznīcināt tipogrāfijās latīņu burtus. Šie cirkulāri bija spēkā tikai t. s. Ziemeļrietumu apgabalā, kurā ietilpa arī Latgale — toreizējās Vitebskas guberņas sastāvdaļa. Šo apstākli līdz 1870. gadam izmantoja Gustavs Manteifelis, kura grāmatas izdeva Rīgā un Tērbatā. Taču arī no viņa 1870. gadā pieprasīja solījumu pārtraukt grāmatu sarakstišanu ar latīņu burtiem.

Pēc 1865. g. un 1866. g. cirkulāru izdošanas ar cariskās valdības atbalstu lietuviešiem un latgaliešiem iznāca dažas grāmatas, kas bija saliktas ar krievu burtiem. Tā Latgales latviešiem 1866. gadā iznāca Jāņa Sproģa sastādītais kalendārs, arī ābece. Taču tās neguva atbalstu tautā, jo skolu, kurās mācības notika tikai krievu valodā, Latgalē bija maz. Latviski lasīt bērni mācījās mājās no grāmatām, kas bija iespiestas ar latīņu burtiem. Šai laikā Latgalē bija raksturīga māj mācība. Krievu burtu ieviešanai pretojās arī katoļu mācītāji, saskaņotāmi šajās grāmatās pareizticības propagandu. Drukas aizlieguma laikā ārzemēs (Vācijā, Holandē, Zviedrijā un Somijā) tika pārdrukātas vecās latgaliešu grāmatas un kontrabandas ceļā ievestas Latgalē. Šo izdevumu valoda un rakstība bija ļoti kļūdaina. Kontrabandas izdevumi nevarēja pilnībā apmierināt vajadzību pēc grāmatām, tāpēc tautā radās t. s. rokraksta grāmatniecība. Daudzos Latgales pagastos darbojās grāmatu pārrakstītāji, kuri, pašmācības ceļā apguvuši lasītprasmi, pārrakstīja grāmatas ar drukātiem burtiem. Ievērojamākie no viņiem bija Andrivs Jūrdžs (Nautrānos), Pīters Šķesters (Makašānos), Joņš Seiļš, Joņš Pūrmalīts (Gaigalavā), Vincents Leika (Viļakā) u. c.

Trešais latgaliešu rakstu valodas attīstības posms sākās 1904. gadā pēc drukas aizlieguma atcelšanas. Šo posmu varētu nosaukt par latgaliešu normētās rakstu valodas veidošanās periodu. Tika izdotas vairākas t. s. normatīvās gramatikas. Pēc 1904. gada latgaliešu rakstu valodā publicēta arī samērā plaša literatūra.

Pēc drukas aizlieguma atcelšanas Latgalē aktuāls bija ortogrāfijas jautājums. Tā kā drukas aizlieguma laikā vairums Latgales iedzīvotāju māj mācības ceļā bija iemācījušies lasīt pēc vecajām grāmatām, tika nolemts paturēt veco rakstību. Tomēr jau gadsimta sākumā notika pirmās ortogrāfijas komisijas sēdes, kuru mērķis bija vienkāršot rakstību. 1903. gadā pieņēma jauninājumu: čupu burtus *cz*, *sz* aizstāt ar *č*, *š*, arī *l* un *ļ* rakstībā vadīties pēc leļzemnieku parauga. 1903. gada apspriedē tika nolemts ieviest pēc iespējas mazāk jauninājumu.

1907. gadā notika jauna ortogrāfijas komisijas sēde. Balstoties uz šo apspriežu lēmumiem, 1908. gadā iznāca latgaliešu pirmā t. s. normatīvā gramatika, kuras autors ir Ontons Skrinda. Tā ir "Latvišu volūdas gramatika (Латышская грамматика латгальского наречья)", kura uzrakstīta krievu valodā un domāta Pēterburgas garīgā semināra vajadzībām. Ontons Skrinda ieteica trejādu patskaņu garumu apzīmējumu — ar ` jeb "stiepto garuma zīmi", piemēram, *tāvs, mōte, rūska, lauks, maigs*; ´ jeb "grūsto garuma zīmi", piemēram, *dāls, stōstīt, lauzt*; ^ "jumtiņu jeb laužto garuma zīmi" ieteica lietot tikai lokatīva galotnē, piemēram, *dorzā, dorzūs*. Jāpiebilst, ka gramatikas autors garumzīmes ieteica lietot tikai strīdigajos gadījumos, lai nerastos pārpratumi par vārda nozīmi, piemēram, *puds* 'mērvienība' un *pūds* 'pods'. Divskaņu *ai, ei, oi, ui* otrais komponents nav *j*, kā tas bija iepriekšējos avotos, bet gan *i*, taču vietumis gramatikā tomēr sastopams arī *j*, piemēram, *jej, trejs, tej*. Līdzskaņu mikstināšana ir divējāda: ar sekojošu *i* aiz līdzskaņa, piemēram, *niurdet, liuti, samanīs* un ar apostrofu vārda beigās, piemēram, *atpakal', skan'*. Taču nav jāmikstina līdzskaņi tādos vārdos kā *wel, del, sen*. Skaņa *v* transkribēta kā *w*. Ontons Skrinda iedibināja arī īpatnēju piedēkļu atveidošanas tradīciju pēc leļzemnieku rakstības tradīcijas — *-iba, -ica, -itis* u. c., saknē turpreti saglabājot Latgales izlokšņu formas. Kaut gan Ontona Skrindas rakstības principi lielāko tiesu bija neveiksmīgi, tomēr tie gandrīz 20 gadus noteica latgaliešu rakstību. Šai virzienā "progresēja" arī vēlākās ortogrāfijas apspriedes (1917., 1921. un 1923. gadā). Rezultātā tika radīta mākslīga rakstu valoda, kura neatbilda tautas valodai.

1923. gadā iznāca Franča Trasuna "Latvišu volūdas gramatika del latgališim", kurā sastopamas arī norādes par citām tautā lietojamām formām. Atšķirībā no iepriekšējās rakstības šajā gramatikā lietotas Latgales izloksnēm raksturīgās izskaņas *-eiba, -eica, -eigs* u. c., piemēram, *pacītēiba, pacītēigs*.

Patskaņu garums apzīmēts ar horizontālu svitriņu virs burta. Zināms regress ir līdzskaņu *l* un *ļ* apzīmēšana pēc poļu valodas parauga, arī divskanī *ei* otrais komponents ir gan *i*,

gan *j*: *ei* un *ej*. Virs divskaņa pirmā komponenta dažkārt likta horizontāla svītriņa: *byušu*, *lasēišūt*. Kopumā tomēr patskaņu garums apzīmēts ļoti nekonsekventi.

1921. gadā notiek sēde, kurā apspriež ortogrāfijas jautājumus. Tās lēmumus atspoguļo Pētera Stroda "Latvišu voludas gramatika latgališim", kura iznāca 1922. gadā. Kaut gan ortogrāfijas sēdē tika nolemts patskaņu garumu apzīmēt ar horizontālu svītriņu virs burta, Pēteris Strods gramatikā lieto intonāciju apzīmējumus: ` — "stieptie patskaņi", ´ — "lauztie patskaņi", ^ — lokatīva forma, taču gramatikas beigās autors pieļauj arī garumzīmes lietošanu. Lidzskanis *v* atveidots ar *w*. Būtībā šī gramatika ir Skrindas iedibinātās rakstības tradīcijas turpinājums.

1924. gadā Pēteris Strods publicēja ortogrāfijas projektu, kura pamatprincipi bija: latgaliešu rakstu valodai jābūt vienai, rakstība dibināma uz fonētikas principiem, līdzskaņi mikstināmi ar komatiem, lietojama tikai viena garumzīme — svītriņa virs patskaņa.

1927. gadā pēc Izglītības ministrijas lēmuma izveidoja ortogrāfijas komisiju, kura izstrādāja un pieņēma jaunus pareizrakstības likumus, ko 1929. gadā oficiāli apstiprināja. Šos noteikumus atspoguļoja arī pareizrakstības vārdnīca, kuras ievadā ir īss pareizrakstības un gramatikas konspekts. Tā iznāca 1933. gadā. Salīdzinot ar leļzemnieku rakstību, alfabētā ir divi burti, kuru nav leļzemnieku rakstībā: *y* (atbilst poļu *y*, kr., bkr. *ы*) un *ō* (*uo*). Patskaņu garums tajā apzīmēts ar horizontālu svītriņu virs burta. Burts *o* apzīmē patskani *o*, piemēram, *gods*, *sods*, *solts*, bet *ō* gan garu patskani, gan arī divskani *uo*, piemēram, *mōte*, *mōsa*, *lōpsta*, *strōdōt*. Burts *ē* apzīmē gan *ē*, gan arī divskani *ie*, piemēram, *pērkt*, *cērst*, *mērkt*, *bērt*. Rakstībā tiek mikstināti tikai līdzskaņu burti *ļ*, *ņ*, piemēram, *plaut*, *pļōpōt*, *kaļtēt*, *škaļdeit*, *atpakaļ*, *viel*. Taču *ļ* un *ņ* nav jāmikstina, ja tie atrodas pirms *e* un *i* un ar tiem veido vienu zilbi, piemēram, *slikti*, *likti*, *smēle*, *nese*, *nikas*. Pārejos gadījumos (šeit domāti līdzskaņu burti *b*, *p*, *m*, *v*, *t*) lietojams apostrofs, piemēram, *slōp'u*, *zem'u*, *up'u*, *kūrpu*.

Kopumā šī rakstība vērtējama pozitīvi, kaut gan tai ir arī vairāki trūkumi, piemēram, divskaņu *uo* un *ie* apzīmēšana ar *ō* un *ē*.

Apzināta latgaliešu rakstu valodas normēšana, kā jau iepriekš teikts, sākās tikai 20. gadsimtā. Tomēr zināma rakstības tradīcija stihiski veidojās visā rakstu valodas attīstības laikā. Latgaliešu t. s. normatīvo gramatiku autori ir centušies tuvināt latgaliešu rakstu valodu ležzemnieku rakstu valodai. Tā, piemēram, tikai dažas morfoloģiskās parādības, kuras veido plašu izplatības areālu izloksnēs, kļuvušas par latgaliešu rakstu valodas normu, piemēram, vietniekvārdi *jīs* 'viņš', *jei* 'viņa', atgriezeniskais formants *-sa-* resp. *-za-*, piemēram, *sa-satikt*, *izarunot*, supīns, piemēram, *it sina pļautu*. Taču par normu nav atzītas tādas izloksnēm raksturīgās parādības kā, piemēram, vēlējuma izteiksmes formas ar atšķirīgām galotnēm katrai personai, darbības vārdu pagātnes *-avā-* celmi, piemēram, *runova*, *dūmova*, priedēklis *da-* un prievārds *da*, kuri izplatīti Latgales izloksnēs. Tai pašā laikā latgaliešu literārajā rakstu valodā nostiprinājušās vairākas Latgales izloksnēm neraksturīgas parādības, kā, piemēram, sieviešu dzimtes nomenu vienskaitļa ģenitīva un daudzskaitļa nominatīva formas ar galotnēm *-as*, *-es*, piemēram, *ūgas*, *lopas*, *zemes*, kaut gan izloksnēs (izņemot Ziemeļlatgali) lieto tikai galotni *-ys* resp. *-is*. Tāpat par latgaliešu literārās rakstu valodas normu atzīta izloksnēm neraksturīgā lietvārdu izskaņa *-ija* (Latvija, Pūlija), kaut gan izloksnēs lieto tikai izskaņu *-eja*. Arī latgaliešu normatīvajās gramatikās ieteiktie vietniekvārdi *viņš*, *viņa*, *ikkurš*, *ikviens* nav raksturīgi Latgales izloksnēm. Šādas normēšanas rezultātā latgaliešu literārā rakstu valoda no latviešu literārās jeb kopnacionālās valodas atšķiras galvenokārt tikai fonētiski.

Pēc Otrā pasaules kara latgaliešu rakstu valodas lietojuma sfēra krasi sašaurinājās, un 60. gados latgaliešu literārā tradīcija tika gandrīz pilnībā pārtraukta, saglabājās tā galvenokārt tikai reliģiskajā sfērā.

Mūsdienās, atdzimstot latgaliskajai presei un daiļliteratūrai, atkal aktuāls kļuvis ortogrāfijas jautājums, tāpēc ir

izveidota latgaliešu ortogrāfijas komisija profesora Antona Breidaka vadībā, kas ir izstrādājusi jaunu ortogrāfiju, kuras uzdevums — tuvināt rakstīto vārdu runātajam. Pamatots tā balstās uz jau tradicionālo, mūsdienās lietojamo, taču ir arī atšķirības. Galvenās no tām:

- 1) divskanis *uo* atveidots ar *uo*, nevis ar garu *ō* (*puori, bruoļs, muote*);
- 2) skaņu kopa *-ier-* rādīta ar *-ier-* (nevis ar *-ēr-*), piemēram, *pierts, sierms, zierni*;
- 3) divskanis *iu* apzīmēts ar *iu*, nevis ar *yu* (*iudiņs, niu*);
- 4) lietvārdiem ir izskaņa *-eja* (nevis *-ija*): *Latveja, Pūleja* utt.;
- 5) sieviešu dzimtes nomenu vienskaitļa ģenitīva un daudzskaitļa nominatīva un akuzatīva galotnes ir *-is* vai *-ys*, tātad *ūgys* (nevis *ūgas*), *zemis* (nevis *zemes*) utt. Taču pieļaujamas arī galotnes *-as* un *-es*;
- 6) svešvārdos *ch* aizstāts ar *h*, piemēram, *arhaisks, psiholoģisks*.

Pieļaujami arī pagātnes *-avā-* celmi, kā *malova, skolova* un vēlējuma izteiksmes formas ar atšķirīgām galotnēm katrai personai, kā *es itum, tu itim, jys, jei itu, mes itumem, jyus itumet*.

Gandrīz visi no Latgales nākušie valodnieki pēckara gados pievērsušies sava novada valodas izpētei, parasti tas ir bijis studiju laikā aizsāktā darba turpinājums. Liels nopelns te ir LU profesorei Martai Rudzītei, kura studentus mudināja apziņāties savas dzimtās izloksnes vērtību un pievērsties tās izpētei. Daudziem tā ir bijusi ierosme turpmākajam zinātniskajam darbam.

Visražīgāk strādājis filoloģijas habilitētais doktors pildānietis Antons Breidaks. Viņš publicējis daudz nozīmīgu rakstu kā Latvijas, tā ārzemju zinātniskajos izdevumos. Pētījis Latgales izloksnes gan mūsdienu, gan vēsturiskajā skatījumā. Rakstījis arī par latgaliešu rakstu valodas jautājumiem. 1969. gadā aizstāvējis disertāciju "Augšzemnieku dialekta latgalisko izlokšņu mantotā leksika un tās vēsturiskie sakari" filoloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai, bet 1990. gadā — disertāciju "Latviešu valodas latgalisko izlokšņu fonētika: diahronija un sinhronija" habilitētā filoloģijas zinātņu doktora grāda iegūšanai.

1962. g. filoloģijas zinātņu kandidāta grāds piešķirts kapuļietei Antoņinai Reķēnai par disertāciju "Kalupes izloksne" (Fonētika. Morfoloģija. Leksika). Atsevišķā grāmatā 1975. g. publicēts viņas pētījums "Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās". Izdevēju gaida Antoņinas Reķēnas darbs "Kalupes izloksnes vārdnīca". 1993. gadā Antoņina Reķēna ieguvusi habilitētā filoloģijas doktora grādu.

Latgaliešu rakstu valodas vēstures jautājumiem pievērsusies filoloģijas doktore nautrāniete Anna Stafecka, rakstījusi arī par latgaliešu ortogrāfijas jautājumiem un mūsdienu latgaliešu rakstu valodas problēmām.

Pētījumus par latgaliešu rakstu valodu, ortogrāfijas jautājumiem un Dienvidlatgales izlokšņu morfoloģiju zinātniskajos izdevumos un periodikā publicējusi filoloģijas doktore izvaltiete Lidija Leikuma. Viņa ir arī viena no pirmās pēckara periodā izdotās latgaliešu ābece autorēm.

Latgales izloksnes pētījušas arī filoloģijas doktores šķilbāniete Beatrise Reidzāne un dricāniete Anna Vulāne.

Emigrācijā valodas vēstures un salīdzināmās valodniecības problēmām pievērsušies profesors Valdis Zeps un profesors Jāzeps Lelis. Nozīmīgs ir Valda Zepa pētījums par Latgales vietvārdiem ("The Placenames of Latgola"), kā arī profesora Jāzepa Leļa disertācija "Latgaļu vieta baltu dialektu vidū" ("The Place of Latgalian among the Baltic Dialects"), kurā autors pauž viedokli, ka latgaļu runas veids ir jāpētī kā atsevišķa vienība un tas nav skaidrojams, izejot no vidusdialekta. Valda Zepa un Jāzepa Leļa darbos dominē uzskats, ka latviešu valodā ir divi atšķirīgi runas veidi jeb dialekti, uz kuru bāzes izveidojušās attiecīgās literārās tradīcijas.

Valodas jautājumus risinājis arī 1961. gadā izveidotais Latgaļu pētniecības institūts, kura izdotajos rakstu krājumos "Acta Latgalica" blakus vēstures, kultūras un sociālpolitiskajām problēmām ievērojama vieta ierādīta arī valodas vēsturei un valodas politikai (galvenokārt profesora Leonarda Latkovska un maģ. Miķeļa Bukša publikācijās). Šeit, tāpat kā žurnālā "Dzeive", konsekventi lietots termins *latgaļu valoda*

trešās dzīvās baltu valodas nozīmē (līdzās latviešu un leišu valodai) pretstatā tradicionālajam baltu valodnieku uzskatam.

PAR LATVIEŠU UN LATGALIEŠU LITERĀRO VALODU

Valdis Zeps

Latvijas teritorijā ir tikai viena latviešu valoda, ar diviem atšķirīgiem dialektiem — ležzemnieku un augšzemnieku. Atšķirība starp šiem dialektiem ir lielāka nekā starp, piemēram, dāņu un norvēģu vai čehu un slovaku valodu. Uz abu latviešu valodas dialektu bāzes ir izveidojušās attiecīgas literāras valodas, proti, ležzemnieku (ko parasti sauc par latviešu literāro valodu) un Latgales augšzemnieku (ko parasti sauc par latgaliešu literāro valodu). T. s. "latviešu literārajai valodai" ir nesamērīgi lielāks svars visā valstī nekā "latgaliešu literārajai valodai", kas vēsturiski saistīta ar Latgales apgabalu un katoļticību.

Latviešu (ieskaitot "kaunīgo latgaliešu") starpā ir ieviesies neveselīgs paradums saukt latviešu literāro valodu par "literāro valodu" un latgaliešu literāro valodu par "dialektu" (piemēram, "Klidzējs ir rakstījis arī dialektā"), ar ko nonicināta latgaliešu literārā tradīcija. Precīzi runājot, dialektā vispār nav iespējams rakstīt, jo "dialekts" ir apzīmējums izlokšņu kopojumam. Var rakstīt vai nu kādā rakstu valodā (un latviešiem tādu ir divas), vai arī izloksnē (un latviešiem tādu ir ļoti daudz).

VOLŪDA IR MYUSU BOGŌTEIBA

Leonards Latkovskis

Gora kulturas vērtības rūnās un uzaglojoj caur volūdu kā pilnīgākā izpausmes līdzekli. Volūda kā kura katra tradīcija var būt izkūpta vai arī nūvortā pamasta. Lai volūdu iz-

kūptu, jai ir vajadzeiga breiva atteisteiba, un, lai volūdu mīlētu, vajaga jū pazeit. Nikas apspisteibā navar atsateisteit un navar miļot tū, kas nastōv tyvu pi sirds un kō vērteibu napazeist. Augi pakrēslī neikuļoj, bet labi atsateista breiveibā un saulē, un lītas, kas cylvākam stōv tyvu pi sirds un kuru vērteibu jys izprūt, jys ari cinej, sorgoj un globoj. Nikod jys tos namat viglprōteigi prūjom. Ka daudzēji naizprūt myusu volūdas vērteibu, tod tei ir jū pošu vaine, bet na tūs, kas tū volūdu lītoj, izprūt un miļoj.

Laiku pa laikam teik pacalts vaicōjums, kam latgaļu rokstu tradicija vajadzeiga, un latgaļu volūdas kūpšonu un lītōšonu daži šovinisti uzskota par nūzygumu pret tautas vīneibu. Nav šeit ni vītas, ni laika polemizēt ar tim, kas ceļ vysaidus ībyldumus, muļkeigōku vīnu par ūtru. Latgolaš demokrats (Sk. "Latgola", 297.—298. nr.) citej kaidu pōrmatumu, ka "naasūt oplomōkas lītas kai cylvōt Latgolas problemas. Bez nanūzeimeigajim volūdas vaicōjumim nikaidu Latgolas problemu naasūt."

Švaukstam Mērnīku laikūs trejs rubli beja gluži nanūzeimeiga līta (Drei Rubel so oder so!) tōpēc, ka jam jūs nabeja. Cylvāks, kam kaut cik zynōšonu nu vēstures un volūdnicēibas, nikod nateiks, ka latgalim ir tikai nanūzeimeigi volūdas vaicōjumi. Ka te ir dareišona ar vīnas provinces kulturu, kas veidōjusēs paaudžu laikā, un ka myusu volūdas formu nūzeime saleidzynojamā lingvistikā ir naatsverama, par tū acim radzūt myusu dīnu Švaukstim nav ni jausmas.

Eisā raksteņā jōapsamīrynoj tikai ar dažim pīmārim, kas līcynoj par myusu formu kuplumu un bogōteibu. Ka ari vydus dialektā kaidreiz ir bejušas formas *kai* un *tai*, tū līcynoj forma *tikai*. Formas *kā* un *tā* ir jaunōka parōdeiba. Myusu alfabētā ir *y* un *o* (teirō *o* skaņa), kuru vydusdialektā nav. Taipat, pīmāram, mes izšķiram taidus vordus kai: *labi* un *lobi*, *gani* un *goni*, *mani* un *moni*, *mati* (audakla) un *moti*. Taipat mums ir starpeiba izrunā un raksteibā tim lītas vōrdim, kas ar vīnaidu pīdekli atvasynōti nu dažaidim verbim, pīm., *veišona* (nu verba *veit*) un *veiššona* (nu verba *veist*); *leišona* (nu verba

leit) un *leišona* (nu verba *leist*). Mums ir intonācijas starpeiba vītņika vordim: *tys, jys, šys*. Akuzatīvā izrunojam ar kreitūšu intonāciju, instrumentāli ar lauztu intonāciju. Mums ir verbu *e-* un *i-*calmi taipat kai slavu un leišu volūdā, bet kas ir zuduši vydusdialektā, pīm., mes sokom: *jēme, deve, nese, sviide; turim, redzim, varim, sēdim* un *turit, redzit, varit, sēdit*. Verbu re-fleksivō partikula — *sa-* teik lykta verba sokumā, jo verbam ir salikteņa forma: pīmāram, *turīs*, bet: *izatur; vadās*, bet *uzavad* (šeit *z* un *s* skaņa saplyust vīnā *z* skaņā); *saucās*, bet: *atsasauc; verās*, bet: *atsaver; stīpās*, bet: *atsastip* utt.

Ka taida pat parōdeiba ir bejuse kaidreiz ari vydus dialektā, uz tū nūrōda formas: *izsalkt, izsamist*.

Fonetiskai un morfologiskai starpeibai paraleli it ari vōrdu nūzeimes, resp., semasiologiskō starpeiba. Tai *sētnīks* mums nūzeimōj cylvāku, kas palīk sātā tod, kod cyti aizit kaut kur, bet nanūzeimōj *dvornīku*. Tai, pīmāram, vīns ir bazneicōns (kas aizit uz bazneicu), bet ūtrs palīk par sētnīku. Verbu *vērtīs* litojam ar nūzeimi 'skateitīs' un 'atsataiseit', pīmāram, *cylvāks verās* un *durovas verās*. *Natīklis* mums nūzeimōj 'slynks cylvāks (kas nateik uz prišku, nav sekmeigs)', bet nikod nanūzeimōj — 'namoralīks'. Zemņiku tautas tykumūs taidis jēdziņš byutu kaut kas naporosts. Nūzeime 'namoralīks, iz-virtis' tam vōrdam vareja rastis, tikai tykumeibai pagrymstūt, un pyrmā kōrtā lēpīlsātōs.

Myusu volūdas lūkoneiba radzama ari nu tō, ka breivi litojam divdabus (participus) ar pīdekli *-ūša*; kur vydus dialektā ir tendence nu tō bēgt un nālītōt nu tai sauktim pore-jūšim, resp., tranzitivim verbim un tōpēc var sastapt kuriozas formas, kai, pīmāram: mōkslinīks dorūt radeitōja dorbu. Te mes nūteikti taisom izškireibu: Radeitōja dorbu dora tikai Radeitōjs, bet mōkslinīks (cylvāks) dora tikai rodūšu, resp., produktivu dorbu. Bet kaidam acim radzūt ir patīcis latvišu volūdu padareit nabogōku formu un niānses ziņā. Dīvs ar jim! Mes jūs kēmōšonai nasekojam. Ryupeigi īsaskotūt verbu atteisteibā, redzim, ka byuteibā nav starpeibas storp tranzitivim un intranzitivim verbim. Cytim vōrdim: vīns un *tys* pat

verbs teik litōts pōrejūšā un napōrejūšā nūzeimē, resp., ar un bez objekta. Vysmoz tys ir nūteikti pi pyrmatnejim verbim, pīmāram, *maize cap cepli* un *cepējs cap maizi*. Cyti pīmāri: *mōte vard putru* (vard = vōrej) un *putra vard pūdā* (vard = vōrejās). Taitod, pyrmatneji jāmūt, vīns un tys pat verbs tyka litōts ar un bez objekta. Tikai vālōk, kod verbus sōka atvasynōt nu lītas un īpašeibas vōrdim, rodōs taida starpeiba, ka vīns verbs tyka litōts ar objektu, ūtrs tikai bez objekta, pīmāram, *zaļōt*. Pyrmais lītojams tikai intranzitīvi, ūtrais tikai tranzitīvi. Taidi vaci verbi kai *tecēt* un *radeit* (nu vīnas saknes ar verbu *rast*) obi dzeivā volūdā teik litōti divdaba atvasynōjumā ar pīdekli *-ūša*: *takūšs yudiņs nasmird* un analogiski var teikt: *cylvāks dora rodūšu dorbu*.

Naatkareigi nu tō, voi apzeimojam par volūdu, dialektu voi izlūksni, tei ir un palik tradīcija, kuras lītōšonu un vajadzeibu nūsoka tikai poši lītōtōji un nīkas cyts. Ir cylvāki, kas sanōk kūpā un lītoj kaidu dzeivē (praktiskā sarunā) nalītōtu volūdu voi esperanto volūdu. Kaidu volūdu jī lītoj, tei ir jūs dareišona, un nivīnam nav tīseibas apstreidēt tōs volūdas vēerteibu un vajadzeibu, un nivīnam nav tīseibu īteikt tū atmest voi kaut kai cytaidi irūbežōt tōs lītōšonu. Volūda ir sasazynōšonas un sasaprasšonas leidzeklis un, kaidu veidu cylvāki izavēlej, tei ir jūs dareišona. Mes varim byut patīši lapni, ka mums ir tik vēerteigas un vacas volūdas tradīcijas kai dōrgs mantōjums nu myusu tāvim. Jū pazeit un izprast ir myusu pīnōkums un jōs praktiska lītōšona ir tyva pi sirds, jo nivīnā cytā volūdā mes naspējam tik breivi un vaļsirdeigi izateikt kai sovā mōtes volūdā.

VOLŪDAS KŪPŠONA

Volūda pastōv un atsateista tikai sabīdreibā — cylvāku kūpeibā. Sabīdreibas pamatšyuna ir gimīne, kur veidojās tradīcijas un nu paaudzes uz paaudzi pōrīt montōšanas ceļā. Tōpēc svoreīga līta ir gimīnes volūda. Kaidu volūdu lītoj

vacōki, taidu pisovynoj ari bārni. Taidōs giminēs, kurōs nūdorbynoj olgōtu dorba spāku — kolpus un kolpyunes — un, jo ti runoj cytaidu volūdu nakai vacōki, tod jī inas kaut kū jaunu, un bārni nūsaklausa nu jim, isamōca cytaidu volūdu. Cara laikā krīvu aristokrati olgōja franču mōjskulōtōjus voi bārnu aukles — guvernantes, kuru uzdavums beja bārnim imōceit franču volūdu. Krīvu aristokrati kaunējōs nu sovas krīvu volūdas un sovā storpā litōja franču volūdu, kuru atzyna par kulturalu un inteligentu ļaužu volūdu, bet krīvu volūdā jī sasarunōja tikai ar sovim kolpim un zemņikim. Tai giminē veidōjōs divi volūdas — franču un krīvu, pyrmo skaitējōs "smolkōs" un ūtrō skaitējōs "nasmolkōs" sabīdreibas volūda. Ir ari kauneigi latgali, kas franču guvernantes navar atsaļaut sovim bārnim, tod franču volūdas vitā jī par smolkōs sabīdreibas volūdu ir izavēlējuši pōrnūvodniku volūdu, kuru lauzejdamis jī runoj ar sovim bārnim, bet poši sovā storpā runoj latgaliski. Šōs ačgōrneibas pamatā ir mozvērteibas kompleks: sovejais ir nycynojams, bet capuri nūst pret svešu.

Un jūs volūdā ir dzēržamas šaidas frazes: "Tu štātēdamies tikai pindzelējies" un jī dūmoj, ka tei ir smolkōs sabīdreibas volūda, lai gon patiseibā tei ir taidš pats žargons, kaidu varēja dzērdēt Latgolā dažōs boltkrīvu giminēs, kas saceja: "Ni svojs, ni čūzijs, a vajaga jezdzeit da gorodam." Taidu volūdu runōja batraki, kam nabeja ni saimnīcyskas, ni kulturalas bazes, kuru seņčus muižiniki beja atvaduši nu Boltkrīvijas un kai lātu dorba spāku nūmatynōjuši Latgolā. Sovas tradīcijas jī beja zaudējuši, bet latgaļu tradīcijōs vēļ nabeja iauguši, un tōpēc nabeja styngra pamata un kulturalas kūdula, bez kaida nivīna tauta navar pastōvēt.

Kū cylvāks nycynoj, tō jys nakūp, bet atstōj nūvōrtā. Tai daudzējī, dzejdamis pēc "kungu štātes", nūvōrtā atstōj sovu sātu, sovu dzyntū volūdu un tāvu tykumus. Kai nūvōrtā atstōts dōrzs un teirums aizaug ar nazōlem, kas nūmōc laibeibu, tai nūteik ari ar volūdu. Ari volūda ir jōkūp taipat kai ir jōkūp pošam sova ōrine un apkōrtne. Kai nakūpta ōrine ir aizkarūša un apvaiņojūša, taipat aizkarūša un apvaiņojūša

ir naizkūpta volūda. Nu nasmolkjyuteigim un rupim cylvākim nōk naskaisti un rupi vōrdi. Par taidu volūdu myusu ļaudis mēdze saceit: "Tam nateira mute, plota mute, nateira mēle, mute kai vōrti, kas tik inōk prētā, tys uz mēles." Kōrteigi cylvāki beja uzmaneigi ar sovu volūdu un sorgojōs litōt napīdīneigus vōrdus. Kōrteigu cylvāku volūda beja teira un gramatiski pareiza.

Atteiceibā uz teicīnu: "Vyss, kas pastōv tautas volūdā, ir pareizi," [...] ir vajadzeigi daži paskaidrojumi pōrprotumu nūvērsšonai.

Ar tū teicīnu nav dūmōts aizstōvēt žargonu, kur nūteik dažaidu volūdu jaukšona. Žargons ir žargons un tai tys ir vērtejams, un Latgolas apstōklūs tū inese sveši elementi: čygōni, boltkrivi, žēidi. Kai žargons ir taidi teicīni kai: "Jezdzeisem da gorodam", "Štātētis un pindzelētis", taipat žargons ir saceit: "Es atcerūs, es apsāstūs." Tōs ir oplomas formas, tur ir formu jaukšona, kaut kas nu vīnas un kaut kas nu ūtras volūdas tradīcijas. Pareizs tautas volūdā ir tys, kas atsateista pēc vītejōs volūdas, resp., izlūksnes lykumim. Tōpēc par sevi var byut pareiza varakļōnīšu, baļtinovūšu, osyunišu utt. gramatika, kur formas teik darynōtas konsekventi pēc tai izlūksnei rokstureigim lykumim. Ir iespējams uzraksteit vīnu un tū pošu stōstu dažaidōs izlūksnēs, kuras sovā storpā atsašķir. Atšķireibas, zynoms, var byut lelōkas vai mozōkas. Jo atšķireibas ir lelōkas, tod izlūksne likās svešōka un var liktīs vītom pat nasaprūtama. Tei ir rokstureiga parōdeiba kotrā tautā, un latgali nav izjāmums. "Pareizs un saprūtams" ir gluži relatīva līta, prūti, praktyski "saprūtams un pareizs" ir tys, pi kō asam pīroduši, bet, pi kō naasam pīroduši, tys likās "svešs un pat nasaprūtams". Kai cylvāks navar aizīt prūjom nu sova susātīva, tai jys navar aizīt nu sovas izlūksnes, lai kai jys canstūs un pyulātūs. Ir cylvāki, kas, tai sokūt, līn ōrā voi nu sovas ōdas, lai nūlīgtu, pīmāram, sovu latgaliskū izceļsmi, bet tys vyss ir veļteigi. Jūs izruna parōda jūs izaceļšonu. Par emigrantim vyspōri var saceit, ka jī ir atstōjuši sovu dzimtīni un montu, bet pajāmuši leidza sovu

izrunu, un svešu volūdu jī izrunoj pēc sovas dzymtōs volūdas izrunas principim.

Volūda ir jōtur teira un izkūpta. Tei ir gora kulturas pa-zeime. Un tōs dažaideibas, kas škir dažaidu apvydu izrunu, padora volūdu kuplōku un bogōtōku. Volūdai ir sova melodija, sovs rytms un tai kai kori, kur daudzi dzidōtōji dzid vīnu un tū pošu dzīsmi, bet uz vairōkim bolsim, mes prīcojamēs, klauseidamīs bolsu dažaideibā, tai ari volūdā myus īprīcynoj formu dažaideiba.

Volūda ir cylvākam dūta Dīva dōvona, kuru jam vajaga izkūpt, atteisteit un pīdīneigi litōt. Volūdu dažaideiba ir kai pučēites pļovā. Varim īsadūmōt, cik vīnmuleīgi byutu redzēt tikai vīnas sugas pučēitas. Taišni sugu dažaideiba myus īprīcynoj. Taipat myus naīprīcynoj nūdylyse, apdrōzta volūda, trafarētas un šabloniskas frazes un klišejas. Tehnikā standarts ir loba līta, dorba reikim un pīdarumim jōbyut pēc zynoma standarta. Bet standarts mōkslā jau atgōdynoj kaut kū nadzeivu, sastyngušu. Volūda ir mōksla, un cylvāka gors ir šōs mōkslas radeitōjs. Tōpēc volūdā navar īvest Prokrusta gultu, kur "tū, kas gars, padora eisōku, un tū, kas eiss, pastīp garōku", kur vysu grib īspeilēt vīnā gotovā ramī. Taišni elasteiba ir vajadzeiga un, paļdis Dīvam, latgaļu ortografija — palosit "Gaismu", "Dryvu" un tagad "Dzeivi" un "Latgolas Bolsu" — ir bejuse reizē stabila un mārōni elasteiga. Latgaļu ortografijā nav sastynguma, bet breiva un da-beiga atteisteiba.

Kotra apvyda autors ir kaut kū īnesis nu sevis. Jo pyrmī latgaļu roksti pēc drukas aizliguma atceļšōnas ir sacarāti pēc "leiksnīšu gramatikas", tod tys nūtyka tikai tōpēc, ka brōli Skryndas beja leiksnīši. Bet vālōk latgaļu ortografijā beja monoms Varakļōnu izrunas īspaidis tikai tōpēc, ka daudzi autori nōce nu Varakļōnim. Jo latgaļu ortografija byutu veidōjusēs pēc baļtinovišu un ludzōnišu principim, tod varbyut mes šudiņ nasaceitu "kai gaili dzīdōja", bet saceitu: "Kei geili dzīdōja". Kas tū varātu nūlīgt? Tei ir vīna volūdas tradicija.

PAR IZLŪKŠŅU PĒTEIŠONU

Jezups Lelis

KAI VOLŪDAS VĒRTEIBAS ZYUD UN KAI TŌS BYUTU GLOBOJAMAS

Beja laiki, kod Latgolā izlūkšņu beja "vairōk nakai vajadzātu", tai varēja liktīs. Vajadzēja tikai pōrlēkt par strautēņu voi izīt cauri kryumu styuram — un jau sōcēs cytas izlūksnes nūvods. Pi tam, ļaudis kotrā nūvodā beja leli "lokalpatrioti" un izlūkšņu ipatneibas uztvēre ļūti osi. Es vēļ pats pīmiņu, kai tyku reiz "ceņzēts" nu sovīm spēļu bīdrim "napareiza" vōrda litōšonas dēļ. "Tu runoj kei rogovkīts", maņ tyka aizrōdeits: "Kōrsoviši soka na *kūrpis*, a *tuplis*". Tai ka munas mōtes volūda teišam beja nautrānišu, te cenzura beja vitā. Muni spēļu bidri beja kōrsoviši, bet, augūt pi pogosta rūbeža, jau ari jim beja osa uztvēre tymōs niansēs, kas škeira obas izlūksnes.

Ļauds ari poši stōsteja pasasmīdami, kai dažreiz rodušos nasaskaņas, saimūt kūpā dažaidu izlūkšņu pōrstōvim. Pīmāram, kod kaidis baļtinovīts sarunā kōrsovišam isaprasedis: "A tovs tāvs kōds?" kōrsovīts jam ar dusmi atcērtis: "Tu pats esi kōts!"

Voi otkon, kaidis nu Latgolas vidines sasateik Rēzeknē ar kōrsovīti. Sōc runōtis un pi reizes isaprosa: "Kaidas pi jyusu guļbes šūgod?", un kōrsovīts jam ari vaļsīrdeigi izstōstejis: "Nu, cik nu kuru reizi tō aļtena padareits, taidys i guļbys." Lyuk, krīvu pīrūbežas kōrsovišam *guļbys* nūzeimōj 'idzeršonu, svinēšonu', bet dažōs cytōs izlūksnēs *guļbes* ir 'kartupeli'.

Šymūs anekdotūs lyudzu ivārōt ari "lokalpatriotisma" elementu. Obi šī nūstōsti dzērdāti kōrsovišūs, tōpēc tamūs kōrsovīts iznōk stōsta varūņs, un jō izlūksne tei "pareizōkō" — golu golā dabasi vērs poša golvas ir vīnmār vysaugstōkī.

Prūtams, taidi ir ļūti krasi pīmāri izlūkšņu starpeibu ilustrēšonai, bet tauta reagēja ari uz fonetiskom niansem.

Pimāram, es taipat tyku identificēts par "rogovkīti", lītodams pagōtnes 3. personas golūtni *-iā*, kur kōrsoviši parosti soka *-ie*. Pimāram, literarais latgaļu *sacēja* nautrānīšūs kļjūst par *saciā*, bet kōrsovišūs — *sacie*.

Paraleli šom dialektiskōm tendencem beja sōkuši dorbōtis ari preteja vērziņa spāki, kas vīnōja un niveleja izlūksnes. Nu taidim dažus pīminēsīm.

Jau tai ap šō godusymta sōkumu latgališi sōka īplyust sova apgobola centrūs, un ari dažōs piļsātōs ōrpus Latgolas sōka rastīs jūs kolonijas. Pymō paaudze runōja sovā izlūksnē, bet nōkūšōs, jo vēļ sovu sarunu volūdu paturēja, jau runōja nivelētu latgaļu versiju, kas vairs eisti navarēja tikt identificēta ni ar vīnu izlūksni.

Ūtrkōrt, pēc drukas aizlīguma sōcēs jauns latgaļu literaturas uzplaukums. Ortografija tyka reformēta, un kulturas darbinīki, nōkdami nu vysin Latgolas nūvodim, sōka īnest vysaidus elementus nu sovom izlūksnem. Pirms modernō literarō volūda sōka formalizētīs, tei īgyva taidu aspektu, kas jai pa daļai pīmit vēļ šudiņ — tei navar tikt identificēta ni ar vīnu lokalu izlūksni.

Trešais nivilizejūšais elements ir izarōdejis vysspēceigōkais, un tei ir vydsdialekta ītekmē izgleitōtūs un pusizgleitōtūs jaunōkūs paaudžu latgaļu izrunā un pat izteiksmes stylā.

Nu vīnas puses, vysī te uzskaitēitī faktori kolpōja izraut latgaļu runu nu zynomas stagnācijas, jo reizē ar lokālūs standartu nūbeidēšonu molā nōce ari apvōršņu paplašynōšona kulturalā un politiskā dūmošonā. Es nasoku, ka pādejaīs nōce kai pymō rezultats, bet ka obi ši faktori īt rūku rūkā, mōca vysu tautu kulturvēsture.

Taitod, svēteigais izlūkšņu nivilizācijas snāgums beja modernōs latgaļu literarōs volūdas radeišona, bet šam procesam beja ari sovī negatīvi blokus produkti, vysmoz nu šō roksta temata veidūklja. Pasarunojīt, pīmāram, ar kaidu pusizgleitōtu latgali, kas vairs narunoj teirā sova pogosta izlūksnē, un pēc apmāram 5 minušu sarunas nimoz navajadzēs byut filologam, lai pasaceitu, ka jys runoj na tikai nivelētu un standartizētu, bet ari reizē p a v ō j y n ō t u latgaļu runas versiju, kurā haotiski salaseitu elementu ir tik pat daudz kai creativas sintezes. Biži vīn taidā runas veidā intonāciju izšķireibas ir gondreiz

pazudušas, un sūkuse nivelētīs na tikai fonetiskūs elementu, bet ari leksikas izvēle. Tōpēc na reši ir sastūpama taida ironiska situacija, ka navuicēts zemnīks, litōdams sovas izlūksnes formu bogōteibu, spēj izsaceit sovas dūmas elegantōkā veidā un ilikt sovā izteiksmē smolkōkas nianses nakai paskūlōtais latgaļš par speiti vysim jō standarttipā ivastim jaunvōrdim un svešvōrdim.

Šai naspējai standarttipa litōtōjam izasaceit lobā un bogōteigā stylā mōtes volūdā, ir tūmār sovs izskaidrojums, jo apsver apstōkļus, kai volūdas standarttips rūnās. Vyspyrms, kai jau saceits, tys ir parosti vairōku izlūkšņu nivilizacija resp. kompromiss storp dažaidu izlūkšņu elementim, kas kai "neutrals" runas veids vairs napīsadola atsevišku izlūkšņu sovstarpejā nasaskaņā un it kai pasaceļ tom vysom pōri. Ar tū tys pamazam īgyust prestižu, seviški jo tō litōtōji ir ar pretenzijom uz lobōku izgleiteibu voi smolkōku dzeives veidu.

Te tūmār nōk leidza nūpītni jamams tryukums. Šaids kompromisa ceļā radeits runas veids, lai kaidš tam byutu prestižs, sovus kompromisus ir spējeigs taiseit tikai ļūti rupā apmārā. Tys nu izlūksnem vairōk atmat nakai pijam, jo nivīns kompromiss navar tikt labi izstrōdōts seikumūs. Kur tikai rūnās šaubas par kaidas formas idūmōtū "pareizeibu", tei teik dreizōk pavysam izmasta nakai teikt lyktas pyules tōs regularizēšonai. Gola rezultatā rūnās "kancelejīskšs styls" ari literaturā un ikdīnas sarunu volūdā. Tō pazeimes ir formu un jēdziņu irūbežōteiba, taipat sintakses regulēšona, kur ari taida nimoz nabyutu vajadzeiga. Ar tū izteiksme kļūst klišejiska, tim pošim vōrdim dažaidūs kontekstūs jōnas cyti jēdzīni, vōrdu fonetika vairs nav uz drūšas bazes, tōpēc sōc vysaidi svōrsteitis utt.

Kotra literarō volūda ir padūta šom negativajam teņdeņcem, bet dzejniki un cyti vōrdu mōkslinīki tū vīnmār atjaunoj ar dažaidim jaunynōjumim voi aizgyvumim nu tautas dzeivōs volūdas. Taipat tautōs, kurom ir pi tyukstūša voi vairōk godu ilga literarō tradīcija, intelligence var mōceitis izkūpt sovu styļu un volūdu, jau tikai pazeistūt sovu literaturas vēsturi.

Latgalim, kam literaturas vēsture nagara, tōs tematu apjūmi pašauri, vōrdu mōkslinīki un volūdas kūpēji nadaudzi, šymā ziņā vēļ ir daudz jōsavēlej nu nōkūtnes. Latgaļu golvonō enerģija ir

izlitōta, izaraunūt nu pašaurōs un biži vīn patymēs paspōrnes materiali lobōkā un goreigi izsmolcynōtōkā vidē. Dažs candamīs gryb nūkrateit aiz sevis vysus sātas putekļus, un ari sovas izlūksnes litōšona jau tod likās kai sasnāgtajam voi icarātajam stōvūkļam napīdarūša. Jo taidš vēļ vyspōr turpynoj runōt latgaliski, tod tikai kotrā ziņā kaut kaidu standartversiju, kuru jys pijam bez kritikas, kaidu tū dzērd cytus, sev leidzeigus runojam. Tōpēc nav breinums, ka lelōkō latgaļu intelidences daļa nav nikō darejuse, kas byutu kaut cik jyutami īspaidōjis literarōs volūdas izkūpšonu. Tū ir darējuši tikai naddaudzi, un vairōki cyti, pat ar ivārojamom literarom pretenzijom, ir vairōk pīpaleidzējuši literarō standarta sterilizēšonā, navys atdzeivynōšonā voi papuškōšonā.

Saidūs apstōkļūs tōpēc nav ari jōsabreinoj par tū, ka Latgolā vydsdialekta literarō standarta prestižs turpynōja augt un latgaļu sleidēt uz leju. Saprūtams, beja vēļ klōt ari cyti, nūpītņōki īmesli, kōpēc tys tai nūtyka, bet fakts tūmār palik, ka ari tūs intelligentūs latgaļu apziņā, kuri vēļ gribēja paturēt sovu literarū un sarunu volūdu, vydsdialekta formas un leksika sōka kļjut par mārāuklu ari latgaļu standartversijas tōļōkā izveidōšonā.

Tai latgaļu rokstūs *sātmaļš*, jau sōka sauktīs par *sātu* voi *žūgu*, *ceplis* par *krōsni*, *skrytuļš* par *ritini*, *grāda* par *dūbi* utt. Vīns vōrds kotrā pōrā tyka atstōts nūvōrtā un ūtram vajadzēja nest divas nūzeimes. Volūda ar tū kļyva navys izsmolcynōtōka, bet nabogōka. Latgaļu vidē uzaudzis cylvāks tok skaidri zyna, ka *sātmaļš* ir, tai sokūt, tikai vīns *sātas* elements, ka *krōsni* navar litōt par *cepli*, ka kotrs *ritiņš* vēļ nāv *skrytuļš* un ka *dūbe* var byut tikai īdūbums — taitod, pretejs jēdzīņš *grādai* voi *ciņam*. Pat vydsdialektā ir tikai *kalnu grēdas*, navys *kalnu dobes*.

Tymā pošā laikā latgoļu vōrdu *vasars*, *opors*, *sokumi*, *apleik* utt., vītā sōka īsavīst *āmurs*, *peļke*, *dakšas*, *apkōrt*. Ari germaniskōs vydsdialekta *kleitas* voi *plūmes* sōka liktīs smolkōkas voi cīneigōkas nakai pošu sātā nu slavim aizjimtōs *suknes* voi *šļyvas*. Par pādejū parōdeibu ari nav vērts uzatraukt. Jo jau myusim kaut kur pītryukst vōrdu ar baltyskom saknem, ir jau

lobok, jo vīns un tys pats svešvārds teik litōts kūpejā latvišu leksikā. Tūmār pats vērzīns, kaidu šei kūpleksikas byuvēšona pādejūs godu dasmytūs beja jāmuse, ir psiholoģiski ļūti rakstureigs.

Atkareiba nu vydsdialekta formom ir gōjuse pat tik tōli, ka ari nypat aizjimtī svešvōrdi latgaļu literaturā dažreiz teik atvasynōti navys, izejūt nu originalvolūdas, bet gon vydsdialekta fonetikas. Pīmāram, vōrds, ar kū apzeimoj klejōtōju gonu ciļts pīdareigū, greku volūdā ir *nomas*, genitivā *nomados*, ar eisū *-o-* saknē. Ir ticis radzāts latgaļu rokstūs šys vōrds dažreiz uzraksteits kai *nūmods*, kas ir teišs vydsdialekta, navys originalvolūdas fonetikas pakaļdarynōjums. Myusim tok ir eisais *o*, un tikai vydsdialektā, kur taida nav, tys svešvōrdūs teik izrunā aizvitōts ar divskani *uo*; tōpēc lātgaliski pareizō forma šam vōrdam ir *nomads* ar eisū latgaļu *-o-*, kas dūd precizōku greku fonetikas atdarynōjumu.

Taidas pošas fonetiskas pakaļdarynōšonas ir nūtykušas ari ar teiri lātgaliskom formom. Pīmāram, gondreiz vysōs latgaļu izlūksnēs vacōkō paaudze litoj formas *īmu*, *dūmu*, *asu*, bet tagad jau mādz raksteit *eju*, *dūdu*, *asmu*, tōpēc, ka tai šōs formas ir vydsdialektā, *-m-* vysu treju šūs formu golūtnē ir arhaisms, bet nazyn kaidu īmesļu dēļ leitoviši un lātgali tū ir izmatuši nu vōrda *asmu*, un lejas latviši nu *īmu* un *dūmu*. Pēdejōs formas ir bez *-m-* ari jau leitovišim, tōpēc lātgaļu ir vysarhaiskōkōs un kai taidas nadreikstātu izstumt nu litōšonas.

Pasavērsim vēļ uz dažom cytom formom, kū mes asam sōkuši nūstumt molā: [...] Latgaļu *podš*. Nūzeimē tys atbylst lejas latvišu 'klons, kuls', t. i., greida nu sastompōtas zemes. Šys vōrds atbylst leitovišu *pādas* (saleidz., pīmāram, lātgaļu *gols*, *rogs*, leitovišu *gālas*, *rāgas*). Šys ir salykts vōrds. Tō pyrmō daļa ir *pa-* ar senejū nūzeimi 'zam, apakš' (saleidz. *pazeme* 'apakšzeme'). Ūtra sakne ir *-d-*, kas ir vokaliskō nulles pakōpe nu verba *dē-* ar pyrmotnejū nūzeimi 'likt' (saleidz. *dē-t*, burtyski 'nūlikt (ūlu)', *dē-steit* 'likt zemē stōdeņus'). Taitod, burtyski *podš* nūzeimoj 'tys, kas nūlykts apakšā'. Leitoviši ar šū vōrdu vēļ tagad apzeimoj klōjini resp. labeibu, kas nūlykta uz zemes

kuļšonai. Saprūtams, ka nu meideišonas ar zyrgim un sisšonas ar sprygulim, zeme klōjiņa vitā kļyust cīta. Tōpēc ari latgalim *podš*, tagad vairs nanūzeimōj pošu klōjini, bet gon vitu, kur klōjiņš teik lykts un nu tō tōļōk kotru greidu nu sastompōtas citas zemes. Lejas latvišu vōrds *kuls*, ir ari dabōjis sovu tagadejū nūzeimi apmāram taidā pošā ceļā, bet latgalim *kuls* vēļ ir rejas byuves daļa, kurā teišam kuļ labeibu. Skaidrōjuma pareizeibas pōrbaudei vēļ var minēt ari dažus cytus leitovišu vōrdus, kam taipat golvonō sakne ir tikai *-d-*, pīmāram, *uždas*, tagad parosti nūzeimōj 'izdavumi', bet var nūzeimōt ari 'pamats' resp. 'tys, kas nūlykts pamatā'; taipat ari leitovišu *priedas*, 'pīdovas' resp. 'tys, kas pilykts klēt'. Leitovišim taidu vōrdū ir vairōk, bet myusim tikai vīns un tys pats literarajā volūdā gondreiž napasārōda nimoz.

Latgaļu *pašeļš* nūzeimōj 'jumta paspōrne, kas nūit ļūti zamu'. Taidas paspōrnes beja seviški pi rejom, kur paglobōt sausu labeibu. Tē otkon vēļ *pa-* ar vecū nūzeimi 'zam'. Latgalim *šeļš* vīns pats vairs nateik litōts, bet leitovišim *šalis* vēļ var nūzeimōt 'sōns, mola'. Pašeļš, taitod ir 'telpa zam jumta molas'. Tys ir vecs kulturvōrds, bet literaturā gondreiž nadzērdāts.

Latgaļu *apaceņ* nūzeimōj 'atmuguriski', pīmāram, *nūkrist apaceņ* ir 'nūkrist uz mugoras'. Šai leidzeiga forma — *apačina* un ar tū pošu nūzeimi kai latgalim jau ir sastūpama vysvacōkajā sanskrita versijā — Rigvedā. Lai ari sanskrita golūtnes *-ina* leidzeibai ar latgaļu golūtņi *-eņ* te ir tikai gadejuma raksturs, vōrda pōrejūs elementu radniceiba var tikt izsekōta. Saprūtams, ka cytu tautu filologim latgaļu forma ir napa-zeistama, un mes pošī jau tū vairs nagrybam litōt.

Latgaļu *ityš*, *itei* tagad teik mēģinōti atvitōt ar *šys*, *šei*, bet izlūksnēs vēļ litoj obas formas un ar nūzeimes starpeibu. Forma *ityš* teik litōta tikai nūrōdamā nūzeimē un tikai cytaidi, bet *šys* ir pa daļai ari personu vitnikvōrds. [...] Te byus daži pīmāri: "Itys ir Jōņš, na Piters. Jōņš sacēja, ka šys iškys uz sātu. Itys saceja, ka šys iškys uz sātu. Tys na itys, saceja, ka šys iškys uz sātu," utt. Vōrdūs *ityš*, *itei*, taipat nu tō darynōtajā adverbā *itai* priškā stōv nūrōdamō partikula *i-*, kas ir ļoti arhaisks indoeiropišu elements. Nivīnā cytā baltu dialektā

vairs nav šus vītnīkvārda formu, tōpēc myusejom ir lela vērteiba.

Taipat myysim sōc aizamērst ari senejō syntaktiskō formu litōšona. Kai redzējom pādejā pīmārā, pastōv starpeiba syntaktiskā izvēlē storp *šys* un *itys* litojumu, un taida vēl pastōv daudzūs cytūs vōrdūs. Pīmāram, tauta vēl izšķir starpeibu verbu *daīt* un *vajadzēt* pilitōjumā, lai gon literaturā pēc vydsdialekta parauga vairs litoj tikai pādejū. Pīmāram, jo maņ kaidis stōsta par sovu vakardinas pagiru īmesli un soka, ka jam *dagōjis* dzert, es tū iztulkoju, ka jys ir iztukšōjis vairōkas likas glōzeites draugu spists un skubynōts; bet jo jys maņ soka, ka jam *vajadzējis* dzert, es jau jū nūskaiteišu par dzārōju!

Taidu filologiski vērteigu un arhaisku formu un tūs nūzeimes variaciju latgaļu izlūksnēs ir lela bogōfeiba. Tūs navar ni uzskaitēit un par nūžālōšonu tī nav ari nikur uzskaitēiti. Kai par speiti, taišni tī lobōkī un vacōkī vōrdi izīt nu litōšonas un varbyut daudzi jau ir aizvasti kopu kolnā kūpā ar vacōkū paudzi. Modernajim sintetiskōs volūdas runōtōjim tī vairs nainteresej un pat myusu beletristi nav izmontōjuši vacō latgaļu pyura vērteibas ni 50 % apmārā.

Nav breinums tōpēc, ka Rītumlatvijas filologim, kas latgaļu dialektu vairōk pazeist nu rokstim voi inteligentu litōtōs versijas, navys tautas dzeivōs volūdas, var rastis dūmas, ka latgaļu dialekts cēlis nu vydsdialekta. Par modernū latgaļu rokstu volūdu un sarunu standarta versiju tū jau zynomā mārā ari var saceit. Ir pat ispējams, ka Reigas profesoru intervijōs kaidi "kauneigi" latgali teišam ir sagrūzejuši, nūklusējuši sovas izlūksnes faktus. Nasaprozdami tūs vērteibu, varbyut kaidi ir mēginōjuši sovas izlūksnes formas profesoru acis drusku "palobōt", cytas nūklusādami kai "sprostas". Maņ ir dažreiz šōs aizdūmas, kod es palosu zynomus citatus reidzinīku rokstūs nu izlūksnem, kū es pats pazeistu.

Lai spātu nūvērtēt, lai spātu tikt pi eistas elegances un volūdas izkūpteibas, pyrmais volūdas kūpēja, taipat kai lingvīsta, pīnōkums ir apzynōt vysu, nu kō šei volūda sastōv, jimt

vārā vysas variācijas, vysus elementus bez zynomu formu nūnīvošonas voi faktu sagrūzeišonas šai voi cytai teorijai par lobu. Teorijas nōk un it, un lobōka faktu pazeišona vysu laiku tōs uzloboj. Nikod nanūteik ūtraidi — ka loba teorija spātu ari uzlobōt faktus.

Lingvistam ir jōbyut botanistam, navys hortikulturistam. Kas šuđiņ kaidā teirumā voi dōrzā teik uzskateits par nazōli, varbyut jau reit var izarōdeit par vērteigu medicinas voi cytas nūdereibas augu. Lai saprostu, kas ir kviši, botanistam ir jōpētej ari tūs nakultivāti radiniki. Ar navālamō voi pošlaik nanūdereigō ignorēšonu nikur navar tikt, seviški zynōtnē nā.

Varbyut taišni tōpēc, ka myusu gramatiki un filologi vairōk roksta priksrokstus, vodūtīs pēc labi nūpamatōtom teorijom, kaidom formom volūdā vajadzātu byut, navys aproksta, kaidas tōs litoj pošā tauta, myusu literarō volūda obūs dialektūs sōc pamazam izavērt kai pēc banala, vīnpuseiga plana veidōts dōrzs voi jaunapbyuves gobols, navys kai dabeigs parks. Vysi pakaļneni teik nūrokti, grovas aizbārtas. Seneji kūki, kas aug vītōs, kur planā paradzāta asfalteita styga voi moderns kiosks, teik bez želesteibas nūcērsti, cytim nūgrīzti un apcērpti zori un dažs leikumains strautēņš ir spīsts slēptīs zam zemes iztaisnōts un pōrvārts par kanalizācijas vodu. Var jau saceit, ka šaidom lītom ir dažreiz jōnūteik vyspōrejō progresā lobā, bet naaizmērssim, ka vōrds *progress* burtyski nūzeimōj tikai sūļōšonu uz tū pusi, uz kurīni vīn kotru reizi daguns rōda.

Izlūksnes ir volūdas sejas vaibsti, kas tai pīdūd individualitati. Bez tom volūda byutu kai maska bez dzeiveibas. Sintetiskō rokstu volūda pētnīkam nikō daudz nadūd. Taipat ari nivīna atseviška izlūksne napastōsta vysu. Kotra izlūksne ir na tikai kaut kū vērteigu saglobōjuse, bet ari aizmērssuse. Tōpēc ir jōpētej kotra izlūksne, jōjam kūpainā vysa dzeivōs volūdas seja, lai spātu izprast tōs byuteibu.

Izlūkšņu īpatneibas biži vīn volūdā veidoj taidus kai geoloģiskūs slōņus. Dažā vītā nu zemes ōrā rāgojās pyrmōtnejūs kliņšu golūtnes — tōs ir tōs arhaiskōs formas, kū mes tagad jau grybam apbērt ar modernisma drumstolom. Tur ir

mugulšņu veidējumi, kas licynoj par vysaidu plyudu laikmatim, kam myusu tauta un volūda bejuse padūta aizvēsturē. Tur ir ari jaunōki nūslōņojumi, kuri kai vērskōrta ceņšās apsegt pōrejūs, bet na vysur tū var piļneigi. Kai nu nūvoda uz nūvodu pōrsamej dobas vaigs, tai ari nu izlūksnes uz izlūksni volūdas īpatneibas izaceļ voi pazyud. Kas bejis paslāpts voi labi napōr-radzams vinā vitā, kaut kur cytur atsaklōj vysā skaidreibā, un kūpaina ļaun salaseit pagōtnes rokstus, kas nav pīzeimōti nīvinā grōmotā.

Seviški mums, latvišim, kam volūda tik arhaiska un rokstu pīminēkli tik naseņ rodušīs, pēteit un izprast myusu dzeivōs volūdas vaigā paglobōtōs zeimes ir ļūti svareigi. Nadreikst dūt prikršrūku voi nūsastōt aizspridumaini pret kaidu formu, tikai verūtis nu personeigōs patykas voi napatykas. Beletristikā tū var tai dareit, bet na volūdu pētniceibā. Jo sōc vadeitīs pētniceibā pēc personeigom izjyutom, faktus napazeistūt voi ignorejūt, zynōtnē naglōbami nūnōk oplomeibōs.

[..] Izlūksnes un dialekti paleidz ar sovīm naapgōžamim faktim atrast patiseibu volūdas vēsturē. Es varātu stōsteit garu stōstu, kai pādejūs godu laikā rodōs munas disertācijas beigu daļa, kas izskaidroj latgaļu fonetikas vēsturiskū atteisteibu. Kas tagad galeigā veidā pasarōda nadaudzūs vinkōršūs definejumūs, sōkumā lykōs piļneigs haoss. Es varātu stōsteit, kai gōju nu izlūksnes uz izlūksni, savōkdams un vyspōrynōdams faktus. Dažs labi izdūmōts skaidrōjums byutu palicis tikai hipoteze, kuru tik pat vīgli apšaubeit, kai nūticēt, jo maņ byutu bejis jōsabolsta tikai uz vīnu runas versiju. Dažreiz gadejōs, ka vēsturiskō forma voi fonetiskais atteisteibas gōjiņš, kuru nu sovas izlūksnes faktim varēju tikai īsadūmōt, dažā cytā izlūksnē atsaroda vēl pi dzeiveibas un beja gotovs pīrōdejums. Taidā ceļā vīna ūtra hipoteze nu mōkūnim tyka nūvylkta uz citas zemes un kļyva par zynōtniski pīrōdamu teoriju. Dažreiz ari gadejōs ūtraidi — fakti nu cytom izlūksnem lyka dažu pijāmumu atmest, maineit dūmu gōjīni un tai izglōbe nu oplomeibom.

Daudz dažaidu dōrgumu vēl ir myusu izlūksnēs, vajaga tikai tūs prast pazeit un nūvērtēt. Es beju spējeigs daleņu nu

tim jau izmontēt un ceru dareit vēl vairāk. Bet te maņ uzsamōc jautōjums: kŭ vēļ varēs atrast šymā laukā pēc kaidim 20 godim nōkŭtnē, kod daudzas nu šom vērteibom byus piļneigi pazudušas kŭpā ar vacū paaudzi? Trymdā jau tagad ir gryuši atrast personu zam 40 godim, kura snāgtōs izziņas par jō izlŭksni byutu kaut cik vērteigas. Narunojūt nimos par senejūs vōrdu un formu saglobōšonu, jaunōkas paaudzes latgaļš vairs pat narunoj pēc tōs pošas fonetiskōs lykumeibas, kai jō tāvi darējuši. Pīmāram, pat taidas parostas formas kai vōrdi *zyrgs*, *zŭbs*, *ād* utt., kas vecōkōs paaudzes izrunā ir vīnmār ar nabāļseigu izskaņu: (zyrks), (zŭps), (āt), tagad jau ortografijas ītekmē teik sōkti izrunōt kai (zyrgz), (zŭbz), (ād) utt. Taipat asu nūsaklausejis jau vysaidas cytas dīvaineibas, kas škitami naseņ rodušōs.

Kai ir atsateistējušas myusu tagadejōs izlŭksnes? Vyspyrms ir jōsoka, ka myusu volūdas morfologiskūs un fonetiskūs elementu bogōteiba ir davuse daudz ispēju taiseit lelas izvēles gon vacō krōjuma paturēšonā, gon jaunu variaciju veidōšonā. Daudzōs cytōs volūdōs, kur fonetiskūs elementu skaits ir ūbežōtōks, (kai, pīmāram, slavu volūdōs, kur jau vysu garī patskani zuduši), reizē ir naglōbami nōkuse ari golŭtņū un cytu morfologiskūs elementu skaita sasašaurynōšona. Tys vyss piļāun mozōku izvēli un formu variaciju, tōpēc ari daža t. s. "volūda", saleidzynōta ar cytu tai radniceigu, uzrōda mozōkas izškireibas nakai myusu volūdas dialekti voi pat izlŭksnes. Myusu volūdā, kur nūsacejumi variantu izvēlē un jaunradeišonā tik labvēleigi, beja jōnōk tikai kaidam faktoram, kas traucātu vīna nŭvoda ļaužu breivu satiksmi ar cytim nŭvodom, lai kotrā vītā ar laiku izaveidōtu jyutami atškireigas izlŭksnes.

Leitovišu filologam Petram Butēnam šō ūkeirēja faktora sazeimēšonā ir sova teorija, kŭ jys maņ ir izklōstejis privatōs sarunōs. Jys dŭmoj, ka leitovišu un myusu tagadejōs izlŭksnes varātu byut atsateistējušas dzymtbyušonas laikūs, kod myusu ļauds beja pīsiti pi zemes, nadreikstēja atstōt sātu bez kunga atļōves un spēja sasatikt tikai muižas dorbūs voi pi bazneicas. Tai kotrā senejā parapejā izaveidōja sova izlŭksne. Jam ir dīzgon krasi pīmāri, nu jō puses Zīmelleitovā, kur daži

cīmi, kas atsarūnūt tyvu vīns ūtram un bez kaidim dabeigim šķerslim storpā, tūmār runojūt divas dažaidas izlūksnes, tōpēc, ka pīdarūt nu seņōkim laikim divom dažaidom parapejom.

Nu šō veidūkļa myusu izlūkšņu izceļsme vēļ nav uztvarta, pat maņ rōdis, ka papētejūt atrostu lelu daļu taisneibas par lobu šai teorijai kai Latgolā, tai Rītumlatvijā.

Kai redzit, dorba lauku myusim ir pōrpiļneiba, moz vēļ padareits un daudz vēļ byutu jōdora. Gondreiž voi kotrs, kurs tikai vālātūs strōdōt, varātu sev atrast dorba lauku pēc personeigom spējom un temperamentu. [...] Dareitōju myusim ir moz, laiks skrīn un šymā pētniceibas laukā tys nav myusu sabīdrōtais.

Kod Harvarda universitatē pēc disertācijas aizstōvēšonas profesoru komisija maņ praseja saceit gola vōrdu par apskateitū pētejumu lauku, es īteiču vēļteit sevišku uzmaneibu navys baltu volūdu literarōm versijom, bet gon dialektūs un izlūksnēs saglobōtōm formom. Pādejōs pi gadejuma var īnest tik pat daudz jaunas gaismas un irūšm'u pat indoeiropišu filologijā kai Grekijas un Mozazijas smīļktīs izroktōs akmiņu plōksnes nu pagōjušom godu tyukstūšom.

Pyrms mes sōcam līlētis ar šaidu lītu stōvūkli, lai ni mirkli ari naaizmērstam, ka myuseji arhaismi ir vēļ paglobōti dzeivi daudz naiztureigōkā materialā nakai Grekijas marmors! Kod sovā vīnaldzeibā ļausim, lai tūs apber kopukolnu smīļkts, tī byus pazuduši uz myužim. Nivīns vairs naspēs tūs atrakt un izpēteit, un myusu nalabvēli tod vēļ ar drūsōku prōtu varēs saceit, ka mes nikō nasveram un nikod nikas naasam bejuši — jo pirōdejumu par pretejū byus palicis pavysam nadaudzi voi ari vairs nabyus nimoz.

Jo mes poši, dzeivōdami daudz lobōkūs apstōkļūs, vairs tūmār naspējam voi nagrybam piglōbt un izmontōt tūs dōrgumus, kū myusu seņči mums saglobōjuši pyurā, lai gon godu symtim vōrgdami tymseibā un apspīsteibā, tod mes teišam naasam jūs cīneigi un kotrs nalabvēļu sprīdums var tikt uzskateits kai pošu nūpeļneits.

OLŪTU VŌKŠONA, PĒTNĪCEIBA, STUDIJAS

M. Bukšs

Jau nu pošas bērneibas mani interesēja grōmotas. Tōs beja dziļu nūslāpumu, lelas gudreibas un naizprūtama skaistuma simbols. Laikam bez seviška pōrspeilējuma var saceit, ka ar pyrmū grōmateņu, kū es bērneibā beju sašivis, jimdams lopas nu vacōs krīvu losomgrōmotas, es jau beju līcis pamatus sovai grōmotu krōjēja darbeibai. Laiku tecējumā muni krōjumi na reizi ir tykuši izpūsteiti, bet kotrreiz pēc tam es tūs asmu atsōcis nu gola, un kotrreiz grōmotas pi manis ir turējušōs ar taidu pošu uzticeibu un mīlesteibu, ar kaidu es tōs asmu vōcis.

Grōmotu krōjēji ir ļaužu kategorija par sevi. Psihologiski jamūt, ir tai, kas kaut kū krōj, ji byuvej sovu īpatneju pasauli. Šei speciali byuvātō vide dēļ jim ir skaistōka voi vysmoz interesantōka par pōrejū apkōrtni. Caur krōšonu cylvāks atsa-raun nu ikdīnas dzeives smoguma un vīnmuleibas un vysmoz uz breiteņu daboj padzeivōt cytā, jō īcarātā, mīreigōkā pasauli. Ir daudz un dažaidi krōjēji. Bārni vōc pučeišu voi putnu spolvu kolekcijas, dobas zynōtnīki vōc ratas syunas voi kukaiņus, bet humanitari īvērzeitim cylvākim porostōkais ir postmarkas un grōmotas. Grōmotu krōjējim ir pat sovas bīdreibas un pasaulā organizācijas, bet es napīdaru ni pi vīnas, kaut ari sevi zynomā mārā atzeistu par grōmotu krōjēju.

Lobas grōmotas ir lobi draugi. Nav jōbyut nīmoz vīntuļam, lai atzeitu tūs vērteibu. Grōmotom kai personificātom byutnem ir daudz cālu īpašeibu. Tōs runoj ar tevi tikai tod, kod tu ar tom gribi runōt. Nav tev vaļas, tu aizver grōmotu, un tei mīreigi klus. Grōmotas var klusēt ilgi un pacīteigi. Ar sovu goreigū pyuru tōs var gaideit uz sovu laseitōju godim, godu desmitim, pat syntim. Pīmāram, vacōkōs drukōtōs grōmotas tagad ir jau 500 godu vacas, bet tūs dūmas nu stōvēšonas nav palykušas ryugtōkas, un tur ilyktōs jyutas nav kļyvušas soltōkas. Tikai pošas grōmotas lopas ir kļyvušas drusku bōlōkas un dzalto-nōkas. Vaca grōmota ir taidis pat draugs kai jauna. Tei ir tikai

ratōks cīmeņš, kas ir ilgōk gōjis pa pasauli un vairōk pīredzējis šō napastōveigō pasaulā pōrmaiņū. Un kai kotrys rats cīmeņš ir dōrgs cīmeņš, taipat mīla ir rata grōmota. Prūtams, tōs naturam ir jōbyut atbylstūšam laseitōja intereseim.

Grōmota runoj uz laseitōju kai dzeivs, izmaklāts cylvāks. Vineigais tryukums: tei naspēj atbiļdēt uz tovim vaicōjumim cytaidi, kai tur reiz raksteits. Deļ pōrejim vaicōjumim grōmota palik māma, un laseitōjam jōsagriž pi cytas grōmotas.

Un tūmār — grōmotas pasaulī leidz šam ir spējušas paveikt vairōk par vysom cytom varom. Tys svyns, kas ir bejis salits lūdēs un kū izmontoj fiziskō vara, tys nav bejis ni tyvu tik ispaideigs kai svyns, kas ir bejis salits burtūs, kū izmontoj gora vara. Vysōs ceiņōs par gola uzvarōtōju arvīn ir bejis gora zūbyns. Tei ir humanistu vara, kas spēj īdadzynōt jaunas idejas un kusteibas, kas spēj iznycynōt vacas pōrliceibas un kas spēj sovu tautu ceļt voi pazudynōt. Kotrys breivais vōrds ir īrūcs, un kotra breivō dūma var tiklab īt uzbrukumā, kai ari atsist svešu uzbrukumu.

Deļ manis grōmota arvīn ir bejuse par īrūsynōtōju, pīrōdējumu devēju un pamudynōtōju ceiņōs. Bet daudzas grōmotas ir bejušas tikai estetiskōs prīcas devējas, kuru tyvums ir vālams lelōkū tīsu tūs skaistuma dēļ. Cytas otkon maņ ir patykušas kai dzeivi, rokstoreigi pogōtnes liciniki. Vodūtis nu šō pādejō aspekta, es asmu vōcis rokstoreigōkūs paraugus nu visim godu sytmim.

Kai zynoms, drukōtūs grōmotu vēsture sōcās ar Gutenbergu (1400—1468), un tagad tei jau ir 500 godu vaca. Grōmotas, kas ir drukōtas leidz 1500. godam, saucās par inkunabulim ("šyupeļa laika" grōmotas). Italijā un Francijā jau 15. gs. ūtrajā pusē beja daudzas izdevnīceibas — storp cytu, nu tō pošā laika eksistej ari cenzura, lai nadrukōtu tō, kas vaļdinikim napateik.

Meklejt pēc vacim paraugim, sovai bibliotekai es asmu īgīvis kaidus pōrs pōrstōvus nu inkunabuļu laikim. Vīns nu tim ir franciskaņū mūka Bartolomeja 13. gs. saraksteitō enciklopedija, kas izdūta 1485. g., ūtrys — seņgreku autora Strabona geografijas tulkōjums latiniski. Pymais ir vōcu izdavums t. s. frakturā, ūtrys ir itaļu izdavums — antikvā.

(Dinavydu zemes litōja taisnus latiņu burtus, kurus pēc sova vacuma sauce par "antikvu", germaņu zemes turpretim litōja izlūceitus latiņu burtus, kū sauce par frakturu. 16. gs. gondreiz vysas zimeļu un Vydseiropas zemes litōja frakturu, bet Pūlija dreiz pōrgōja uz "antikvas" litōšonu, koleidz Vōcija un Baltijas guberņas palyka pi "frakturas" leidz pat 20. gs. Latgola atsa-roda Pūlijas īspaidā, un latgaļu rokstūs īsavise entikva (latiņu voi pūļu burti), koleidz baltīšu rokstūs palyka fraktura (saukti ari gotu voi vōcu burti). Šai burtu dažaideibai myusu tautas dzeivē ir bejuse lela kulturvēsturiska nūzeime. Uz tōs baļste-jōs, pīmāram, drukas aizlīgums latgalim).

Aiz inkunabulim munā grōmotu kolekciajā ir kaidis paraugs nu slovonōs Aldus izdevniceibas Venecijā, kura litōja navin skaistus burtus, bet ari tik lobu papeiru, ka pōri par 400 godu vacō grōmateņa ir tikpat svaiga kai cytas grōmotas, kas iz-dūtas tikai pyrms dažim godim. Grōmotu vēsture pazeist daudz izdevniceibu, kas ir cantušōs pēc skaistom grōmotom (tū dūd lobs papeirs, skaisti burti, mōkslinīciskis ikōrtōjums un ilustrācijas). Kai vins nu skaistu grōmotu radeitōjim ir mynams franču izdevējs Bodoni. 1806. g. jys izdeve vīnu "Tāvs myusu" krōjumu 150 volūdōs. Tymā, tai sokūt, ir vysa pasauļa volūdas un vysa pasauļa burti. Tur storp cytu itylpst ari vins lat-galiskais "Tāvs myusu" ar taidim burtim, kaidus litōja latgaļu goreigajim rokstim (antikva).

16., 17. un 18. godu symtu munā bibliotekā reprezentēj dažaidu izdevniceibu paraugi, īskaitūt mozūs "elzevirus" u. c. Nu vacōkajim latgaļu izdavumim munā reiceibā ir "Svātōs dzīsmes" nu 1801. g. Vacōkais latgaļu Evangeliju izdavums nu 1753. g. palyka Latvijā, un tō liktiņš nazynoms. Lyugšonu grōmotas munūs krōjumūs ir tikai nu drukas aizlīgumu laikim, bet laiceigōs latgaļu grōmotas tikai nu šo godu symta (īskaitūt kaidu Kempa "Daugovas" kalendari, kaidu "Dryvas" goda gō-jumu utt.). Vōkt latgaļu rokstus trymdas apstōklūs, tys ir vysai gryuts uzdavums. Latgaļu roksti patiseibā ir lelōki ratumi kai vacī inkunabuli.

Bez latgaļu rokstim maņ ir izadevis savōkt sovu tīsu Latvi-jas (un Latgolas) vēstures olūtu, školū vēstures materialu utt.

Nu modernim izdavumim es asmu vōcis skaistus klasiku pōrdrukōjumus, kai ari apceres par mōkslu, literaturu un sabīdrysķim vaicōjumim. Dažaidas modernas enciklopedijas un vōrdneicas, — tōs pīdar napīcīšamom rūkas grōmotom un nadreikst iztryukt sabīdrysķa darbinīķa un zynōtniski orientāta publicista sātā. Saprūtams, nivīns un nikod navar sapērkt vysa, kas byutu vajadzēigs. Vyss zynōtniskūs materialu vairums jōmeklej lelajōs bibliotekōs, bet bez minimalojam rūkas grōmotom navar iztikt ari sātā.

Nu romanim un modernōs dailliteraturas munā sātā nav daudz reprezentantu, bet pa kaidam paraugam ir plauktūs ari nu tim. Grōmotu krōšona ir kvalificāts uzdavums. Nivīns lobs bibliofils nakrōj vysa, kas tikai godōs pi rūkas, un šys tys nu sakrōtō monta pa laikam ir jōpalaiž prūjam, lai rostūs vīta jaunim, lobōķim voi interesantōķim materialim. Tōpēc ari muna biblioteka, tai sokūt, "mat spolvu" un vīnmār atsajaunoj, tōdēļ ka sovūs apmārūs tei nadreikst pōraugt dūtūs rūbežus un nadreikst pošus izspist ōrā nu dzeivūkļā. Grōmotom sātā ir jōsamaina ari tōdēļ, ka cylvāķs arvīn ceņšās pēc lelōķas piļneibas un augstōķas vērteibas.

PASAKU TEICĒJI LĪKSNĀ

J. Rudzītis

1959. gada jūlijā Līksnas Jukšu sādžā tautas pasaku vāķšanas gaitās pirmoreiz sastapos ar Kazimiru Jukšu. Toreiz vēlās vakara stundās pēc dienas darba vai citos brīvāķos brīžos no viņa pierakstīju 13 pasakas un 3 teikas; bija redzams, ka tā ir tikai daļa no viņa pasakām. Lielu interesi izraisīja tas, ka Kazimirs Jukšs savā atmiņā bija rūpīgi un uzmanīgi glabājis sen miruša teicēja — sava tēva — repertuāra lielumlīelu daļu. Uz zināju, ka pasakas un teikas Kazimirs Jukšs stāsta kai miņiem, paziņām, darba biedriem. Tas bija nozīmīgs fakts, jo mūsdienās bieži sastopami gadījumi, kad labi latviešu pasaku un teiku zinātāji sava repertuāra sacerējumus tikai pasīvi saglabā atmiņā.

Kazimira Jukša repertuāra pierakstīšanu turpināju 1966. g. septembrī, 1970. g. jūlijā un 1973. g. augustā. Līdz šim no viņa iegūti pavisam 45 pasaku un teiku teksti.

Kazimira Jukša tēvs Pēteris Jukšs bija sikzemnieks, kalpojis "pie kungiem", gājis arī par strādnieku uz Rīgas—Daugavpils dzelzceļa līnijas Liksnas apkaimē. Skolu nebija apmeklējis, bet pratis lasīt un rakstīt. Sācis dienēt cara armijā vēl tai laikā, kad karadienests bija 25 gadi, taču sakarā ar 1874. gada militāro reformu ticis mājās daudz ātrāk. Piedalījies karā ar turkiem. Miris 1920. gadā.

Pētera Jukša pasakas pie viņa mājās nākuši klausīties Jukšu sādžas un apkārtējo sādžu ļaudis. Pēterim Jukšam katru vakaru bijušas savas pasakas, reiz stāstītu pasaku vieniem un tiem pašiem klausītājiem viņš citreiz nav stāstījis.

Labi pasaku stāstītāji ir bijuši arī Kazimira Jukša brāļi Praņš (miris 1958. g.) un Savers (miris 1959. g.). Kazimira Jukša repertuārā ir ienācis krietns skaits Savera pasaku, īpaši humoristiska un satīriska rakstura.

Kazimiram Jukšam ir gan saturā nopietnas, gan jautras pasakas; gan tādas, kurās dažādi brīnumaini notikumi, fantastiskas būtnes un neparastas personas, gan dzīves ikdienai tuvākas sadzīves pasakas. Taču visspilgtāk viņa stāstītāja talants, mākslinieciskā personība atklājas brīnumpasakās, īpaši varoņpasakās. Tajās ir asi konflikti, cēlā un zemiskā pretstatījums un sadursme, cildenu ētisku ideālu apliecinājums, varonības doma.

Mākslinieciski izslīpēta ir K. Jukša "Pasaka par puiku" — jaunekli, kas dodas bīstamā ceļojumā uz apburtu jūras salu, lai uzmeklētu tur pazudušo tēvoci. Salā puika uzveic milzu čūsku (sala zaudē burvību), atrod tēvoci, uzvar sacensībās par ķēniņa meitas roku, pēc dažādiem piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem kļūst par valdnieku. Šis puika — liels grāmatnieks, zinātkārs, gudrs, drosmīgs, uzņēmīgs, spējīgs uz vislielāko risku, nav mantkārīgs (viņš necenšas paņemt sev līdzī visus salā atrastos dārgakmeņus — dimantus). Pasakā spēcīgi izskan zināšanu, grāmatu gudrības slavināšana.

Neparasti lielu spēku iegūst sākumā slimīgais, nevarīgais Karlo — zemnieka līdumnieka dēls — pasakā par Karlo. Viņš

uzveic mošķus, atbrīvo pazemē paverdzinātās jaunavas. Karlo raksturo milzīgs ciņas prieks, ciņas griba, izziņas un piedzīvojumu alkas, līdzjūtīga sirds. Drosme, dēku kāre, uzņēmība piemīt zaldātam, kas apnicis garlaicīgo karadienestu pie ķeizara, mūlīgst pie velna, veic grūtus uzdevumus un tad atbrīvojas no viņa.

Daži Kazimira Jukša repertuāra sacerējumi tieši saistās ar Liksnu vai tās apkārtni. Kādā viņa teikā pazīstami tautas teiku motīvi par slaveniem spēlmaņiem saistīti ar kādreiz Liksnā patiesi dzīvojušu un ļoti iecienītu spēlmani — vijolnieku Sarkaņu Jurku. Tur, kur tagad Jukšu sādža, kādreiz bijis mežs, un tajā dzīvojis lielais Liksnas laupītājs, nežēlīgs, nesaudzīgs un apbalvots ar milža spēku. Laupītāju ar viltu uzveicis kāds zemnieks. Vairāki nostāsti Kazimiram Jukšam ir par bargajiem kungu laikiem Liksnā. Kirupes kungs Reisants, kas dzīvojis Kazimira Jukša tēva laikā, sitis zemniekus par mazāko nieku, mājās pārnācis želojies sievai, ka dūres sāp. Viesībās sev par izpriecu licis dzimtļaudim muižas dārzā kāpt kokos, kūkot dzeguzes balsi un pēc tam šāvis uz viņiem. Šo varmāku nošāvis viņa kučieris Jānis. Jānim piepriests 300 rikšu, taču zemnieki uzpirkuši pērejus un izglābuši viņu no nāves, sametuši vēl viņam pašam naudu. Jānis gan izsūtīts uz Sibīriju.

Savas pasakas un teikas Kazimirs Jukšs stāsta ar dziļu nopietnību. Teicēju raksturo dzīva, bagāta mākslinieciskā fantāzija, dramatisks priekšnesuma veids. Viņš daudzkārt maina stāstījuma tempu, te kāpina, te klusina balss skaļumu. Ievērojama loma viņa pasakas izpildījumā ir žestikulācijai, bagātīgam žestu lietojumam. Kazimirs Jukšs stāsta brīvi, noteikti, "kā no grāmatas", krāšņā, tēlainā valodā.

Minētajos izbraukumos uz Liksnu ir iegūti materiāli par vairākiem citiem labiem pasaku stāstītājiem.

Liels pasaku teicējs ir bijis Jezups Jukšinskis no Mišteļu sādžas, dzimis 1861. gadā, miris 1946. gadā turpat. Bijis sabiedrīks, humora pilns cilvēks. Mēdzis citus uzaicināt uz dažādām derībām, lai tad tos asprātīgā veidā izjokotu. Pasaku viņam bijis "bez sava gala", tās klausīties ziemas vakaros pie viņa sanākuši Mišteļu sādžas ļaudis, pat līdz 20 cilvēku.

Pasakās viņš mēdzis iepīt vietējās personas, nereti — tieši no klausītāju vidus. Arī Jezupa Jukšinska dēls Voicehs (dz. 1903. g.) ir prasmīgs stāstītājs. Pasakas viņš centās atcerēties un izstāstīt tā, kā stāstījis viņa tēvs. Tajās bagātīgi izmantoti apkārtējo vietu nosaukumi, darbojas vai tiek pieminēti bijušā Līksnas vai Dvietes pagasta sādžu zemnieki — kādreiz patiešām dzīvojušas personas. Pasakā par lapsu, kas māca vilku zvejot, darbības vietas ir kādreizējā Līksnas Gančevsku sādža un Jadvigovas sala Daugavā starp Dvieti un Nīgali, zemniekiem ir Gančevsku sādžas ļaužu uzvārdi.

"Pōsocniks" bijis Pēteris Roķāns no Līksnas Zaltapūra sādžas, miris ap 1918. gadu. Stāstījis ļaužu saiešanās. 1959. gadā no 86 gadus vecā Antona Roķāna pierakstīju 2 ļoti garas viņa brāļa Pētera varoņpasakas. — "Brāļa pasakām nebija skaita", teica A. Roķāns.

Vecākie līksnieši vēl atcerējās pasaku teicēju Mukonu. Zinājis neparasti daudz pasaku. Viņu ļoti mīlējuši bērni, kas salasījušies viņu klausīties ne vien no attiecīgās mājas, bet arī no kaimiņiem.

FOLKLORA

MĪTISKĀS TAUTASDZIESMAS

Dīvam byut Dīveņam,
Dīvam gudrs padūmeņš;
Dīvs kūkim lopas devē,
Dīvs vōrpeņas teirumā.

Svāta Mōra bērzi gōja,
Zalta kūrpes kōjeņā.
Dīveņš gōja rudzu sēt
Ar sudobra vōceleiti.

Lauzit skolus, pyutit guni,
Laidit Dīvu ustubā!
Dīveņš stōv aiz vōrtim
Nūsveidušu kumeleņu,
Div' sērmeiši, div' bēreiši,
Četri ūša skrituleiši.

Dīveņš olu padarēja
Nu tūs bārzu pypureņu.
Svāta Mōra raugu lyka,
Madā rūkas mārčādama.

Svāta Mōra cīmā gōja,
Mani leidze vadynōja;
Pat' apjūze zalta jūstu,
Man īdeve sudobreņa.

Dīveņš brauce nīdru tyltu
Sudrobōtu kumeleņu.
Pyuš, vējeņš, čaukst lapeņas,
Traucās Dīva kumeleņš.

Dīvs ar Valnu sasatyka
Bikaunīku teirumā.
Šķēle guni debesīs,
Pleisa zeme gobolim.

Svāta Mōra vuškas cērpa
Muna klāva dybynā.
Es padevu divpaleigu,
Man apsedze vylnaineiti.

Īt Laimēņa ar mameņu
Par pogolmu runōdamas.
Lyudz, mameņ, nu Laimēņas
Meitiņaj(i) lobas dzeives!
Kū izlyugsi šai dīnai,
Tū i vysam myužeņam.

Saules meita krūņus pyna
Sorkonrūžu dōržeņā.
Dīva dāli lyukōjās
Caur mogonu lapeņom.

Dzēržu Diveņu leižūt,
Dīva dālu dzenejūt.
Pate Divu naredzēju
Aiz deveņu duraveņu,
Aiz deveņu duraveņu,
Aiz deveņu atslēdzen'.

Saule cērte Mēnesteni
Ar osū zūbinteni,
Kam atjēma Auseklam
Sadarātu leigaveņu.

Sper, Pārkyuni, olūtā
Leidz pošam dybynam.
Tī nūsleika Saules meita,
Zalta konas mozgōdama.

Sit kūceņu pi kūceņa,
Lai tak Saule vokorā.
Tec, Sauleite, tacādama,
Nastōv kūka galeņā.

Atsapyut, Vēju mōte,
Sausu zōļu vērsyunē!
Jau tu beji pikususe,
Zaļu bērzi lūceidama.

Es redzēju Gausa mōti,
Ap ustobu staigojūt;
Es tev lyudzu, Gausa mōte,
Liņ munā ustobā!

Aiz azara dyumi kyup,
Kas tūs dyumus kyupynō?
— Raudiveite pērti kyure,
Saules meitas pārtūs gōja,
Mēnesniks goru mete.

Jeņčam Grita, Petram Mōre,
Andryvam — Madaleite,
A pošam jaunōkajam —
Saules meita Bōrbaleņa,
Saules meita Bōrbaleņa
Taisa zeļū vainadzeņu.

Kas tur speid, kas tur viz
Olūteņa dybynā?
— Saules meita nūsleikuse,
Vara traukus mozgōdama.

Gaļdeņam četri styuri,
Visi četri vajadzeigi:
Iz pyrmō Saule lēce,
Iz ūtrō nūrītē,
Iz trešō Laima sēd,
Iz caturtō svāta Mōra.

Kū tī myusu suni rēja
Lela ceļa maleņā?
— Tī tei brauce Valna mōte
Ar tim egles čakārnim.

Kas jjurōs kustynova,
Palākū akmisteņu?
— Dīva dāli kustynova,
Zalta naudas maklādami.

Diveņam div' dēleni,
Divi sērmi kumeleni,
Laimēņai div' meiteņas,
Divi šolka paladzeni.

Uz akmiņa lipa auga
Pazelteitu vērsyuneiti.
Pylni zori seiku putnu,
Stradeņš dzīd vērsyunē.

Mēnesteņš zvaigznes skaita,
Voi ir vysas vokorā.
Ir jau vysas vokorā,
Ausekleiša vīn navā.
Ausekleits aiztecēja
Saules meitu lyukotīs

Soka Saule iz Mēneša:
Kū tu staigoj tymsu nakti?
— Mēneseitis atsacēja:
Tev dīneņa, man naksneņa.

Dīveņam div' dēleni,
Obi divi medinīki,
Vīns nūģoja mežu leistu,
Ūtrys kolnu leidznotu.
Pats Dīvenis medeibā
Ar tim zalta suneišim.

Dīva dāli izaudzēja
Jyurmali ūzuleņu,
Caur zorim saule lēce,
Caur saknem nūrītēja.

Es izgōju ganeidama
Lab' dyžanu ūzuleņu:
Zalta saknem, vara vydu,
Sudrabeņa lapeņom.

Es izgōju, es izgōju
Zalta zvaigznes skateitūs.
Zalta zvaigzne nūskanēja,
Pi Dīveņa uzīdama.

Saul' ar Mēnesi sasakava
Pušdīnōs, pušnaktīs:
Dīveņš svīde Sauleitei
Ar sudobra komuleiti.

BURAMVĀRDI

Apsadadzynōšonys vōrdi

Vardiveite guni kyure
Uz palāka akmisteņa,
Kļova lopa nūdzāsuse,
Ni plēneite naplēnēja.

Ašņa apturēšonas vōrdi

Jyuras dziļums, azara plotums, ašņa strutas, yudiņa
putas, kab tev tai byutu, kab natakātu asnis.
Es nūkovu malnu jāru, ašņa lases natecēja, cārtu kūkam,
asnis natak, cārtu akmiņam, asnis natak, cārtu cylvākam,
asnis natak.
Cik nu sausa žagareņa, tik nu jō ašņa.

Čyusku vōrdi

Goja gaspažēna (kundzeņš) nu teiruma gola. Ej tu atpakaļ
akmiņu krostā. Tur tova gulta, tur tovi krāsli, tur tu guli,
tur tu lūkis. Kō akmiņš atsolst, tō lai touškums atsolst.

Svāta Mōra sinu pļove
Ap dziļū apareni;
Ni redz vōlas gulumeņa,
Ni izkaptš cērtumeņa.
Cērt, tōrp, akmini!

Rūzes vōrdi

Pajamu nu lipa cīri, cārtu akmini pa pusei. Jamu tauks ōrā.
Paleidz maņ, Jumprava Marija, tyukšu (rūzi) nūturēt!

Guņs vōrdi

Vacais vecaits molku cērta,
Treju godu vērsi cepe.
Izavēle tys vērseits
Zaļa vara gunteņa.
Tev, vērseit, sava krōsa,
Tev, Jōneit, sava krōsa.

Vylku vōrdi

Atpakaļ šketerēju
Vacōs mōtes dzeipureņu;
Atpakaļ, Dīva suni,
Par tos munas gonu dīnas.

Pret zūbu sōpem

Pokuleits molku cērta,
Ar kū pērti kurynōt.
Svāta Mōra pērti slauka,
Sliksni kōjas atspāruse.
Izslauki, Mōreņ, zūbu sōpes, lai natyukst kai akmiņam.

TICĒJUMI

Zīmas svātkūs

Zīmas svātkūs navajag kāpustus ēst, kab spradzes tūs vokorā naāstu.

Zīmas svātkūs golvas nasukoj, lai vystas nakaš dōrzu.

Zīmas svātku vokorā, izslaukūt ustubu, kod māslus iznas ōrā, jōsaklausa: uz kuru pusi suņi ris, uz tū tod aizvess leigavaiņs.

Zūbi

Kas grib, kab jam nikod nasōpeitu zūbi, tod lai jis gali apād, a kaulu lai īsviž ceplā gunī. Nu tō laika pi tō cylvāka nikod nasōpēs zūbi un jis nazynōs, kaida itei zūbu sōpe.

Lai zūbi nasōpātu, vajag badeit ar skobōrznū nu kūka, kurā ir īspēris pārkyuņs.

Jōņa dīnā

Jōņa dīnas vokorā, ni vōrda nasokūt, nu trejdeveņom puķeitem ir jōnūvej vaiņaks un ar tū golvā jōguļ. Kas sapynā nūjems vaiņaku, tys byus par bryugōnu.

Lozda

Ka es gōju tautēnōs,
Lozdas vāza pasanēme;
Lozda beja svātīs kūks,
Lozda blēņu nagribēja.

Krysts

Met krystu, brōleit,
Garā ceļā laizdamīs!
Garā ceļā daudz upeišu,
Cyta loba, cyta ļauna.

No Kazimira Jukša (Līksna) krājumiem

Leits

Ka vysta da tymsai staigoj i naiņ tupātu, byus leits. Jei žuravoj (t. i., kašājas) ilgi, mona, ka reitā navarēs izīt.

Ka skudri skraida ap krōsni lelim spōrnim, byus leits.

Ka bitis smogi it dorbā, daudz skraida, ūtrā dinā byus leits.

Lobōkys paradzēšonys navajag, tō kō gradusnīks.

Jumts

Ka jum jumtu, jōsōc jumt vacā mēnesī, piktdiņ. Cytōdi žurkas grauž, vējš plēš jumtu, saulē rīžās.

Kartupeli

Kartupus sēj vaca mēneša beigōs. Ja jaunā mēnesī sēj, kartupeli izīt osnūs i pi tō osna aug klōt mozi kartupi, tōdi kō bārni.

Kartupi bedrē jōber pīktdiņ vacā mēnesī, tod pelis naaiz-tiks, koč rōpōs pa vērsu.

Zērni

Sēju Daugavas molā boltūs zērņus. Brauc garom plūsti-nīks i soka: "Cylvāk, kū tu dor'?" — "Sēju zērņus." — "Na-pareizā laikā tu sēj. Šymā laikā tu svīd zemē voi Daugavā — vīna olga. Es tev pateikšu, kod jōsēj, skotis iz manis."

Plūstinīks brauca ar plūstu tōļōk, es skatejūs. Jys pamōve ar boltu korūdzeņu, es sōku sēt. I vot, breinums! Tamā vitā, kur sēju pēc plūstinīka mōvīņa, izauga brīsmōt lobi zērni, tōdi leli, nivīna tōrpa, bet, kur pyrms mōvīņa, — daudz mo-zōki, koč starpeiba sēšonas laikā beja tik kōda stuņde. Es vālōk cik mēģinovu nūtrōpēt sēšonas laiku, bet naizadevēs. Itū plūstinīku es pīminēju i pīminēšu.

PARUNAS, SAKĀMVĀRDI UN TEICIENI

Ād kai zyrgs, bet dora kai zvērbuļs.

Ar acim teirumu naparsi.

Ar akminim zvaigžņu nu dabasim nanūgraudōsi.

Ar lizeiku klāva naizmēzsi.

Ar dvašu vieja naatpyussi.

Ēikst kai nasmārāti roti.

Deveni omoti, dasmytais bods.

Ej ustobā ar volūdu, teirumā ar Dīva paleigu!

Glums kai zutis.

Koč mītu tēs iz golvas!

Ka dūd, to ēd, ka syt, to bēdz!

Kaidis zyrgs, taidi roti.

Kai jyugsi, tai brauksi.

Kaļ dzeļzi, cikom korsts!

Kam meiksta mēle, tam peirāgs.

Kam vairōk ir, tys vairōk gryb.

Ka nav kō runōt, ikūd mēlē!

Kas cytam dūbi rūk, pats ikreit.

Kas pyrmais brauc, tys pyrmais maļ.

Kas suņam asti ceļs, ka pats naceļs.

Lobs loba namaitoj.

Meļam eisas kōjas.

Mute kai cyukas kōja.

Pi tukšas siles cyukas plēšās.

Špetnys kai oklō myusa.

MĪKLAS

Nautrānu pagastā (pierakstījis K. Krusts).

Bolts suneits lynōjā guļ. (Sirs)

Čyukš, bryukš ūzula kryumā. (Ols aug kubulā)

Mozs, mozs veireņš pasaulam taisneibu nas. (Bazmāns)

Dzērve klidz, ūla aug. (Rateņa spēle)

Upeite tak, krasteni kust. (Zirgs ar slejom)

Leikažeņa, kakažeņa kūkā kōpe ūlu dātu. (Apeņš)

Krystu škārsu kauli it, pošā mīsa cauri speid. (Lūgs)

Apleik mežs, vydā plēšs. (Kūka spaņš)

Lela plota gaspaža čāmōtu pīri. (Drēbu skaps)

Leidaka skrīn, tauki tak, meži leikst. (Sinu pļauņ)

Ar kōjom myn, ar rūkom plēš un ar muti pabučoj. (Kūdeli sprēž)

Symtā jyudžu, symtā brauču, vīns izgaisa, tō mekleju. (Audakls)

Sorkons dāds kōktā rāc, malnais prusaks vērsā lāc. (Ūgles dzēš)

Vacō tāva peipe uz jumta. (Škūrstyns)

Divi rynči, divi goli, uz vyds noba. (Škēres)

Desmit kazeņas skaudzeiti grauž. (Sprēž)

Dybyns uz augšu, dybyns uz apakšu, desmit valk, četri tak. (Gūvi slauc)

Zalta zirkles azarā. (Vēzs)

Div' mōseņas svīkstu glauda. (Rogovu slices)

Preiļu pagastā (pierakstījis J. Placinskis).

Meikļu tāvs leikom kōjom. (Ūds)

Ni gunī dag, ni yudinī sleikst, ni cysōs čaukst. (Susātivs)

Kačš it vacumā, nogi it osumā. (Slūta)

Ni var tāva jūstas salūceit, ni mōtes pyura izcylōt. (Styga, oka)

Kas it bazneicā ar golvu uz zemi? (Nogla zobokā)

Vacaistāvs rykom grīze, vacōmāte drupynova. (Orklys i ecēža)

Mārgu aizvad, krāslys palik. (Skaudzi aizvad, skaudzes vīta palik)

Gaiļš loktā, zornas zemē. (Zvons, zvona auklas)

Totala votala aiz boltūs bārzu. (Mēle aiz zūbu)

Dzērd cārtūt, nadzērd kreitūt. (Vušku cērp)

Gaļas zōrds, dzeļža atspaidi. (Kausteits zyrgs)

No K. Jukša (Līksna) mīklu krājuma.

Palāka vuška palnūs guļ vysod. (Dzērnovys)

Nūit, atit, naapsagrīž. (Durovys)

Sakups, saleics, apīt vysu teirumu. (Orkls)

Mōte kō režgine, a bārni kō rutuli (Ōbuļneica i ōbuli)

Tisness leiku mēli. (Bazmāns)

PASAKAS

Zvēri taisa ceļu

Kod Dīvs pavēlēja ļaudim taiseit ceļu, tod vīns cylvāks napaklauseja un teice: "Kam maņ tō ceļa vajag? Es varu i pa stygu it, i par kryutim lēkt."

Par strōpi Dīvs pārmeja jū par kūrmi un teice: "Kod tev navajag ceļa, tod tu pa jū ir nastaigōsi. Rōpoj pa stygom un kryutim! Bet kuru dīn atsadrūsynōsi it pa ceļu, tū dīn beigsi savu dzeivi."

Tōdēļ ņyu, kod kūrms pōrīt par ceļu, tyuleņ beidzās.

Zvēri rūk upi

Kod Dīvs pavēlēja dzeivnikim upi rakt, tod vysi saskrēja un stōja pi dorba, un, kod dorbs beja beigts, Dīvs atgōja tō apsavārtu un strōdnīku atolgōtu. Vysi upes racēji beja nūsastōjuši ryndā, uz vysim beja dorba zeimes un tikai vins putneņš, vōlyudze, laksteja pa kūku zorim un dzidōja. Dorba zeimes uz tōs nabeja, Dīvs praseja, kōdēļ nagōjuse ar cytim strōdōt. Vōlyudze atbiļdēja: "Man baile beja, ka dyunī nasazīst skaistū svōrku, kurus tu maņ, Dīveņ, devi."

Tod Dīvs atbiļdēja: "Kai radzu, tī skaistī svōrki tev vairōk uz ļaunu na uz lobu. Paturi sovus svōrkus, bet par stropi tev nabyus dzert upes yudiņa un vīneigi ar rosu nu kūku lapeņom tu remdēsi slōpes."

Laimes mōte

Vīnu reizi senejūs laikūs dzeivōja veirs ar sīvu un jim beja divi bārni: puišķins un meitine. Cik vini tur ilgi dzeivōja, bet golu golā sīva nūmyra. "Kū ta dareit," dūmoj veirs, "palykušam vīnam patim ar divim mozim bārnim?"

Golu golā sadūmōja, ka vajaga precētīs, byus lobōk dzeivōt divejūs ar sīvu kai vīnam patim. Un tai ari padareja, apsaprecēja un pajēme vīnu rogonas meitu. Tai cik laika jī pōrdzeivōja, vyss beja labi. Vīnu reizi sīva sasadusmōja uz sovu pameitu un gribēja kai nibejs jū nūvest nu šō pasauļa, bet tikai navarēja. Beja zīma un cīši solta, un dziļš snīgs. Jei sadūmōja, lai veirs vad sovu meitu uz mežu un tī lai pamat. Jei tī sasajš taidā lelā soltumā. Tūreiz sīva sōka veiram runōt, lai jis nūvad sovu meitu uz mežu un lai tī pamet jū. Veirs dūmoj, kū te dareit. Žāl jam sovas meitas, bet sīvas ar vajaga klauseit. Tai sadūmōja: vajaga vest meitu uz mežu, nikō nabyus. Tai ari padareja, nūvede sovu meitu uz mežu, īvede lelā mežā, kur beja cīši dziļš snīgs, pats nūsaglobōja aiz rasnu kūku, tai ka meitine vairōk naredzēja sova tāva. Sōka jei saukt tāvu pa vōrdam un raudōt, bet nīkas vairōk naatsasauce. Tagad meitine palyka vīna poša mežā un nazyna, kū dareit. Jai tyka

golts un baist. Tūreiz meitine sōka īt uz vīnu pusi mežā un dūmōja, ka nūīs uz sovu sātu. Gōja, gōja meitine, bet tai kai anīgs beja cīši dziļš, to navareja mudri pait. Beja jau vokors, kod meitine izgōja nu meža un verās, ka priškā lela pļova, ar anīgu pikrytuse, a aiz tōs lelōs pļovas stōv moza ustabeņa un moza gunteņa vydā dag. Tod meitine laidēs it uz tū ustabeņu, dagōja un īgōja vydā. Verās: tur sēd vaca veceite. Jei sōka vaicōt nu jōs, kai jei te palyka itymā mežā zīmas laikā. Meitine sōka stōsteit raudōdama veceitei, kai jei atgōja ar tāvu uz mežu un palyka mežā vīna poša.

Veceitei tyka žāl tōs meitines un jei pajēme meitini pi sēvis par zīmu, lai dzeivoj. Bet tei meitine nazynōja, ka tei veceite beja Laimes mōte. Un tai meitine dajyuka pi veceites un dzeivōja par vysu zīmu mīreigi un laimeigi. Pōrgōja soltō zīma un atnōce pavasars. Veceite vīnu reizi sadūmōja naz kur aizīt, a meitini atstōja mōjōs. Veceite pajēme mozu pūdeni, naz kū taidu ilyka vydā, cīši aptyna ar lupotom, nūlyka ceļā priškā un pasceja meitinei, kab jei tymā pūdeņā nasavārtu, kas tī ira nūlykts.

Tagad meitine, palykuse vīna poša mōjōs sadūmōja pasavērt tymā pūdenī, kas tī ira vydā. Jei atraiseja pūdeni un ībōze vīnu pērsteni vydā. Bet, kod jei izvylka pērsteni ōrā, to pērsteņš beja vyss nu zalta un vysa ustabeņa palyka pazeļteita. Tod meitine cīši nūsabeida un dūmōja, kū te byus dareit. Jei apsēja pūdeni taipat, kai beja apsīts veceitei, un ari pērsteņu apsēja ar lupotom. Na par garu laiku atgōja veceite uz sātu un vaicoj meitinei, voi jei vērēs tymā pūdenī, bet meitine napisazyna jai, ka vērēs pūdenī un ka jai pērsteņš palyka nu zalta.

Veceitei napatyka meitines malōšona, jei sasadusmōja un pōrdzyna meitini paceli. Lai jei īt, kur grib. Meitine gōja, gōja — palyka pavysam bez spāka un sadūmōja atsapyust. Natōli nu ceļā beja lels ōbeļu dōrzs un tymā dōrzā beja oka. Meitine dagōja pi okas, atsasāduse uz okas molas un sadūmōja atraiseit pērsteņu un pasavērt.

Kai tik meitine atraiseja pērsteni, tyuleņ jei palyka cīši skaista un moti palyka kai zalta. Pa tū laiku brauce pa tū ceļu

vīns kēneņa dāls un braukdams īsavēre, ka dōrzā kas speid kai zalts. Jys verās un redz, ka dōrzā uz okas molas sēd cīši šmuka meitine. Kēneņa dāls dagōja klōt pi meitines un vaicoj: "Kū tu dori?"

Meitine nazynōja, kas jis ir par cylvāku, un sōka jam stōsteit vysu, kai jei dzeivōja. Tod kēneņa dāls vaicoj otkon meitinei: — A kur tu tagad īsi?

Meitine soka: — Nazynu poša, kur es īšu.

Kēneņa dāls sadūmōja pajimt itū meitini sev par sīvu, tai ka jei beja cīši šmuka un jam cīši patyka. Jys pasādynōja meitini sovūs gūda rotūs un laidēs braukt uz sovu pili. Tur kēneņa dāls sōka stōsteit sovam tāvam, kai jis itū meitini atroda. Ari vecais kēneņš beja cīši prīceigs un sōka sovam dālam taiseit kōzas un praseit gostus uz kōzom. Kēneņa dāls ar sovu sīvu dzeivōja prīceigi un laimeigi. Cik jī tur ilgi dzeivōja — atsaroda jō sīvai dāls, cīši šmuks. Un kod jau sataiseja krystobas un sōka kristeit tū bārnu, mōte īsavēre, ka pi durovu stōv tei veceite, pi kurōs jei dzeivōja par zīmu. Kēneņa sīva pasādynōja tū veceiti vīnā kūpā ar visim gostim un tai dzēre vysas krystobas. Kod jau beidze vysu tū gūdu, veceite pisazyna kēneņa sīvai, ka jei ir Laimes mōte un atgōja uz jōs dāla krystobom, kab nūvēlēt jim lobu laimi. Tod poša aizgōja paceli. Tai palyka tei meitine ar sovu dālu un veiru, laimeigi dzeivōdami.

Gudrōs atbīlde

Dzeivōja vīns zemniks, kam beja trejs dāli, un vysī dāli beja pracāti un dzeivōja vīnuvit. Dāli klauseja sovu tāvu un dzeivōja mīreigi, vys namīrs beja nu dālu sīvu. Jōs navarēja dzeivōt mīreigi, kotra nu jūs gribēja byut par lelōkū saimīneicu. Jōs vysas strōdōja labi, bet jūs plēsšonōs un lomōšonōs cīši napatyka vacam tāvam. Jys pasauce pi sevis vysus trejs dālus un runoj: "Pi jyusu sīvu kotru dinu lomōšonōs un plēsšonōs, kai dyumi it, vajag, dāli, sataiseit, kab itō nabyutu. Es sadūmōju vīnu meikli, un, kura nu jūs atgōdōs, tei byus par lelōkū saimīneicu, un jūs visi klauseis." Brōli pasceja uz tāvu: — Labi.

Tūlaik vecs pasauce vysas trejs vadaklas un runoj jom: "Es jums pasceišu vīnu meikli, un jyus par itū nakti atgōdojit. Kas nu jyusu atgōdōs, tei byus par lelōkū saimineicu, un visi jū klauseis." "Labi!" pasceja uz veci vadaklas. Vecs pasceja meikli: "Kas tōļok skaņ? Kas atgōdōs, tys byus maņ un vysim par lelōkū saimineicu."

Uz reita pasacēle vecs, pasauce dālus un jūs sivas, vaicoj pyrmū vecokū dālu.

— Nu, kas tōli skaņ?

Jys atbiļd: — Agri nu reita tōli skaņ gaiļs.

— Labi! — pasceja vecs un vaicoj vydiskai vadaklai: — Nu tu runoj, kas tōli skaņ!

Tei jam atbiļd: — Suņs tōļok skaņ.

— Labi! — pasceja vecs un vaicoj nu jaunōkōs vadaklas: — Kas tōli skaņ?

Tei jam atbiļd: — Maize un sōļs.

— Jā! — atbiļdeja vecs, — "maize ar sōli tōli skaņ. — Tai jaunōkō vadakla palyka par saimineicu un vodoj vysu saimnīceibu, un visi jū klausu un dzeivoj mīreigi.

Gaļa pi kōpustu

(Jūku pōsoka)

Vins saiminiks apsaprecēja un pajēme sev sīvu, dūmōdams, ka jei ļūti gudra, tai kai jei pate sevi skaiteja, bet patiseibā pavysam beja muļķe. Reizi saiminiks, āzdams kōpustus, soka: "Vajag kōpustim pilikt vairōk cyukas tauku, tod byus lobōk." Gudrō saimineica tyuleņ pajem cyukas tuklas gaļas, sagriž šķeleitem, nūnas uz dōrzu un izlik iz kotras kōpustu golvas pa šķeleitei. Tai padarejuse, dūmoj, ka tagad kōpusti augs gordōki. Tam laikam kaimiņu suni skraideidami teik dōrzā un aplosa gali nu kōpustu. Gudrō saimineica īrauga, sōc dzonōt suņus un vīnu lubās jai īdzeit klēti. Īdzynuse suni klēti, pajam pīsīn pi ols bucas topas. Suņs rausteidams izraun topu un ols sōc lītis klēti iz greidas. Tod saimineica aizbōž caurumu ar pērstu, bet nanūciš, palaiž olu un pate otkon nūskrin pēc suņa. Golā nasagyun suņa un ols vyss iztak nu bucas. Kū dareit?

Ka dreizōk izkolstu greida, tod saimineica pajem un izkaisa iz greidys puspyura myltu.

Vokorā atgōja saiminiks nu teiruma, un, izzynōjis, kaidu lārumu pateiseja jō gudrō saimineica, nazynōja, kū dareit: voi bōrt, voi smītis.

TEIKAS

(No Kazimira Jukša teiku un pasaku krājuma)

Laupetitōjs un stipriniks

Beja laupetitōjs mežā, tur, kur tagad Jukšu sola. Vins lels stipriniks apsajēme atpesteit ļaudis nu laupetitōja. Daboj nu kunga spirta trejs spani i speķa trejs pudī (kas, kungam speķa nav?!). Ilīk spirtu i speki rotūs i brauc car mežu. Sateik laupetitōju.

Laupetitōjs: — Kur brauksi?

Stipriniks: — Da kōzys.

Laupetitōjs: — Brauc da manim!

Stipriniks ībrauc mežā pi laupetitōja. Cap speki pi gunkura, dūd laupetitōjam spirtu. Razbainiks īdzērs pīsnaude. Stipriniks kō lēja korstu speki razbainīkam acīs, tō i izšmucynava jam acs.

Kungs ar divpadsmīt lobu zyrgu aizvede laupetitōja montu.

Sarkaņu Jurka

Sarkaņu Jurka nu Sarkaņu jeb Tarakanu sādžys beja veļūnīks. Jū vysod aicynova kōzōs par muzykantu. Vīnu reizi jys īt mōjōs nu kōzom — laikam nu Paukštu sādžys. Silēnā Jurka sateik divus kungus. Jī lyudz Jurku par muzykantu kōzōs i sūlej labi samoksōt. Jurka ar mīru. Jī īt pa sylu i pīit pi zalta piļs. Pi pilis lela prīde. Pili daudz veirīšu i sivišu. Jī sātās pi golda, ād dasys. Jurka sōc spēlēt. Jys spēlēj, a doncōtōji sōc brīsmēigi grīztīs. Jurka ivāroj, ka jim spolvainys kōjys. Itam palik baist.

Izapriņcōjuši kungi palaiž muzykantu, piber jam pylnu vejuli ar zalta naudu i idūd leidzi dasys.

Iz reita pusi Jurka pasamūst vīnā prīdē. Vejulē jys atrūn pibōztys prižu myzys, a capurē dasu vitā — zyrga stropoli.

Jurka aizgōja pi bazneickunga i izstōsteja vysu. — "Tu vairōk naspēlej kōzōs! Tu kōzōs spēlej vaļnim," saceja bazneickungs. Jurka atmete spēlēšonu, tūmār pēc mēneša jys nūmyra. Jys nūmyra, byudams vēļ pavysam jauns.

Kirupa kungs Reisants

Kirupa (Leiksnas pogostā) kungs Reisants pēre vysus rejas kyulējus. Ja atroda kaut vīnu vōrpeņu, kur pēc kuļšonas palics grauds, Reisants vysus nūpēre i lyka sikstōs.

Reisantu nūšōve vīns zemņiks i izstōsteja par tū bazneickungam grāku syudzēšonā. Bazneickungs lik jam atsazeitis, lai kungi napārtu cytus. Tys zemņiks atsazynōs. Jam pīsprīde 300 reikšu sitiņus.

Zemņiki papērka kātu, samete naudu i šōvējam. Pēršonas dinā kāts syt na ar reikšu golim, bet ar vydu. Zemņiks palik dzeivs. Jū izsyuteja iz Sibireju, tur jys dzeivōja bogōtai nu zemņiku samastōs naudas.

P.S. Kazimirs Jukšs šo nostāstu dzirdējis no sava tēva Pētera Jukša. Tēvs stāstījis, ka tāds notikums ir bijis viņa bērībā.

Keizarīne Katerina un kareivis

Keizarīne Katerina beja burve. Reigā stulpā beja Katerinas biļde. Cik īt kari, tik Reigu navar pajimt, Katerina jū sorgoj.

Atsarodōs vīns kareivis, soka: — Es Katerinu nūšaušu, tik tod man pošam beigas.

— Cik tev vajag par tū moksōt? — jam prosa.

— Cik jyus man izmoksōsit? Tik atbolstit munu gimini. A maņ dūdit sudroba rubli!

— A cik tev vajag? — jam prasa.

— Tik vīnu!

Ko ta nadūs sudroba rubli! Dēļ tōdys litas — cik tik vajag!
Jys dabova rubli, iztaiseja lūdi, ilyka plinti, nūsastōja pret
keizarīnes biļdi. Jys mērkej. — He, — Katerina izkōre mēli, —
es koč gotova, bet i tu byusi gotovs!

Sudrobam jei navarēja aizrunōt. Karaveirs kō šove, tō Ka-
terina pagolam. Bet i jys beigts. Tūlaik ijēme Reigu.

BĒRNU SKAITĀMIE PANTIŅI

Vīneņa, ūteņa, teteņa, veteņa,
Škibiru, vibiru, simteņš,
Mōrteņš, teiļū, t'tuks!

*

Eni, beni, bubadzeni,
Tam, tam, tiligram,
Utka, putka, ceis, gneis!

*

Garas auzas, eisas auzas —
Pitryuks bārnim keiseleiša.
Čiksts, biksts, čičeniks,
Vacōs mōtes cisiniks.
Zepam zīpu zebeniks,
Tu taidis putas strebeļņiks.
Pasoki maņ, suseļņiks,
Kotra vōrda nūzeimi!

*

Rasu dvasu,
Trizu lysu,
Četrik petrik,
Šupka lupka,
Dever žak.

*

Janka, dranku, dīverdū,
Četri Petri, pīverpū.
Vidi, vidi, stani, stani,
Dubi, slov, bet ar plyuss.

*

Anku, dranku, drilli, drū,
Četri Petri, pabikū,
Amus, damus, rikidamus,
Itam britam lobais ļovs.

*

Šikur, kukur, lipur tā,
Atar, batar, latatā.
Vineņa, ūtreņa,
Rāgū, raks,
Četraka, matraka,
Kļukū, kļuks!

*

Vinnene utrene
Tregu mygu
Sastaga mastaga
Bitene kamene
Dilene diks!

SENĀKĀ POSMA LITERATŪRAS PARAUGI

GARĪGĀ LITERATŪRA

(Fragmenti no 1753. g. evaņģēliju tulkojuma
"Evangelia Toto Anno..")

EVANGELIA LOTHAVICA*

In Dominicas & Feſta per Annum. Dominicā I mā
Adventūs.**

Ik/z worda Diwa Tāwa, † und Dāla, † und Swāta Gōra, †
Amen.

Uz gūda und teyk/zonas Diwa Kunga wyfuwałditoja,
ik/z Swātas Tryjadibas winiga, mums uz peſti/zonas Dweſelu
myu/ſu, loſa mums Swāta Baznieyca Ewangeliumu parakſtitu
nu Swāta Łuka/za diwidasmyta pyrmaja gobola.

Tu layku ſacyja JEZUS Moćieklim ſowim; byus žeymes uz
ſaules un mēnēz/a un zwaygznu: un wiers žemes apſpi/zona
ciłzu, del ſajauk/zonas jiures ſzalts, un yudenia wilnes, kad
kaltin kals lauds nu bayles un gaydi/zonas tūs litu, kotras
atnōks uz wyſſu Paſauli. Ay/to ti Dabaſſu ſtiprumi kuſtino/ſis.
Und tōd iraudzes Cyłwaka Dālu atiejut ik/zan Padebe/ſim, ar
lelu ſpāku un gūdu. Und kad tis i/ok/ſis nūtikt, werities, un
pačelit gołwas ſowas, ay/to klotu nak peſti/zona jūſſu. Un
paſacyja winim liidžibu: paſiwerities uz figu kūka, un uz wyſſim
kukim: kad jau i/ſplauk/ſt, zinot, kad jau klotu ir woſſora; tay
und jūſſ radzadami, kad tis nūtiks, žinoit kad klot ir Diwa
val/tiba. Pati/z ſoku jums, kad ne porjis tiey čilts koley tis wys
nūtiks. Dābaſſi un žeme porjis, bet wordi muni ne porjis.

* Valodas komentāri 277. lappusē.

** Evaņģēliji latviešu valodā gada svētdienām un svētku dienām. Pirmajā
adventa svētdienā.

In Feſto SS. Simonis & Judae Apoſtolorum.*

Ewang: S. Jania picpacmytā goboļā.

Tu ļayku: ſacyja JEZUS Mocieklim ſowim: tū es piſoku jums, kad jūs wins utru milotubet. Jo Paſauls jus ne iredz, zynoit kad mani pyrmok ne jus ne iredžeja. Kad byutumet nu Paſaula byju/zy, tod Paſauls kas jo ir, milotu: bet kad na eſſit nu Paſaula, bet es a/mu izlaſiis jus nu Paſaula, topec ne iredz jus Paſauls. Piminit wordus munus, kotrus es a/mu ſaciis jums. Nawa Koļps leloks por Kungu ſowu. Jo iz manis wier/a ſtōweja, un uz juſſu wier/a ſtōwes: jo wordus munus globowa un juſſu gļobos. Bet tu wyſſu dareys jums del worda muna: ay/to na pazieyſt to, kotrys mani ſyutieja. Jo es na byutub atgois, un na byutub runowis winim, grāka na turatu: bet tagad na tur ni kaydas izirunoſzanas nu grāka ſowa. Kas mani ne iredz, tis un Tawu munu ne iredz. Jo es na byutub daryis dorbus ſtorp winim, kotrus ni kas cyts nawa daryis, grāka na turatu: Bet tagad un redzeja, un ne iredžeja, un mani, un Tawu munu, Bet kad byutu ti wordi i/pildieyti, kotri ik/zan i/todiuma ju, rakſtieyti ir: kad breywi mani inayda tureja.

EYSA SAĻASISZONA

HISTORYAS SWATAS..**

(Fragments)

MOCIBA Picpacmita ab Klofztera un tukfzneſa dzieywotoim

Kocz daudz oļom beja numucieytu Kryſtieytu laužu, taypoſz leloks un leloks pulks laužu kryſtieytu ikdinas auga, bet nagrybeja nikod inaydnikim Kieninim, kury ijm launa wieleja, ayzyſtod ayz ſowim. Pec treiu ſymtu peſteļeſzanas godu, Diws dewe miru Baznieycay Swatay, ayz ļayka Cezara Konſtantyna, kotrys pijemis ir tycieybu Kunga Jezu Chryſta.

* Sv. Apuſtuļu Siņaņa un Jūdas svētku dienā.

** Valodas komentārs 278. lappusē.

Soka tulayk Kryf'tieyti lauds kolpot Diwam bez baylis, un wala ijm beja Pogonu inaydniku /torpa /yugt Diwu un iu gudinot, bet ne por goru /ayku ti po/zi lauds tycieygi /a/amaytojas. Lielejos daudz lauzu nu tycieybas un Kryf'tieybas, bet cnotas iep lobus dorbus Kryf'tieytim laudim pidaramus ne tureja, ne /modieja lu/ties, karybas un montu pa/saula. Un tay kotry grybeja lab pelnieyt Ewangeliumu, pa/statija at/a/fzkiertis nu pa/saula. Saucas ti Klofzteru, iep tukfznez/a dzieywotoi. Wy/pymoki beja Egiptu zeme, kotry dzieywowa nabbagi, gawedami wy/fod uz mayzies un yudenia, klu/iefzoznu lelu globodami, ne daudz gu/adami, un ab wordim Diwa gododami. Tis dzieywes /posobs uz wy/su pa/sauli izgoja, un wy/aydi nutika Klofztoru dzieywotoi.

W. Way mozok beja Kryf'tieytu lauzu todel kad daudz wifzkie/n topa numucitu? A. Ne mozok bet wayrog un wayrog pidaudzinojas. W. Kas pyrmays Cezars Kryf'tieytu lauzu beja? A. Kon/stantyns. W. Kayds lobums ayz to Cezara Nutika? A. Diwam kolpot un tycieybu /watu piimt wola beja wifim. W. Kod lauds Kryf'tieyti wojj pa/yka ik/z lobim dorbitim? A. Tama po/fza layka kura iau i/oka pec woiofonas ik/z mira dzieywot. W. Kuze ti daryia kotry grybeja tay dzieywot kay pidar Kryf'tieytim laudim? A. Goja uz tukfznez/i. W. Kay ij /aucas? A. Klofztera iep tukfznez/a dzieywotoi? Kay ij dzieywowa? A. Gaweja ik/dinas, /trodowa, un wy/fod lyudze Diwu. W. Kur wy/pymoki beja tukfznez/a dzieywotoi? A. Egipta zeme. W. Way ir izdaudzinots tis /posobs dzieywo/zonas pa pa/sauli wy/riu? A. Ir izdaudzinots, un wy/aydi tyka Klofztera Dzieywotoi.

"NAUKA CHRZESCIAŃSKA.."

(Fragmenti)

W. Kod mums Diwu milot pidar? A. Kad cy/waks protu /ajemis, i/fok pazieyt kad Diws ir wy/fauk/stokays lobums un Raditoys. 2. Kad kardinoy wa/nas da graka, kuru cytayz atdzieyt nawarym. 3. Kad grybim pijimt Sakramentu kaydu, a wy/su-wayrog pi Spowedes, bo zalot por grakim wysu lobok eyfryn del milibas: Diwa. 4. Mierdams, aba kad na/ayme kura

goļu dora cylvakam. 5. Kad Diws aba jo labdarišzone dait da protam.

W. Pa kam pažieyt jo kas eyftyn Diwu miloy? Jo gļoboy wyfas Diwa baušlibas.

W. Daudz ir Diwa baušlibu. A. Ir desmit nu Diwa padutas uz Koļna Synai Moyžešzam. W. Sok pyrmu baus'libu? A. Tiew na byus šwiešzu Diwu turet pret manim.

W. Sok ku Diws mums pi/oka por tu baus'libu? A. Kad mes ju pošzu por Diwu winu winigu ikšzan trym Peršonim turatum, jam kļanietum, gudinotum, koļpotum, kad mes ty-catum tu wyfu ku šwata Baznica lik un padut ab Diwu ticet, kad mes liktum už Diwa wyfu myu/fu nucieju, kad mes ceretum ju ayz wyfu litu.

W. Ku Diws šze ayz/oka, aba kury ir graki pretim pyrmu baus'libu? A. Ti kury pretiwiejas Tycieybay, Spadziewošzonay, milibay un Diwa teykšzonay.

W. Kura ir septieyta lyuģšzona? A. Bet atpe/ti mums nu launa. W. Ku mes šze profom? A. Kad mums Diws globtu nu graka un nu štropes, kurâ waratubem ikrys/t tay už dweseles, kay uz mi/fu, way šzamâ; way winiâ pašauli. Profom otkon kad Diws mums globotu nu worgo kolpošzonay atwešt.

"WYSSA MOCIEYBA KATOLISZKA"

(Ievads)

MUNY MILI ŁATWISZY*

Sze jums Kryštieytú laužú mocieybas, uz ab/kaydrynošzonu iyu/fu Tycieybys sarakštieytas. Abdumoit tie ar siewim kayda ir Diwa Apsawierszona uz iyusu Ciltis. Way sieniei ir

* Valodas komentārs 279. lappusē.

ti layki, kad wyssi gondreyž kay tymsâ nakti dzieywowuszy e/ssit bez nikaydys sapraszszonys un zynoszonys tó wy/sa, kas ir wajadzieygs tay uz pestiszonu dweselú myusu, kay un uz gudieygu szymâ pasauh dzieywoszonu? Igodoit sieu uz wacwacym Tawym iyusu, kayda iús bieja sapraszszona ab Diwu? kotry wayrog ir tycieuszy wacús bobú posokom, ne kay tam, kas winim nu mocieybys JEZU Chrysta Pestitoja myusu stoštieyts un pirunots bieja: un diel to, kas tús ir bieis blieniú, kas tós tiemieyszonys pi wyssom litom, kas tús pasataysieis bieja burrú, rogonú, panosus-liciejú, diwredzú; kurže tagad ir pałykuszy ti ellis opugi?.. sze, porgoja nasapraszszonys naktś, izlecie saule gaysmis un ab/kaydrynoszonys laužu, un ti naktis putny, uz tu paszu, nu kurós bieja izleyduszy, pasagryzies elli. Kaydys tod, pa tayday iús tycieybay, wareja spadziejotiś gudieygyś szymâ pasauli dzieywis? un barny, ku loba wareja izawuycieytiś, nu tik tymsieygam un blennigim izaudzaty tawym?

Jau paldis Diwam, iau pamazam gayst tiey tymsieyba, un paszy ar nairedzieszonu godojat ab tim porgoiuszym nasapraszszonys un trokuma laykim: Bet caur ku ir kliwusie tiey tik pieszka porsamieyszona?.. Way kad cytayžoku iums tagad śtudynojam mocieyba? Nè: iksz eystós JEZU Chrysta Baźnieycys kayda ir bieiusie nu isokuma mocieyba, tayda byuś net da pasaula gołam. Way kad cytayžokus tagad turit Mocieytoius? nè muny mili, io uz ku, to uz pyrmiejú Mocieytoiú swidrim un pracom wajag kab wy/sod ar cinieyszonu un patieycieybu piminatumet; wini bieja kotry pyrmiejas natycieybys wacaynias ir płasuszy, un pyrmu sakłu mocieybys JEZU Chrysta ir matuszy, un mes tikwin dasawieram, kab tys nu winim izstrodots tieyrums, ar zoli grakú un prikszdiejós natycieybys ne ayzaugtu.

Bet caur tu ir kliwusie tiey tik laymiga porsamieyszona, kad laudś cizžok ayzmilowa Diwa wordu, un nagrybieja pors-tot uz tó, kad wareja winiu dziediet' pa Baźnieycom nu sowú Mocieytojú, bet grybieja, kab un satâ, laykim nu dorba wol-nim, waratu sieu tu igodot' kas winim uz mocieybam stostieyts

bieja, un ku cykort' ir mieklejuszy paluścieyszonyš pi izbona un konys, aba kaydys blennigys un aplomys dzidoszonys, ayzdumowa izluštiet' siewi ar swatom dzišmiejem, ar wucyeyzozonu atsacyebú, ar porstostieyszozonu ku ir dziediejuszy uz mocieybys; un radzadami kad tó wyssa gryuszy ir izawucyeytis uz prota, un kad wyssu tu nawar saturet' stozšká, isoka dumot', kab izwucyiet' sowus barnus gromotóm, iksz kotrom gromotom, kay paszy pazyna, wyssa gudreyba un wyssa ab/kaydrynoszona cyłwaka prota ir ayz/łagta, caur kotrom gromotom daimam pi pazieyszonyš tó wyssa, ku essim waynieygi Diwam, tuwakam, un mums paszym, un kotras gromotas, natikwin paleydz mums uz pestisozonu dweselis myusu, bet un szymá wiel pasauli iprycynoy iksz worgim myusu, pawigłynoy badas szós łaycieygys dzieywis, un wyssu tu tur iksz siewis, kas wiel un sze łaycieygi cyłwaku par łaymieygu dora. Pazynuszy tod tu montu, kotrys iksz gromotom ir ayz/łagts, dasaspidies cisz wucyeyt' barnus sowus rokstam, un kay tikwin pyrmi ir papłatuszy aćš, kotras da tam łaykam kay ar mygłu kaydu ayzwylktas bieja, tyulen' wyssi kay uz jauna dzimt' addzyma, un leydz kay nu tymsieygys un garys naktis, uz pieszku un naradzatu spudreybu porwasti tika. Tod paiuta, kad leydze un winim ir duts tys wu/sudorgokays monts nu Diwa, kab waratu ciel't' protu sowu uz sapsraszozonu tó wyssa, kas win ir zwaleyts nu Diwa. Tod cizók pazyna un lelu łá/ku Diwa pi radieyszonyš myusu, un lelu mileybu JEZU Chrysta pi myusu atpestiszonys, un lełu bryšmieybu graka, kotrys wins tikwin ir inaydniks Diwa un cyłwaka, un lełu wajadzieybu gudieygys un swatys szymá pasauli dzieywis, kotra wina tikwin war myus padareyt' par myužam łaymieygam. O! kaydy tod pażytki ir kłiwusz iums łatwiszy nu winys win pasawucyeyszonyš gromotóm; cyk szús symtú godú wucyeyszonas Macieytoju, nawareja iyus ayztikam izwucyeyt' cyk essit izajamuszy winá łayká kay tykot par gromotnikim. O! kab wiel tiey pasawucyeyszona płašók storp jums izstaygotu, ruciejus: kad caur iu winu, wyssa dzierszona, natykums, un cyti nadorbi, kotry wiel napamat kiezieyt' iyusu Ciltis, leydz kay launy sorgi tyulen nu

jums atdzieyti tiktu; a gudieyba, starawieyga dzieywie, un cyti łobi dorbi tymâ witâ ayzzidatu.

O laymigi! un pa symts reyzies łaymigi iyus pyrmi, kotry tó tik swata essit giwuszys paduma; da piktam un sastam cielam byuś iyusu pimieszona storp iyusu barnym, un storp tim wyssim kotrym e/sit parodiejuszy stygu uz tu tik swatu dorbu. Un Diws, kotram caur iyus tik ir piticis guda, abci-nieyś iyus iksz wałstibys sowys ar myużeygu gudu.

Un iyus wyssi, kotry kocz nyule wiel ayzgodosit tu paszu pawuycieyszonu dut' barnym /owim, nadumoit to, kad byusit bez tayda napalna; aysto un iyusu wordu dzymums dzymumam paduś, un leydz kay cyti nu wyssim, tay iyus nu sowa roda iksz myużeygys pimieszonys byusit. A Diws, kotram ayzcykam nu iyusu pusiś gudynotoju datikś, ayztikam dalikś jums guda iksz kienistiś sowys.

Sze tod jums jauna gromota, iksz kotrós wyf/sa Tycieybys myusu mocieyba ir ayz/łagta. Dotos tiey gromota uz diwiejom dalom: iksz pyrmós, ir mocieybas ab *Tycieybu*; ab *Nucieju*, aba ab tu, ko mums nu Diwa lyugtiś un spadziejewotiś wajag; ab *Mileybu*; un tûr wyssas bauślibas Diwa turit iz/kaydreytas. Iksz utrós dalis ir mocieybas ab bauślibom Swatys Bażnieycys, ab Sakramentim, ab sorgoszonu nu launa, tys ir: nu grakim, un dareyszonu łoba. Pi goła dalykta iums ir pawuycieyszona kay gatawieytiś pi Spowiedis, un it' pi Diwa Gołda.

Bet tu jums nu pasza isokuma szós gromotys soku, kad, jo grybit nu jós byut' pawuycieyti un ab/kaydrynoti, diel kotrós pawuycieyszonys un ab/kaydrynoszonys ir winia rakštieyta, losot tod iu cieszki un ar abdumoszonu; a io naturyt layka ikdinyś iu łasieyt' losot kocz swadiniôm un zimys wokorim, un kod win pawalay e/sit, un tay pamosam daisit pi ayzmilo-szonys winis, un pi dasazynoszonys tik daudź litu, ab kotrom da szam łaykam ni dziediejuszy essit. Uz goła un pa tom mocieybom starawieities dzieywot' Aysto tys ir gołś gudreybys Kryštieyta Cyłwaka, kab pazynis Diwu pazieytu kay winiu numilot', un kay winiam nukolpot' un sieu kay pestiszonu myużeygu nupielnieyt'.

GARĪGO DZIESMU PARAUGI

Lai buuš Kungs Jezus gudynots nu myusu,

Sata teyruma, un pi dorbu wysu.
O miļays Jezu! ar bolsu skanigu,
Meš Tiew addudam gudu pidarygu,
Ar pracu, svidrym, un ku win strodosim
Szudiņ, un wysod, Tiewi gudynosim,
Essi mums žēlīgs, un dud lōbu spaku,
Diel Tiewi strodot, sorgodams nu graku.
Sirds dorga JEZU, ar Sirdi Maryas
Wuycot, kay pielnieyt mums Dabasu moias,
Aysto Jums szudin koleydž tie dziaywoiam,
Dweseli misu un dorbus szkinkioiam,
Ar tu lōbumu kotru tagad turym,
Un dzieywodami wial ayzpielnieyt warym,
Jemit nu myusu tū wysu mileygi,
Dudit ar Diwu mums dzieywot myužeygi.

Dzismie Ap smerti abba elles mukom

Raud jau tagan dwesele lōba
stowadama goļa groba
Gauži raudodama weras
kaj tej missa gul pec smertes
Ok tu missa goboļ zemies
kam man woju gubejt jemis
Ajzkurta jau guns ir korsta
un caur dyumim dzerkstes borsta
Runis pestiejszona runis
najzciszu i korstas gunes
Swatajs Powuļs weris brysmies
szwjerkst jau dwesele iksz hismes
Ko pec grakus taj brodoji
moz uz myužeibas godowi.

Gon jau tagan raudot Miło
deksi myužam guni zyła
Kocz un wareji lut leszi
żałowi por grakim reszi
Tiew dwesele grecinejca,
ni kaj natiks debes pryca.
Missaj gon bej prycu zemies
dwesele ajz to pat ijemes
Missu zemie aprakt nunes
myužam dwesele iksz gunes.
Myužam guni zyła boła
winajz naredz mukom goła.
Zemiej ejša beja pryca
elles mukom grecinejca
Myužam natiks winaj wiertis
Diwa wajga kurs radeja
Diwa wajga kurs radeja
sen jau atpestejs ju beja
Kaj tod dzejwot muku moła
por myužeibu kur bez goła
Kur iksz muku stropes gryutas
nabyus wiguma atpyutas
Dwesele iksz graku cita
ti pec noves tiew byus wita.

LAICĪGĀ LITERATŪRA

MIKELIS RŌTS

Putneņ, laikā soltas zīmas*

Putneņ, laikā soltas zīmas,
Kur ir tovs pereklis?
— Zam dabasim, zam dabasim
Ir gon vēl kaidis kakteņš,
Kaida sylta vīteņa
Īkš grumbom,
Īkš škērbom.
Tur taisu perekleni,
Vysulobōkū vīteni
Zam dabasim.

Putneņ, kod jau plyks ir teirums,
Kur tod ir tovs barūklis?
— Īkš Dīva rūkas, ikš Dīva rūkas
Ir gon vēl kaidis gryudeņš,
Kaida moza ūdzeņa
Pi celenim,
Pi stidžeņom.
Tur atrūnu tai voi šai,
Bet atrūnu sev barūkli
Īkš Dīva rūkas.

Putneņ, kod jau sausi zori,
Kur tod tova dzīsmēņa?
— Īkš sirds dziļuma, ikš sirds dziļuma,
Guļ tur daudz vēl dzīsmēņu,
Daudz naizplaukušu zīdeņu
Sirds klusā dybynā.

Atnōk dreiz pavasareņa,
Atsadzeivynoņ dzīsmēņa
Dīvu teic nu sirds dziļuma,
Dīvam dzīd nu sirds dybyna.

* Dzejolis dots tradicionālajā mūsdienu rakstībā.

JEZUPS MACILEVIČS

PAWUJCIEJSZONA UN WYSSAJDI SPOSOBI DIEL' ZIEMNIKU ŁATWISZU

Goboļs 5.*

Ab Dôrzym, kûku aūglejgu un ab jûs Pażytkim

(Fragments)

Myusu moļa, daudž ir tajdu Soļu, kurymôs neattrašī ni wina kûka aūglejga; a cyta soļa, kocz un attrašī kajdu wīnu Obielniejcu aba Wišniejti, un tôs poszas ir kaj mieža kûki; ajsto uz jim aug' obuli mozi, ryukti, un skobi. A tys, wysš nu ko pait? Oto, wysšuwajrog nu natykuma Ziemniku.

Mieža, wysšur warym atrast' Obielniejcas: na daudž wajag pracas kab jû izrakt' atniast' da sataj, un dôrza pastatiejt'. Uz utra goda, tyma calmieni, iszkielt' zareni ļoba kûka. Wišniās un Sliwkas wigli war ajzwiāšt'; ajsto: ti kûki uz wysšajdas ziemieš, un poszšlyktokas dziejwoj, aug' un dud' aūglius.

Wociszu ziemie pa wysšam cytajžok ir, ne kaj pi mûms; tur sieūkurajs wysšubiediejgoks Ziemniks aūdziej dôrzēni kûku aūglejgu, ab jôm kļopatliwi stajgoj, un ļejdza, kaj barnu aūklej; ajsto: nu jō tur pażytku un prycu. Tajsniejba tō ir: kad myūsu moļa, ciz gryuti aizwiast' Sodus, un jz-audziat' kukus; nu tus pryczynu: — Daudz ir nagudiejgu un ļejdza kaj bezdiwiejgu laužu, kotry nu pawidiejbas, wysšajž citym majtoj kûkus, un pustiej Sodus. Pujszkini zugdami pa naktim obulūs, ablauž zorus, nu kō: na wīnu rejž, izkalšt' kûks. Na leļa szkodia kad is abkratejēš Obulūs, bet' lelōka szkodia, kad kûkus sapusta. Tajsniejga to byutu tissa, kab Wiersieniki pastatiejtu lelas stropieš uz tim, kotry Sodus pusta. Un taj: Jō leš cyļvaks, pyļna prota, aba kajds Sajminiks: waj tō: nu pawidiejbas, aba nu sirdiēš, aba nu progorejbas, ispustiejtu kam Sōdu, aba izļaustu bittieš, godnys ir: kab ju nutisotu Wiersieniki uz kajda goda, uz gryūtīm dorbim; tys ir: kab da *taczku* pikoļtu uz pracas wysša goda.

* Valodas komentāri 280. lappusē

A Jô mozs pujszkiņš nu soūwolis, nu progorejbas tik, jlejš Sôda, abkratiejš obulûs, un ablaūziejš zôras, godnys ir tajdas stropieš.

Sašasiejt' pujszkinus wyssas Sošas; runot' im wyssim, un parodiejt', cik tō waiag lajka da izaudziejszonas Kūka. Kad Kūks auglejgajs sadynojs na tikwiņ diel sowa pažytka, bet wysuwajrog diel lobuma nokuszas cilties, tys ir: barnu un diel wnuku.

Kaj tod lelu szkodi dora tys, kotrys izlauž Sôdus un pusta kūkus. Pieč tajdas runas, waiag atniast' cik obulū, un zorûs tos poszas obielniejcas, kotru ablauzieja; paguldiet' uz ziemis pujszkinu wajniejgu, palikt' obulûs pret' jô muti; paturât' ju ajz golwas un koju; un laj sieūkurajs pujszkins jam tū zoru obielniejcas, un ciers̄ labi, kocz pa winaj rejziaj wajniejgu: a kad wysi porciers̄ ju taj; laj tulajk Wiersieniks jū ar rejkstiem smagi, net da asznia sakopoj. Jo na stropie, to war byut' kad kauns, pitorâš cytus nu darejszonas tajdas szkodiš.

Swieszôs ziemies, kaj to: Francia, Austrija, Anglia, — Wo-ciszu Kienisti, un daudz pa cytom ziemiem, wysi cieli leluki, kotras mieš saucom pocztas cielli (pocztowe drogi), ir nu obieju pusiū absadynoti ar kūkim auglejgim; kaj tō: Obielniejcom, Gruzom, Sliwom, Wisniom un cytim auglejgim. Wajcoit' Karawiejru, kotry bieja tymôs ziemies; vajže na taj ir? O! kaj leš lobums ir nu tō, diel cielawiejra; ajsto: lajka korsta, natikwiņ zam pakreslâ kūka, atruņ atsapyūszonu lobu; bet' slopszona, atrun diel siewi atsadzysynoszonu uz Obielniejcas aba Sliwas. Tur siewkurajs cielawiejrs, war êšt' da wašis, bet' ar siewim napajam, un nawa wajadziejbas jmt', ajsto: sieūkura wita atruņ. Nawa tur Zodziejbas Sôdu; ajsto: sieūkurajs Ziemniks tūr sowu dôrzieni, audziej un pracawoj ab jū.

Myusu tikwiņ ziemi nasaradziš nikur. Nu kajdas pryczy-nas tys pajt'? Oto! nu tō: kad na paspiâšši isadynot' kucieni, a tyulen jū izlauž.

Daudž witus, Kungi raudzieja absadynot' cielus ar kūkim auglejgim; bet' pieč diwieju godu nabieja ni wina dziejwa, wyssus ispustieja, izlauzieja. Kas že tū szkodi dora? Ejstiņ,

na cielawiejrs, ajsto: jam nawa łajka; is tur pryca, pakresli, un pażytku nu auglejgu kûku ab cieli. Ejstiń, na Kupczś, un kajds braukojamajs ar zyrgim, ajsto: winim łobok braukt' pa cieli, kur ir pakresliś, un kur kûki dora palejgu Zyrgim nu Muszu un ũdu. Ejstiń na Sajmniks kajds, ajsto: tys łabi paziejst, kajds ir lobums nu kûka, na tikwiń tagadieim, bet' un nokuszym dziejwotoim. Dora tôs szkodieś, Gony un ganiej-tias Zussiu; cyûku, un wysajdu łupu. Dora kołpy un Dzarôj, un łajdaki, idami nu Krugâ pidzaruszy.

Tajsniejga ir istatiejszona swieszôs ziemieś, kad pór iz-łautu kûku; atsoka, sztrafu moksoj un kûku atsadynoj tiej soła, uz kotras solas ziemis ir szkodia padarejta.

To dielze Dzymdynotoj, wajniejgi ir: nu jaunu godu wuj-ciejt' barnus, un winim pirunot', kad kûks wysajds, a wys-suwajrog auglejgs, ir tô: lels dowons Diwa — kad jû waiag audziât'; a na izaudzatu pustiejt'. Saiminiki wajniejgi ir, sowu Sajmi un kolpus porsorgot' cieszki, kab ordami aplejk kûka, pamozam, kab namajtotu kûkus; kab dziejdami lupus, sorgo-tus nu darejszonas szkodiś.

Na wins nu Ziemniku, taj godoj un runoj: "Kamże mań strodot', badotis' un pracawot', kad por diesmit' godim byűś auglis; a Diws że zyna, waj tik dziejwoszu? Kajdaz wajadziejba diel cyta pracawot'?"

Kas taj runoj un godoj, bezdiwiejgs ir, nagodnys worda cyłwaka! bet ir: kajby bezprotiejgs lups! tajds na pimiń uz to: "Ku tu grybi, kab tiew cyti darejtu, dôr tu poszu cytim." "Kas tiew ir na łabi, nador cytam tô."

Kab myusu Tawi, un Wacu Tawu prettawi, taj bezdiwiejgi godôtu un darejtu. Naturatumiem pawyssam Obulû, Gruszu, Sliwu, Wiśniu etc. kotras ir mûms gordas, un atnas na mozu pażytku.

Naturatûmciem Akû, Nomû, Bazniejcu — na byutu pawys-sam miájstru. Oj! bada, bada byûtu mums! Nu kurynies tod, turam, tôs Obielniejcas un gruzas pa tiejrumim; Un tûs łelus Uzulus pa dôrzym, un ab Satom?

Myūsu Tawi un Pret-Tawi cytajžok pawyssam dareja; runowa un godowa taj: "nadagajdiejsim mieš, to dagajdiejš myusu barni, un barnu barni."

Redzot' mili Ziemniki! Bitiejtià bezprotiejga, kasgods mađu losa, kocz iàj kas gods ju at-jam; a tû cyłwaks turadams protû, nagrybi, ni diel siewi, ni diel cytû, kotry pieć tiewis dziejwoš, nikô łoba padarejt', bet dažam un pustiej itû lobumu, kurû cyts padareja.

Pòr kûku auglim, kaj tò: Obulim, Grúszom, un sliwkam, na tikwin Ziemniks, war pajmt' łobu naudû, bet lełu tur lobumu nu jòm iksz Sajministiàs Kasdiniejgas.

Slykta tò ir, un nikał godna Sajminica, kotra namok padarejt' nikajda pażytku nu ugu, un nu kûka auglû.

Sieùkurajs augliš kûka; ũgas, na tikwin łobas ir diel eszszonas, bet' ir pòr ejstu Zòli (lekarstwo) diel slymu, jo ir daspiejûszy; un jo, na daudž essi jûs èdiš. Jûs spaks ir tajds (lejdz runas Doktoru). Atdzysynoj korstûmu, un dora tiejru aszni iksz missas cyłwaka.

Wyssułowokajs un milasirdiejgs Diws, dud kûka auglus, un ũgas tulajk, kad cyłwaks wajrog wajadziejgs ir atdzysynoszonas; tû downu Diwa siewkura Sajminica war pigatawiejt' uz wyssa goda.

Ugas Ziemnicas (Poziòmki) gordas un wasalas ir; bet' jòs, pyrmok eszszonas waiag, diw rejziš porskołot' jwdini tiejra, èst' wary ar pinu sołdonu un majzi.

Ugas Mielniejçàs (Czarnicy) augamas mieža, èst', jòs zàłas nawaiag daudž; ajsto: na cisz wasałas, bet' iskaltiejtas ciepli, pieć izjimszonas majzies lobas ir; a wyssuwajrog diel slymu. Kad wadars ir cisz wołns, worejt' un nu jus dzieryni darejt'.

Ugas Bryüklenias (Brušnicy) sorkonas. Aùg' mieza, un pa dzirwanim: lobokas ir, diel wyssajdu wajadziejbu ne kaj mielniejcas; ajsto: war jòs miàrciàt', un kad ajskobš; var jòs turàt' cik godû. Tiej dzyra cisz łoba ir diel slymu; un łajka kòrsta wosoras, un diel wasału. Nu tûs ũgu, Sajmieniejcas łobas, tajdas dora pryprawas.

Sašasiejtas Bryuklenias waiag poršasiejt' un porskolot' jwdini; lobokas ūgas izlasiejtas, waiag sabiart' pūda loba, ar paliwu izlīta. Mozokas ūgas, waiag sabiart' utra pūda. Itū utru pūdu; waiag pastatiejt' uz gunis; kab ūgas lābi, un cisz sasīldiejtus; kad ūgas pūda abkryš, tulajk waiag pūda nu gunis nujmt', atdzysynot'. Kad atdziš, sašisi tōs ūgas, kajda drebi, un caur tū drebi Sūlu nu ūgu izmikši: ar tu Sūlu, waiag ajzlit', ugas pyrmieja pūda, taj: kab sūla ap-jmtu ūgas. Itōs ugas wary daturet' da jaunu ūgu.

Ugas tōs ar Sūlu ajzlitas, ir lobas diel slymu; a wasatym uz ēdinia, taj: wary dud'. Kad isciāpsi blejniūs, abo piejragus, uz kajdas Swat-diniaš, diel sowas Sajmiš, abō uz gudā kajda, diel gostū.

Pāimši tūs ugu nu pūda, ar kūka liziejku; iz-līksi uz talerczas; un jō dadūsi na daudz madā, kab drusku tikviņ absoldy-not': tōs ugas ar blejnim byūs gordas un wasals ēdins; un sie-ūkurajš zynoš kad tyma ustōba ir loba un gudra Sajminiejca.

Ugas Awiksniās (Maliny) ir gordas ēst', bet' jōs pyrmok ēszonas waiag jwdini izskolot'; ajsto: jmus daudz ir wyssajdu torpieniu. Nu tūs ugu nikō cisz loba nawar padarejt'; kaj tikviņ lobu etiki nu jūs wary padarejt' taj:

Awiksniās ugas, waiag iz-skolot', un abtiejrejt' nu brūda un lapieniu; uz tōm ūgom pilit' loba etikia, laj taj pastou uz Saulis diw dinas; piec tō: tu etiki nu ugu salit'; un izlit' otkon uz jaunom Awiksniu ūgom, kab smoku nu ugu izwalktu; wary taj: un treszu rejzi padarejt'. Uz goļa etiki nu ugu salit' kajda traūka, tyūlen porlajst' pōr kajdu tiejru drebi; salit' butelkōs, ar propkōm lābi ajzbošt', un turāt' diel waiadziejbas. Tajds etikis wyssuloboka ir Zola, lajka miera slimiejbas. Un jō kas abslobš, jō daliksi da daguna tō etikia, tyuleņ pasamuššis. A diel wasalu tys etikis, taj ir wajdziejgs. Lajka korsta wosoras, jō diw aba trejs liziejkas ilīsi da garcza jwdinia, lōbs byus dzieryns.

Ugas Wisnias (Wisznie). Tōs ugas ir skobas un soļdonas. Pōszy zynoit' loba tō ir lita, un gordas: bet' āsdami ugas

wisnias, narëit' Kaulenius wydiejus; bieja nutikszonas, kad nu tō; na wins numyra.

Ugas Sliwkas (Sliwki). War jōs zalas est', bet' ļabi daspiejuszās; pa wyssam nadaspiejuszās, nikod na ēdit', ajsto: cisz wodiej wiesielejbaj. War tōs ugas kaltiejt' uz zimas. Jō kaltiesi ciepli, wieryš kab wina uga nabyutu uz utras; un kab uz wiersu byutu ar astieniom, ajsto: cytajžok soļdona sūļa iztieciās. Tōs ugas jo lobok byūs daspiejuszās, tō byūs gordokas un wasalokas.

Obulūs un Gruzas. Wary wysod pordut', un pajmt' pōr jom lobu naūdu; a jō, nawar kur pordut', uz zimas taj wary jūs izgļobot'. Waiag Obulūs aba Gruzas daspiejuszās, sagryšt' ar nazi uz na pawyssam pļonim gabalenim, sawiart' tūs gabalenius uz diga, kaj ziejlas. Tus digūs ar obulim, pakort' syļta Ustoba, bet' na dyūmus, un iskaltiejt'. Zimas lajka, jo da gryziniu, rocienu abō burkonu, daliksi drūsku tūs Obulus, byuš ēdiņš gords.

G. MANTEIFELIS

"INFLANTU ZIEMIES LAJKAGROMOTAS" PIELIKUMI

Dzismie ļajmiejga ziemnika*

(*Fragmenti*)

Waj uz dorbu dzisnā skrynu
Waj mikreslūs gryžus,
Winajž dzižu wyssu dinu:
"Asmu ziemniks ļajmiejgs!"

Kaj win socas dzisna dinys
Pazapletie austra,
Ajdzid' ciejrulš wiersum drywys,
Jau un asmu ļaukā!

Jautrys — atdiewš Diwam gūdu,
Radiejtojam wyssa —
Ar izkapti waj spryguļu
Stiejdz'us eš kur wajag.

Kocz na rejzi saswiejst pîra
Syltos sauļis korstumā,
Pi oluta maņ ļabi ira
Atsapyušt' sieu wasumā.

Nuryt' saule — jau mikreslis —
Pabiejdzis tod prācu
Cylwaks lustiejgs it ajz orkļa
It uz sowu sātu.

* Valodas komentāri 281. lpp.

Zid' diel mania dorzs pawassar
Zala palik plowa,
Wossor bołtys munys worpys
Rudiń palik załta.

Szkyuni pyłni zala sina
Ir un łyktys skaudzies,
Wiersum szniürys kyuls pi kyula
Un worpys kaj czaczis.

Lai auśś izdzierst swadiń skrypkys
Kocz na sadarejgys,
Nu sirds' cylvaks palik pryciejgs
Ba eistyn ir lajmiejgs.

Nagrybu eś munys sätys
Samiejt' ni ar pili;
Jamã ir muns Taws pidzymis
Eś un barni mili.

Kormi glejty, trauki tiejry
Drebiu tiejnia pyłna,
Stal' zyrgi kaj komuli
Dzielza roti jauni.

Pa klewienim łupi tukly
Szkyuni pyłni majzies,
Un kambary mań nawa tukszy
Waj tod asmu nabogs?

Obielniejcys salejkdamys
Ciel gryutumy augłu,
Skryn bitiejties skaniejdamys
Ba mań atnas naudu.

Man siadiakla — suly bołti,
Gulta — zalas zoles,
Par kawiekli — cierwi kołti,
Lajku rōda gajlejts.

Kad porodus es atduszu
Tu kas pidar atjemiš,
Satâ turu mîru swâtu
Taj kaj cyts Kungs asmu.

Kajmiñs Kungam paldiš Diwam
Na niuržu uz lajmies,
Rods es wyssod sowaj statiaj
Strodoju un dzižu.

Kungs tikwin ap slawi godoj,
Ajzmiġt' nawar progorejġs,
Diel mania gon kû Diws ir szkinkiojs
Asmu ziemniks lajmiejġs!

PIELA APIEDE DZIELZI!

(*Pòsoka*)

Braucie kalws uz poru niedielu diel dorba uz mistu, un kad wiñsz natureja siwys un gon biejdòs kab winiam kas dzielzi nenuzogtu, — tod atdewie wyssu sowu dzielzi kajminiam diel pagłoboszonas. Kajmins dzielzi pagłobowa un kalws sieu nubraucie.

Dabiejdzis jau sowu dorbu, atbrauc atpakal uz sâtu un lyudz kajminia laj tys winiam atdud tu dzielzi, bet kajmiñs atbildiej:

— Miłajs Bartul, lela mañ bada ir nutykusie ar towu dzielzi!

— Nu, kas ta tys? — pawajcoj kalws, war byut kas winiu ir nuzadźš?

— To ta un redź ka na! — atbildiej kajmiñs, jo kas winiu byutu nuzadźš, tod es jums por tu byutum ajzmoksowis; bet ślikszok nutyka: ajzagrybiejos mañ winiu ajznest uz kleti, kur, kaj tagad redzu, ir biez gola daudz pielu, un tos pielas apiedie wyssu tu dzielzi da szkienta.

Kalws gon ir nutiejmieis — kad winiu moniej, bet tiejszam nacjeja — kad tam natyc, tikwin jemie bažejtis un ajzaklidzie nuskumiejgi: "Ok szkodia, szkodia muna dzielža!"

Wokorâ izgoja tys miestiers ajz šowas šmiadies, wierâs, un sze pret winiu sied uz ciela mozajs dałs to kajminia: pasawiere kalws uz wyssom pusiom waj kas winia naredz, twiâra ajz barna un nuniesie winiu klepi uz kumu kotrys dziejwowa utrâ golâ sotys.

Pa rejtam kalws stipri strodoj ar sowu wassaru, un pi kajminia lela bâdoszona un raudoszona. Paciele ačs un redz kad tys kajmiņs skryn pa lelcieli dyžan biedigs.

— Ta dziē Jakub, kas ta jyussim tajda, klidz kalws nu sowas šmiadies, — un kajmiņs pasoka:

— Łyudzams, sokot, waj na essot jyus kur redzijuszy muna Joniejsza; wiņsz izgajsa nakti, un nazynu kur ir paličs!

— Na raudot pieč winia, — atbildiej kalws, — ajsto kad wiņsz muszeņ jau propuła.

— Ok Diewieņ essi tu želeigs! ku jyus runojot!

— Asmu eš redzieis wakar wonogu kaj lecie aukszy wiersum munas golwas nunasdams barnu... un tys barns muszeņ bieja jyusieis..!

— Tiu jau miestier, ej jau ej! kaj ta jyus taj warot maņ apsasmit! ota jyus kodwîn essot dziediejuszy, kab nalels putyns kaj wonogs, waratu niest ar siewim treju godu barnu?

— Diel kô ta na. Tajpat eš ne asmu brejnowis kad maņ iksz jyusu kleties piela apiedie diwi bierkowys dzielza, ajsto un jyus nasabrejnowit kad wonogs barnu ir nuniesis.

— Milajs Bartul, — pascieja Jakubs, — to na piela apiedie bet eš asmu tiejszam paglobowis dzielzu, taj win diel pasašmiszonas, un tyuleņ jyussim atduszu.

— Milajs Jakub, — atbildieja uz to kalws, — to na wonogs nuniesie barnu — bet eš winiu tiejszam asmu paglobowis un tyuleņ jyussim atduszu.

Un atdewie wîns utram, un sze gołs tos porsokas.

Putneni, kas gaisā skrīn,
Kazlāni, kas kryumūs līn, —

Vysi tam par svēteibu
Dora dzeivi prīceigu.

Orklam pakaļ it jam priks,
Leidz ar putnim dzīdūt priks.

Pisauleitē siļdeitis,
Pateikas tur gūzētis.

Reitā agri pīcēlis,
Dīva gaisā atspērdzis,

Tys pi sova dorba steidz,
Dreīži vokorā tū beidz.

Krauči un tī pisari,
Kaļvi un tī vēveri,

Mōceitōji, muižturi,
Advokati, dokturi,

Firsti un pat kēneni
Un kab kaidi augstmani —

Vysi vaigā bēdeigi,
Nūbōlējuš' skumeigi.

Zemņiks tai kai ōbulis
Nava vaigā nūbōlis.

Mini kū vēļ minādams,
Laimeigōks šis strōdodams.

Mozumā tys pōrticis,
Vairumā koč naticis.

Maizgorūza soldona,
Pī tōs mīra viņam gona,

Dūd tam spēku, styprumu,
Sirdi viņam mīrumu.

Ar šū dzīsmi pateicu,
Tam šū slavi uzteicu.

Grōmotas

Cinejamās grōmoteņas,
Meilās myusu draudzineites,
Jyusu stōsti un zineibas,
Dūd mums skaidras mōceibas.
Rōda myusim kō nazynom,
Skaidri stōsta, kō naprūtam.
Myusu prōtus apskaidrynoj,
Sirdi, goru īprīcynoj.

Grāmatas

Cienijamas ligaviņas,
Manas miļas grāmatas!
Jūsu runas, jūsu ziņas
Ir man skaidras mācības,
Kas man rāda, ko nezinu,
Taisni stāsta, ko neminu,
Manu prātu izskaidro
Un man sirdi ieliksmo...

Pasauļa pamešona

Es tuksnesī ņyu aizišu,
Un pi Dīva atsapyusšu,
Lai pēc manis vōrgi dzanās,
Īšu tur, kur acis nas.

O, Vaļdeitōjs Tu pasaūļa,
Ved mani, kur naspeid saule.
Tymsi meži, jums vaicōju,
Jyusus jamu par glōbēju.

Ņyu tuksnesī atsapyusšu,
Kod ļaužu storpā nabyušu,
Kod gordu natīks vōrpeņu
Seits gon byušu nu ūdzeņu.

Teira sirds byus muna prīca,
Nagrybu vairōk es nikō;
Tagad tuksnesī dzeivōšu,
Par Dīvu un nōvi gōdōšu.

Zīmas snīgs

Lēni, lēni, vigli, vigli
Snīgs nu gaisa laižās žigli.
Ap mōjom, kūkim plēšās
Un kai zvaigznes nūsalaiž.
Boltu, meikstu vylnōneiti
Zīmas mōte klōj zemeiti.
Lai tōs solna natraucātu,
Syli viņa pōrgulātu.
Pajem, snīdzeņ, klēpi dōrgā
Tūs gryudeņus zīmā borgā.
Apsedz teirumu apsātu,
Lai vasali pōrgulātu!

Zīdu meita

Zalta storim saule laistōs,
Vysas molas prīcā sleikst;
Putnu dzīsmes krūnī saistōs,
Zōle zaļoj, zīdi deigst.

Laksteigola dzīd aiz žūga,
Dzagyuze ai dzīsmi trauc:
Vosora jau stōv pi lūga,
— Nōc tu iškā! — vysi sauc.

Meilū vasareņu gleitū!
Cylvāki tev's gaideit gaida,
Maju, sovu milū meitu,
Saulē zemes vērsā sveic.

Atej smukais zīdu laiks!
Puškoj dōrzus, puškoj lejas!
Meileigs irā tovys vaigs,
Meilynoj tu ļaužu sejas.

PĪTERS MIGLINĪKS

* * *

Maņ pateik byut kūpā ar brōlim un mōsom,
Maņ pateik lit svīdrus un asni par jim.
Maņ pateik, ka uzvaru myužam gyun lobais,
Ka ļaunais izgaist kai tymsa nakts.

Maņ pateik tōs bādas, kū ciš brōli un mōsas,
Jo bādu un nalaimu tauta mes asom.
Bet reizi par vysom mums laime byus,
Mes byusim tod kungi un vaļdeisim poši.

Ar taisneibu ceļsimēs gaisā
Un zemeiti vaļdeisim sovu.
Mes byusim varoni, cāli
Kai jyumolā stōvūšō klints!

* * *

Kod cyti dzeivoj priceigi
Un laimeigi var byut,
Kōpēc myusu tautai vysai
Jōlej gaužas osoras?

* * *

Draugi, rūkā glōzes jimsim
Un pa vīnai izdzersim!
Jymā vōrgus sleicynōsim,
Bādom acis aizlisim!

Ej, ej, nabādoj,
Ceiņā vysu gyusim!
Osoras kas bērdynoj,
Napaleidzēs myusim.

Uz pasauļa laime ir,
Tikai na dēļ myusu;
Uz pasauļa prīca ir,
Tikai na dēļ vysu.

Ej, ej, nabādoj... utt.
Šō pasauļa nataisneiba
Stypra ir kai myuri.
Veļti myusu patiseiba
Siss ar kailu dyuri.
Ej, ej, nabādoj... utt.

20. GADSIMTA LATGALIEŠU LITERATŪRA

FRANCIS TRASUNS

Zīma

Vēļ vītom dubli speid, stōv azari un upes vaļā,
Bet zīma īt jau īt, un kaisa snīgu sovā ceļā.
Pa prišku rōmi, boltom lēkšeitem, tad stypri kai nu maisa
Jei snīgu putynoņ un gryuž nu gaisa.
Dreiž sōcās ari soltumi, nu škūrstinim kyup cīmūs dyumi,
Uz zemi lōgim sorma kreit, kai sudobrys speid kūceni un
kryumi,
Vyss debess nūsāts zvaigzneitem, pa naktim lauski sporda
Un bōlu gaismeņū mat mēnesniks, kai būru lukturreits nu
golda.

Kai jaunivi ir zemi apvylkuse zīma:
Kur verīs, vysur bolts, nav īspējams vairs izškērt teirumu
nu cīma,

Tak bēreits doncōdams, ka snīgi gaisā skraida.
Pi guņš ar vakareņom saimineica saimi gaida.
Nu pošim gailim vysa saime kōjōs,
Kas mežā brauc, kas strōdoj dorbu mōjōs;
Ar tysmu dīnu sōc, ar tysmu dorbu beidz,
Tak zīmas soltumam i eisas dīnas leidz.
Tod atnōk svātku laiks, pa vokorim mat jaunī dorbu molā
Un, sasalasejuši ustobā pi kaimiņa kur cīma golā,
Miņ meikles, stōsta pōrsokas, kas vystas gyun,
Kas tikai vakaraīņoj, šyun

Vai oda,
Kas rūtaļojās, doncoj, dzīd vai žaislus rōda.
Tai kotrā goda laikā inas syltumu un dzeivi jauneiba.
Kai sudrabeņa zvons, skaņ smikli, jautreiba,
Nikas, ka ōrā auka, vējputnis vai solts,
Dēļ jō ir vysod klōts jau gotovs pīcas golds.

Pavasars

Bet i zīmai beja "kaiki",
Gōja pavasara laiki,
Zīmas dorbi škeida, yra,
Gubā byra,
Beidzēs, myra.

Gausa, gausa
Saule ausa,
Kai guņš lūde, korsta, sausa,
Syltus vējus pyute, dvese,
Snīgu, ladus prūjom nese.

Sōcēs pavasara poli:
Mōve ladi, sliču goli,
Skaudzes, plūstim bolkas systas,
Olpom naizglōbtas vystas.
Grōvūs yudiņš klēpim šļoce,
Upeites kai jyuras krōce.

Dreiž vairs napalyka snīga.
Zeme mūdōs ņyu nu mīga:
Zōle deiga, stipēs, auga,
Kūki zīdēja un plauka,
Putni, atskrējuši borim,
Veja perekļus pa zorim.

Trilinōja sovas dzīsmes,
Breinum jaukas, breinum ligsmas.

Pļovos ganejōs ņyu jāri,
Kumeleni sērmī, bāri,
Kozas, gūvis, ragaineites,
Vai pa storpom tyulaineites.

Un storp dzīsmem, putnu borim,
Jārim, pučem, kūku zorim
Pyute stabuleiti gons.
Un jam leidza nazkur tōli,
Pōr par mežim un par zōli
Šyupōdamīs skandynōja bazneiceņā zvons.

Vosora

Cikom pavasara yudiņš krōce,
Te i vasareņa nōce.
Izgaisa jau reita solna,
Saule verās kai nu kolna,
Apskōvuse zemi sylda,
Jū ar montu, ļaudim pylda.
Putni dzīd,
Pļovas, kūki zaļoj, zīd,
Rudzi leigojās kai jyura.
Nu zam zīdu lopu styura
Plyust pa gaisu breineigs smōrds,
Byus i bitem ēdīņš gords,
Byus i ļaudim spāka maize,
Te kai reize,
Plyku golvu, bosom kōjom,
Iztak bārnu bors nu mōjom,
Tupstās vāzu zirgim raitu,
Īsōc bārnu spēļu gaitu,
Plyuc un baroj vāzom sīnu,
Rūtaļojās cauru dīnu,
Ōrā spūdrā, syltā gaisā,
Nasēd ustobā kai maisā;
Citi ryukoj, blikatoj,
Citi ļaļkas vyzynoņ.

Bet nav laika vosor lika:
Tāvim vaj'dzeigs povoznika,
Mōtes ari tū pat mona,
Ka jom vaj'dzeigs zūsu gona.
Īt pi dorba kas vīn var,
Tolkas taisa, zemi ar.
Mārgom grōbekli uz placim,
Puišim izkapt, jaunim, vacim.
Stōjās ryndā, sīnu pļāun,
Syt nu vōlom, kaļtej, kraun,
Vad uz sātu vazumenim,
Sērmim, bārim kumelenim.
Tai, kad gara vosordīna,
Strōdoj ļauteni pi sīna.
Bet nu, ak!
Laiceņš dreizi tecīņ tak.
Tikkū ļauds pi dorba kerās,
Tē jau verās:
Augsti maikstis guņs jau dag.
Tauta Jōņus svētej nag?
Klōt i Jōņa zōļu dīna,
Sātā napalik nivīna,
Īt Jōneišus ileigōt,
Jōnim dzīsmes skandynōt.
Pylnas kryutis papardeņu,
Boltu zīdu sudabreņu.
Visi kolni leigojās,
Kad sauleite rūtojās.
Na par garu,
Nasdams vasareņas montu, varu,
Dreiz i Pītereits ir klōtu.
Pylnas dryvas kyuļu, stotu.
Pleiv storp kyulim vylnōneites,
Rokstīm šyutas aprūceites,
Bruņčim zeida īlūceni,
Golvā zīdu vaiņuceni.
Un kad dīnas dorbi beigti,

Skubynōti, steigti, veikti,
Kad jau stājās naktis klusas,
Visi lēnom it pi dusas,
Slādzūt darbeņu ar dzīsmem,
Breinum jaukom, breinum ligsmom.

Rudiņš

Rudineits pa zemi gōja,
Bōrzdā rūgom pībyruse,
Dubļūs nūbrysta jam kōja,
Golva sormom apauguse.

Pučes, lopas klēpī losa,
Taisa myglas mēteleiti.
Ap jū tynās vēji, rosa,
Rūkōs nosoj vōceleiti.

Paplēš myglas mēteleiti,
Palaiž vējus, soltu leitu;
Svōrceni jam raibi, gleiti,
Sovaidi speid kotru reitu.

Cyтом olpom violeiti,
Cyтом zalta streipem austi,
Citim zaļums speid tik reti;
Beigōs visi gubā rausti.

Atsadz solnas mēteleiti,
Dryvas, meži palik pliki,
Palaiž leita vējputneiti,
Dubli šļakst, kur kōju liki.

Pamat solnas mēteleiti,
Atsadz borgū zimeleiti;
Vysa zeme sasoluse,
Vysa doba sastynguse.

Veirs vairs naīť rejas kultu,
Kur jam gryudi gubom byra;
Prīcojās par syltu gultu,
Sovs jam pōrts, i ols, i dzyra.

Orā trokoj snīgs un auka,
Kas vēļ atlics, zemē slauka,
Lopas cyloj, jauc un svaida.
Rudineits tai zīmas gaida.

Nūgrymušō pile

Ir Latgolā upeite Malta,
Pi upeites piliskolns stōvs,
Un sādža pi kolna ir calta,
Grōvs apleik ap kolnu rokts prōvs.

Tur kolnā sen grymuse pile,
Kai pastōsta vacōki ļauds,
Uz pili vad ola ļūt dziļa,
Tur zalta un sudobra daudz.

Bet paaudzes, pili kas dzyma,
Bez saules tur vōrgoj un neikst,
Nu laika, kad pile šei gryma,
I zemeite asnī vīn sleikst.

Jū gremdēja naideiga vara,
Kad pilis ļauds dareja slikt,
Un atdeve pili bez kara,
Kad vaidzeja golvas jim likt.

Par vactāvu zemeites vogu,
Lai nadreikst jū naidinīks meit,
Jemt škāpu, saukt karā ar rogu
Un prūjom, tik prūjom jū dzeit.

Te divpadsmit stuņdēs pa nakti,
Kad gaili ap pušnaktim dzīd,
Nu piļs izīt mārگا uz vakti,
Kas skaista kai mogona zīd.

Jeī stōsta par senejim laikim,
Kū darejis bruninīks ļauns,

Kai apspīdis tautu ar guni un tvaikim,
Kaidis bejis jai jōnas ir kauns.

Jei tautu sauc breiveibas karā,
Uz Reigu, uz Reigu lai brauc,
Jo breiveiba stōv tovā varā,
Tai piļsmārga stōsta un sauc.

Tur Reigā piļsatslāga lykta,
Jū apsorgoj bruniniks borgs,
Bez breiveibas dzeive ir slykta,
Ir jōgōž piļsatslāgas sorgs.

Tai simtenim godu jei sauce,
Jū izdzērda Latvijas dāls,
Ar zūbynu Reigā jis brauce,
Gon zūbynim sakopōts jāls.

Bet Reiga un Picers ņyu gryma,
Ar jim gryma bruniniks borgs,
Un tautai piļs vacō ņyu dzyma,
Kad kryta piļsatslāgas sorgs.

Un divpadsmit stuņdēs pa nakti,
Kad gaili ap pušnaktim dzid,
Vairs nait piļsmārga uz vakti,
Jei skaista kai mogona zid.

Cyuka un sile

(*Fabula*)*

Nu siles tukla, izaganejuse cyuka
Graudž poša sili tai, ka skroukst un tikai skombas loksta.
I pavaicoj, par kū? Voi bareibas jai tryuka?
Voi silē meikles nav i zaļa, sulas pylna loksta?
Kū maneidami, suņs ar kumeļu cyts cytam sōnūs boksta
Un soka:

— Avai, cik troka!

Lai kas zam smeceres jai dīszyn kaidu montu salik,
Kai cyuka bejuse, tai cyuka jei ir palik. —

* Fabula — stāsts dzejas vai prozas formā ar morāli beigās, kas piešķir stāstījumam alegorisku nozīmi.

Kū stōsta fabula, tys i storp ļaudim tai:
Lai dažam lobu dori dīszyn kai,
Bet jys tev rūkā kūžās
Un veļ par tū uz tevi būžās.

Zeps un peipe

(*Fabula*)

Uz jumta beja izatrausis Zeps:
Aiz jūstas beja aizbōzts tabāka jam reps
Un peipe zūbūs ikūsta.
Šei lita Zepam parosta:
Ar peipi zūbūs jumtam jaunas cysas likt.
Un jumtu lōpeit nav jau slikt'!
Tik slikti beja tys, ka jumts nu peipes sōka sviļt
Un diļt
Kai korstā saulē pavasara snīgs,
Ka Zepam pōrgōja i snaudūņa, i mīgs.
Tik verīs, mōjas izputēs — vot, vot!
Par laimi kaimiņš gadejōs jam klōt,
Kas žygli jumtam dali nūplēse,
Ar yudini jū aizlēja un guni apdzēse,
Lai gon i peipi zemē nūsvīde, ka saduza,
Un Zeipeits beja glōbts.
Bet Zeps jū lomōja: — E, padauza!
E, naprašā, kai cērva pišs, kai kōts! —
Tik kaimiņš breinojās: — Par kū? —
— Jo nasaprūt, — par tū,
Kam peipi saberzi
Un dorbu izjauci! —

Ar ļaunu atmoksōt, tur ļaudis dreizi gon, bet
pateiceibā sovaidi:
Kod lobu dori kam, tod pateiceibas nagaidi!

FRANCIS KEMPS

Aizmērstō dzimtine

Pasoki, brōleit, kur syltōka saule,
Kur pučes skaistōk vys zid,
Kur sirsneibas vairōk, kur meilōki vōrdi,
Kur meitines skaneigōk dzid?
Pasok, kur gordōka maizeite malnō,
Kur osorom ryugtuma nav;
Kur skaidrōkas sirdis, kur teirōkas jyutas,
Pasok — es aizmērsu jau!
Voi aizmērsi brōleit, ka dzimtaines saulei
Kai eistynai mōtei vysmeilōks ir vōrds,
Ka dzimtaines dzaltonem teirōkas sirdis,
Jūs pučem vysgordōkais smōrds.
Voi aizmērsi, brōleit, ka dzimtaines klēpi
Tev bādas kai jyureņā grymst,
Ka dzimtaines maizeite vīnumār gorda,
Ka sirds tik vīn dzimtainē rymst.

Kai dzeivē ir

Kas bogōts, tys gūdā un cīnā,
Tys dzeivoj, cik sirsneņa nas,
Ni ļaudis, ni Dīveņa nomā
Jō vīteņas naizjem nikas.
Tu, nabadzeņš, kakteņā stōvi
Un gribi tik pasavērt vīn,
Gribi tik redzēt kai laimeigam
Vīglajō dzeiveite skrīn...
Bet durovas tyuleņ tev aizcārt:
— Naskaudi! — Skaņ nazkaidis bolss:
— Tev viņā byus pasaulē laime,
Tur cīsšonom tovom byus gols. —

Zibens spejda, pørkyuns graude*
 Lela syla maleniã;
 Diw' brøliši sasakowa
 Tãwa drywas galeniã.

Zibens pridei skujas dedze
 Pørkyuns calmu saspøre;
 Brøli dyžu naidu sòce:
 Tãwa zemi dalija.

Nasasteidzi, pørkyuniti,
 Lelu sylu tricynot:
 Rimstit, brøli, nasalaidit
 Tãwu, mōti ryudynot.

Wãtre gōja sowu celiu,
 Krita prides, waideja;
 Brøli strejdã nanūrima,
 Tãwa drywu dalija...

Ūda nalaime

Kas tur mežã reibēja,
 Zam ūzula ducēja,
 Voi na ūdeņš nūkryta,
 Sev gaļveņu sasyta?
 Tec, skrīņ dreizōk, mušeņa,
 Apraug sova svōteņa,
 Kurs nu zora nūkryta,
 Sōnkauleišus salauze.

* Dzejolis dots kā 20. gs. sākuma latgaliešu rakstības paraugs. Pārējie šī posma darbi sniegti tradicionālajā mūsdienu latgaliešu rakstībā.

Attak dreiži mušeņa,
Apraug sova svōteņa:
Voi ciš krita nu zora,
Voi navajag doktora?
Man navajag doktora,
Muna dzeive nagara;
Dūd' man sveci rūceņā,
Sauc ūdeņus puļceņā!

Ūdeņš sōp'u naizcīte,
Tūpat dinu nūmyra,
Skrēja ūdi, mosolas,
Lēja gaudas osoras.

Beja bēres bogōtas,
Pūra molā taiseitas;
Dzēre madu soldonū,
Teice ūdu slovonū.

Muša calmā uzkōpe,
Taidu runu turēja:
Kur mes ūdu globōsim,
Kur jō montu nūliksim?

Palykuši ūdeņam,
Munam meilam svōteņam,
Divi kaula radzeni,
Seši osi nadzeni.

Ir vēļ tauku vēdereņš,
Un tys garais deguneņš,
Divi zalta spōrneni,
Sabyruši sōnkauli.

Visi ilgi dūmōja
Un galveņas grūzeja,
Golā tai jī nūsprīde:
Mušai vysu atdeve.

Nu tōs prīcas mušeņa
Mads treis lases atnese,
Vysi brangi padzēre
I glōzeites apgōze.

Tāvu zeme

Tāvu zeme, vōrgu zeme,
Kō tu guli tymsumā?
Celis! Tovas dryvas, pļovas
Sābri kōjom samyna!

Tāvu zeme, paplēt acis,
Veris, gaismas saule lāc;
Sābri pļauņ jau zalta kvīšus,
Tovys teirums vēļ nav sāts.

Tāvu zeme, vōrgu zeme,
Celis, sovus dālus sauc!
Veris, cik vēļ dorba priškā,
Un cik tōļ jau sveši ļauds!

Tu manis navaicoj

- Tu manis navaicoj, vai mīļoju tāvu svidrim laistētū zemi.
- Vai mīļoju skaneigu mežu, zeļteitus teirumus, pučem izrūtotas pļovas, zemes acs — azarus...
- Es latvīte asu!..
- Tu manis navaicoj, vai mīļoju boltos svētneicas, kur ļauds, kai tyucteņa maun, — kur latvīšu sirdis caur dzīsmēņu uz Dīvu steidzās.
- Tu manis navaicoj, vai es mōku ar nabogim, nalaimeigim vīnuvīt dzeivōt, vai kūpā ar visim dzeivē eju...
- Es tak latvīte asu!..
- Es mōsa vysu, kas sōpēs un osorōs stīp rūkas uz jaunom gaišōkom dīnom, stīp rūkas un sauc:
- Paleidz mums, Dīveņ!..
- Navaicoj manis, vai mīļoju tūs, kas steidzās uz gaismu, kas turīs vīneibas karūga...
- Es latvīte asu!..
- Tu manis navaicoj, vai mīļoju zemņikus — latvīšu cīlti, tautas nōkūtni, kur boltais putneņš dzīd dzīsmēņu, prīcynoņ strōdņiku pulku...
- Tu manis navaicoj, vai maņ labi ir dzeivōt, kad apleik skumeigi raud...
- Es latvīte asu!..
- Tu manis navaicoj, vai mīļoju volūdu, kas skaista kai putna dzīsmēņa un vareiga kai pārkyuņa bolss...
- Tu manis navaicoj!
- Nadūmoj, ka baile vai ļaunums uzvarēs munu sirdi...
- Es latvīte asu!..
- Mīļoju Dīvu un Jō Mōti, un pēc jūs Latviju par sovu dzeivi vairōk.

Nōc, ak vīneiba svātō!

Nōc, nōc, ak vīneiba svātō un uz ar inaida guni sakarsteitom, myusu golvom, uzlic sovu dzidynōjušū rūku. Nōc, izdzeņ brōļu naidu nu myusu sirdim un pataisi sev tur mīra mitekli!

Nōc... lai tovs skaistums speid pret myusu acim un lai mūdynoņ mīleibu storp mums!

Vyss, kas tev pretojās, o svātō, lai nu myusu storpas teik izdzeits...

Nōc un pasoki tūs soldonūs mīra vōrdus, kas spēj apdzēst streidus, tautas naida auku... Nōc, Tovi vōrdi, kai dzīdejuša, atdzeivynōjuša rosa lai kreit Latvijas dālu sirdīs, lai ceļ aizmygušūs darbinikus, jo daudzi ir dorba...

Nōc, spūdrō austra, kas sludynoņ saules lāktu...

Apgaismoj tymsu, mōkūņōju myusu debesi! Nōc, ak vīneiba svātō!

Kōdeļ beja griztis?

(Jauna goda stōsteņš nu dzeives)

Solts zīmas vokors. Pa skaidru debesi kur nakur zvaigzneites mirdz; tur aizamaļdējušais mōkūņš pa gaisu maun un, likās, ar zvaigzņem jauki, nūslāpti runoj. Mežs nazkai sovaidi šalc un kailūs, tymsūs zorus vācynoņ...

Pa šaļtim vīgls vējeņš pa kūku zorim pōrskrīn, nazkū jim pačyukst un otkon tōļok skrīn.

Ekur, pa meža stygu začeits pōrskreja, tur baileigō stērneņa gaudom acteņom skotōs, un, likās, glōbšonas, paleiga lyudz. Nazkur, dzili mežā vylks gaudoj... Stērneņa izdzērda jō gaudōšonu un ōtri iskrēja kryumūs. Baileigais zvēreits, glōbdams dzeivi, nūbāga, bet ekur, pa meža stidzeņū nazkaidis veirīts it. Tys vylka gaudōšonas nasabeist. Varbyut jys tōs i nadzērd. Jys tik par vīnu dūmoņ un uz prišku steidzeigi it.

Lai gon pa kūkim lausks sporda, snigs zam kōjom čerkst, soltums ausīs knaiba un caur vōjū sveitu pi placim kerās... jys vys it. Te mežs beidzās, klajums priškā.

Nu stidzeņas pa lelceļu jys laižās, streipotōs verstes skaita un vys skotōs, vai tur tōļumā nasaredz palāku, boltim snīga jumtim mōju, vai mozajūs lūdzeņūs guņteņa namirdz.

— Ka dreižōk, ka dreižōk, — jys dūmoj: — ka dreižōk sātā maņ tikt, pi sovim... tik seņ jūs naredzeju.

— Varbyut mōte jau pavysam vaca, mozōs mōsas mārgōs saauga... Jōs i nazyna, ka es uz mōjom eju. Es tak ziņas nasyuteju un daudz godu par sevim klusēju. Kas zyna, kū jōs tur par manim dūmoj?

— Varbyut par seņ myrušu skaita... Tik godu, tik godu!... Ak, māmeņ un jyus dōrgōs mōsas, kai jyus satiksit mani? Varbyut beisitēs tō nazkod meilō, vīneigō, bet ņyu bez laika savecējušō nu visim aplaistō jyusu dāla un brōļa?

Varbyut dūmōsit, ka Jauna gods vokorā tikai muns gors pi jums atit?..

— Jā, šudiņ tak Jauna gods vigilija. Pīmiņu kai seņōk, kod jauns beju un vēļ sātā dzeivōju, kai tūlaik jauki tū vokoru mes pavadejom. Tāvs mums visim laimes nūvēleja...

Pīmiņu, vīnā taidā Jauna gods vokorā, tāvs, bučōdams mani, saceja: "Dāls, tu vīns maņ esi. Kad es mēršu, tu byusi mōtes un mōsu barōtōjs." Varbyut jys kū paredzeja...

— Bet kai es izpīldeju tāva vaļu? Pametu sātu, mōti un mōsas. — Tāvu skumē nūgremdēju. Es pēc lelas peļņas dzynūs un aizkleidu tōli un par sevim pat ziņas nasyuteju sētnikim.

Gōjējs vys it, lausks sporda, snīgs čērkst, pa lelceļu streipōtas verstes mejās, bet solas kai naredz, tai naredz.

Gōjēja atmiņā dūmas, kai dyumi vējā: vīna bolta, jauka, ūtra taida malna, gaudu osoru pylna...

— Vai jī pazeis mani? — dūmoj jys.

— Vai pazeis? Bet vai tu jūs atrassi? — vējs, cauri skridams, čyukst.

— Kū? Kas par baileigom dūmom? Vai es jūs atrassu? Kur tad jī varēja palikt?

— Na, jau... Nā, nā, tys navarams! Tāvs, mōte dzeivi, mōsas varbyut kai rūzes zīd. Pošlaik ņyu pi golda sēd, varbyut vēļ kaidis vīsis ir. O, ka es jū storpā atrostu, sovu meilū ļaudaveņu! Jei saceja, ka munas atnōkšonas gaideis, pi cyta naiš.

Cik mums byus labi! Mes tai mīļojamēs... Bet kai es tur īišu?
Kai jī mani satiks?

Un tai jys vys īt un īt uz prišku, lausks sporda, snīgs zam
kōjom čērkt un nazkai sovaidi vyzuļoj, likās, dōrgu dimantu
pylns. Ēkur, tōļumā guņteņas mirdz. Gōjējs uz turīni steidzās.
Nasaskotūt uz zīmas soltumu un plōnū apgērbu, svīdri pa
vaigu jam lejās, mugurā krakls jau slapnis un nu īšonas kōjas
tikkū cyļojās.

Jys salosa pādejūs spākus un vēļ dreizōk īt. Soldonas dū-
mas nazkur pazyud, un ļauna nūjauta sōc jō sirdi grauzt. Jys
ar skumi, kas vysod nalyugta bōžās, spākojās, ļaunu nūjautu
mat molā un otkon īt.

Jau jys sādžā.

— Vai tei sādža? Vai es nasamoldu? — dūmoj jys. — Tik
godu sātā nabyuts! Par tik garu laiku cylvāks vysu var aiz-
mērst: na tik sātu, bet i eistu mōju. Vajadzātu jau jai byut! Jys
stōv un apleik skotōs, bet zvaigznes tai sovaidi mirdz, mōkūni
vīns pēc ūtra maun, un vīgls vējeņš caurskrīdams, likās, runoj:

"Kai ēkur pa vēļvi mōkūni maun, tai ōtri cylvāka godi me-
jās, un tūs godu tecinī daudz laimes, bet vōrgu vēļ vairōk."

Un kūku zori otkon sovu dzīsmi dzīd:

"Pameti, bet kas zyna, vai tu jūs atrassi."

— Tovu breinumu, — dūmoj jys: — muna tāva sāta beja
trešō, tai, trešō, ņyu labi pīmiņu. Jys uz uz ūtru pusi skotōs un,
pamanejis krystu, runoj: — tai i krysts tys pat, tik pameļņējis.
Eistyn tei ir muna tāva sātas vīta, bet kur sāta? Kur tāvs,
mōte, mōsas? Kū zeimoj tōs mōjas drupas?

Ļauna nūjauta nadūd jam mīra. Orā nivīna ciļvēceņa, pat
suni nūsaslāpuši, un tik guņteņas jauki lūgūs mirdz.

Kū dareit? Īt jys pyrmajā ustobā. Saime, Jaunu godu sajim-
dama, pi golda sēd, jauki, priceigi runoj, jaunōtne dzīdōt sōc.
Cyts lik priškā daņčus, cyts svātku kavēkļus "dzērvī", "lōci",
bet uz īgōjēju nivīns i vēreibas nagriž.

— Lai byus pagūdynōts! — treisūšu bolsu, jys soka.

— Myužeigi myužam, — pi golda sādādams, atteice mōjas
saiminīks un cēlīs pīgōja pi svešinīka.

— Pidūdīt, ka Jauna goda prīcu jums trauceju, bet es gry-
bātu zynōt, kas nūtyka...

— Ā, Jurdžu Jākubs! I napazynu, — pōrtrauce jū saiminīks: — nōc šur, brōleit, pasakavej ar mums. Vai pīmini, kai seņok mes laiku pavadejom, kai Jaunū godu sajēmem? Nu, sēstīs, a tū, kū vaicōt gribi, reit pastōsteišu.

Jaunī pōrtrauce dzīsmes, un ziņkōreigōkī pīgōja pi svešīnīka. — Nu īsim, atsasēst, atsapyut, šudiņ pasakavej. Redzi cik te jūs pīsalaseja! Pi mums, brōļ, vacī laiki. Kur leigova ustobā, kur skaistules ir, tur i jaunōtne losōs. Reit, jo gribēsi, tad vysu izzynōsi.

— Augusteņ — tevi Augusta sauc? Augusteņ dōrgais! — Es nā, paļdis, es grybu pi jim. Munas mōsas ari jaunas un varbyut gleitas, bet jaunōtnes storpā jūs nav, un tōs, zini, milōs ari te naradzu.

Pastōsti, lyudzams, kur jī ir, kur muna tāva sāta un kū zeimōj tōs vacōs sātas drupas? Soki, lyudzams, dreizok soki, kas ar jim nūtyka!

— Kas nūtyka? Kas nūtyka? Skumeigi, brōļ, byus tev klau-seitīs.

— Vai kas slykts? Soki, soki lyudzams! Vai muna ļauna nūjauta... Nā, nā tys navar byut!..

— Tova nūjauta? Nazynu, kaida jei beja, bet šūvokor es nagrybātu gon stōsteit. Golā, jo gribi, un radzu, ka tevi nazy-nošona komoj, tad pastōsteišu.

Ej šur, sēstīs un pasaklausī!

— Kaidi trejs godi pēc tovas aizbraukšonas nūmyra tova mōte. Tavs palyka ar divejom meitom un strōdōja kai varādams. Na reizi runōja par tevi, na reizi nūraudōja.

— Mōte mērdama ari tovu vōrdu pīminēja.

— Mōte munu vōrdu pīminēja? Mōte? A es par jū i naiģō-dōju! O, es nalobais dāls!..

— Vacōkō tova mōsa izgōja pi veira, jaunōkū mōte pi sevīm paaicynōja, bet tāvs...

— Tāvs?! Kur muns tāvs? Kur ustoba?

— Skumeigi, brōļ! Ustoba nūdaga, palyka tik drupas, kai pats redzēji. Večam nabeja kur dzeivōt. Jys, salasejis pādejōs kapeiceņas, teice: "Īšu dāla maklātu," un aizgōja. Leidz šam nazynom, kur palyka.

— Tavs nūgōja manis maklātu!.. — uzsaucē atgōjējs, pastōvēja, padūmōja un izidams teice: — Paļdis tev, August brōļ, dzeivoj laimeigs! — un izgōja.

Pastōvēja jys pi tāva sātas, pi sadrupušom sīnom, paraudōja un skumeigi, dryumi teice: "Kōdēļ beja grīztīs?"

Bet vējs zorūs nūšalce:

"Kōdēļ beja sātu atstōt?"

Par slymū mōti un jōs trejam meitom

(Pōsoka)

Mozā mōjeņā dzeivōja atraitne ar trejom meitom. Jōs vysas beja skaistas kai pavasara pučēites. Jaunōkō beja skaistōka par vysom un ari lobōka.

Jōs vysas strōdōja gryutu dorbu, paleidzēja mōtei sogōdōt uzturu.

Reizi jūs mōte smogi saslyma. Sanōce kūmeņas un šveikstētōjas. Jōs gudrōja, kai paleidzēt slymajai. Kūmeņu zōles un šveikstātōju vōrdi nikō napaleidzēja. Atraitne mōte palyka arvīnu slymōka. Meitas bādōjōs un raudōja.

Vīnā dīnā mōjeņā īgōja sērms veceits, ar boltu bōrdu. Jys pastōstēja, ka aiz septenim kolnim un septenim strautim, dziļā mežā ir olūts, nu kura nivīns cylvāks vēļ navā smēlis yudīni. Yudiņš asūt dzeidynojūšs. Lai mōte syutūt vīnu nu sovom meitom uz olūtu pēc yudiņa. Tō nūsadzāruse, palikšūt vasala. Tū pasacejis, sērmais veceits aizgōja. Nōkušajā dīnā pyrms saules lākta mōte syuteja vacōkū meitu uz olūtu aiz septenim kolnim, septenim strautim pēc dzeidynojūša yudiņa.

Meita miļōja mōti. Nabādōdama par ceļa gryuteibom, jei pajēme skrūzi un devēs pēc yudiņa. Pōrgōjuse septēņus kolnus, pōrlākuse septēņus strautus, vacōkā mōtes meita īgōja lelā mežā. Pošā meža dziļumā jei atroda olūtu un pīsalice pasmeļt yudiņa.

Ūmai olūtā pasarōdeja kaida brīsmūņa golva, un rups bolss sauce:

— Gribi smeļt yudini, skaistū meitiņ? Jo snēgsi maņ rūku un apsūleisi reitu nōkt maņ par sīvu, tod varēsi smeļt yudini un nest slymajai mōtei.

Vacōkō mōtes meita tai nūsabeida, ka skrūze izkryta nu jōs rūkom un sasasyta. Jei poša naatsavārdama skrēja uz mōjom. Atskrējuse stōsteja:

— Pakrytu, skrūze sasasyta un nabeja kamā pasmeļt yudini.

Par bīdaklu olūtā jei napīminēja ni vōrda. Nōkušajā reitā mōte syuteja videjū meitu pēc yudiņa.

Pōrskrējuse septēņus kolnus, pōrlākuse septēņus strautus, videjō meita īgōja mežā. Meža dziļumā jei atroda olūtu un pīsalice pasmeļt yudini. Olūta dybynā pasarōdeja brīsmūņa golva, un rups bolss saceja:

— Gribi smeļt yudini, skaistū meitiņ? Tovas mōtes veseleibas dēļ snēdz maņ rūku un apsūli byut muna sīva, tod pasmeļsi yudini.

Videjō meita nūsabeida taipat kai vacōkō. Pamatuse skrūzi, jei aizbāga mōjōs un stōsteja, ka ceļā pakrytuse, skrūze izkrytuse nu rūkom un sapleisuse gobolūs.

Trešā reitā mōte syuteja jaunōkū, skaistōkū meitu uz olūtu pēc yudiņa.

Jaunōkō meita pajēme skrūzi, nūbučōja slymū mōti, pōrmete krystu un aizgōja. Pōrskrējuse septēņus kolnus, pōrlākuse septēņus strautus, jaunōkō meita īgōja lelā mežā. Poša meža dziļumā jei atroda olūtu un pīsalice pasmeļt yudini. Otkon olūta dybynā pasarōdeja brīsmūņa golva, un rups bolss runōja:

— Gribi smeļt yudini, skaistū meitiņ? Tovas mōtes veseleibas dēļ snēdz maņ rūku un apsūli byut muna sīva, tod pasmeļsi yudini.

Jaunōkō meita ļūti nūsabeida, gribēja bēgt, bet, padūmōjuse par slymū mōti, saceja:

— Apsūlu byut tova sīva.

— Smeļ yudini, nes tū mōtei, bet pīmini: jo tu naizpiļdeisi sova sūlejuma, mōte napaliks vasala.

Tū sacejis, brīsmūņš pazuda olūta virpuļūs. Jaunōkō meita pasmēle yudiņa un steidzēs mōjōs pi slymōs mōtes. Padavuse

mōtei nūsadzert, meitine raudōdama saceja, ka reit mōte byušūt vasala. Mōte nūgida, ka jōs lobōkō, skaistōkō meita sa-lykuse lelu uperi nu sevis, bet navaicōja par uperi.

Nōkušajā reitā, sauleitei lācūt, jaunōkō meita nūbučōja mōti un atsavasalōja nu jōs uz vysim laikim. Raudōdama un bailēs drabādama jei gōja pōri septenim kolnim un septenim strautim uz olūtu, kur dzeivoj brīsmūņš. Tikkū jei pīsalīce, pasavēre olūtā, nu tō izleida najauks brīsmūņš un stīpe pynkainu, slapņu depi pēc sova upera. Jaunōkō meita kai nasa- maņā padeve brīsmūņam sovu rūku. Ūmai nūtyka breinums. Brīsmūņa pynkas nūkryta, īgryma olūtā, bet meitines priška stōvēja breinum skaists kēneņa dāls. Rogona beja jū pōrvārtuse brīsmūnī par tū, ka jys bejis rups pret sovu mōti. Najaukō brīsmūņa izskotā kēneņa dāls symts godus cīte brīsmēigas mūkas. Varbyut cīstu vēļ ūtru symtu godu, jo jaunōkō atraitnes meita ar sovu pošaižlīdzīgū mōtes mīlesteibu nabyutu jū izglōbuse.

Pajēmis meitini pi rūkas, kēniņa dāls gōja ar jū nabadzei- gajā atraitnes mōjeņā apsveikt nu slimeibas pīsacālušū mōti. Tū apsveikuši, jī obi aizgōja kēneņa pili, kur sataiseja bogōtas kōzas. Kōzu daleibnikim kēneņa dāls stōsteja par sovu nalaimi un laimi. Stōsteja, ka jaunōkō atraitnes meita, kas miļōja mōti vairōk nakai sovu dzeivi, glōbuse jū nu nalaimes un atgrī- zuse slymajai mōtei veseleibu. Vysa tauta prīcōjōs par jaukū pošaižlīdzīgū kēneņa dāla sīvu, sovu kēnenīni.

Jaukō kēnenīne vēļ tagad volda sovu tautu un mōca bārnus miļōt sovus dzymdynōtōjus vairōk nakai sovu dzeivi.

Veīžu posts

(Pēc tautas anekdota)

Reiz puiss vīns brauc uz vazuma ar molku.

Golvu napalic pret vōrtu bolku —

Sasyt pīri. Uzlāc puns.

— Dīveņ, muns!

Kai to tev tys gadejōs? —

Dzērd jys — svešas bōbas bolss.

Bōba cyta pogosta

Uz sātu it nu oplōta,

Un tik pret vōrtim veīžoj jei —

Godōs nūtikt nalaimei.

Puišam jaunam

Nasagribīs lelam kaunam

Nūtykušō daudzynōt.

Sōc jys bōbu pīrunōt:

— Še tev, cioceit, rublis, tik vīn klusi.

Mīreiga tik ej uz sovu pusi,

Nastōsti nivīnam, kaida līta nūtykuse! —

Jam bōba rubli. Toļōk īs.

Sūlōs runā vaļdeitis.

Nūgōjuse ceļa golu,

Redz jau tyvojamīs sātas molu.

Sateik ūtru takaļu —

Sābru Madaļu.

Tai kai bōbai zynōtkōre osa,

Tyuleit prosa:

— Kur tu beji?

Mož kū jaunu saklauseji? —

— Ai mōseņ, poša redzēju,

Kai bej ar molkas vedēju...

Ot, tik tys rublis nadūd vali... —

Veižoj bōba atpakaļ.
Puišam rubli dūd un soka:
— Dēleņ, maņ tei mēle vysā švoka.
Jem sovu rubli atpakaļ,
Bo maņ grākā ikrist baiļ. —
Skrin ņyu stōsteit Madaļai,
Radzāts pošai beja kai:
— Vede molku...
Naredz bolku...
Bolka kryta...
Sasasyta... —
Vai Madaļa var vaļdeitis?
Jau jei tōļok stōsteit skris:
— Bāda, bāda nūtykuse...
Svešā pusē...
Bolkas kryta...
Daudzi ļaužu nūsasyta... —
Jaunō ziņa nōk ar auri,
Veizu posts klidz lelū tauri:
— Kaimiņu pat parapeju
Diva strōpe pimeklēja:
Sasagōze meži leli —
Nabašniku pilni celi... —
Puiss, kam pīrē moza puna,
Tys i nazyn, ka nu jō tei lelō runa.

Jo tev kas par lelom lītom stōstu sōk,
Papētej, vai ziņa na nu "veižu posta" nōk.

Dundurs skudru pyuznī

Reiz skudru pyuznī dundurs ikryta.
Jys beja ivaiņōts un tōļok natyka.
Kas tys par trikmīni bej seikūs skudru vaļstī!
Jōs vysas klēt,
Sōc miļzi apbreinōt,
Sōc tausteit, vaļsteit!
Te vīna gudrineica pēški zyna teikt:

— Šys gadejums
Ir lela laime mums.
Mums navajdzēs vairs bodā neikt.
Redz — vogūls miļzeigais, kas nūkrits šite,
Ir pate čaklō bite.
Un dzērdāts biži jau pat myusu molā,
Ka bite strōdeiga bez gola.
Nu agra reita jei leidz vālam rītam skrīn,
Kotrā zīdā jei pēc mada līn
Un stīp bez romonom da sātai.
Tai laimei vajag byut mums nacarātai,
Ka jei te gadejōs.
Mes kūpsim jū, leidz vasala jei kļjus
Un tod nu jōs
Mums vīnmār daudzi mada byus. —
Vyss skudru pyuznis ņyu uz kōjom.
Kas lobōks atsarūn, tū stīp uz mōjom
Un vysu dunduram,
Tam — slymajam!
Jys ād tik, barojās da rūzōs.
Par tū, ka nūtics mōns, jys napapyuš pat ūsōs.
Čaklōs skudras takalej un skraida,
Un mada gaida.
I dundurs — bite, redzīs, vasals jau,
Jau apēds vysu skudru bogōteibu,
Bet jys i nadūmoj par pateiceibu.
Tai mada nav, kai nav.
Te vīnreiz cyta bite kaimiņūs nu zīda dzer.
Tū skudras aicynojo un cer,
Ka tei ņyu pastōsteis, kas tei par bādu,
Kam izōrstātō bite nanas madu.
Tei dora tū ar lobu prōtu:
Nōk skudru pyuznī, uzmat skudru bitei skotu
Un smīklā smaida:
— Nu šitō vogūla jyus veļti mada gaidot.
Jys, milōs, bite nav. Ir tikai dundurs šite. —
Nu šytō pamōceiba taida:
Na kotrs lelōks vogūls ir jau bite.

Uz azara

(Pēc tautas anekdota)

Svātdiņ Stoņs uz sātu brauc
Pōri Eša azaram.
Višyulš snīgu gaisā jauc.
Stoņs tik uzsyt zirdzeņam.
Priceigs braukt, jys sīvai soka:
— Kōjom it ņyu līta švoka. —
Bet, jo kas pavest pakāļ sauc,
Stoņs zyrgā sētīs napasauc.
— Lai it, kas it; lab' tam, kas brauc, —
Jys bōrzdā ryuc un tōļok trauc.
Te uz pagriziņa krušō
Izkreit sīva nūgurušō.
Stoņs tō steigā napamona,
Syt tik zirdzeņam uz sōna.
Dzērd gon klīdzam: — Pagaid, Stoņ! —
— Maņ jau vazuma tai gon!
Vēļ nu tōlīnes dzērd saucam.
Jys tik nūryuc priceigs klusi:
— Lai klīdz, kas klīdz, bet mes, bōb, braucam, —
Un rykšoj tik uz sātas pusi!

Cytam paleidzēt jo līgsīs,
Pats ar bādu sasatiksīs.

MADSOLAS JŌNS

Laksteigola

*(Triolets)**

Jau bērztale pēc zīmas solim
Sauc laksteigolu atpakaļ.
Rit sudobrys nu spōrnu golim...
Pēc zīmas putinim un solim
Jei atver slyužas dzismu polim
Un straumes skaņu ladā kaļ.
Jau bērze ņyu — pēc zīmas solim
Sauc laksteigolu atpakaļ.

Rudiņš

(Triolets)

Dag lopu zalts jau saules storūs,
Un vāsma timekleišus sīn.
Snauž vīglys gurdonums jau zorūs.
Dag lopu zalts jau saules storūs,
Raud strauta atbalss nūvokorūs,
Tik pumpurs speiteigs golvu slin.
Dag lopu zalts jau saules storūs,
Un vāsma timekleišus sīn.

* Triolets — stingrā panta forma, kas sastāv no astoņām rindām, ar noteiktu atskaņu kārtību

Klusums un vārds

(Saeisynōts sonets)*

Reiz plotas acis dzeivei pretim vēru
Un kluseju, kai zivs klus yudini.
Ikkotru dūmu, kotru vārdu svēru,
Kod pretim šaļce vārdu plyudini.

Bet tod — maņ lyupom rysa mira skupsts,
Un vārdu straumē dzēru, — atsadzēru,
Leidz mēle pagura un topu kluss...

Ap sevi līcu vīntuleibas lūku,
Un mira priškā bejeigs ceļus lūku.

Mintavai, kēneņu piļsātai

Kod tovōs ilōs vīntuļs eju,
Ai Mintava, tu zemgalīšu piļs!
Maņ dzidru varūneibas dzeju
Dzīd maigim spōrnim ausis putnys zyls.

Šalc Lelupe, un viļņi runoj,
Un senu dīnu tālus acīs bur.
Es radzu veirus slavas dunā,
Kū myužim miņā latv'u tauta tur.

Vēļ smīltis krostūs pādas globoj,
Kū minis Viesturs, ceiņōs idams te.
Miņ vōrdā Zemes mōte lobō,
Tūs varūņus, kam — jōkleist svešūtnē.

* Saisinātais sonets — Raiņa izstrādāta pantforma. Tai ir 3 varianti:

- 1) deviņrinde, kas sastāv no četrīndu, trīsīndu un divīndu panta;
- 2) desmitrinde, kas sastāv no četrīndu, trīsīndu, divīndu un vienīndas panta;
- 3) sešrinde, kas sastāv no triju rīndu, divu rīndu un vienīndas panta.

Uz krosta hercogkapenēs
Maņ pire kaidu šķerstu skar:
Reiz okeanim pōri nesi
Šōs zemes rubežas un slavu ar!

Piļs veļvēs elpoj vyduslaiki,
Ap pusnakti te fraņču mēle šolc...
Nu Driksas, Lelupes kōp tvaiki
Un veidojās nu myglas trūnis bolts...

Dzymtō zeme

Nu myužim nūlamta tu esi myusu daļa
Uz zemes lūdes šōs, kas zvaigžņu pulkā skrīn.
Nikaida ļauna vara naatraiseis vaļā
Šōs saites myužīgōs, kas myus pi tevis sīn.

Mes ādam maizi tū, kas tovūs kolnūs deiga,
Mes dzeram yudini, kū tovas okas snīdz.
Mes tevī rūkamēs kai krostu bezdeleiga,
Tu sovus sirdspukstus mums klauseit naaizlīdz.

Ir myusu dvēseles šim mīlim kolnim roda
Un mozim azarim, kas strautu rūkas pleš.
Nivīnā molā sirds tik laimes naatroda,
Cik tova elpa snīdz, kas silti pretim dveš.

Meitines sapnis

I.

Jauna goda sagaideiņonai Puryņu tāvs beja izdarējis olu, un mōte vysu dīnu capuse un vōrējuse. Kotrs nu jim aizpraseja sovus tyvōkūs rodus, bet, lai byutu ari ostoņu godu vacajai Anneņai kaidis priks, tad nūlēme saaicynōt jaunīšus.

— Doncojūt un rūtoļojūt eišōk aitzak laiks. Un kur tad vēļ laimu lišona, gaiļa barōšona un cyti īrodumi? Byus ari bārnām sovš priks, — sprīda mōte, un tāvs pikryta:

— Kū tur skūpōtīs ar glōzi ols vai sīra kanci! Lai jau ari saīt. Īkurinoj ūtru ustobu!

Tagad nu beja pīnōcis vacō goda pādejais vokors. Tāva brōli un mōtes mōsas sēdēja ap bolti klōtū goldu, uz kura teļvēdžūs beja uzlykti dažaidi ēdīni. Tāvs lēja dzaltoni bryunū olu glōzēs, vīsi saskandynōja un dzēre, uzsaukdami veseleibu vīns ūtram, stōsteidami pīdzeivōjumus jauna goda naktīs, smīdamīs.

Bet Anneņa, kas cytkōrt mīļōja stōstus un pōsokas, tagad nasaklauseja vīsu runōs. Sādādama krāslā atstotōk nu golda, šyupōdama kōjas kai stuņdinika mēli un turādama rūkas klēpī, kai tū dora pīaugušōs meitas un mōtes, jei sapņaini vērēs pretejā koktā, kur kustējōs sādātōju ānas.

— Jezups ir skaists, — dūmōja mozō. — Tik skaists kai pōsoku princis. Jam ir dzaltoni zaļas drēbes, bet ap vydu plotā, tysi sorkona jūsta ar myrdzūšu zalta sprādzi. Pōri placam pōrmasta ūtra, daudz tivōka. Cik tys jūceigi, tai syksnu nivīns tok nanosoļ! Tāvs, kad apkar koklā sātivi, tad aukla stōv gluži taipat kai Jezupam syksna. Bet... tāvs ir našmuks. Apakle jam ir nūdyluse, bet Jezupam augsta un taisna. Uz placim un apaklē jam laistōs zalta zvaigznes. Un kai jis prūt sveicynōtīs! Pīlik rūku pi capures, sasyt papīžus, ka pīši vīn nūskaņ un spūdrōs kaļovas nūmirdz kai spīdžeļs...

Jei skaidri atminēja, ka Dvēseļdinā, atbraucis uz mōjom, jis apcīmōja ari Purnus. Sasasveicynojūt mōte navarēja nūsaturēt, un acīs jai īsamirdzēja prika osoras.

— Kas tū byutu dūmōjis, ka nu muna mōsas dāla izis tik brangs saldats! — jei tod saceja un ōtri pīgryude boltō priškauta styuri pi acim.

Jezups smaideja. Pīgōjis pi Anneņas, jis jai pībēre pylnu klēpi ar konfektēm. Vālōk jēme klēpi, sauce par sovu bryuti.

— Nu, Anneņ, tev jōaug lelai un skaistai. Voi školā jau ej? Šūgod īsi? Nu, redzi, tad ari mōcīs labi. Kad es vēlreiz atbraukšu, tu byusi jau lela un gudra, un mes dzersim kōzas, — jis sacēja aizbraukdams.

Tāvs, mōte un jis tad smējēs, bet jei tymsi pītveika:

— Jezups sauce mani par sovu bryuti! Jis mani precēs!

Palykuse ustobā vīna, jei ōtri aiztecēja cepļasōnūs, kur prusaki lūžņōja škērbōs, slaisteidami garōs ūsas. Sirdī īgula ryugts žālums: jis aizbrauce! Pošai namonūt, korstas osoras kai taukšāti zērnī sōka bērt par mozajim byudenim.

Ilgi jōs byra. Klēps beja palicis slapņš, konfektes izmērkušas.

Kod osoru pītryuka, palyka vīglōk. Jei jau varēja atteit un nūgaršōt konfektes. Cik meikstas un cik soldonas tōs beja! Pavysam na taidas, kaidas tāvs tod atvede nu tērga, kod kū navin beja pōrdevis!

Konfektes apsaēde jau pyrmajā dinā, bet Jezups naaizamērsa. Konfekšu papeirini, ryupeigi izgludynōti, globōjōs mōtes skreinē, pošā dybynā. Kotrreiz, kod mōte pōrkrovōja drēbes, ari Anneņa pōrcylōja sovus papeirus, dūmōdama par Jezupu, par jō zalta zvaigzņem apkaklē un placūs, par jō jūceigajom syksnom.

Laiks dreīži aiztecēja. Pīnōce oktobris, un tāvs aizvede Anneņu uz školu. Daudz bārnu, daudz pazeistamu un svešu tur beja. Bet kas vysvairōk patyka, beja tys, ka školōtōjs bīži stōstēja pōsokas, leidz osorom skaistas, par apbūrtim princim un princesem.

Klausītis jīmōs, Anneņa sapņōja par Jezupu. Ari jys beja princis. Jys nōks un apprecēs jū.

Jā, bet kōpēc jys vylcynōjōs? Kōpēc jis nanōce, kai beja sūlējis? Kōpēc lyka jai gaideit nu dīnas uz dīnu, bīži skumt un raudōt?

Ni tāvam, ni mōtei Anneņa par tū nastōsteja ni vōrda. Jyuteigō bārna fantazija atroda atbīldi šim vaicōjumim. Cytaižōk nabeja — Jezups beja apbūrts. Ļauni būri un rogonas jū beja apbūruši, un tagad jis staigōja kaut kur svešā molā, maklādams jū dīnu un nakti. Bet jys atrass! Anneņa ticēja, ka jys jū atrass. Kukaineiši un putni jam paleidzēs tikt vaļā nu burveibas lōsta, jo jys beja lobs. Tad jys atīs uz jū. Jī sēss rotūs vai rogovōs un brauks uz bazneicu. Daudz ļaužu tur byus, un vysī vērsīs uz jim. Oltora priškā jei nūstōs boltōs drēbēs, un zaļu mirtu vaiņuks byus golvā. Bazneickungs salaulōs jūs. Cik tad laimeigi, cik jautri jī byus!...

Tys beja skaists sapnis.

2.

Jeī nabeja dzērdējuse, ka pogolmā važōs raustejōs un skali rēja Burka. Atsamūda tikai tod, kod ustobā leidz ar palāku suta mōkuli pōri slikšņam pōrsavēle daudz puišu un meitu. Un ari Jezups.

Sajyusmā jei nūlēce nu krāsla. Spridzeigom acim ilence Jezupu un vārōja kotru jō kusteibu. Jai lykōs, ka tagad jis ir palicis daudz skaistōks, izaudzis daudz lelōks.

— Nu, Anneņ, gaideji mani? — praseja Jezups, satvardams jū pazusēs un pacaldams augši gaisā.

— J — Jā! — nūlaizdama acis, jei kauneigi nūvyllka, kad jys jū beja nūlaidis zemē.

— Še konfektes! — Jezups pībēre jai pynas riškovas.

Anneņai beja tik vīgli, tik labi! Skaistais princis beja atbūrts. Zalta zvaigznes mirdzēja vēļ spūžok, jūceigōs syksnas stōvēja taipat. O, tagad ji varēs dzert kōzas. Trejs, četras dīnas!

Vēļ vairōk — vasalu nedeļu! Un jis nikur tod vairs nabrauks, dzeivōs pi jōs, dūs konfektes...

Kod jis beja apsasveicynōjis ar pōrejim, un mōte jū nūsādynōjuse golda golā uz krāsla, jis aicynōja meitini pi sevis:

— Mozō, ej šur un pastōsti, kai tev it školā!

Bet Anneņai nabeja jōstōsta. Tāvs ar mōti sasacanzdami izteice vysu, kū Jezups vēlējōs zynōt. Pa tū laiku jei varēja vārōt, cik smolkas jam drēbes, cik garas kaļovas un cik tōs ryupeigi nūspūdrynōtas. Ar lobū rūku jis vīgli glaudēja jai motus, bet kreisōs pērktūs breiniški laistejōs gradziny ar zahm un sorkonim akminim jōņūgas lelumā.

— Nazyn gon, kurū jis atdūs maņ, — sevī prōtōja mozō. — Ēs gon lobōk jemtu tū ar tū zaļū akmini. Tys gon namirdz tik spūži kai sorkonais, bet lelōks, — nu jei apsavēre sovus pērkteņus, it kai izavālādama, uz kurō gon uzmaukt jū...

Bet jaunišu lasejōs arvinu vairōk. Ustoba beja pylna nu durovom leidz goldam. Mōte aicynōja jūs ūtrajā golā, kur varēsūt doncōt.

— Anneņ, ej šur, isim rūtaļōs! — aicynōja jū Paegļu Tekle un gondreiž raut aizrōve leidz. Pylna tērpstūšu jausmu, jei atsaraiseja nu Jezupa glōstim.

Ūtrojā ustobā vysapleik gar sīnom beja nūvītōti sūli. Kōktā pi golda atsasāda Dūbmeža Jūsts, kurs spēlejūt armoniku izstīpe tik garu, cik atļōve rūkas. Īskurbuši puiši nabeja skubynomi. Papirosom zūbūs jī meiksti pasalūceja meitu priškā, un ocumirkli ustoba pībyra jautrim doncōtōjim.

Anneņa sēdēja blokus ar Paegļu Tekli un breinōjōs, kōpēc tei lydžējim atsoka:

— Kōpēc tu naej doncōt?

— Napateik. Asmu nūkususe, — atsacēja Tekle, gondreiž tūksteidamōs. Jei kircynōjōs ar mozū, bīži uzmazdama acis durovom, it kai kō gaideitu.

Pēc breiža tōs ari atsavēre. Tekle pīmidze sev Anneņu klōt tik stypri, ka tei tikkū naisaklidze. Ustobā beja īgōjis Jezups. Lēni jys tyvōjōs.

Anneņai pōrskrēja tymss gar acim un ausis sōka dunēt. Jei pīsamīdze pi Tekles: tei drebēja, kaut gon ustoba beja sylta un ikurnōta. Bet Anneņa dūmōja, ka Jezups, varbyut, īt uzlyugt jū. Kaidš kauns, ka jei namōk doncōt. .. Kaut jys naītu un nalyugtu jū!.. Ak, kaut jys zynōtu tū!.. Ak, kaut jam kaidš tū pasaceitu!..

Bet vyss izgōja labi. Jezups uzlyudze Tekli. Anneņai uztraukums nūsavēle nu sirds kai akmiņš.

Jei sēdēja, rūceņas salykuse klēpī, un apbreinōja jū: — Cik šmuki jys doncoj! Kai skaņ jō piši, kad picāt kōju! — Navarēja nūsapricōt vīn. Acis smaideja pošas nu sevis.

Bet tod sirdī īgula klusa smeļdze: jei namōk doncōt. Cik gon naizsokami laimeigai vajag byut ņyu Teklei! Redz, kai jei smaida! Laikam, Jezups jai stōsta kū smikleigu. Drūši vīn stōsta, jo jei navar labi sadzērdēt trūksnī un pīglauž pi jō golvu. Ari Jezups pīsalic tyvōk. Veļ mirklis — un, ak Dīvs! — Anneņai sirds apsastōja — Jezups bučoja Tekli. Bučoja taišni lyopōs. Jei smējōs un pīsglaude vēļ tyvōk...

Kaut kas oss kai odota īsadyure sirdī. Dyure dzili un sōpeigi. Anneņa turējōs, turējōs, bet veļti. Spruka raudōt plynā koklā. Muzykants apturēja armonikas jautrajā skrējīnī. Tekle pīsasteidze pi jōs:

— Kas tev, Anneņ? Uz kōjeņas uzmyna? Soki.

Bet Anneņa klusēja.

— Nu soki tok! Kōpēc tu narunoj?

Atbīldes nabeja. Mozajōs kryutīs tik plūsejōs apspīstas raudas. Osoras rejōs uz dybynu.

Mōte beja padzērduse meitu raužam. Pajēme klēpī un iznese mīrinōdama ōrā:

— Klusi, nu, naraudi! Jezups apsasmīs.

3.

Ar lelom pyulem mōtei izadeve Anneņu nūmīrynōt. Bet kōpēc jei raudōjuse, nivīns tū naizzynōja.

Eisi pyrms pušnaktim pōrtrauce dejas.

— Barōsim gaili! — gaviļēja meitas. Vīna īnese kūka čipeiti mīžus, ūtra aizgōja pēc gaiļa uz klāvu. Vysas pēc kōrtas pagrōbe pa sauvei un lelā riņči izbēre uz greidas.

— Anneņ, ej šur, pagrōb ari tu! — sauce jū Tekle, īsavāruse, ka mozō nūsaver žalom, izraudōtom acim.

Ūtru reizi navajadzēja saceit. Anneņa dareja taipat, kai tū beja nūsavāruse nu lelūs meitu reiceibas. O, tagad jei izzynōs, kod jai byus kōzas! Jezups tepat stōv, ari jys tū redzēs.

Īnese gaili, lelu ar sarepējušu seksti. Kotra nu meitom nūsatupa pret sovu izbārtū mīžu gubeņu. Jūsts skrišom apnese gaili trejs reizes ap vysu riņču un tod nūlyka pošā vydā.

— Cst! — un ustobā īstōja kopa klusums. Skateitōju sīna amfiteatra veidā īslēdze gaili. Apjucis jys grūzēja golvu uz vīnu un ūtru pusi. Stōvēja uz vītas, nazynōdams, kū dareit.

Puiši ar zynkōri uzlyukōja jū, bet meitas klusom sevi lyudze:

— Lobais gaileit, ej un ēd nu munas gubeņas! Nu, pasagrīz šur, pasagrīz! Esi tik lobs!

Jezups jūkojūt pagryude Tekli nu mugoras un tod nūturēja, satvardams cīši pi placim.

— Ker, ker, ker! — gaiļs sasyta spōrnus.

— Ak, tu! Satrauceji gaili! — jei smējōs, atsagrīzuse, vārdamōs jam acīs.

— Dzidōs, dzidōs!

— Cst!

— Redzēs, kura pyrmō tiks pi veira.

— Nu tok natraucejit!

Un otkon vysy apkłusa. Gaiļs nūgrūzēja golvu, pastaipeja koklu un sōka staigōt. Meitas aizturēja elpu: ņyupāt, ņyupāt sōks ēst! Ak Dīvs, kura gon byus tei laimeigō!

Ilgi jis staigōja riņča vydā, ilgi mūcēja gaideitōjas. Kotru jō golvas pagrīzini, kotru vysmozōkū kusteibu Anneņa īvārōja, naatlaideigi uzlyukodama jū. Nikō jei sev apleik naredzēja, namaneja, najuta. Gaiļs, mīži un Jezups — trejs lītas nūdarbynōja jōs prōtu, jyutekļus. Jei pat najuta, ka, ilgi tupūt, nūterpa kōjas, ka jei beja saspīsta, ka jū mīdze...

Gaiļš vēļ arvinu grūzējōs naāzdamš.

— Glups gaiļš.

— Pibarōts, pogōns!

— Varbyut jys naredz?

Bet kur nu jys naredzēja, jo grūzēja golvu. Otkon izsleja koklu un savācynōja spōrnus. Nūpleivōja meitom moti, aizavēl vīglōkī gryudi prūjom.

— Nikas prōteigs te golu golā naiznōks! — kaida zaudējs cereibu. Bet Anneņa nā. Jei ticēja nasašaubeidama, nimo prōtā nailaizdama dūmas, ka gaiļš šūreiz varātu atsateikt nu sova pīnōkuma, kuru tys, kas zyn, nu poša laika gola jau uzceiteigi pīļdejis.

Kod vysim jau beja apnykuse bezsekmeigō gaideišona, kod jī gribēja dzeit glupū gaili prūjom, jys sōka izrōdeit gribu stōtis pi dorba. Un nūpītnu gribu.

Vyspyrms pagōja pōrs sūļu uz prišku. Acis jam beja aprodušas ar spūžū gaismu, pats palicis drūšōks. Nūstōja taišn pret Tekli. Tei īvylka elpu:

— Kņōb, gaileit!

Bet nā, jys nūsagrīze molā. Nūlice golvu tik zemli, ka gondreiz gnēze aizsnēdze Palaidniku Apales mīžus. Tei jau gribēja isakligt nu laimes, bet... Anneņa vēļ ticēja!

Gaiļš nūsagrīze ari nu jōs. Apgōja vasalu riņču. Un tod... Anneņa sasyta plaukstas: gaiļš beja kņōbis mīžus nu jōs gubeņas.

Kaida laime, kaidš priks!

Jā, kurs lai tū aproksta, kū izjuta mozō tymā breidi.

Bet tys breidis beja skaists, skaistōks varbyut kai poša laimeigōkō cylvāka dzeive.

Kod sajusma beja daudzmoz rimuse un ustobā īstōjis eiss klusuma breids, Anneņa, apsatvāruse Jezupam ap kōjom vērs celim, atgōzuse gaļveņu, vērēs jam acis un ar dziļōkū pīpīļdējumu bolsā sacēja:

— Bet tagad, Jezup, tu Tekli vairs nadreiksti bučōt!

Skaļa smiklu vātra satrycynōja ustobu, bet Jezups un Tekle tymsi pītveika...

Cyrma azars

Teika

Saules tveice vaigus glōsta,
Olūts augši viļņus sviž,
Yudiņš burbuli kū stōsta,
Naminēt sirds nanūciš.

Divas mārgas, skrūzes pyldūt,
Sirdi kryutīs sytam jyt:
— Saulei pōrōk korsti syldūt,
Kaut kam baigam vajag byut. —

— A, nu niki! Kotru diņu
Versmi debess zemē mat...
Bidnūs svidrūs troskū siņu
Myusu puiši skaudzē mat.

Nasam vāsas dzyras molku,
Lai jī spēaku atgyun, spērgst.
Re, kai sauvi ceļ kai bolku,
Saule ar' kai rōvā mērkst... —

— Baigi, baigi! Šitik korsti
Bejis nav, kod launogs klēt...
Tu jau ari gaisu tvorsti,
Der mums vaigus nūskolēt. —

Mārgas nūlik zemē skrūzes,
Palukstīs vāsu smeļdzi smeļ.
Sōrtus vaigus, it kai rūzes,
Olūtlimeņš pretim ceļ.

— Tūmār gurdums nateik mozōks,
Spāka nav, taipat kai pyrms —
Versmes speidums klyust vēļ osōks,
Bailes sirdi grauž kai cyrms... —

Pēski zemes klēpis vōžas:
Olūts, it kai satrokōts,
Šļakstūt pōri krostam gōžās,
Aprej mārgas, vard un krōc...

Dažūs mirkļūs izgaist pļovas,
Redzīs tikai azars vīn.
Jytūt viļņu meikstōs skovas,
Atvolgst sagrudušais sīns.

Placūs vīgli ceļūt skaudzes,
Viļni tōs uz krostu nas.
Naizpētēs jaunōs audzes
Cyrma azarradeibas.

Vōrdū mārgas atminēja,
Un, kai vēlejās tū Dīvs,
Cikom myužūs godi skrēja —
Azars saulē siļdeisis.

Tikai solu, tī, kur dzyna
Agrōk olūts straumei traukt,
Ņyu, lai vysi ļaudis zyna,
Tū par Mārgu solu saukt.

Ceļā augūt, krostā šļōpstūt,
Viļni šļupst kai cylvāks vacs,
Nazyna, ka pīt trōpstūt,
Dzērd tū vysi: jauns i vacs.

ALEKSANDRS ANCĀNS

Aprīli

Vēļ vakar pīkaļņē kai traips
Bej snīgs, un kūkūs šolca vēji, —
Bet šudiņ sylvā saulē spēji
Tō vītā zeme kyup kai klaips,
Kas pōrgrīzts, maizei svaigai asūt.

Vēļ vakar lūgūs vāsums pyute
Un dōrzā kails bej ōbeļzors, —
Bet šudiņ plaukst jau pavasars,
Ik osnā paslāpts, kū mums syuta
Sylts saulstors, kaismi zemei nasūt.

Vēļ vakar snīgs ar leitu leja
Un kluss bej ceiruleits un strozds,
Jo aprīlis tim škita slozds,
Kas beistams, tūmār teikams beja, —
Bet šudiņ viņu dzīsmes skaņ...

Vēļ tikai vakar dobu mōce
Taid savaidis tukšums, ladā skauts, —
Bet tagad klōj tū zīdu auts,
Jo šudiņ sātā saule nōce
Un laukūs pavasaris tvaņ.

Berceuse*

Klusu, klusu mīdzenš nōk,
Aijā, aijā, jā!
Vīgli bērneņš īmigt sōk,
Aijā, aijā, jā!

Guli mīreigs, soldu dusu,
Lauki, meži seņ jau dus.
Sudrobmēness apgōž klusu
Zvaigžņu sītu — un otkon kluss.

Un kai zērneišus, kū tevīm
Rīškovōs bej' vactāvs bērs, —
Debess veitnēs dimantspūžōs,
Zvaigzneites ir mēness vērs.

Dusi soldī, mozais bērneņ,
Kūkūs vējeņš rimis jau,
Lyugšu Dīveņu par tevi,
Lai tev mīgā baigi nav.

Klusu, klusu mīdzenš nōk,
Aijā-aijā-jā!
Vīgli bērneņš īmigt sōk,
Aijā-aijā-jā!

* Šūpuļdziesma (franču val.).

MARTA SKUJA

Vysvalža gols

(Sonetu oktāva)

Vēsturiski nūtykumi (sk. Indriķa hronikā XIII) autorei šeit nūder tikai par fonu lelīm dvēseliskim pōrdzeivōjumim. Pēc apkaunojūšas bēgšonas, mīra leiguma, piļš atpakaļsajimšonas Vysvaldis mērst, naatstōdams teiša pēcnōcēja.

Īskaņa

Ai Jersika, piļš sena, diža, cāla,
Par liktiņupi myuža sorgūs stōvi
Pret svešu varu, izneiceibu, nōvi
Kai varons spāks, cilts vīnōtōja kvāla.

Ai Jersika! ai stōsts, pylns skumu, žāla,
Kas dvēseli ar dziļu smeldzi skōvi,
Kad zaļā pakaļnē maņ skateit ļōvi
Kai dzelmē dzysa rīta saule vāla...

Ai Jersika! Skumst pakaļnē bārzs, zōle seika,
Ar saknem ciši takas apskaunūt, kur nōves īts,
Kur diži sūli myna, lapna sirds reiz tveika,

Kur tautas liktiņš sōrtom myužu saitēm sīts...
Un sirdī īskaņ sērmō dzisminīka steiga:
Ai Jersika, ai Vysvaldi, ai — asiņainais rīts!

Nakts Jersikā

Ai karaļ, nakts jau vāla! Sorgs pi vortim
Jau trešū raizi mainōs. Līgā snaudā
Piļs, īgrymuse rudiņš myglas autā,
Dreiž saule pasaceļš nu ausmas sōrtim.

— Grib nūmūdā byut sirds ar myžu skōrtim
Piļs seņčīm, drabūt baigā liktiņjaudā:
Draud ritūs Īkškile, šei dzelžūs skautō,
Seņ škāps pōr reitim, asiņaini sōrtim.

Vēļ tovā tautā seņču gors nav zudis,
Kas mežūs, pūrūs, straumēs klivis cits,
Un draugs vai nav tev dižais Dagerutis?

— Pret viļteibu i lōča spāks ir niks... —
Pret vyltu — vyltu liksim! Nazuss, vaļdinīk,
Ciļts vīnōta! Dīvs sorgōs tū! Kō bāg tovs mīrs?

Vysvolža bēgšona

Ai karaļ, steidzīs, spindzūt augsti šaujās
Pōr vaļņam īnainnīka bultas; līsmas
Kai rejeigs zvērs, bez jaunās dīnas vīsmas
Piļs myurūs tverūt, nakti pōrškeļ straujas.

— Šeit munu cālū seņču gori skaunās
Ciļts styprom saitēm; svātōs uperlismōs
Šeit dagti zvārsti: tū sorgōt brīsmōs.
Voi Vysvaldis lai nūdeveibai ļaunās?

Ai karaļ, steidzīs! Ceļš vēļ drūšs. Kaut naidnīks sōrtus
Vysapkōrt kyuris. Tev patvārums ir viņpusupes rosts!
— Kū leidz vairs Dignōju maņ zynōt naaizskōrtu?

Voi nava tovs i liktiņupes kreisais krosts?
Tu ciļti glōbsi! Steidzīs! — Dryums ver karaļs vōrtus
Aiz sevis. Smogs jam sūlis, gōjiņš naparosts.

Jersikas degšona

Ai Jersika, ai munu seņču mītne,
Ai munu dinu licineica svātō!
Ai tāvu piļsāta, seņ izradzātō —
Ņyu-baiga, nabeidzama lismu veitne...

Ai nagūds, kauns! Ni dzēst, ni atvaireit, ni
Glōbt, ni svāti atribt nav vairs munā spēkā.
Vyss jimts, vyss pamasts, glēvi pazaudāta
Ir dzymta, gūds, cilts ticeiba un mītne.

Es nūdevējs, zams, vōjs un nūžālojams.
Na bēgt, tik mērt maņ pīnōkums bej eīstais.
Vīn nōvē sūlis nūsūdomais izlobojams. —

Ai karaļ Vysvaldi, vēļ naidnīks neīstais
Nav rimis. Cilts sauc tevi! Pazamōjums
Jū skōris dziļōk. Tur tovs gōjums eīstais!

Atbilde Veiskupa Syutņam

Ai Jersika — ai, lōsts par munu golvu,
Kū likt maņ byus ar naida pylnu kryuti!
Kam, Dīvs, šū ryugtū zamōjumu syuti,
Lai sajimt tū, kas myužūs muns, kai bolvu?

Lai palnu kaudzi sajimtu kai bolvu,
Kad laupeits vyss, kas dōrgs un svāts! Ir gryuti
Lyugt mīru, atribe jo vīn trauc vysu byuti...
— Ai karaļ, gaida vēstnesis ar mīra spolvu...

Vai karalis vairs es, vai muna tauta — muna?
Vyss palnūs vārsts; kai vojōts vušku bors ciļts dyukstīs
kleist.

Vai sameitam vairs mīrs, vai reita zvoni zvona?

— Ai karaļ Vysvaldi, — i lauztam kūkam rātas dzeist.
Ciļts gaida vodūni, piļs — cēlēju pēc ceīņu tvona. —
Teic syutņam — jā! — Styngs raugōs tōlēs skots, un
svīdri leist.

Vysvalža atsagrīžšona

Ai Jersika, ai svātō drupu kaudze!
Es kailom pādom tovas nūras skaru
Kai nūžēlnīks. Ļauņ atsagrīzt, lai varu
Šais pakaļnēs, kur snauž ciļts seņču audzes,

Rast mīru sirdei, pazamōtai daudzī.
Ļauņ ceļus, lūceitus pret svešu varu,
Pi tevis likt, kur myužus, dižus, garus
Ciļts vodūņus tu sorgi, svētej, saudzi.

Ļauņ munai pīrei, vyltus skupsta aptraipeitai,
Šais palnūs škeisteitis! Ļauņ dvēselei, kū pylda naidis,
Nu lōsta, zamas atribes kļyut atraiseitai!

Ļauņ maņ uz drupom jaunu dzeivi sōkt, lai sōpu vaidis
Īr otkoņ tautai svešs, ņyu — dyukstīs izkaiseitai.
Ai Divs, lai nanūsavērš vairs Tavs Svēteitōja vaigs!

Vysvalža nōve

Ai Jersika, ai seņču mītne svātō,
Ai tāvu montōjums, seņ lamtais!
Ai — tautas varoneibas lapnumis jamtais,
Ai — būjā eja, laikūs nadzērdātō!

Vai dzimt, vai dzeivot, man bej tovā sātā,
Lai zustu, divkōrt zamojūtis, jantais,
Bez miņas aizejūt? Es — nōvei lamtais,
Seiks nīks, kū, ļauni smidams, liktiņš mātoj.

Kas dzeive ir, kas dorbs, kas zidōšonōs tautai,
Jo myužs — tik bultas skrējīņš straujs, kas šaipus
mērķa kreit!

Tad lobōk nabyut, lobōk bultai naizšautai...

— Ai karaļ Vysvaldi, vēļ ceļsis tys, kas kōjom meits!
Vērs skotu nōkūtnē! Lyuk — dižas gaismas skautai,
Aust tautai vīnōtai aiz godu syntim reits.

Izskana

Ai Jersika, piļs vīta diža, cāla,
Par liktiņupi myuža sorgūs stōvi
Pret svešu varu, izniceibu, nōvi,
Kai varons spāks, ciļts vīnōtōja kvāla.

Ai Jersika! ai stōsts, pylns skumu, žāla,
Kas dvēseli ar dziļu smeldzi skōvi,
Kad zaļā pakalnē maņ skateit ļōvi,
Kai dzelmē dzysa rīta saule vāla...

Ai Jersika! Skumst pakalnē bārzs, zōle seika,
Ar saknem dzili takas apskaunūt, kur nōves īts,
Kur diži sūli myna, lapna sirds reiz tveika,

Kur tautas liktiņš sōrtom myužu saitēm sīts...
Un sirdi izskan sērmō dzīsminika steiga:
Ai Jersika, ai Vysvaldi, ai — asiņainais rīts!

Breinūs es

Breinūs es, cik klusi
Ausma sauli idagusi
Sōrti myrdzūšajūs reitūs.

Breinūs es, cik klusi
Saule zīdu atvārusi,
Zylsōrtajūs sapnūs veitū.

Breinūs es, cik klusi
Dvēsle, smaržā nūreibusi,
Nese laimi seņgaideitū.

Svātkūs

Maņ spuldzi idegt rūka nasaceļ:
Veļ telpu gaismoj tymszaļš egles zors
Un sveču dzīsnā myrdzūšs debess gors.
Sirds šajā mīrā mirkli veļdzdes smeļ.

Un lyugsna atplaukst nūgurušā vaigā:
Lai nūmūdā par tevi klusais gaismas gors,
Par tovim celim tōlā tundrā, taigā.

AUGUSTS EGLŪJS

Mōtes aicynājums Zimassvātkūs

Svātku vokors lūgā stājās klusi,
Zvaigznes otkon gaišok mirdzēt sōk,
Skotūs es aizvīn uz ceļa pusi —
Varbyut bārni muni cimā nōk.

Izauklēju, izaudzēju vysus,
Atdevu jums vysu, kas maņ bej,
Dzeives namīrs sauce tōlēs jyusus,
Bej par šauru ustabeņa šei.

Ir jau labi pabyut svešos molos,
Cikom sirds vēļ jauna kryutis ir,
Meklēt dōrgakmiņus zemes olōs,
Slōpt pēc tō, kū bezgaleiba škir.

Bet, kod svātkus katedrales zvona,
Egleitēs kod atmirdz boltais snīgs,
Bārni, vīntuleibas, vīntuleibas gona,
Atnōcit pi manis! Kaidis byus priks! —

Goldā boltu goldautu tod klōšu
Un zam tō tik soldī smaržos sīns, —
Klusā lyugšonā pret Pesteitōju stōšu,
Kas reiz dzyma nabadzeigs un vīns.

Zyrgu sayjugsit kai bērneibā jyus poši,
Ilkšam klōtu sīsīt zvanēnu,
Cauri pīsnygušam mežam braši
Brauksim mes uz boltū bazneicu.

Svātku vokors lūgā satymst klusi,
Zvoni lēni, lēni skaneit sōk,
Bet es skotūs vēļ uz ceļa pusi,
Varbyut bārni muni cimā nōk.

Vokors

Saule lēni nūgrymst egļu sylā,
Rūžaiņš purpurs mōkūņmolas sadz;
Azars klusi tynās myglā zylā,
Mēness bōlu vējlukturi dadz.

Polsā gaismā izzyud dīnas tōli,
Pōri laukim tymsas ānas kreit,
Nakts it vīgli klusim samta sūlim
Tymsūs mīra pologūs myus teit.

Rudiņa saulei

Cik skaista gon esi tu, rudiņa saule,
Lopōs bōlōs kod speidi,
Līkās, ka nūklōsi pasauli vysu
Ar zaltainu mīru kod breidi. —

Rudiņa saule, tev pretim maņ dvēselē
Ilgu pylns olūteņš irdz, —
Vai tovu lelū, diviškū mīru,
Kaidu reiz montōs šei sirds?

ČENČU JEZUPS

Piters Vylāns

(Romans nu Latgolas atmūdas laikim)

F r a g m e n t s

Baigus laikus pordzeivēja myusu dzimtaine nu 1905. leidz 1907. godam. Daudzeji cerēja, ka caur uzlismojūšim namīrim tiks piņiļdeitas ari latvišu tautas dybynōtas praseibas par zemi, vīnleidzeibu, par tautas pašnūteikšonas tīseibom. Cereibas navīn napīsapiļdeja, bet nūtyka kas ļaunōks: namīri tyka apspīsti ar tymā laikā naidūmojamu bordzeibu.

Pidzirdeitī krīvu karaveiri, jōtnīki un kazaki dadzynōja mōjas, bez kaidas tīsas apšōve cylvākus, vysaidi beņdēja un spydzynōja pat taidus, kurim nabeja nikaida sakora ar namīrim.

— Še tev breiveiba! — biži klīdze krīvu vērsnīki, lykdami nūpērt kotru gōjēju vai braucēju, kuru seja tim nabeja pa prōtam.

Ti beja šausmu laiki, kuri vēstures lopōs ar ašņa burtim byutu irokstami.

Tymā laikā es beju vēļ jauneklis, lai gon jau volkōju Krīvijas golvas piļsātas augstskūlas studenta speidūšū formu. Krīvijas studenteibai pikryta īvārojama, daudz reizes pat vodūša lūma ceiņā pret cara patvaļdeibu, ceiņā par breiveibu. Šamōs ceiņōs Krīvijas studenti arvīnu beja pyrmajōs ryndōs, seviški tys sokams par golvas piļsātas studentim, kuru pīmāram sekōja ari citi. Biži vīn taisni studenti beja revolucionaru organizaciju priķšgolā.

Augstskūlu profesori un citi pasnēdzēji parosti beja liberali nūskaņōti pret tūreizejū Krīvijas ikōrtu, kū jī paude lekcijōs un seminarūs, šaidā pat gorā audzynojūt ari jaunūs studentus. Pat botanikas pasnēdzēji sovōs lekcijōs, runojūt par augim, saleidzynōjumā atroda daudz taida, kas runoj pret cara patvaļdeibas principu, kū turpat uz vītas pastreipōja studentu

priškā. Dabeigi, ka pi taida profesoru sastōva, augstskūlas mōceibas spāku ryndōs navarēja tikt cara pikritēji, bet, jo ari tyka, ilgi napalyka, taidu arvīnu nūstyume molā, un pi tōs nūstumšonas seviški aktivi beja paši studenti.

Naatkareigi nu socialō stōvūklā, naatkareigi nu tauteibas, studenteiba vysumā arvīnu augši turēja breiveibas karūgu, jimdama aktivu daleibu ceinōs par breiveibu, taišni pyrmajōs ryndōs stōvādama. Te leidza gōja krivs i pūls, latvits i leitovits, gruzins i tatars. Te kūpā turējōs kai zemniku un strōdniku, tai ari muižniku un augstōku irēdņū dāli. Krīvijas gubernatoru, generalu, senatoru dāli un meitas, kas apmeklēja augstskūlas, parosti turējōs leidza ar pōrejim studentim.

Dabeigi, ka krīvu voldūšōs apryndōs studentus uzskateja par navālamu elementu, vysaidim leidzeklim jūs apkarōja. Beja pat taidi gadejumi, kur policija ibruka studentu sapuļcēs un vysus sapuļcē asūšūs studentus nūdeve kara dīnastī, izsyuteidami pat uz Sibirijas pulkim (kara dīnasta laiks tad beja ap 2 1/2 godim). Bet tys nikō naleidzēja — palykuši turpynōja it aizgōjušu ceļus. Voldūšū apryndu acīs vōrdi: students vai revolucionars — dumpiniks beja gondreiz vīnvērteigi sinonimi.

Sabidreibas nūskaņōjums pret studentim turpretim beja cytaidōks. Sabidreibas acīs mes, studenti, bejom breiveibas dūmas paudēji, breiveibas karūga nesēji, "tautas zīds", kai tūlaik saceja. Pītyka pasarōdeit studentu formas tārnpā, provincē seviški, lai jau ar tū pošu baudeitu zynomu uzticeibu, politiskū īpaši. Pat augstōkōs omota personas provincē nasakautrēja studentu klōtbyutnē aplicynōt, ka jī apbreinoj studentu idealismu un pašuzuperēšonūs vyspōreibas lobā un leidzjyut jūs centīnim. Bet saime, bārni, stōvūklis — grybūt nagrybūt asūt jōlic mugora, jōklausūt, kū augstō priķšniceiba pavēlejūt pat personeigu uzskotu ziņā. Tai tys beja tymūs laikūs!

Es personeigi navarēju jimt vysai aktivu daleibu studentu vyspōrejā dzeivē. Vajadzēja pašam peļneit maizi, ar kū iztikt, vajadzēja mōceitīs, bet golvonais, — es, kai ari citi latviši — studenti, vysu breivū un pat nabreivū laiku, atlycynōju nacionalam dorbam, kurs nūritēja gon legali, gon nalegali, slēpūtīs

nu uzraudzeibas istodem. Beja ari vēļ vīns apstōklis. Kai cylvāks, kurā rit paaudžu zemņika asnis, es pēc byuteibas nava-reju byut eisti aktivs revolucionars, sasaceļšonu organizeitōjs. Beja tūmār breiži, kad navareju atsaraut, poša gūda dēļ nadreikstēju izpalikt nu vypsōrejōs studentu kusteibas. Un taidūs breižūs es nasaslāpdams gōju leidza, vai tys beja augstskūlas telpōs, vai uz ūļneicas. Na reizi dabōju ari nūsēdēt policijas icirkņa telpōs, cauri tūmār tyku ar vasalu ōdu. Kaidu reizi studentu demonstracijas laikā kazaku puļceņš, pa labi un kreisi ar "nagaikom" cērzdami un kailim zūbynim vycynōdami, atdaleja nu vysa pulka kaidus 200 studentus, ari mani tymā skaitā, ileņce myusus vysapkōrt un dzyna uz policijas icirkni.

Dzidōdami un vysaidus jūkus taiseidami, mes ejam, pat ar kazakim sōcam nūdybynōt draudzeigas atteiceibas. Lai jau borgi tī grib izalikt, cylvāki vīn ir, navar nasasmīt par myusu jūkim un osprōteibom. Te apskrīn ziņa: divi studentu vodūši darbiniki ir myusu pulkā, tim jau lelas napatikšonas draud, kad rūkā tyktu, — jōglōb! Pēc eisa breiža ar rūku zeimem sasaprūtām ar publiku, kura, nasaskotūt uz kazaku "nagaikom", nav atbaidama, un myusu gōjiņš apsastōj. Vinam ūtram teik ar "nagaikom", taipat naleidz borgō lomōšonōs, kailu zūbynu vycynōšona un zyrgu trenkšona taišni mums vērsā. Mes nalūkami stōvam uz vītas un dzanam zūbgaleibas. Pa tū laiku vīnā molā pi mums klōt teik publika, mes atspīžam sōnim pōrs kazakus, un divi myusu vodūši darbiniki leidz ar nadaudzim citim, kas baileigōki, ir prūjom, publikas vydā. Nu meklej tūs! Tad mes, kazaku apsorgōti, mīreigi turpynojam ceļu uz icirkni, kur sōcās nūpratynōšona. Tei īsavalk garumā, tik ūtrā dinā beidzamī teik cauri. Pa nūpratynōšonas laiku policijas darbiniki staigoj pa myusu vydu, draudzeigi sasarnoj. Te kaidis pīnōk pi manis.

— Maņ nūrōdeja uz jums, ka asūt latvīts, — jys soka latviski.

Īsarunojam, atminim kūpejōs paziņas.

— Kad īsit uz nūprotynōšonu, īsakōrtojīt, lai tyktu pi ūtra golda, tū varēsīt, — soka šys irēdnis un seiki aproksta ustobas ikōrtu, lai es tyktu eistā vitā, — tad iztiks ar šū vīn sēdēšonu. Mes sagrūzeisim it kai najauši jyusu uzvōrdu, lai vālōk nivīns

ījusu nasadzeitu. Par jūsu paroksta naskaidreibu jūs jau paši pagodosit.

Tai palyka un tai arī nūtyka na ar mani vīn. Bet daži dabōja nūsedēt pa mēneši trejs, kurā laikā paciteigi mōcejōs.

Kaidu cytu reiz (tys beja golvas pīlsātas nūmalē) līta beja jau nūpītnōka, jo kaidis provokators, kura personeiba natyka nūskaidrōta, beja sōcis šaut uz kazakim, īvaiņōdams zyrgu. Bet es tyku cauri, pōrlācūt ļūti augstam vasarneicas žūgam, tik capure un vīna galoša palyka aiz tō. Vasarneicā dzeivōja maņ sveša saime, kas paslēpe mani, bet citi pa tū laiku it kai dzynōs maņ pakaļ pōri pogolmam, saukdami un kligdami. Viļteiba izadeve, bet tikai ūtrā dinā dreiksteju laistis prūjom, jo ūškeri blandejōs apkōrt. Kad es pēc kaida laika atnōču pasateikt šai saimei par patvārumu, tad raudzeju tikt pōri tam žūgam. Nikai nasaveice, pat īsaskrīnūt naiznōce pōri tikšona. Bet tūreiz, kad kazaki beja aiz mugoras, tyku...

Šymā pat gadejumā interesants sagadejums: kai tū vālōk nūskaidrōju, taišni daži nu tim kazakim, tūreizejim myusu vojōtōjim, lelō pasaules kara laikā beja munā teišā padūteibā un sauce mani par "labdzimteibu". Tai krystojās cylvāku celi!

Šī nadaudzī pīmāri, kurus varātu papyldynōt ar naskaitamu daudzumu, lelā mārā roksturoj tō laika apstōkļus un atteiceibas, kai arī Krivijas studenteibas lūmu ceinōs par breiveibu. Šū ceinū laikā augstskūlu slēdze pa vairōkim lōgim. Slādz, tod ļaun darbōtīs, otkon slādz...

Kaidu reizi šei slēgšona beja paradzāta uz garōku laiku. Ar tū maizes peļņeisonu ar' beja kai beja, gōja pagryuti. Tamdēļ es bez lelas dūmōšonas devūs uz dzymtū pogostu — uz tāva mōjom, nu kurīnes jau nōce ziņas, ka manis pogostā gaidūt.

* * *

Vēļ napaspēju tāva mōjōs kōrteigi nūkrateit ceļa putekļus, kod jau sābri — tyvōkī un tōlōkī — klēt. Cik daudz ir kū runēt, cik daudzi — kōrtēt! Maņ vajag īt uz pogosta valdes un pogosta tīsas sēdem, kai arī apmeklēt pogosta sapuļces ("shodkas"). Un jōsoka, ka daudzi muni padūmi un prikšlykumi teik pījimti

un izvasti dzeivē, bet tim gon nav nikaida revolucionara rokštura, jo par taidu nauzskota mēģinājumu pispīst muižu jimt daleibu ceļu lobōšonā. Pogostā tyka nūorganizeita pašaizsardzeiba, kaut kas tautas milicijai leidzeigs; teik atcalti mīsas sūdi (pēršona). Mēģinoju īvest kōrteibu pogosta sapulcēs. Pats par sevi saprūtams, teik gōdōts par latvīšu avižu izplateišonu. Vītejā pogosta skūlā privatā kōrtā sōču mōceit latvīšu volūdu, kam seviški nasapretoj ari vīneigais skūlōtōjs — krīvs, kas pats latviski naprūt. Pats par sevi saprūtams, ka nikaidas atleidzeibas par dorbu skūlā nasajamu, — asu priceigs, ka ir ispēja tur strōdēt.

Iznōce sasādurt ar ļaunom parōdeibom pogosta dzeivē, caur kū rūnās īnainīki. Es tūmār naatsalaižu nu sova ceļa. Bet napait gars laiks, kai dzymtō pogosta zeme maņ palik par korstu. Kaidu vokoru pi manis īskrin ar putōs sadzeitu zyrgu kaidis zemniks nu attōlōkas sādžas un pastōsta, ka mīsteņā ījōjuši sveši jōtnīki un meklejūt pēc manis. Gaidūt tik uz "uradniku" (kōrteibniku), cikom tys sakōrtōs zyrgu leidza braukšonai. Tū zemnikam pastōstējuse "uradnika" sīva.

Nav ilgi kū gudrēt. Uz otru rūku sasagērbu, pakeru dažas grōmotas, drēbes un cytu napīcīšamū, tad vēļ ādamū un pa pērts stidzeņu laižūs plašā pasaulē. Brōļs pādu jaucēja lūmā kaidu gobolu mani pavoda, tod atsagrīž atpakaļ. Nu es paliku vīns, un plašō pasaule maņ draugs. Cik ilgi es dzeivōšu, šōs drausmeigōs zīmas nakts naaizmērsšu nikod. Soltums gon nalels, ap 12—15 gradim. Sābru vīnsētnīku sātas nav tōli, bet tur rōdeitis navaru — lobōk ar leikumu tikt tom apkōrt. Pa ceļu ari īt nadreikstu. Jo kur godōs pōri ceļam īt, vajag uzmaneigi jaukt pādas. Atlik tik brist pa dziļu snigu. Byutu bejis kaut garūs zōbokūs — kōjōs parostōs kūrpes.

Un tei vīntuleibas mūcūšō sajyuta! Nu sōkuma vēļ šai tai īt ar brisšonu, bet pēc nagara laika jau jytūs galeigi paguris.

Vyss svīdrūs, kai nu mōrka izvylkts. Apstōt uz garōku laiku nadreikst — pasolts. Lai nūteik, kas nūtykdams — īšu atpakaļ, — sōcu sprīst sevī, — lai tīsoj. Bet jo bez tīsas tepat uz vītas nūšaun, kai jau ir bejis na reizi. Voi naktī vēļ vozōsis ar tū dumpinīku studentu — lobōk krūgā padzeivōt. Bāgūt

nūšauts — un lita cauri. Nikaidu paskaidrojumu navajadzēs, nikas ari napraseis.

Šos dūmas pidūd maņ spāku ceļa turpynōšonai. Brīnu tōlōk. Galeīgi pagurstu. Tai labi byutu — atsasēst snīgā un aizmigt. Kaut uz breiteņu atsasēst snīgā, atsapyust — tōlōk it navaru. Nu jau sēžu snīgā, acis it kai verās cīti. Te myusu pat solā — tei nav tōli — dzērdīs nykna suņu rīšona. Uzatryukstu kojōs. Jā, tys ir Taksis, kas rej, pēc bolsa tū pazeistu. Tu, meilu Takseit, kai es grybātu byut tovā vitā — tev ir sova budka, bet maņ... Atskaņ šōvīni — vīns, tad ūtrs. Voi byus trōpeits? Varbyut. Takseits aizasmīļkst un jau aiz klāva vēļ nyknōk rej. Varbyut trōpeits, bet dzeivs palicis. Taksi, Taksi, tik naskrīn uz munu pusi, tu vēļ nūdūsi mani, pats tō naapsazynōdams. Nā, Taksis skrīn uz cytu pusi, uz kula pusi, byus labi. Rupi bolsi svešā volūdā, ar lomu vōrdim. Mōt, mōt, — kam es tev sagōdōju šos cīsšonas... Jo byutu irūcis, ītu un vysus nūguļdeitu. Mōt, mōt, — kū tu tur sauc vai klīdz, voi tī eļnes gori byutu tevi sytuši? Jo tī kaut pērstu tev pīdūrs, es dabošu zynōt, kas tī taidi, un pat eļnē sadzeišu jūs, lai atribtu tevi. Kas ir muna labklōjeiba, muna dzeiveiba pret tovu mīlesteibu! Naskumsti, mōt, kotru tovu osoru es ar ašņa straumem izpērķšu. Maņ jōdzeivoj, leli spāki jōsajam.

Palīk klusōks. Tik kēdē apkōrt myusu ākom nūvitōtī sorgi sovā storpā sasaklīdz.

Lobam pulkam tur vajaga byut, — na mozōk kai 25—30. Voi tī byutu sasagatavōjuši ari uz taidu varbyuteibu, ka mani ar spāku aizstōvēs, kai zemniki tū vairōkkōrt beja sūlejuši?

Zemniki — tautīši, kur jyus? Jums tak vajadzēja dzērdēt šōvīņus, vajadzēja dzērdēt rupūs bolsus un rupūs lomu vōrdus, kas pyrmū reizi skaņ munā tāvu tāvu sātā. Nivīna nu jums ni dzērd, ni redz. Kotrs sovā koktā isarōvuši, jyus sēdit un gaidot, cikom pīnōks ari jyusu pošu kōrta. Pa vīnam, pa vīnam, kai jārus apkaus. Es naprosu, lai jyus aizstōvit mani, tys nav vajadzeigs. Bet jyusu pīnōkums, cikom es naspēju, aizstōvēt munu mōti, navareigu sīvīti, kas maņ dzeiveibu davuse un ar sovu uzuperēšonas pīmāru taidu dzimtines mīlesteibu mani

idvāsuse, ka es nu tās, jo arī grybātu, navarātu tikt vaļā. Kur jys, muni labprōteigī aizstōvi?

Dzērd ustobas durovu klauzēšonu, otkon rupi bolsi pogolmā. It kai itū uz škyuņa pusi? Manis tur meklēs, ar zūbinim sīnu dūrsteis. Lai it, lai meklej. Ni šudiņ, ni reit, ni pareit jī manis nadabōs. Paciteibu, meilū māmeņ!

Un es ar divkōršu spēku tōlōk brīnu pa dziļū snīgu. Tagad manī radis lels naizseikstūšs spēks, kuram, likās, nav rubežas. Maņ jōteik leidz vīnsētnika Klimāna mōjom, ap 2 1/2 kilometri lels gobols byutu jōnūt. Bet zīmā, nakts laikā, bez ceļa ejūt un pādas jaucūt, byus daudz tōlōk. Vysa apkōrtne naktī izalik kai sveša, napazeistama. Ari tur, kur uz sovīm laukim bērneibā lūpus ganēju, nūsamaļdēju, cikom tyku pi treju egļu pudura. Kur nu vēļ pa svešīm laukim! Klimānu mōjōs es byutu drūšs — tur nav pļōpu, pi tam tur nav tyvu sābru. Ari nivīns nadūmōs, ka es tur varātu byut.

Gon varēju apsamesēt cytōs tuvōkōs sātōs, gondreiž kotrā sātā drūsi varātu meklēt patvārūmu. Maklātōji tūmār var sajēt kotrā pogolmā. Ari mēles nanūtūrēs. Kai lelu naizpaužamu nūslāpumu pastōsteis sābru meitom, nu turīnes īs tōlōk, cikom tiks nadrauga starostas ausīs, kurs drūši vīn byus uzajēmis labprōteiga ūškera omotu. Šys starosta palyka par munu lelōkū inaidnīku munu atklōtū vōrdu dēļ, ka bez buteles pi jō navar tikt klōt, kai tys patīseibā arī beja. Vēļ šū pat vokor jys mani redzēja, jys vysas pyules pīliks, lai dabōtu mani rūkā. Jo tik daudz veiru vajadzēja syuteit, tad apvainōjums uzstōdeits vysā nūpītns... Lai meklej i vīni, i ūtri, tūmār nadabōs.

Debešu puse

It kai vysnūpitnōkū litu apsvārdams, Ontiks kreisū rūku ibōze zylūs lynu bikšu kabatā, bet ar lobū glaude atpakaļ sovus nūsagatavōjušūs rudzu krōsas motus un vērēs uz ceļu, un otrumā nikō navarēja izdūmōt, kas ti taidi braucēji, kas ņyupat izrikšōja nu pridaines. Voi tei beja zyrga gaita, voi ari kaidreiz jau dzērdāta rotu skanēšona, kas saceja: ir un ir pazeistami, bet vēļ navar pazeit, kas jī ir. Tod pēški atmiņa atvēre sovu aizturātū gaismu. Jī tī ir, jī obi! Voi es aizmidzis, ka tik ilgi tū navarēju isadūmōt! Taidis zyrgs ar boltu zeimi pīrē nabeja radzāts nivīnam cytam, kai tikai jaunajam radinīkam Jezupam nu Pataļčim, uz kurīni pagōjušā zīmā aizvede myusu Zuzi!

Braucēji jau beja tyvok.

Ontiks pīsyta ar mōlym nūzistū dalnu pi pires un, paskrējis uz upes molu, ar uzašyupōšonu uzasvīde rasnō veitūla zorā un vārōja. Kai tod! — tur pi Jezupa placa sēdēja Zuze. Verīs, zylū lakateņu sasejuse taidā kicē, ka ni pazeit! Un Jezups — kungs, kas par kungu! Šam golvā malna platmale kai prāvestam. Grūžus tur sastiptus ar obejom rūkom. Voi tod šam zyrgs tik troks skrējējs? Koklu gon tys nas salīktu kai gaiļa seksti.

Braucējs laikam pīdyure meļņam pi sōnim, jo tys pa teiruma ceļu sōka skrīt taidu riksi, ka aiz rotim pasacēle putekļu mōkuļs un kai miļzeiga palāka aste izastīpe par vysu Dzērkaļu teirumu, bet pajyugs, šū asti aiz sevis vylkdams, jau trejūs mirkļūs beja pi rejas, kur ceļš lice lūku uz sātas pusi.

Ontiks pamete skotu uz ustobas golu un redzēja, ka tāvs boltā kraklā beja izgōjis cīmenim pretim un vēre vaļā lelūs, zali krōsētūs pogolma vōrtus. Beja gon miļzis tys Jezupa meļnis, caur vōrtim ibraucūt, pajyuga kūplys tikkū tikkū naizamete vōrtu jumta molā! Tod nu gon mōtei byus taisneiba, ka Jezups asūt bogōtōkais saimnīks Pataļčūs. ņyu Ontiks pīminēja ari tū, ka vakar mōte beja minējuse par vēstuli nu Pataļčim un ka jī te byušūt cīmā. Atbraukt par četrim pogostim

nabeja nikajds jūks, un tū, prūtams, vareja tikai Jezups, kam taidis zyrgs.

Ontiks vēļ pasašyupōja un pasviļpōja veitūla zorā. Ir gon skaista taida sastdine, kod cīmeni brauc! Šūvokor un ari reit mōte dūs, cik gribi, ēst pīnā captu peirāgu ar īvōrejumu. Ontiks zynōja, ka mōtei ir kiršu burkas vēļ nu pagōjušō goda. Jei pastenēs, pastenēs sevī un gon jau atness taidā reizē jo na divejas, tod vīnu burku drūši gon. Jā, jā, varbyut pat mada škeivs var pasarōdeit... Seņ jau byutu lobōk bejis, jo par pogroba maņteibu vaļdejis tāvs. Bīžōk iznōktu apteit ap mēli šū voi tū soldonu. Ar mōti gryuši kaut kū lobu sarunōt. Jai vinmār tys pats sokomais: "Kuš! Lai pastōv kaidai lelōkai vajadzeibai!" Ej tod nu sagaidi tū lelōkū vajadzeibu — Zimassvātкус, Leldini voi ari taidu reizi, kod vēļ kaida nu mōsom sōks precētis, kur tagad vēļ tikai julija sōkums!... Paļdis Dīvam, ka šudiņ tik pēški gadejusēs taida lela dīna! Ir gon tei Zuze loba mōsa, un jōs Jezups ari lāga cylvāks.

Šymā breidī Ontiks jūs obejus miļōja nu sirds, jo kai gon varātu namīļōt taidus cīmeņus, kas eistā laikā beja protuši atbraukt un — kai Ontiks tū paredzēja — te īnest tik daudz pōrmaiņu uz lobu!

Ontiks nūlēce nu veitūla zora un palākdams skrēja atpakaļ pi gūvim, bet jō palākais draugs ar bryunajom ausim — Žiks, jautri rīdams, skrēja jam pretim. Žikam bez Ontika beja sasametis garlaiceigi. Tys pīsaslēja draugam pi placim, ar sorkonu un korstu mēli nūlaizeja zūdu un, nūsalaidis otkon uz sovom četrom, nūsmiļkstēja: — Sveiks! Es tevis ilgi naredzēju. Kur tu beji pazudis?

— Žik! — Ontiks saceja, uzsyta draugam uz placa un aplōsteja ausi. "Šūvokor tu dabōsi kaņci maizes vairōk nakai parosti. Ai, nā — kas tys ir sauss kaņcis! Tu dabōsi ari cyukas gaļas škēli uz kaņča. Šūvokor sātā ir meili, gaideiti cīmeni — Zuze ar sovejū. Tōpēc mums obejim klōsis labi!"

Žiks pakustynōja asti divreiz uz vīnu un ūtru pusi. Tys nūzeimōja: — Saprātu. Paļdis, draugs!

— Tu esi gudrys, Žik, na taidis kai tys ūtrys, kas sēd pogolmā, važōs pīsits. Nu, zyni — tys Niks! Tam ir tikai zūbi un reikle, bet tev ir golva, kas gaļveņa! Tu zyni, kū nūzeimoj

draugam byut. Un mes divi vīn esim draugi. Vairōk mums ari navajaga, voi nā?

Žiks ciši vērās Ontikam acīs un otkon kustynōja asti divreiz. — Prūtams!

— Tagad, Žik, tev ir vēļ tikai divi godi. Ō, kod byus tikpat kai maņ tagad — divpadsmīt, tod tik tu redzēsi, kū mes obi breinumainu taiseisim!

Ontiks pasavēre uz gonompulka pusi. Voi, kur tys vucyns beja gon razgaļs vīnmār! Otkon vysu sovu saimi īvedis mīžūs!

— Žik! Pakust! Skrīņ un pakroti tur tam jō boltū vylnu!

Žiks kustynōja asti tikai vīnu reizi.

— Kū — nasaproti? Voi tev varbyut bailes nu vucyna? Tu augumā lelōks par tū sprūgainū maisu un spēka tev aiz lyupas vairōk nakai šam obejūs rogūs! Fui!

Ontiks parōdeja ar rūku, un Žiks aizgōja kai sviļpiņš. Aiztrīcis zagli nu nadorba, Žiks tikpat ōtri beja atpakaļ.

— Tagad tu palic te vīns un verīs, lai byutu kōrteiba! Es aizskrišu pasavērt, kas tur sātā. Labi?

Žiks pamōve gon divreiz ar asti, bet tai žēli nūsavēre Ontika papīžūs, kod tī pa gaisu vīn aizzibsneja uz sātas pusi.

Zuze un Jezups beja izgōjuši pogolmā, kur tāvs tim rōdeja un dancynōja šō pavasara kumeļu Teksi.

— Šys gon maņ nūpeļneis zalta stuņdiniku! Pasaver, kas par kōjam! — staigoj kai uz atsperem. Nu, prūtams, jō tāvs ir nu augstas ciļts, kas zimōs pa skrišonom vīn dzeivoj. Voi tu namoni, Jezup, ka šam gaita kai jaunkuņdzei, kurai obi papīži nīzeitu pēc kōrteigas poļkas? Reiz ka raušu pa azaru — sviļpōs gaisš un dzīdōs snīgs, es tev soku!

— Te byus eists skrējējs. Redzi — jam dzili nogi. Īs kai leidaka! — saceja Jezups, un tāva ūsas sasacēle leidz dagunam.

— Es jau radzu, znūt, ka tu nu zyrgim saprūti gon, — saceja tāvs un īvede kumeļu klāvā.

— Ontiks! — īsasauce Jezups, beidzūt jū pamanejis, un snēdze rūku. — Vasals! Nu, kai tu dzeivoj?

— Nikū saceit, Jezups ir cylvāks. Prūt ar radinīkim aparunōt, — nūdūmōja Ontiks. Jā gon, jys te, Dzērkaļūs, beja

tyuleit pēc tāva pyrmais veirīts, pōrejōs vysas tikai meitas. Ar kŭ gon cytu Jezups lai prōteigi apsarunōtu, jo na ar jŭ?

— Paļdis par apsavaicōšonu! — Ontiks salyka rŭkas aiz mugoras. — Dzeivoju labi. Šŭ pavasar jau ecēju. Vysu lynu teirumu vins pats nŭecēju.

— Kas tod gonŭs it? — Jezups isavaicōja.

Ontika pīre sasavylka: — Nu, Jezups jau otkon grib sōkt jŭceigi runōt. Atradis, kŭ pīminēt!

Ontiks pasavēre saulē un pōrdŭmōja. Jys nadreikstēja sa-graut cīnu ar gona vōrdu.

— Obi ar tāvu pōrrunojam, ka jōireikoj aizžŭgs. Tod nivīnam navajadzēs it gonŭs.

Jezups kaut kŭ meklējōs pa kabatom, izvylka lelu rikšovu konfekšu un snēdze Ontikam.

— Tōs tev.

Ontiks nasasteidze sajimt. Snādž tai kai mozam bārnām! Kŭ te lai dora? Tai kai navajadzātu jimt, bet ari kai vajadzātu... Sasarodušais mytrums Ontika mutē sakustynōja jō mēli, un tei jau pasaceja: "Paļdis!" — lai gon jys konfektes nabeja vēļ pajēmis. Nu vairs cyts nikas naatlyka, jōjam vin beja.

Zuze vysu laiku beja vārusēs uz sovom vacajom puču dŭbem ustobas golā. Pasagrīzuse ari jei pamaneja Ontiku.

— Ontik! Brōleit, meilais... Tu tik gars izastīpis! Un motus jau sōcis audzēt... Veris, veris!

Tod jei satvēre Ontiku pi rŭkas:

— Nōc leidza ustobā!

Zuze uzmauce jam golvā teiri jaunu capuri. Ontiks juta, kai tei gulēja jam uz golvas kai pīmārōta, Ontiks tyuleit tŭ nŭrōve un apsavēre: voi tys monts ir vērts, lai saceitu paļdis? Zyla ar sarkonom streipeitem. Cepure beja taida, kaidu Ontiks beja vēlējis.

— Paļdis, Zuzik!

— Pateik?

— Es — soku!

Vēļ nabeja vyss. Zuze jam ilyka rŭkōs lelu papeira kuli. Tur beja taidi peirādzeni, kas poši kusa mutē.

— Voi tī vēļ nu tovom kōzom palykuši?

Zuze smējās.

— Ak, tai tev likās?

Ontiks pamōve ar golvu.

Ustobā jim vairōk nabeja kū dareit. Te mōte, Mare un Lidija, vysas kaut kū meiceja, cepe un vōreja.

Ji obi ar Zuzi, sasakāruši rūkōs, izgōja pogolmā.

Taišni pret durovom stōvēja Žiks.

— Kur tu te gadejis? — Ontiks jam uzklidze.

Žiks vaineigi nūkore golvu un pakustynōja asti trejs reizes:
— Beja garlaiceigi bez tevis.

— Labi, labi! Byus labi. Žik, isim atpakaļ!

Ontiks jēme nu sovas bogōtōs papeira kules un reizē pa divi peirādzeni mete Žikam uz mēles. Jam nabeja žēl, nimoz nā!

— Žik, voi mani tu vēļ pazeisti? — Zuze licēs un gribēja nūglōsteit Žikam golvu. Eisi pasavēris Zuzē, Žiks savylka ausis pi golvas un, kai sorgōdamis, nūsaslēpe Ontikam aiz mugoras.

— Redzi, kaidis! — pusdusmeigi nūsaceja Zuze.

Ontiks paslapyn smējās.

— Jys tikai ar mani, ar mani vīn! Bet, jo ar mani, tod it koč pošas eļnes cepli. Taidis ir Žiks.

— Ejam, Žik! — uzsauce Ontiks, un jī izgōja nu pogolma.

— Voi es tev nasaceju, kas par skaistu un gudru suni ir šys Žiks? — Zuze pamōve Jezupam.

— Jā, suņs ir lelyskis. Tikai nu nasagrybātu sanōkt naidā ar Ontiku, — parausteja placus Jezups.

Zuze vīgli atmete ar ruku:

— Pōris.

2.

Svātdines reita cēliņš gonūs Ontikam nimoz nabeja garlaiceigs. Pi jō beja atnōkuši Zuze un Jezups.

— Es naasmu gons, nimoz nā. Žiks gona. Es tikai pisaveru,
— Ontiks stōsteja Jezupam un otkon staigōja, rūkas salicis aiz mugoras, lai Jezups nadūmōtu, ka jam rūkas vajadzeigas kaidas reikstes turēšonai.

— Žik, tui! — Ontiks komandēja un parōdeja ar perstu uz vērškalānu, kas beja jau sōcis nūkust soldonūs kvīšu stibru golus.

Verīs, kai Žiks ganeja! Vērškalānam aste vīn aizagrīze uz ganeibu vidu.

Tod Ontiks rōdeja mōkslas. Kod jys nūsātupa četrropus, Žiks īsaskrēja un lēce jam pōri.

— Tagad es, Žik. Stōvi taisni!

Žiks stōvēja, ausis izslējis, un Ontiks lēce jam pōri.

— Žik, tagad parisim. Obi divi! Nu! Vau, vau!

Kas Žikam beja par bolsu! Skanēja kai lelas mutēs pyusta vara taure, un atbaļss aizašyupōja prīžu syļa dyumōkā un kolna miļzeigūs bārzu zaļumā aiz Dzerkaļu rejas.

— Nu muna Žika varātu pasamōceit myusu cīma Viktors un Andrejs, kas skaitōs leli dzidōtōji! Jūs bolss pret Žika rējīni ir tikai taida cērčiņōšona, vairōk nikas!

Zuze pasavēre Jezupā. Jys pakrateja golvu un klusom saceja:

— Te nikas lobs navar iznōkt...

Jys uzlyka rūku Ontikam uz placa:

— Jo mes tai draudzeigi sarunōtu, voi tu navarētu Žiku atdūt maņ? Redzi, mums Pataļcūs nav suņa, kas sātu sorgoj, nav, kas rej taidā bolsā. Kai byutu?...

Ontiks strauji cēle golvu un vērēs Jezupā kai nasapratīs: kū tys cylvāks te runōja un gribēja?

— Žiku? Tev? Munu Žiku? Nā, nā! Tō nivīns nadabōs!

— Ej nu... Tu gonūs varātu iztikt vīns pats, bet mums nav, kas rej... Atdūd gon, Onticeņ!...

Tai ļūti mileīgi sōka runōt Zuze.

— Tod rej poša! — Ontiks atcērtē un aizagrīze.

— Redzi, kaidi!... — saceja Zuze un saknibe lyupas.

No dōrza puses Mare sōka saukt, lai gūvis dzanūt sātā, jo asūt jau pušdīņu laiks.

"Cik labi!" nūdūmōja Ontiks, ka taidā veidā jys nu var atsaraisēt nu meilajim cīmenim.

— Ko tu taidi sasabūzs? — vaicōja Mare, gūvis sajimdama.

Ontiks naatbiļdeja un dūmeigs īgōja ustobā. Kas tev dūmīru? Jys skaidri maneja, ka nalaikā inōcis ustobā: mōte vysu sauce pi pōtorim.

— Jau divpadsmitō stuņde — tagad miša laiks. Vysi, vysi, nōcit — cīmeni, Jezups un Zuze, ari! Palyugsim Dīveņu, tod varēs pušdiņōt.

Ar tū mōti gon nabeja nikaida gola. Poši vīn voi ari cīmeņu pylna ustoba, bet, jo tī te gadejōs svātđiņ ap divpadsmytu stuņdi, vysim beja jōnūsamat ceļūs pi sūla, kas beja nūlykts pret krystu pi ustobas sīnas, un jōbyun uz celim tik ilgi, cikom vyss garais Rūžukrūņš beja nūskaiteits. Jo ap šū laiku kaidreiz īgōja tāva draugi voi kaimini, voi ari pi Ontika atgōja Jušku Jōņš voi Veipu Ignats, nivīns vairs natyka nu ustobas ōrā un dabōja byut uz celim vairōk kai stuņdi.

— Mam, — Ontiks klusu saceja, mōtei pavīlcis lakateņu nu auss, — šudiņ pōtorus parausim tai ōtrōk!

— Kū? — mōte īsarunōja pylnā bolsā.

— Saprūti pošu — cīmeni...

— Cīmeni? Varbyut jim reizem pisamērst, kas svātđiņ jōdora, jo naesi aizbraucis uz bazneicu... — mōte pasavēre uz Zuzi un Jezupu. — Tod lai jī pi manis pasamōca, kas jōdora! Un tu — ka byutu rūkā grōmota! Skaiti bolsā, lai es tevi dzērdātu!

Cikom Ontiks vēļ paspēja kū padūmōt, mōte beja sameklējuse divi bizas lyugšonu grōmotas un, uzškeiruse eistū vītu, vīnu lyka Ontikam rūkā. Sameklējuse vajadzeigū vītu ūtrō grōmotā, tū snēdze Jezupam:

— Šei byus tev, znūteņ. Es zynu, ka lyugšonas tai bēdeigi turīs golvā. Maņ navajaga grōmotas, es vysu zynu nu atmiņas.

Ontiks redzēja, cik naveikli jutōs Jezups, pajimdams rūkōs grōmotu. Kai nu tai mōte varēja! Ontiks beja sašutis un nūsakaunējis mōtes vītā; tai apsait ar jaunū radiniku, Zuzes veiru, reikōt jū vēļ vairōk nakai mōjinikus... Tod Ontikam inōce prētā, ka Jezups beja īkōrōjis jō suni. — Ak, tai tu dūmoj, Jezup? Nu, tod zyni — paskaiti kōrteigi pōtorus, tod tev vairs nasagribēs dūmōt par munu Žiku! Paskaiti, paskaiti vīn! — Nā, Ontikam vairs nabeja jō žāl.

Mōte pōrmete krystu un nūsamete ceļūs. Ari vysī pōreji — Jezups, Zuze, tāvs un Lidija, un jys pats, Ontiks, tyuleit nūsamete ceļūs obejōs pusēs ap mōti, un lyugšona sōcēs. Ontiks breižim skaiteja pats, breižim klausejōs cytu bolsūs. Vyss cyts ustobā tagad beja nūrimis, tikai šī vīnmēreigi bolsi skanēja kai yudiņa tecēšona un burbuļošona uz kaidu lelu upi, un šys yudiņš Ontika dūmas aiznesa tōļumā. Breižim Ontiks padūmōja par Dīvu, bet pi šō Dabasū Tāva dūmas nasasaisteja ilgi. Dīvs beja vacs un lobs. Jo kaut kū taidu pavysam nalāgu kaidis izdareja, tod Jys laikam sūdeja ari? Jā gon! Ar tū pošu Leikaču Doni, redzi, kai nūtyka: jys, gonūs idams, sovas gūvis un vuškas beja vysaidi lōdējis, bet vysbižōk klidzis: "Ak tu čyuska!" Ari sovas obejas mozōkōs mōsas na reizi vīn beja saucis par čyuskom. Pēc kaida pēriņa reiz pāt sovu mōti tai paklusom, caur zūbim beja nūlomōjis ar šū vōrdu. Un kas nūtyka? Aizvakar jū sakūduse poša dzaltonō čyuska, un nivīns navar pasaceit, voi Doņs byus vairs dzeivōtōjs. Gultā raudōdams, kai pa mūrgim par vysu sovu runōšonu atsazinis mōtei. Tagad jau gon asūt lobōk. Ontiks nūdrebeja. Nā, tik brīsmēigi grākōt gon nadreikstēja, ni un ni! Bet, jo tikai tai pa druskai šū voi tū, tod jau nikas! Voi tod Dīvam beja laiks vysus nīkus pīraksteit par puikom, kur lelī vysaidus grākus krōve nostom vīn, nostom vīn!

Pi Dīvmōtes Ontika dūmas pasakavēja vairōk: jei beja vīnmārjauna, skaista un mileiga. Jai beja zyļu zvaigžņu vaiņuks. Ari tōs zvaigznes, kas speideja naktīs, ari tōs asūt jōs. Beja dzērdāts, ka maja mēnesī jei staigojūt pa zemi un tur, kur vokorūs ļaudis pi cīmu vacajim krystim skaistōk dzīžūt, tur jei apsastōjūt, un jaunas meitenes varūt jū redzēt. Jā, bet kōpēc puikas nā? Nu, nikas! Koč ari meitines var redzēt Dīvmōti, tūmār par meitini Ontiks nagrybātu byut. Nā, nā — paldis! Tū, ka par puiku byut beja lobōk nakai par meitini, Ontiks zynōja ļūti skaidri. Sateikūt kaidu, kū jōsvecynoj, meitinem vīnmār vajadzēja kniksēt, tai sokūt, saplakt. Kas puikam vaines — parauņ tik capuri gaisā! Atnōcis nu školās, tu dzeivoj kai kungs, breivis — dori, kū gribi, bet meitinem vajadzēja sasapeit vysaidūs adeklūs un dzejōs kai zivim teiklūs. Nikō

loba tur naiznōce ari tod, kod jōs beja jau lelōkas, kai Zuze. Jōtāisa kōzas, un tod brauc raudōdama prūjom nu sovas sātas. Bet tu palici sovā sātā vīnmār!

Bolsi ar yudiņa tecēšonas skaņu Ontiku tagad nese vysur, kur jys jau beja bejis un vēļ beja nūdūmōjis byut. Jys dūmōs izstaigōja pa mežu, zam vecūs prižu saknem maklādams ōpšu olas. Tod kolnā pi bārzim byuvēja vēja patmales. Mōceja Žiku rīt taktī. Pōrdūmōja, kōpēc nabeja nivīnas taidas grōmotas, kur byutu apraksteits, voi tys, kū naktīs sapņūs nūredz, dīnōs atsagoda voi nā. Ontiks tai staigōja pa symts vītom un nikur nabeja apsastōšonas...

Jys sasatryuka un nūsakaunējis pīsacēle kōjōs: kai nu tai varēja — cyti jau beja beiguši pōtorus skaiteit un, krystu pōrmatuši, beja pīsacāluši, bet jys vēļ beja palicis ceļūs.

— Tai vīnmār Ontikam godōs: kod jys sōc pōtorus tai nu sirds skaiteit, tod vairs tikai navar sevi apturēt. Laikam iznōks bazneickungs, — zūbōjōs Lidija, bet Ontiks, nūsarcis un zūbus sakūdis, cīte klusu.

Kod Lidija, īdama uz vyrtuvi, gōja jam garum, jys tai caur plōnū kleitu īknibe rūkā pi placā tai, ka jei īsaklīdze.

— Eilys taidis!

— Tys tev par tū muļdēšonu! Redzi, kai dabōji!

Pušdīņojūt vysī kaut kū sprīde un runōja par naudu, par lynim un cukra batvinim. Jys, ōtri paēdis, vērēs pa lūgu un vārōja, kai bezdeleigas gaisā kaitynōja lelu vonogu. Kod dzērdēja Jezupu voi Zuzi pīmiņūt sovu vōrdu, par tū jys nasalyka ni zinīs. Beja nūlēmis jūs obeijs sūdeit par uzbōzeibu reita cēlinī.

Tikkū beja paāduši, tāvs, kai parosti, kod jam beja cīmeni sabraukuši, tyuleit aicynōja paīt pa teirumim un apsavērt, kai tur vyss auga.

— Voi tod mes trejs vīn īsim? — vaicōja Zuze. — Ontik, nōc ari tu leidza! Uzlic jaunū capuri!

Jei poša izjēme nu skapa dōvynōtū capuri un uzlyka Ontikam golvā. Nā, tei capure nabeja slykta. Taidas nav ni Jušku Jōņam, ni Veipu Ignatam. Varbyut vajadzātu paīt pa teirumu molu? Var gadeitīs, ka pi rūbeža vīnu voi ūtru sateik.

Tod šī vērsis un naatsavērs un, drūši vīn, saceis: — Tev jau ūtra jauna capure šūgod!...

— Labi, es varu ari it, — saceja Ontiks.

— Īsim gon! — īsarunoja ari Jezups.

Jī apstaigōja ap vysim rūbežim. Tāvs gōja pa priķšku, rōdeja ar rūkom uz vysom pusem, runōja par pyurim un pyuravītom. Jezups ar Zuzi gōja aiz jō un laikam gon nikū daudz nasaklauseja tāva stōsteišonā un skaidrōsonā. Jī obi vysu laiku par kaut kū sasačukstēja un smējōs vīnā smīšonā. Nā, par kū gon te beja kū smītīs? Jezups pavalk ar rūku ap placu — jei smejas. Zuze īsyt Jezupam dunku sōnūs, tod otkon smejas šys. Un tai vysu laiku. Ontiks gon jau ogrōk beja ivārōjis, ka cylvāki pēc apsaprecēšonas palik jūceigōki. Bet tik jūceigus, taidus pusjukušus kai šī obi divi Ontiks vēļ nabeja redzējis. Par kū te beja smītīs, kod Jezups Zuzei pōrvylka ar pērstu par dagunu? Bet šei smejas! Tagad jau bolsā, un kai vēļ — it kai jū kitynōtu vasali septini uzreizes. Reiz gan Ontiks pamaneja, ka Jezupa ūtrō rūka šaudejōs tur, kaut kur ap Zuzes sōnim. Laikam gon ari Jezups sovā ziņā beja taidš pats blēdis kai jaunī puīši... Ontiks nabeja bez acim.

Nu Zylānu cīma pakalņem atleigōja vysā garumā izstīptas garmaņas muzyka, un lykōs, ka par pļovom un mežim byutu palaists gaisā kaidš breinumaiņš putnys, kas smītūs trejūs bolsūs uzreizes sovu jautrū: Ei! E-hahā! Ai-lai-lā!

Zuze pīsakēre pi Jezupa rūkas un, golvu pīspīduse jō placam, ar obejom nōsim gaisu ivylka tik dzili un ar taidu patyku, it kai tys byutu soldons, un čukstēja:

— Jezup! Voi tu dzērdi?

Ontiks otkon navarēja saprast, kas ar Zuzi nūteik. Jo jei byutu zyrgs, tod varātu saceit, ka inōši pīsamatuši. Ej nu tu, sazyni!

Ontiks sovōs dūmōs atmete ar rūku un sōka vērtīs uz cytu pusi.

Jī beja jau uzkōpuši Dzērkaļu teirumu pošā augstōkajā kolnā. Tāvs apsastōja un pacēle dalnu pi pīres, kai acis sorgōdams nu pōrok lela saules spūžuma. Tai jys stōvēja breidi,

vārdamīs vysapkort un klusādams. Ontiks nūsavēre šymā breidī ar apbreinōšonu vysu tāva augumu nu zōbokim leidz sērmajim motim vērs lelōs pīres un dūmōja: "Ir gon maņ tāvs, nikū saceit! Tagad stōv kai kolns uz kolna!"

Pasagrīzis atpakaļ pret vysim, beidzūt tāvs īsarunōja:

— Bārni, ir gon te skaista vīteņa! Kur vin veris — kolni kai viļni, meži kai vaiņuki.

Ari Zuze beja apklususe un vērēs apvōršņa dyumōkā, un lykōs, ka ari jōs sejā dzystu un otkon īsadagtu taida sapnaiņa gaisma.

— Jezup, — saceja Zuze, — te ir un palik tūmār skaistōk nakai... tovūs Pataļčūs. Nu, pasaver, pasaver!

Tod jei atstōja Jezupu un pīsakēre tāvam pi rūkas, runōja ōtri, un bolss beja sēreigs:

— Tēt... es navaru un navaru aizmērst Dzērkaļus. Kod dūmoju, ka saule lāc, tod tū es varu īsadūmōt tikai te — Dzērkaļūs... Pataļčūs saule tikai nūrīt... Tur leidzonums un leidzonums. Voi nav tai, Jezup?

Tāvs nūglōsteja Zuzei motus, bet ar ūtru rūku kaut kū aizdzyna pats nu sovu ocu kaktenim.

— Ak tu muns bārns! Pīrassi... Ari tur lēks saule... Taida jau ir cylvāka dzeive, ka mums jōit šur un tur...

Jezups sajēme Zuzes ūtru rūku:

— Jo tu tai runōsi, tod es tevis te vairs navessu tik ilgi, cikom tu byusi pīroduse pi saules lēkšonas ari Pataļčūs. Redzēsi, ka tai byus! — jys smējōs.

Zuze pīspīde otkon pi Jezupa placa un īvylka gaisu ar obejom nōsim. Jōs acis vairs naskuma, bet lyupas vēļ arvīn beja sasaknibušas sēreigā vaibstā.

Šymā breidī Ontikam beja aizamērsuse Zuzes nīkōšonōs un smīšonōs, un jam palyka mōsas tik ļūti žāl, ka jys byutu varējis kuru kotru breidi sōkt slauceit acis, jo kauns jū nabyutu breidynōjis: Dzērkaļūs tu esi pyrmais veirīts pēc tāva.

Vokora cēlinī, kūpā ar Žiku gonūs aizgōjis, varēja otkon sviļpōt, bet arvīn nu jauna jam atskanēja atmiņā skumeiga meldija nu dzīsmas, kas pagōjušā zīmā beja dzērdāta Zuzes kōzōs: — Īšu, īšu, te nabyušu, — te nav muna sāta...

Jödūmoj vīn: kaida gon Zuzei varēja byut dzeive tymūs Pataļčūs, jo tur pat saule nalēce tai kai te, Dzērkaļūs?

Jys apsasāda uz akmiņa, un Žiks jam gulēja pi kojom un, drauga seje pētuidams, vērēs Ontikam acīs.

— Žik, jo ari tev byutu aizvasta mōsa kaut kur tōli prūjom, ari tev byutu žal...

3.

Tai kai sapņūs, tai kai pusmīgā Ontikam lykōs, it kai dzēr-dātu gaiļus gari dzižam, it kai Žiks smiļkstātu un kauktu, it kai daudzi bolsi nu tōļuma pīmyņātu jō vōrdu, bet mīgs beja bīzs un sylts kai bolts vuškas ōdu kažuks, un otkon vyss nū-gryma zam tō.

Pyrmūdines reita saule jau beja taišni uz klēts čukura, kod ustobā īnōce Mare un pavyļka Ontiku aiz kōjas.

— Celis! Jau gūvis tevi sauc.

Ontiks tikai apsagrīze uz mutēs un gulēja tōļōk. Kō gon tai Marei vajadzēja taišni tymā breidī, kod pats mīga syltums glōsteja ocu plakstiņus un beja tik klusi un labi?

— Guli, guli... Guli vīn! Cikom tu tik ilgi guli, tovu Žiku aizvad.

Un Mare smējōs.

Likās, it kai kaidis byutu Ontika gultu apgōzis un jū pošu nūsvīdis uz greidas. Mīgs beja pōrcērsts vīnā mirkli kai tymsums ar zibini. Ontiks pīskrēja pi lūga. Pogolmā pi sovas kēdes beja tikai Nīks. Ontika bolss kryušu dziļūmā īsakunkstēja. Jys metēs atpakaļ pi gultas un jau dažūs mirklūs beja sasagērbis.

— Kas aizvede? Zuze ar Jezupu? — Ontiks pacēlis dyuri pret Mari, klidze, un jō lyupas drebēja.

Jys beja jau pogolmā.

— Jau aizbrauce? — jys uzklidze Lidijai, kas nōce nu vōrtu puses.

— Tōvs Žiks jau brauc caur mežu.

Ari Lidija smējōs.

Ontiks skrēja. Jys naradzēja ni tāva, ni mōtes, kas stōvēja ōrā pi vōrtim.

— Kur tu? — mōte īsasauce sasatrykuse.

— Es jau saceju... — atmete ar rūku tāvs, bet tū Ontiks ni vairs dzērdēja, ni redzēja. Jys jau ceļa vydā storp mōjom un prīdaini.

— Žik!... Žik!... Žik!... — jys klidze aizaalsdams, un jō bolsu slōpēja osoras un miļzeigs nyknums, kas ap jū tynōs kai guņs.

Ontikam sōka tryukt elpas un lobajūs sōnūs dyure kai ar noglu. Jau beja prīdes. Caur poša elsom jam lykōs, ka dzērdātu rotu atbaļsi duņūt vysā meža. Jā, jā, jī ir tikkū braukuši! Gaisā vēļ smaržōja ceļa putekli un zyrga elpa. Vysu pādejū spēku sajēmis, Ontiks skrēja kolnā, nu kura varēja redzēt ceļa tōļumu caur mežu.

Tur jī beja! Pōri ceļam, meža tōļuma vydā cēlēs putekļu mōkuļs, un tymā nūteikti beja Žiks!

— Žik!... Žik!... Žik...

Mōkuļs uz ceļa dzysa. Ontiks redzēja vairs tikai tukšu, zylu reita dyumōku starp prīdem.

Jys apsastōja, pacēle obejas dyures pret ceļu aiz meža un klidze alsdams un aizsmacis:

— Zagli!... Zagli!...

Tod Ontika spēks beja golā. Jys apsasāda turpat ceļa smiļktīs un raudōja bolsā aizavylkdams. Pamozam kryutīs rodōs pylna elpa, un jys varēja sōkt dūmōt. Kur beja muns prōts, ka es nasaprotu, kū jī grib nu muna Žika, kod tī obi vakar sōka par Žiku runōt? Maņ navajadzēja vys it ustobā gulēt, bet vajadzēja palikt škyunī kūpā ar Žiku, tod nabyutu tys nūticis. Voi taidis vīn draugs Žikam es varēju byut? Jo mani tai byutu kaidis vedis prūjom, Žiks tū byutu nūkūdis kai mušu! Un es? Šūreit guleju kai mīts! Kai mīts, kai sīksta, kai akmiņs! Bet, kas par tū, ka es guleju — voi Zuzei un Jezupam tai vajadzēja dareit? Voi taidi ir radinīki?

Atbrauce te tik mīleigi, glumi kai zuši: — Ontik, tev konfektes, še tev jauna capure!... — Zagli, zagli! Nikod te jī obi lai narōda vairs ni ocu! Un Zuzes vakar maņ beja vēļ žāl! Kur es varēju byut taidis muļkis? Obi zagli. Obi! Nu, tagad gon jī redzēs, gon jim vēļ parōdeišu!

Atribeibas spāka pylns Ontiks pīsatryuka kōjōs un sōka it uz sātas pusi. Reizem apsastōja un pasavēre atpakaļ: varbyut Žiks kaut kai var izsprukt un jau laiž atpakaļ, kū tik var! Ceļš beja kluss un tukšs. Ontiks klausejōs vēl breidi: lykōs, ka dzērdātu Žiku žēli smīlktam.

Sōka otkon it.

Pyrmais — es jim nūraksteišu taidu vēstuli, ka jī pusgodu navarēs gulēt, bet, ka jī ir zagli, tū pīminēs vysu myužu!

Pogolmā Ontiks otkon satyka Mari.

— Tu redzēji, kod Žiku aizvede?

— Redzēju.

— Un maņ nasaceji? Tu vēl gribi maņ byut par tū lobū mōsu! Nu šōs minutes mes vairs naesim nikaidi draugi — tev tū byus zynōt! Jo tu kaut kur vokorūs skrīsi; vysu, vysu izstōsteišu mōtei.

Mare vairs nasasmēja.

— Kai jī Žiku aizvede? — Ontiks vaicōja, obejas rūkas sažņaudzis dyurēs.

— Īgryude maisā, aizsēja un prūjom beja... Ontik, voi tev tō suņa tik ļūti žāl? — vaicōja Mare un pagōja uz Ontika pusi.

Ņyu jei gribēja pīsalabynōt, radzams!

— Tys nabeja nikaidis suņš kai vysī suni, bet — Žiks! Muns Žiks, kas beja gudrōks par taidu Jezupu, Zuzi un par jums vysim kūpā!

— Tai navajaga runōt, — jū mīrynōja Mare.

— Kai navajaga! Jī ir zagli! — Ontiks klidze un vēl styprōk atkōrtōja: — Zagli! Zagli!

Pi lūga pasarōdeja tāva golva, bet uz sliķšņa iznōce mōte.

— Puika, voi tu esi apracs tō suņa dēļ? — mōte rōjōs. — Kū tu tur pirmeit saceji?

— Es saceju, ka jī zagli... — izaslējis atbiļdeja Ontiks.

— Kai — zagli? Kai tu īsadrūšynoj jimt mutē taidu vōrdū un tū saceit par sovū mōsu? Jei tovu Žiku nanūzoga, bet es jai tū atdevu. Un voi tu jau pīmērsi, ka jei tev atvede jaunu capuri? Nōc ēst un tyuleit laid gūvis gonūs!

— Ak, tai — mōte pīminēja tū capuri... — Tyuleit jyus vysī redzēsīt, cik maņ vajadzeiga tei Zuzes capure, tyuleit!

Ar lēcini Ontiks beja garum mōtei un, īskrējis ustobā, pakēre cepuri un ar vysu spāku svīde tū ōrā pa lūgu. Grīzdamōs kai sleipi palaista ripele, capure aizgōja pa gaisu un ikryta dōrza kartupeļu vogōs. Nu Ontiks beja breivs nu vysa, kas šymōs dinōs beja nōcis nu Zuzes.

Mōte, kai sasabeiduse un reizē sasasirdejuse, pamōve tāvam:

— Voi tys puika nav galeigi jucs? Tāv, jem tok syksnu!

Tavs atmete ar rūku, un Ontiks ar vīnu acs maleņu tu maneja.

— Zagle, zagle... — jys vēļ reizi uzadrūšynōja nūšņōkt caur zūbim.

— Klusi! Muti cīti! Jo vēļ vīnu vōrdu, tovas bikses putēs. Saproti?

Nu mōtes acim un bolsa varēja nūprast, ka jei varātu ari pasōkt šū voi tū nalāgu.

Ontiks stōvēja ustobas vydā, un jymā daga un jaucēs žā-lums, dusmes un mozlit bailes. Jys ikūde lyupā un tai sa-satryukšonu pōrvarēja.

— Jo gribi, mām, vari mani sist, bet es runōju un runōšu: jī obi ir zagli, un Zuzei vēļ taida čygōneicas mēle. Ap mani vysu laiku tynōs: Onticeņ, Onticeņ... Un šūreit, cikom es guļu, šei pajam munu Žiku. Kauna jai nav!

Mōtei nūsalaida rūkas. Taidu kai ņyupat šū sovu puiku jei vēļ nikod nabeja redzējuse: jys izavēre tik nalai-meigs, saju-kušim motim, nūputējis un rosā nūsabridis leidz vydam, un ašņainim, apdauzeitim kōju pērstim.

— Kur tu ņyupat beji aizskrējis, Ontik? — mōte vaicōja, it kai nazynōdama, un jōs bolsā vairs nabeja ogrōkō borguma.

— Dzynūs... Gribēju tū myusu čygōneicu nūgyut.

Mōte nūsappute.

— Par Zuzi tai navajaga runōt. Jei vairs nav nikaida mei-tine kai myusu Mare voi Lidija, bet ir Jezupa sīva.

— Sīva... Kas nu jōs var byut par sivu! Pagōjušā vosorā kūpā ar mani gonūs vēļ kyuliņus mete. Jā, un namōceja kyulini apmest! Bet šūgod šei jau sīva... Spriksteņš taidš, sisīņš na sīva! Tik vīn ari tur Pataļčūs īsamōcejuse kai suņus zagt!

Nā. Ontiks jai navarēja pīdūt un napīdūt!

— Pādējū un beidzamū reizi tev atkōrtoju — beidz tū zaglōšonu! Es tev jau saceju, ka es poša jim atdevu tū Žiku, — saceja mōte un sōka likt uz golda maizi un pīnu, kū Ontikam uzkūst pyrms gonūs dzeišonas.

"Tod jau tu poša, mām, naesi lobōka!" Ontiks nūdūmōja, bet nikō nasaceja.

— Jim nabeja suņa, — mōte vēļ saceja kai Žika aizvesšonu attaisnōdama.

— Jo jau jim pat suņa nav, tod jī ir ubogi; lai kar kules koklā un it obi dzidōt pi bazneicas, tū es soku! Labi! Jo tev, mām, napateik, es vairs nasaceišu, ka jī zagli. Bet ka jī ir ubogi, tū es stōsteišu vysim, vysim! Tu vēļ poša izlilēji, ka Jezups bogōts, Jezups gudrys... Še tev — pat sova suņa nav! Ubogi!

— Gona! Piteik! — saceja tāvs, un runas beja izbeigtas. Ontikam vēļ gribējōs kaut kū saceit, jam gribējōs, lai vysmoz kaidis nu mōjinīkim nūžālōtu, ka jī tai ar Žiku beja izdarejuši. Vysi beja vaineigi, vysus Ontikam gribējōs skrōpēt un vūrbt vysmoz ar taidim vōrdim, kas dūrtu kai korstas odotas. Nikō dareit — tāvs beja pasacejis: gona! Tys nūzeimōja, ka vysmoz pagaidom mēle beja jōikūž zūbūs. Laizdams sovas gūvis un vuškas nu pogolma, gonu ceļā Ontiks satyka kaimiņu Jušku tāvu nōkam.

— Ubogi! Ubogi! — jys klīdze tai, lai Jušku tāvs dzērdātu.

— Kas par ubogim? — jys vaicōja un apsastōja.

— Myusu jaunī rodi Pataļčūs ir ubogi. Galeigi plukateņas! Jušku tāvs vērās Ontikā, acis īplētis.

— Runōja, ka Jezups asūt pat ļuti bogōts saiminīks, — jys saceja.

Ontiks atmete ar rūku.

— Izrunōts! Pat sova suņa tim nav. Beja atbraukuši obi — Zuze un Jezups. Šūreit, braukdami prūjom, nūzoga munu Žiku. Ni kauna, ni grāka taidim cylvākim...

Jušku tāvs pastumdeja capuri uz golvas.

— Ak tai?... Tovū Žiku...

Ontiks pīnōce gluži klōt Jušku tāvam un, pasavēris uz sātas pusi, vaicōja klusynōtā bolsā:

— Nu munejim nivīns maņ tō napasaceis, tōpēc pasoki tu: cik tōli var byut leidz Pataļčim?

— Pataļčim?... Voi, puis, tei jau ir pavysam cyta debešu puse, — saceja Jušku tāvs un pacēle rūku pret vokorim, kai tōļumu mēreidams. — Jōaprēkinoj... Tys ir pasauļa gobols! Byus vairōk nakai septēndesmit kilometru.

— Septēndesmit! — Ontiks īsasauce un saploka sevī.

Jys vairs nasaceja ni vōrda un sōka dzeit gūvis, un jam lykōs, ka pōri prižu golim vējs atnastu Žika smiļkstiņus.

— Žik... Tu byusi pavysam cytā debešu pusē, pavysam cytā...

Leidz goneibom Ontiks gōja nūlaistu golvu un nasalyka zinis, voi gūvis un vuškas brīn pa kartupelim, rudzim voi pa kvišim.

Palaidis gūvis pa ganeibu plašumu, Ontiks ikōpe rasnajā veitūlā un, uz zora šyupōdamīs, dūmōja un izdūmōja: kū šymā litā lai sōc?

— Žik! — Ontiks pēkšķi īsasauce un nūlēce nu zora. — Žik, nabādoj! Mes obi vēļ dzeivōsim! Lai bādoj meitines, bet puikas kaļš breinumus!

Ontiks laksteja nu vīnas kōkas uz ūtru un sviļpōja.

Beja rodusēs dūma, kas beja vairōk vērts nakai bādas.

4.

Na mozumu pasabreinōja vysi Ontika mōjiniki, ka beja jau pagōjušas trejs dīnas nu tō nalaimeigō pyrmūdines reita, bet jys sovu Žiku nabeja pīminējis ni ar vīnu vōrdu. Varēja dzērdēt, ka Ontiks gonūs dzīdōja un sviļpōja taipat kai ogrōk, breižim vēļ pat cišōk un bezbēdeigōk. Tikai vokorūs jō navarēja nikai laikā dabōt gultā, jo vīnmār pēc vakareņom jam beja svoreiga un gara runōšana ar Jušku Jōni, kas beja vīnu godu par Ontiku vacōks un jau pabeidzis pīktū klasi.

Ontika obejom mōsom, mōtei un pat tāvam tei līta sōka liktis sovaida, pat naīspējama: Ontiks par Žiku klus, jys tō napimiņ ni ar vōrdu, it kai taida Žika te, Dzērkaļu sātā, nimos nabyutu bejis!

Nā, tys beidzūt beja gluži oplom, ka kaida radeiba, kas dzeivōjuse Dzērkaļu sātā, skrējuse pa Dzērkaļu teirumim un tik gudrom acim ik reitus un ik vokorus vārusēs kotrā nu

Dzērkaļu sātas ļaudim, ka tei tik pēški varātu topt aizmērsta, it kai tei byutu bejuse molkas pagale, kas sadaguse un izkyupējuse ar dyumim pasauļa gaisā. Taišni Ontika klusēšona par sovu draugu laikam beja tys īmeslis, kas vysūs arvīn vairōk sōka mūdynōt atmiņas par Žika skaistumu, gudreibu un lobū bolsu. Jā, Žiks te beja skanējis kai zvons, te vinā, te ūtrā Dzērkaļu teiruma molā, te otkon sātā. Kas gon beja šī vokori un reiti bez Žika? Kai palāks laiks bez stuņdinīka, nūdin!

Tāvs ar mōti pat jau beja paspējis sasabōrt par tū, kurs bejis vaineigs, ka Žiku bez kaidas apsadūmōšonas beja atļōvuši aizvest pavysam uz cytu un svešu debešu pusi. Varbyut tur naboga suneits kauce un smīlktēja naktim cauri, un naēde nīmoz, un nu skaistō, lapnō suņa vairs beja atlykuši tikai kauli un ōda?

Ari Mare un Lidija pīminēja tū dīnu, kod Žiks te beja atnasts, mozs un opols kai meikstas dzejas komuļs, un korstā laikā vyslabprōtōk beja leidis pagulēt jūs rūžu dōržeņūs. Kod Lidija reiz beja pīsrauduse rūzes zīdu sovam gimnazijas draugam Ontōnam, kas aizpagōjušā vosorā te beja atbraucis cīmā, Mare, kurai šys gaišmataīnais vēja golva napatyka mozōk kai Lidijai, beja idzāluse:

— Nasapricojīs par daudz! Lidija tevi aplaimōja tikai ar suņa rūzi...

Nā, Žiks nabeja vys kaida parosta suņa dvēsele. Tys beja pat ļūti liktīneigi īmaiseits mōsu mīlesteības sapņūs, un tōpēc beja pat raudōts un vālōk na mozumu smītīs. Ai, Žiks...

Tai nu Dzērkaļu sātā vairs napagōja nivīna ēdīņa reize, kod natyktu runōts par Žiku un kod tys nabyutu beidzīs ar lelōkim voi mozōkim streidenim, ar Žika slavynōšonu voi jō bēdeigō liktiņa nūžālōšonu un nūpyutom.

Mōte reiz jau pat pīdraudēja atstōt Dzērkaļus un pōrīt dzeivōt pi meitas Zuzes uz Pataļčīm.

Tikai Ontiks klusēja. Klausūtīs garajōs runōs par Žiku, jys sēdēja atsagōzs un lykōs nivīna naradzūt un nadzēržūt. Reizem, kod Žika vōrds tyka pīmynāts bīžōk, Ontika mōla krōsā nūbryunējušō pīre sasavylka grumbōs, un muskuli ap

jō muti satreisēja, un jō koklys sasakustēja, it kai jam ar mūkom byutu jōnūrej kaidis lels un sauss kymūss. Jys dūmoja: — Jyus vysi prūtat tikai vaidēt un nūsapyust, bet nikō ni gribit, ni spējit dareit. Un kas beja vaineigs? Poši ļaundari, tagad leli žālōtōji!

Reiz Ontiks beja tāvam īsarunojis, ka vajadzātu aizbraukt un atvest Žiku atpakaļ.

— Ar kaidu kaunu tagad tū lai dora? Tikkū atdevem un tyuleit jimt atpakaļ... Nā!

Tagad Ontiks nūžālōja, ka par tū taidā vīglprōteibas un žāluma breidi beja runōjis un atklōjis, kū navajadzātu atklēt. Grōmotōs jys beja daudz lasejis par tū, kai reikojās eisti veiritur, kur lyktūs, ka jōklīdz un jōraud, tī sakūž zūbus, ka žūkli džinkst, un narunoj, bet dora sovu doromū klusādami. Kod ir paveikts, tod lai nōk poša eļne un tū vairs naapgōzs!

— Ontik, voi tev sova drauga Žika nimos nav žāl, ka tu tū vairs napīmīni ni un ni? Laikam tikai puikas vysu kū tik otri var aizmērst, — īsarunōja Mare, Ontika seja pēteidama.

— Tod laikam tu beji un esi tei, kam Žika žāl? Kas tod tymā reitā smējōs, soki tu maņ! — Ontiks atcērtā un nūsavēse.

Marei beja mute cit uz vītas. Ak tu ērcu kēneņš taidis! Jei tikai paspēja nūsasirdeit, bet Ontiks jau beja pīscēlis nu golda un izgōjis ōrā.

Īsalaist sarunōs un streidā tys nūzeimōja īkarst dusmēs. Kod īkorsts dusmēs, tod mēli vairs nanūvaļdeit. Tod tōļōk varēja byut vyss pagolam, jo, mēlei ļaunūt vaļu, varēja atklēt tū, par kū vajadzēja klusēt kai akmiņam.

Vokorā, saticis tāvu vīnōtnē, Ontiks saceja:

— Tēt, kod es šudiņ beju postā pēc avīzem, satyku školōtōju, kungu Meikulānu. Jys brauks uz piļsātu un vess grōmotas. Asūt jaunas grōmotas! Ari maņ grybātūs dabōt divejas nu tom. Vīna ir par senejim karōtōjim pa myusu puses kolnim un pilim, ūtra — par jyurom un zvaigzņem. Īdūd, tēt, maņ sešus latus!

Par breinumu tāvs naiblyda ni vōrda. Jys nūdūmōja: jo jau puikam atjimts draugs, tod lai zaudējums teik izleidzyņōts ar grōmotom! Seši lati Ontikam beja kabatā.

Tagad beidzūt golvonais jō plana sōkumam beja paveikts: nauda dzeļžceļa biletei nu šejīnes stacijas leidz stacijai Pataļču tyvumā beja igyuta. Lai gon tāvam beja samalōts, tūmār Ontiks šōs reizes malus attaisnōja sevī, jo tī beja lelas vajadzēibas mali: Žiku vajadzēja glōbt!

Braucīņam jōnūteik sastdīnes vokorā, bet tai, lai jō pazušonu nu sātas nivīns napamaneitu. Celi beja izpēteiti navys kaut kai pa jūkam, bet pēc eistōs Latvijas dzeļžceļu un zemes ceļu kartes, kū Ontikam beja sagōdōjis Jušku Jōņs. Viņā golā nu dzeļžceļa stacijas leidz Pataļčim beja gon prōvs gobols — vasali četrupadsmīt kilometri, un tū tagad Ontiks zynōja, lai gon nī reizes vēļ nabeja cimōjis pi jaunajim rodim. Bet voi tod par veļti jī obi ar Jušku Jōni beja mōcejušīs geografiju un peļnejuši na mozōkas atzeimes par četri? Lyuk, kai lobas un kōrteigas golvas tagad nūderēja!

Breizīm Ontikam uzamōce šaubas — kai gon lai atrūn Pataļčus? Varbyut tur ir leli meži, upes, tylti, pūri un vysaidi celi leikumu leikumim? Pi tam tei lita nabeja nikaida vīnkōršō cimā išona skaidrā dīnas laikā, kod inōcis vari nūraut capuri un skali saceit: — Loba dīna! — Tur vajadzēs inōkt naktī, pogolmā atrast Žiku un nūzagt! Gluži, kai Zuze ar Jezupu tū beja darejuši te, Dzērkaļūs — nūzagt!

Sovai dūšai ilgi grimt glēvumā Ontiks nadreikstēja ļaut, un jys sovōs dūmōs sev uzklīdze itiņ borgi: — Kas te byus! Voi tu esi meitine voi veirs?

Jau tymā pošā breidī Ontiks otkon beja veirs: jys īs cauri, lai tur pūri, meži voi azari priksā, un izdareis, kū nūlēmis — Žiks byus otkon Dzērkaļūs!

Pinōce ļūti gaideitō sastdīne. Daļu ceļa maizes Ontiks aiznese un nūslēpe rasnō veitūla zorūs jau reita cēlinī. Nūvērtējis krōjumu, atzyna, ka tys ir vēļ par mozu, jo nadreikstēja dūmōt tikai par sevi vīn. Žiku tī obeji nabogi nimos nabyus barōjuši tai, kai vajadzātu, nav kū dūmōt! Vokora cēlinī veitūla zorūs tyka nūvitōts jauns papyldynōjums.

Nu vyss beja kōrteibā ceļam. Ontiks staigōja lūkā ap veitūlu un vareja pōrdūmōt nokušōs litas. Tik labi, ka reit jam breiva svātdīne! Lidija īs gonūs, un nivīns napamaneis, ka Ontika nav

sovā gultā. Pa šū nakti jys aizbrauks tur. Reitā izpēteis ceļu uz Pataļčim un uzzynōs, kura ir Jezupa sāta. Tod nōkušā nakti klusi iīs Jezupa sātas pogolmā un saceis Žikam: — Klusi! Žik, turi muti! Esi kluss kai yudiņš sauvē! Žiks jū pazeis, klusēs un tikai laizēs jam rūkas. Ontiks nūjims važeņas nu Žika kokla un tod — lai dzeivoj breiveiba un taisneiba!

Nā, vairs nikai nabeja īspējams nūstōvēt uz vītas. Stunde tyvōjōs, un namīrs un tōlejō ceļa sapni ar lelu spēku dunēja jō golvā un kōjōs. Ontiks skrēja nu veitūla pi gūvim, tod tōļōk uz poša jaunbyuvi pi strauta, kas beja calta nu akminim un mōla senejōs piļš veidā ar vysu kara tūrni pēc tūs attālu paraugim, kaidi beja radzāti Latvijas vēstures grōmotōs. Nikas nasaisteja ilgi. Beja jōskrin otkon atpakaļ.

Ontiks apsastōja un vērēs pīvokora saulē. Vēļ augši, vēļ vokors beja patōli. Parosti tī vokora cēlini beja nalāgi ar sovu garumu, bet šudiņ tys beja bez jāgas izastipis! Voi tod saule navarēja saprast, ka šudiņ beja sastdine, un pasasteigt?

Ontiks stōvēja ilgi, vārdamīs uz vokoru pusi un acim mēreidams, par cik gon saule nūgrymst zamōk, cikom saskaita leidz symtam?

Kas tys taidš varātu byut? Ontiks pōrstōja skaiteit. Pi poša apvōršņa, pa Upinika teirumu kolnu zaļū maureņu it kai peļdēja kaidš tymss punkts, breižim palākdams. Nā, nā — tys nastōvēja uz vītas, bet auga lelōks un nōce tyvōk, breižim ap sevi apteidoms saules sōrtū spūžumu.

Soltas un reizē korstas treisās pōrskrēja Ontikam par murgoru: "Jo tys byutu... voi tys varātu byut?"

Punkts nūgryma ilejā, un Ontikam apžylba acis nu pōrmēreigō saules un vysa plašō spūžuma. Jys sōka skrit uz tyvōkū pakolnu, lai varātu tū otkon iraudzeit. Sirds jō kryutis syta kai vasars koltu. Un nu jys skrēja na ar mozōku spēku, kai beja skrējis pyrmūdines reitā.

Jys jau beja pakolnā, un tymā pošā breidī nōkušajā pakolnā iznyra pazudušais punkts, bet tagad jau skaidrys un lels, saules apmyrdzāts ap vysu trokā skrējini izstiptū augumu. Tys, kū tagad Ontiks redzēja un pazyna, nu jō kryutim izrōve taidu klīdzini, kas atbolsim skanēja pa vysim apkōrtnes sylim, bārzim un kolnim:

— Žik!... Žik!... Žik!...

Nu jūs vairs škeire tikai nalela iļeja.

Žiks, laizdamis lejā, izgryude tik neparostas skaņas, ka tās navarēja byut ni rējiņš, ni smīlkstejiņš, bet tys beja pavysam kaut kas nadzērdāts, jaunā bolsā izklīgts. Tys varātu byut raudiņš un dzīsmē reizē.

Vēļ mirkli skrēja jī obi. Tod turpat sazālušā lynu teiruma vydā saklupa vīns ap ūtru. Žiks eļsineidams pīsaslēja pi placim un korstu un drabūšu mēli pīgryude Ontikam pi zūda. Ontiks vairs naspēja ni parunōt, ni kōjōs nūstōvēt. Jys turpat apsasāda, apkēre obejas rūkas Žikam ap koklu, un jō lyupas sōka rausteitīs. Žiks, arvīn vēļ eļsineidams, laizeja jō rūkas, seju, placu un vysur, kur vīn pasagadeja.

Pyrmais breidis ar sovu lelā smogumā teitū skaistumu beja pōri. Ontiks pīsatryuka.

— Īsim, Žik! Tev gribīs ēst. Zynu, tev ļūti gribīs ēst.

Jī skrēja obi blokus, vīns ūtrā vārdamis, it kai lai naizlaistu nu acim un napazaudātu vairs. Tikai jūs acis liksmōja taidis spūžums, it kai tur atmyrdzātu daudzu vērs jim īdagtu guņteņu gaisma.

Pi veitūla Ontiks sōka Žikam dūt pa nalelam gobolam maizes un gaļas reizē.

— Ēd lēni, Žik! Cytaidi vari saslimt, zyni!

Vyss, kū Ontiks Žikam snēdze, pazuda jō mutē jau pustumirkli.

Pyrmū lelū olkonumu apmīrynōjis, Žiks jau sōka kustynōt asti divejas reizes, kod Ontiks jam kaut kū vaicōja.

— Tagad, muns Žik, stōsti, kai varēji otkon atrast sātu? Tu beji vairōk kai septēņdesmit kilometru prūjom nu šejines... Voi, Žik!... Tys ir pavysam, pavysam cytā debešu pusē! Tur pat saule nalāc tai kai te, Dzērkaļūs!

Žiks klausejōs sova drauga runōšonā, ocu nanūvērsis nu jō sejas, un kustynōja asti divi reizes pēc kotra Ontika vaicōjuma.

— Zynu jau zynu, kai tu varēji atrast šejīni... Tu beji gon pavysam cytā, svešā debešu pusē, bet tu varēji atrast ceļu uz myusejū tōpēc, ka taidas ūtras leidzeigas debešu puses nav nikur vysā pasaulī, voi nā? Tu soki — pareizi? Es jau tai dūmōju...

Ontiks pats vērēs vysapkōrt, satraukts un reizē ari pōrsteigts: nā, vēļ nikod ogrōk jys nabeja pamanejis, ka šī kolni vysapkōrt tik augsti, bārzi tik bolti un debeši tik zyli.

Jys satvēre Žika depes, uzslēja sev uz placim. Tagad Žika golva beja vīnaida augstumā ar jō, un jī obi kupā varēja redzēt šū jaunū pasauli:

— Redzi, tī bārzi, tī bolti miļži ar zaļajom capurem viņā kolnā aiz sātom... Voi taidi bārzi kaut kur cytur ir? Nav! Tu ari soki, ka nav? Pareizi? Taišni šūs bārzu golus tu, drūši vīn, redzēji ari nu tōs svešos debešu puses, kaidā kolnā pakōps... Tu soki — jā? Es jau ari tai dūmōju — ka taišni šūs bārzu golus tu byusi redzējis, saulei lācūt. Nu tō ceļš tev topa skaidrys, un tu zynōji, kurā pusē ir myusu debešu puse, voi nā? Tai tu sōki skrīt un meklēt ceļu uz sātu. Tu ari tai soki? Es jau dūmōju, ka tai beja... Tod, redzi, vēļ — voi kaut kur cytur ir tik zyļa dyumōka uz prižu sylim kolnūs un uz eglainem ilejōs? Nikur taidas nav! Ari tū tu zynōji! Bet myusu kolni, Žik! Redzi, tys pats Kaļva kolns voi ari Zūbynu un Dvēseļu kolns — vysi jī ir ar placim un golvom golā kai sardzē nūlykti stipriniki. Ari tī ir tikai myusu debešu pusē. Tod verīs vēļ — te uz celim ir bolta smiļkts navys kaut kaidš puszyls voi pussorkons mōls kai tymūs naboga Pataļčūs, kur tevi beja aizvaduši. Prūtams, tu zynōji ari tū, ka tikai myusu debešu pusē reitūs un vokorūs bolss tik skaisti un ilgi skaņ? Kod tu rej voi es dzižu, te bolss ilgi turis gaisā, it kai tam augšā byutu kaidš plaukts, uz kō uzamest. Voi tu zyni kōpēc? Tōpēc, ka myusu debešu pusē asūt taidas padebešu kūkles jau nu senejim laikim! Kod lejā rej voi dzīd, tod tymōs kūklēs bolss vēļ ilgi skaņ. Cyti debešu pušu ļaudis breinojās, kōpēc pi mums tik lobi dzīdōtōji? Mums tei līts pavysam skaidra! Tai vyss, vyss te ir tai, ka ceļu uz myusu debešu pusi nivīns navar pazaudēt, lai ari tū aizvastu prūjom nakti voi maisā kai aizvede tevi. Un tu, Žik, atrodi. Redzi, kai atrodi!

Jau rītēja saule. Vysā debešu pusē ap Dzērkaļu teirumim zyls rūtōdamis jaucēs ar sōrtom tōļumu gunim, un zylga vokora dyumōka pōri bērzem, sylim un teirumu timsū zaļumu sedzēs lānim viļnim.

Kaida veira bolss aiz bārzu boltuma dzīdēja par tymsu nakti un zaļu zoli.

Žiks sōka prīceigi un aizagyudams rīt.

Ontiks pacēle obejas rūkas kai spōrnus un sauce:

— Žik, tagad īsim da sātai! Vairs tevis nivīns tur naaiztikis un nikod naatdūs svešim!

Pi vōrtim jūs sagaideja vysa Dzērkaļu saime.

Cylvāks uz tylda

Marta pēdējō sastdine šam dīnvydu zemes styuram beja atnasuse pyrmū eistū pavasara dīnu. Vairs naleja. Caur natōlūs Alpu miļzeigajim rūbim tveicēja jau korsta pavasara saule un apkōrtnes pikaļnes ap sorkonim jūntim puškōtu Bavarijas cīmu ar vīglom dyumokom elpōja pyrmū, breivū pavasara elpu.

— Redzi, jī jau te sōk art, — īsarunōja Žuburs un rōdeja ar rūku uz pikaļni, kur jauns bavarīts, napōrtraukti sovus divus lānūs vēršus mudynōdams un ar tīm runōdams vīnā runōšonā, dzyna pyrmōs vogas šymā pavasari.

Vērši pastōvēja, padūmōja un pavylka sūļus divdesmit otkon. Tod ari jaunais bavarīts pastōvēja, padūmōja, pacylōja sovas eisōs, ōdainōs bikses un sōka ar vēršim runōt nu jauna.

— Jā, jī ar. Var art, kod tev ir kū art... — skumeigi un na bez skaudeibas bolsā atbīldēja Ceriņš un šymā breidī dūmōja par sovīm teirumim Vydzemes augstīnē: kas gon ar tūs.

Jī gōja lobu gobolu pa šū pikaļnes ceļu klusādami. Pavasara dinas syltums, bolsi un dzeiveiba jūs napadareja prīceigus, bet apsedze ar skumem. Jī obi beja Latvijas zemnīki, bet te jīm nabeja kū art un bezgola smogi beja redzēt, kai cyti ar. Te ir pavasars, un ļaudis ar zemi. Jūs bārni skrīn un klidz prīceigi, un tīm ir vīta, ir sova tāva teirums, kur skrīt un kligt. Stōvajā nūgōzē, skabardžu un prižu mežā atskaņ symts atbaļši un pa upēs ileju aizviļņoj tōļok.

Žuburs nūsapyute, apstōja un dūmōja par sovu sātu Daugovas krostā pi Krōslovas.

— Redzi, tur jau ūtrs ar, — jys otkon rōdeja ar rūku uz cytu pikaļni, kas beja atsasaguse jūs skotam nu meža styura.

— Ceriņ, soki, par kū tikai mes te staigojam kai nalītas, kai sliminīki. Te ļaudis ar zemi, vysi ar. Jūs bērni skraida un skrin, kur grib. Myusejī īspisti kai cōli skalinī. Ni kur jim skrit, ni paklīgt. Audz tu, cylvāka bārns, kai seipuls, īstateits konservu bundžā. A mes? Kas asam mes? Staigojam kai susātivi... Ek, taida dzeive!.. Par kū? Par kū?

Pi pādejim vōrdim Žuburs īsaklīdze kai nu gultas pīstrucis sliminīks, kas vysu laiku ir mūrģōjis.

— Par kū? Jā, par kū? Voi es tev tū varu atbīdēt? Tagad vysi un vysā pasaulī vaicoj un vaicoj bez gola, bet nivīns navar nikō atbīdēt. Kū tī vaicōt? Lobōk staigoj kai māmūšs un verīs, kai vēļ speid saule par šūs māmūšu pylnū pasauli.

Obi klusādami un kotrys sovu nabeidzamū dūmu teidami, kas tūmār obim tynōs ap vīnu un tū pošu asi, jī gōja uz upes pusi.

Te, svešumā, nivīna cyta dīna vysā godā jim nabeja tik smoga kai šei, kod teirumūs otkon redzēja orklus un orōjus.

Pavasara skaistums nu svešas zemes kolnim namirdzēja gaišs. Tys dzyna dūmas skumēs dziļōk.

Klusādami jī beja nūģōjuši leidz upei un leidz tyltam, pōr kuru ik reitus un vokorus, uz sovu fabriku īdami, jī beja staiģōjuši vairōk kai godu.

Uz tylta margom, ar obim alkyunim atsaspīdis, stōvēja cylvāks un nakusteigi un dūmeigi skatejōs virpuļojūšajā dzelēmē, kuras yudini nu kolnim beja atnasuši Alpu kliņšu zaļģonū un palākū krōsu.

— Tys cylvāks jūceigs, — saceja Ceriņš. — Stōv kai putns uz sēteņas pyrms nūsaļšonas.

— Taipat te uz tylta ilgi stōvējis ari tys, kas pagōjušā nedeļā ilēce. Labi, ka vēļ laikā pīskrēja ļauds un izzvejōja. Nazyn gon, kas tōs var byut par lītom, kuru dēļ cylvāks pats grib mērt? Bet tagad taidi laiki, ka cylvāks vairs nazyna, kas jys ir... Un šei dzeive taida, ka nu jōs reizem vairōk bailes kai nu nōves. Tei ir tei lita, — saceja Žuburs un pakrateja golvu.

Kod Žuburs un Ceriņš jau beja uzģōjuši ari uz tylta un jūs noglainūs tanku sūli tur nūskanēja kai četri vasari, ari tod dūmeigais cylvāks napacēle golvas. Jys nakusteigi skatejōs dzelēmē.

— Zyni, — pi pīdurknes pavilcis Ceriņu, īsarunoja Žuburs, un jō bolss pōrgōja čukstūnā: "Zyni, maņ likās, ka ar šū cylvāku kas navīn nav labi. Pasaver kaida jam seja! Kai pēdejā stundē pyrms nōves. Es beistūs, ka jys tai skateisis, skateisis dzelme un ilēks tur myusu ocu priškā..."

Ji obi pagōja vēl kaidus sūļus tyvok.

— Jā, vyss var gadeitis, — saceja Ceriņš. "Kū gon tagad cylvāki nadora un kai tik golu najam. Tagad te vysaidu nalai-meigu cylvāku pylns. Dūmoj, dūmoj un vēl dūmoj, dūmoj, un kū na dūmoj — tymss vīn ocu priškā. Un tai cylvāks izdūmoj pats sovu nōvi, kod dzeivi vairōk navar panest vairs..."

Cylvāks uz tylta pōrvylka ar dalnu pōr pīri, kai citu dūmu steipu nu pīres pōr dagunu nūdzeidams.

— Voi tu redzi, kai cylvāks mūkōs? Vajadzātu it klōt un kai navīn paleidzēt. Dažu reizi ar vīnu mozu, lobu vōrdu var daudz kū uz lobu pagrīzt... — Žuburs īsarunoja nu jauna.

— Kai tod, kai tod! Tai ir, — atsasauce Ceriņš. — Redzi, pēc izskota ari nasalik, ka jys byutu šejīnīs. Taipat kaidis cylvāks, īkleidis nu izpūsteitō pasaulā molas un ir taidis pat kai mes te vysi. Vai! Kaidom acim jys skotōs otvorā! Drūši vīn jys pošlaik dūmoj par pazaudātū dzimtinī, par tāvu un mōti, varbyut par sīvu un bārnim, jo kū cytu taidis nalai-meigais var dūmōt. Un kod vyss ir izdūmōts un redz, ka vyss ir zaudāts, jys pēški grib lobōk zust ari pats...

Cylvāks uz tylta nazkū sevī bez gola bēdeigi runōja. Varēja redzēt, ka jō lyupas kustējōs. Varbyut ari tikai jō vaigi lelōs sōpēs nūsarausteja?

— Nā, nu gon ir pādejais laiks it klōt un glōbt, kas vēl glōbams, jo mēs obi vyspōri vēl asam kristeigi cylvāki un gribim sovam tyvōkam izmysumā paleidzēt! Skotis, skotis — jō seja palik arvīn timsōka... Maņ likās, ka jau, vysas pasaulā bādas un sōpes pōrdedzis, jys ir pijēmis pādejū, nōveigū izaškeršonu... Šūreiz Ceriņš pavylka ryupu brōļa Žubura rūku.

Tymā pošā breidī ari cylvāks uz tylta vēl vairōk pasa lice pōri tylta margom un ar naaprokstamu izmysumu sejā, skatejōs duļkainajā, šolcūšajā pavasara polu dzelmē. Beja skaidrs nu jō sejas izteiksmes, ka ņyupat jys pōrciš vysosōks

šō pasauļa sōpes, nas vyssmogōkū nostu, un vyss jys pats ir vīna lela tragedija.

— Nu tod ar Dīva paleigu! — saceja Žuburs. — Ejam!

Obi pašnōvnikā vārōtōji uzmaneigim, nadržšim sūlim tyvōjōs nalaimeigajam. Jī tak navarēja tai tik vīnkōrši skrīt klēt un tyuleņ cylvāku tvert pi apkakles. Vajadzēja vēl pōrdūmōt, kaidim vōrdim ar taidu lai sōk, jo nadreikstēja jō sōpes un uztraukumu padareit vēl lelōkus.

Pagōjuši tyvōk, obi glōbēji apstōja un dzērdēja, ka cylvāks uz tylta caur zūbim lelōs sōpēs izgryude divus dzeivē dzērdātus vōrdus:

— Kaida nastunde!

Ā! Taitod šys pavysam nalaimeigais bādu brōļs beja latvīts! Prūtama lita, tagad nu jau pavysam nikai navarēja ļaut sovam latviša cylvākam izdareit pošam sev golu, lācūt uz golvas otvorā. Jys, drūši vīn, taipat radzādams šū pavasara dīnu svešumā un vārōdams laimeigus orōjus svešōs zemes kolnūs, pēški ikryta izmysuma gunkurā un ņyu grib dareit muļķeibas. Nā, draugs, tu tagad dzeivōsi otkon raudōdams tōļōk! Vyss pōrīt. Ari tovas šōsdīnas lelōs skumes pōris.

Vīns nu vīnas, ūtrs nu ūtras puses, kai tys beja nūrunōts, Žuburs ar Ceriņu pīsalaveja pošnōvnikam un kai dōrgūs cylvāku dzeiveibu sorgōtōji policisti sajēme tū pi obom pīdurkneim, tai vīgli, maigi.

— Taidas dūmas vajag izmest nu golvas, tai ir tei lita. Nu tymsuma ceļās tymsums. Nasaverit otvorā! Lobōk veritēs uz augšu! — pyrmais runōja Žuburs, pīsalicis pi nalaimeigō placa.

Tys pagrīze golvu gon uz vīnu, gon uz ūtru pusi un ar nasaprašonas pylnom acim pasaverīs obūs, otkon ar vysu skotu nūgryma dzeļmes vārōšonā.

Cik itīpeigi jys beja nūlēmis škērtīs nu šōs dzeives! Cylvāks na vacs. Ap godu četru desmit. Vēl tik pat ilgi varātu dzeivōt un vēl vysaidu breinumu pīdzeivōt, bet šys tik sovu ijēmis golvā.

— Metit tōs dūmas nu golvas, lyudzams! — saceja Ceriņš jam nu ūtras puses. — Mes obi asam gotovi jums vysā paleidzēt. Sokit, kas jyus nūspīž? Kū es jums varātu paleidzēt?

— Paleidzēt! Paleidzēt! — nykni, kai mēdeidamīs atcērtā nalaimeigais, skota nu dzeļmes napacēlis.

— Paleidzēt? Kū te vairs var kaidis paleidzēt, kod vyss ir beigts?! — jys atklīdze kai eists histerikis, kū nivīns navar pīrunōt. Glōbēji bezcereigi sasaskateja.

Tod cylvāks uz tylta atsagrīze pret glōbējim un, nalaimeigi pūsavērīs sejā viņam un ūtram, saceja: — Kū te vairs... Te ikryta un tymā zaļgonajā mutulī grīžās, turpat uz vītas grīžās. Jo tū kaidis viļņs panesis uz krosta pusi, es dzeitūs pakaļ... vēļ varātu kai navīn glōbt...

Nalaimeigais nūsapūyte un otkon vērēs dzeļmē. Ari Žuburs un Ceriņš, arvīn vairōk uzatraukuši, licēs pōr tylta margom un meklēja acim, voi otvora mutulī nasagrīž kaida capure. Beja skaidrs — vīns te beja nalaimeigi īkritis, un cylvāks uz tylta izmysumā beja zaudējis golvu un naspēja aptvert, kai sovā nalaime sev paleidzēt.

— Īkryta? Kas — bārns, sīva voi draugs? Mozs voi lels? Mes gribim paleidzēt! Voi tu apjēdz? — mes gribim paleidzēt! Tōpēc, cylvāk, ver muti vaļā un runoj skaidri!

Žuburs un Ceriņš satvēre un purynōja nalaimeigō placus.

Beidzūt nalaimeigais pagrīze bādu un izbreina pūlnōs acis pret glōbējim, bet nu jō bolss beja jau pūceigōks:

— Ā, jyus gribit maņ paleidzēt? Varbyut izvilksit tū? Nu tod esit tik lobi! Es te jau pusstuņdi stōvu un sevī lomojūs. Acis jau steivas nu vēršonōs tymā mutulī. Redzit, redzit, kur tei uz vītas grīžās — tei peipe! Te maņ ikryta peipe. Loba peipe. Kas tei beja par peipi!

Trokais inaidniks*

— Lōci, i tū var izvuiceit staigōt uz pakalis kōju, suņs, i tys mōk slumsteitīs un papraseit maizes gobola, lūps, i tys saprūt, ka tu jam saklidz — a itys trokais inaidniks, — Juškīne pakrateja sovam laulōtajam draugam dūmōtū dyuri uz ustobas pusi, — itys trokais inaidniks nikō najādž! Labi, ka tu jam ar lobu, a raugi koč drusku pavilkt pret spolvu, i jys tev staigōs cēlinim, golvu nūdyurs, strēčem dūmōtīs kai bez samaņas. Prosi jam, kō grybi, jys tev tai vīn atbubinej nazku zam daguna kai kaidis krūšs, vusu dīnu kryumūs napōrsīts. Ni tu, cylvāks, vari kō saprast, ni kō. Ka tu, mōseņ, zynōtu munas klopotas, tu vēl nazyn kū pasceitu!

Jušķine gryuši nūsapyute un pa pusei gaidūši, pa pusei pētejūši pasavēre uz Lukstōju Juzikīnes pusi. Tei izaškeire vēl nasaceit nikō, tikai meidejōs uz celeņa nu vīnas kōjas uz ūtras. Jai ari, prūtams, mēle nīzēt nīzēja isvīst kaidu vōrdu storpā un izvilkt nu Juškīnes vairōk, lai var otkon tōļok pastōsteit, bet apsadūmojūt jei nūlēme klusēt. Kas varēja zynōt, kai Juškīne jōs vōrdus vēlōk napōrgrīzs Juzikīnei pošai uz kokla? Lobōk beja jōsasorgoj. Golu golā, Juzikīne sprīde, Juškīne pošā izskrēja nu ustobas un jū apturēja te uz celeņa. Tei jau beja loba dizgon zeime, ka Juškīne nūdzidōs leidz golam vysu sovu "nešporu" bez kaidas skubynōšonas.

— Tu varbyut, mōseņ, nazyni, — Juškīne turpynōja, — a myusim tok jau šūpavasār beja nāzs pi kokla. Nu, tok apraksteišona! Nūdūkli i vuss kas nabeja moksōts nazyn kod, i vīnu dīnu es šekur pat gonu obejas gūteņas, losu skōbines i verūs — nu kolna vīns nūsalaiž ar lisapetku. Proskrīn caur Meika sātu, proskrīn caur Aļuša i myusu pogolmā kai lykts iškā. Nūlāc nu lisapetkas, iznam nu sūmas nazkaidus papeirus, roksta i grūza golvu pa pogolmu. Daīt pi rotu i

* Komentāru par J. Leļa valodu sk. 281. lappusē.

roksta, pacyloj orklu i otkon roksta, pasaver uz munu pusi i veļ roksta. Maņ taidi breinumi, ka pate nazynu, voi skrit uz sātu, voi nā, kod verūs — muns veceļs, pamets zyrgu pi eceižns teiruma vydā, ari jau kuļkoj šur. Maņ jau tai nalabi ap airdi palyka. Tu zyni pate, kaidys tys muns Pōvuls ir — ka tu jam dareišonōs nastōvi klōt i nabyksti vusu laiku sōnā, jys tev nikō namōceis ni nūrunōt, ni padareit, kai vajaga. Byutu tu redzējuse, kai jam ar tom atsaceibom beja, kod uz roksta aizbraucem... Kō? Ak tai — nu, verūs, Pōvuls atit, sasavasaloj ar tū kuņdzeņu, i sōc obeji runōtis. Tys raksteitōjs, var redzēt, vysu laiku jam per nazkū vērsā kai nu grōmotas, a itys stymbyns stōv nūdyurs golvu i tūš, varbyut nikō nasceidams. Es vairs tōļok itai navarēju pacist, nūmatu skōbiņu nostu i skrīšu uz sātu! Cikom es tai skrīnu alsdama, pyuzdama, tys kundzeņš jau atsavasaloj, sātās uz sovas lisapetkas i kai vējs pa ceļu.

— Nu, — es prosu sovam veceļam pīskridama, — kas jys taidys beja, kō te gribēja?

— Kyukuļu Pite nu Pogosta, — šys maņ atņūrd, i es jau redzu nu jō bolsa, ka nazkas nu tīsas nav labi.

— Kur to tu tik ciši cineigs palicis, — es jam soku, — ka Pogosta veiri skrīn te ar tevi vasalōtūs i sumynōtūs pošā dorba laikā? Tu lobōk, kuņdzeņ, soki maņ ar lobu, kō jys te vaicōja!

Šys jau tai i grūzōs, i kosōs kai izbēdzis nu skudru pyužņa, a es jam napaliku meikstōka. Tai šys beigōs iztuš, ka vusa myusu dzeiveite apraksteita!

— Ak tu, trokais inaidniks! — es jam soku. — I tu nazynovi, kō jam padareit? Es, tovā vitā byudama, panimtu, šekur, itū lōpstu, cērvi voi kapaci i kai vylktu taidam ocu vydā, jys maņ aizitu grīzdamis — Pogosta vēirs voi na Pogosta!

— Tu esi aptrokuse i pate nazyni, kū tu soki! — jys maņ saklīdz ar brīsmēigu dusmi.

— Nasōc tu maņ te rēkt i kautk pi pošas auss kai kaidys nazvērs! — es jom soku. — Byutu tu pasaklausejis kai cylvāks, kū itei aptrokušō sīvīts tev vusu laiku runoj, tu nabyutu šudiņ apraksteits! Kauna nav — pošā brōlāns Pogostā

par staršyni, a tevi itaids Pite, kam pošam sāta put i barni raud nu tāva dzeršonas, nam, atbrauc uz lisapetkas i apcērp kai vucynu! Seņ jau tev klidžu ar kligšonu, — es jam soku, — ej, apsarunoj, lai vēļ pagaida, a tu nikō! Ļaužu puiši, kuri mōk dzeivōt, tai nikod nasēd vusu laiku uz ceplā. Jī dēļ sevis kustīs, apsarunoj, kur vajadzeigs, i nivīns jūs ni aproksta, nikō. Tikai tu vīns pats pa vusu parapeju te esi taidis kai nādaparāts!

Tai es jam, mōseņ, i kūrču, ir runōju vusu laiku, a jys maņ cits kai mīts. Nagribēja nikō ni dareit, ni klauseitis. Golu golā vēļ tai uz manis sasasirdeja, ka reizē vairs pi golda nagōja i kotru vokoru leida pyuneitē vīns pats gulātu.

Vusa muna kligšona un raudōšona beja zemē nūsvīsta — dagōja ar osorom acīs vest nu sātas vīnu gūteni. Taišni kauna i žalums — obejas pa zīmu izturātas i vīna ņyu, pavasara laikā, beja jōnam i jōpōrdūd.

— Nadūmoj tu maņ, — es jam saceju, — ka es vesšu uz tērga sovu pyura gūvi! Jo jau myusim tik ciši vajaga ļaužu izsmikļa, tod lobōk vessim itū kaulu grūzu, kū tev tei lobō mōte īdeve pi atsadaleišonas! Ka tu, mōseņ, zynōtu, kai muna veiramōte mani ēde, kod vēļ vusi kūpā dzeivōjom... Ak tai, kai beja ar tū gūvi? Nu, aizvedem i gribējom atdūt kaidam sovam cylvākam, kas grybātu uz dzeives paturēt — vēļ jau beja jauna i labi pīna deve — a taidā nalaikā kuram to zemņikam byus nauda? Tai dagōja pōrdūt tam dasinīkam Šmuļkai par trejs tyukstūšys. Jā, mōseņ, tikai trejs tyukstūšys panēmem. Jys ari gudrys i labi zyna, ka na nu loba zemņiks vess uz tērga pīna gūvi pavasari.

Jys īdūd Pōvulam pīcdesmit latu vīnā gobolā i vēļ divejus sudobra pīcinīkus. Es panamu nu Pōvula itū naudu i tagad... Nā, mōseņ, tu lobōk pasaklausi — itei ir taida kai pōsoka! Es tagad panamu naudu i soku sovam Pōvulam: — Tu tagad maņ te pastōvi pi ūlu kerzes, i es aizskrišu i atnesšu kaidu bulku voi baranku. — Nu reita ar tom bādom i žalobom nikas koklā naleida.

Tai es aizīmu pi tom mozajom būdeitem, verūs i radzu — vīnam žīdeņam vēļ pavusam syltas bulkas. Lela bulka, i

židenš gryb desmit rubļu. Panamu rūkā — taida korsta, meiksta — i maņ tyuleit slīkas aptecēja. Soku žideņam: — Moksōšu tev desmit rubļu, jo dūsi kuleiti, kimā ilikt.

Šys maņ padūd kuleiti i es, sev nūlauzuse gobolu, ūtru pusi iliku tymā kuleitē, saberu turpat vusu naudu, ībōžu vēļ klōt i tūs pīdesmit latu papeirā i aiznasuse soku veceļam: — Še, ēd, Pōvul, ir sorgoj itōs kules kai ocu pīrē! Tymā iškā vusa myusu gūteņa! Es tagad drusku ar ūlom pastaigōšu.

Jys maņ nazkū atņūrd i sōc ēst tū bulku nu vusas kules, kai zyrgs torbā golvu ībōzis. Maņ, jau uz jō verūtis, prōts nabēja mīreigs — sok voi var jū tai palaist vīnu pošu ar icik lelu naudu rūkā. Labi, ka labi, a jo nā, kū tod mes dareisim? Tai dūmōdama, es laižu riņči pa tērgu. Dreīži maņ dasasyt kupcs i panam uz reizes vusu kerzi.

Atimu otkon atpakaļ i radzu — vēļ stōv kai stūps tymā pošā vītā, kur šū beju pamatuse. Vairs naād, a peipej ar Pōkšu Zepeiti. Īraugu — ari krīvs Vaņka, tys ceļu licējs, stōv tīpat, i obeji ar Pōkšu Zepeiti šam ciši nazkū šveikst i stōsta, plotōs ar rūkom i šys klausōs, acis izbūzis. Byutu muna sirds, mōseņ, jau tūlaik paredzējusi, kai tagad byus, es jīm obejim byutu tīpat uz vītas ļaužu pulkā acis ar nogim izplāsuse! Jo vaļdeiba byutu gudra, seņ byutu ar peicku sadavuse i tim obejim, i itam inaidnikam!... Jā, nu, tagad tu pasaklausi:

— Es piimu pi sova veceļa i jam soku: — Tagad isim, Pōvul, uz Pogostu i atdūsīm sovus svīdrus i pādejū maņteibu tim tovim draugim, apraksteitōjim!

Es panamu nu jō tū kuleiti. Dzēržu, vēļ nav vysu apēdis — bulkas gabaleņš pa išku sytās. Aizīmom tymā ustobā, kur jōmoksoj nūdūkļus. Muns veceļs mani ar gryuzšonu atgryuž nu durovu. Soka, lai es nasavolkojūte kai aste jam leidza pi dareišonom, ap kurom maņ nāsama nikaida saprasšonas. Lai es pastōvūte molā kai cytas bōbas, i šys vīns pats iškys i dreīžok vusu padareiškys. Es, mōseņ, nikod nagaidēju, ka jys maņ tai ni nu šo, ni nu tō sōks tyuleit lēkt acis ļaužu pulkā, a jam jau tūlaik nazkas beja sōcis pyrynōtis aiz ōdas!

— Labi, labi, lelais gudrinik, skrīņ, skrīņ pats, — es jam soku, — tikai naaizmērsti, kū tev pīsacejū: nadūd jīm tagad

vairāk par pīcdesmit pīci lati i prosi, lai cyta pagaida! Jau nu itō jim vusim byus gona dzert, cikom jaunneđēļ varbyut kaida cyts sprosts cylvāks jim atness i nūliks uz golda sovu gūteni.

Tai es paliku pi durovu, īraugu vēļ cytas bōbas, jau sōcam runōtis, kod es dzēržu — maņ naskas rausta aiz placa. Muns veceļs! Bōls, ūsas raustōs uz augšu, uz zemi, klīdz i prosa, kur es tūs pīcdesmit latus lykuse!

— Voi to' kuleitē nav? — es jam soku, ari nūsabeiduse.

— Nav! Pasaver pate! — jys maņ klīdz.

— Nataisi te cyrka ļaužu acīs ar sovu vaideišonu! — es jam soku i izraunu šū ōrā ar vusu tū naudas kuli. Apsasēžam uz trepeitem, es izklōju skusteņu klēpī i izberu vusu nu tōs kules ōrā. Ir seikō nauda, ir sudobra lati, ir vēļ ari bulkas styurs; kuleite tagad tukša, a tūs pīcdesmit latu papeirā nav.

— Tu labi zyni, ka āzdams nikur naizsvīdi? — es jam soku.

Šys sasavībis tikai purynoj cakulu.

— Varbyut īdevi parōdeit Vaņkai ar Zepeiti i aizmērsi panimt nūst? — es sōcu gōdōt i šai, i tai.

— Naturi manis par mozu bārnu! — jys uz manis aizarāc.

— Jo tu pats, kuņdzeņ, naudu pagaisynōjis, vēļ uz manis te klaigōsi, — es soku, — es panimšu, šekur, itū bulkas gobolu i aizbōzšu tev muti! Tod tu varbyut maņ saprassi, ka nāsi mežā īgōjis!

Es panamu tū bulkas gobolu, i maņ, mōseņ, tyuleit sirds aiztreisēja! Nu, taišņi kai pōsokā — es pate dūmōju, ka sepiņeju. Es panamu tū bulkas gobolu i īraugu — nazkaidis papeirs tam pīlipis. Vēļ vīnā styurī var saredzēt taidu kai pīcdasmytū numeri. Nu ja, mōseņ, tei beja tei naudeņa!

— Ak tu, trokais inaidņiks, — es šam soku, — še, pasaver pats, kai tu esi vusu sovu gūteni vīnā maļteite apēdis!

Nu ja, mōseņ, tei bulka beja sylta, kod ībōžu naudu kulē, i tei papeira nauda pi bulkas nazkai pilypuse. Šys vysu laiku ēdis naudu reizē ar bulku, acis aizmidzis! Vēļ taidis styureits tikai beja palicis i tys pīlipis pi maizes tai, ka ni atplēst navar. Jā, taišņi kai Dīva pērsts, mōseņ, lai cylvāks zynōtu, kurs bejis tys vaineigais!

— Nu, kū to mes ņyu dareisim? — es jam soku. — Pādeja is plāgurs nūdzēr vīnā reizē mozōk, kai tu nūsvid zemē ar vīnas bulkas ēšsonu.

— Nabyutu tu mani vusu laiku ar gazetom barōjuse, varbyut es saprostu maizei cytu garšu, — jys, nazynōdams, kū vairs saceit, sōc maņ pōrmest par tū, ka es zam kukulim nalku kļova lopas.

— Napōrmet tu maņ, — es jam soku, — voi as asu vaineiga, ka tu mani izvedi uz uboga dērvas, kur ni maize, ni kļovi aug! Es naišu skraideit pa parapeju, lai ite, taidam kuņdzeņam, byutu kļova lopa pi gorūzas! Es ari tū pošu maizi ūdu, — es jam soku, — a tī vajag ciši sprosta cylvāka, lai npāstu itaidu naudu reizē ar boltmaizi!

Jys maņ vairs nikō naatsoka, tikai sēd kaidu laiku ar dagunu uz zemi, golvu rūkōs sanēmis. Tod pisaceļ i, maņ ni vōrda nascādams, it otkon Pogostā iškā. Es saucu i dzanūs, a jys nikō nasaklausā. Sagyunu dadzynuse šū aiz pārduknes i soku: — Kur to skrīsi kai dundura sadzelts?

Jys vēļ gryb tai kai nu manis atsakrateit, a kod redz, ka navarēs, iztuš, ka iškys pi sova brōlāna, staršynes — varbyut tys zynōškys, kū dareit itaidā litā.

— Labi, labi — isim! — es jam soku, — voi es tevi nalaizu, ka tu bēdz nu sovas sīvas kai nu pādejō inaidnika?

Aizimom pi staršynes, i es jam vusu izstōstu nu gola da gola, raudōdama i nikō naslāpdama, kai i kū Pōvuls pada-rejis. Tu jau, mōseņ, pate zyni, kaidis ir tys myusu staršyne i kaida vusa tei Juškānu ciļts. Vysi pašmileigi, vusim daguni gaisā. Dūmōtīs — tu esi tōrps, a jī pošī lelōkī gudrinīki uz pasaulā. Tai i tagad Juškānu Mačs klausōs uz mani tikai ar vīnu ausi, grūza i pētej vusu laiku tū bulkas gobolu i pošōs beigōs vēļ soka, kur muns prōts bejis, ka es tik lelu naudu lykuse ar bulku vīnā kulē! Redzi, mōseņ, cik viļteigs — brōlāns. Pōvuls apād naudu, a es Mačam tei vaineigō!

Tu vēļ varbyut, mōseņ, pate pīmini, kai vusi Juškāni beja preteimā, kod Pōvuls mani nēme. Vīns ūtrs nu jūs par tū raudōja pi pošu bazneicas durovu i mani nūlyka saceidami, ka maņ asama brīsmēiga mēle i ka mes, vusa Punculeišu

ciļts, nu laika gola asūts cīši sprostī. Tai i tagad radzu Juškānu Mačs taisōs navys izlomōt sovu brōlānu, a vusu vaini sagrizt uz manis. Kod maņ jys vēļ pasoka — kur es asūte cik sprostā uzauguse, ka nazynūte, kai nauda jōsorgoj, es ari vairs nanūsacīšu. Muna sirds beja tik pylna, ka jam pascēju vusu taisneibu taišni acīs.

— Tu varbyut, kuņdzeņ, dūmoj, ka jyus vysi asot stātni i gudri i as nāsu nikas, — as jam soku, — a as tev varu koč nakts vydā apzvērēt, ka nivīns nu Punculeišu ciļts naudas naād i naiť ar gaili bazneicā!

Ak tu, mōseņ, itō nazynōji? Nu, šekur pat vacō Stepīne, Mača tāva mōsa, aizpagōjušu godu Elieša dīnas tērgā igōja nu reita ar apsaģtu kerzi bazneicā. Nu reizes ļauds nikō nazynōja, i cikom vecele skaita pōtorus, tam gailam kerzē nazkai atsaraisa spōrni, tys pabōž golvu nu skusta molas i sōc tai dzidōt i kladzynōt, ka vusa bazneica skaņ kai klāva priška! Daudzi navajadzēja, ka byutu pasprucis i varbyut uzlēcis kaidai cytai bōbai uz golvas! Stepīne šū tyuleit aiz kōkla sagyvuse i, nu ļaužu smikla bāgdama, izalaveja nu bazneicas.

Ak tai, par tū naudu — nu, staršyne Pōvulam soka, šys paturēškys tū naudas styuri ar vusu bulkas gobolu. Vēļ navarama zynōt, voi nu vaļdeibas varēs dabōt atpakaļ vusu vēртеibu.

— Cikom tu te nikō nazyni, — es jam soku, — kū to mes ar Pōvulu lai ņyu dorom? Varbyut tu grybi, lai vadom nu sātas ūtru gūteni?

Mačs pasaver uz manis, padūmoj i tod atslādz viņu taidu lōdeiti i dūd — na jau maņ, a Pōvulam — kaidus trejs voi četrus papeira naudas gobolus.

— Nadūd tu jam papeirā, dūd sudobrā, — es Mačam soku, — cytaiž tovs brōlāns vēļ otkon nims i apēs ar vusom vaļsts veiru biļdem, i par tū vēļ tiks citumā! Var byut, ka maņ ari sātā byus tagad jōsōc turēt i vusi kalendari, i obrozi zam atslāgas!

Juškānu Mačs nūsaver uz manis caur pīri ar taidom boltom acim. — Tu lobōk sōc turēt sovu mēli zam atslāgas, — jys maņ soka. — Itei ir taida lita, par kuru tai parunōt, lai

tepat i palik. Es vēl nazynu, voi es kū navin varēšu dabōt at-pakaļ, i es jyusus obejus tagad izdzeitu, navys dūtu naudas, jo Pōvuls nabyutu maņ brōlāns. Es dūšu jam naudas, jo tu maņ apsūlej par itū nikur vairs tōļok napļōpōt.

Es pi sevis dūmoju, cik jys ciši vilteigs kai slapkaunš, a vēl nikō nasoku. Nauda vajadzeiga. Mačs otkon jau dūmoj, ka ir mani nūbīdynōjis, tagad jau ar taidu kai dusmi vēl soka: — Nu, voi tu maņ saprūti, kū tev pīsacēju?

A ka jys maņ tai, mōseņ, to es ari jō vairs naišu glōsteit pa spolvai. Pošom tōs naudas kai skaidu, a vēl gryb, lai tu, cylvāks, jam klonis par kotru niku, kū jys tev nūsviss kai suņam!

— Es saprūtu tikai tū, — es tagad jom soku, — ka tu, kuņdzeņ, grybātu, lai pasauļs nadazynoj, cik jyus, ti Juškāni, na brīsmēigi gudri, a sprosti! Tagad byutu na tikai maņ jōrunoj par itū tovu brōlānu, a vēl i vusōs avīzēs jōpīroksta, taipat kai par tū Pōkšu Baņuku i Zabaleiti, lai ļauds skaita vusōs molōs i redz, kaidi teļagolvas vēl dzeivoj myusu styurī i skaitōs puiši!

Nā, mōseņ, par Baņuku i Zabaleiti nav nikas izdūmōts! Beja avīzēs, beja! "Jaunōkōs Ziņōs". Nu, i es tev tagad pastōsteišu: tu zyni varbyut, kai jī vīnu mēnesi tisojās, ūtru sumynošanās. Zabaleitei ar Baņucini nasakreit, i pošā Baņucine taida kai skoborga...

Ak tu soki, na vadaklas, a veiramōtes vaine, ka navar sa-dzeivōt? Maņ tai rōdīs, mōseņ, ka jī vusi trejs ar vīnu slūtu pārti. Nu, i pasaklausi: es vēl beju naseņ te atvasta, kod vīnu svātdiņ dadzanu Zabaleiti nu bazneicas. Jei maņ raud i žā-lojās, i as, lobu vīn grybādama, jai soku, lai šei tok spērojās preteimā — cytaiž vēl vadakla izdzeis ar kuli pa pasauli.

Nu ja, mōseņ, tev taisneiba, a as vēl tūlaik itō nazynōju, ka jei vusim tai žālojās. As jai sastōstu, kai byutu jōdora, a itei Zabaleite, troka bōba byudama, nam i vusu šim sātā at-stōsta, vēl varbyut nu sevis vusu kū pilykdama!

Nu tō laika Baņucīne, kod mani irauga, skrīn cauri šņōk-dama bez vīna vōrdeņa. Reizi as nazkai pate nu sevis gribēju isōkt ar jū runōtīs, a jei maņ atšņōc: "Skrīņ i pļuksti vusu

Zabaleitei, na maņ!" — i tū pascējuse, kai svīdyn nu manis nūst. As jai napaspēju aizbōzt muti, tikai pi sevis nūdū-mōju...

Nu, pi staršynes beja tai: tu breinōtūs, mōseņ, klōt byu-dama, kaidūs vōrdūs jys manis nasauce, kai nanūlyka, kod jam otkon beju pascējuse taisneibu acīs! I muns Pōvuls tīpat kūrņ kai calms, i nikō nasoka, lai poša sīvu aizstōvātu!

Beigōs Mačs soka: — Jo tu, Pōvul, grybi naudas, atej pi manis vēļōk vīns pats bez itōs pļōpas, i mes pasarunōsim kai veirs ar veiru.

Es vēļ vina pate gribēju ar jū tōļōk spōrōtis, a Mačs myu-sus obi divejus izstyume nu sova kambara.

Maņ, mōseņ, beja brīsmēigas sirdis — vairōk uz sovu veceļa, navys tō Mača. Kas tūs Juškānu napazeist — taidš Mačs pīradis ar ļaudim tur Pogostā bļaušteitīs. Es tikai vusu laiku dūmoju, ka byušu Pōvulu jau pa sovam pōrgrīzuse, tagad radzu, ka nā.

— Jo tu esi taidš bezprōts, — es jam soku, — to i nav tev pavusam vērts vairs dzeivōt uz šō pasaulā! Maņ jau dūša vusu laiku škebinejās, ka radzu — asu izgōjuse pi taida vucyna, kam vina olga, kai ļauds jō sīvu izlomoj!

— Tu vēļ beji peicku peļņējuse, na izlomōšonu — tu šudin vusu dīnu ar tū sovu mēli taida kai aptrokuse! — jys tagad sōc vēļ uz manis rēkt ari nu sovas puses.

— Rēc, rēc te uz manis kai ļovs! — es jam soku. — Rēc i padūmoj, kur beja tova lelō dūša, kod Mačs uz myusu obeju bļōve, i taipat tūlaik, kod Kyukuļu Pīte tevi aprakstēja! Lo-bōk rēkšonas vītā pakosi golvu, kur pasagyut tūs pīcdesmit latu! Nadūmoj i nagōdoj, ka tevi laiššu skrit atpakaļ pi Mača! Lai propulst sāta, jo nav puiša, kas tū sātu pacaltu!

A jys, mōseņ, jau beja nu tō sova brōlāna i varbyut ari nu Vaņkas i Zepeleiša tai pret mani sarīdeits i savužgynōts, ka vairs nikō nazaklausa — soki jam, kū gribi! Kod jam itai pasceju, jys apsastōj, kai samani izkyukōjis, vuss vaigs meis-tōs, pats brīsmēigi būlej acis i maņ soka — šys vairs navars pacīst munas kladzynōšonas. Lai es uz vītas pōrstōjūte, a jō nā, nazyn kas varama pasadareit.

— Jo tu te mani bidynōsi i nasōksi kur navīn vaicōt naudas, skaidrs, ka vuss kas pasadareis, — es jam soku. — Ka tu namōki dzeivōt, to namōki — tai i pasoki, i nasōc te cylvōtis!

Es jau, mōseņ, dūmōju, ka jys maņ tyuleit nims i siss tīpat, pasaulja vydā! Nikod vēļ nabeju jō taida redzējuse — nu airžu vairs i labi parunōt navar, tikai šņōc ar taidu kai šņōkšonu, ka šys pasoks maņ pādejū reizi, lai es apklustūte.

Es pasaraunu nu jō drusku nūst i jam soku, lai šys maņ nadūmoj pavēlēt, kod runōt, kod nā. — Naveiksti tūs kulāku, i lobōk marš tyuleit naudas vaicōtu! — es jam soku.

— Labi — ka tai, lai tai! — jys maņ atšņōc ar brīsmēigu dusmi. Šys iškys tōs naudas vaicōtu, i as tagad pate nazynūte, voi šū vēļ sātā sagaideiškūte.

— Skriņ, kur pateik, i leiņ, kur gribi! — es jam soku, "maņ ari ir pabōdis stutēt tevi vusu laiku kai lōci uz pakaļas kōju!"

Byutu es, mōseņ, jau tūlaik zynōjuse, kas šim aiz ōdas, es jō nabyutu nu sovu ocu izlaiduse, a es nazynōju. Maņ ari beja uz jō brīsmēigas sirdis. Pamešu jū tīpat mistā uz ūļņeicas i atgōju vīna pate uz sātu.

Atimu uz sātu, izslaucu sovu gūteni, drusku paraužu par Zeimaleiti, gaidu, gaidu, vokors klōt, a šō kai nav, tai nav. Tikai ūtrā reitā atkuļkōja. Ar mani nivīna vōrda — soki jam, kū grybi. Uzkōpe raitu uz zyrga i otkon tUSDams pa ceļu. Tikai vēļōk nu ļaužu padzērdēju, ka Ludzā tērgā zirdzeņu pōrdevis i sapērcis vusaidu "strumentu". Tai pa šudiņ dīnai ar Vaņku i Pokšu Zepeiti ceļ kōrmus i lik ceļus nazkur aiz Beļovas.

Pa vusu vosoru divi vīn grōmotas atlaide. Vīnai pošai beja i sīns jōpiļāun gūteņai, i rudzu teirums jōnūleikoj. Ņyu mīži jau taisōs gotovi. Jā, nu naudas ir drusku atsyutejis, a kū tys leidz, jo vīnai jōdzeivoj. Pate nazynu, kas as asu — voi bōba, atraitne voi nazyn kas. Nivīns naatīt pasarunōtu, i tai es vīna pošā reizem kū navīn padoru, reizem drusku paraužu — taida, mōseņ, tagad muna dzeive.

Nā, nikō nav rakstejis, kod brauks uz sātu.

Lai jei, mōseņ, zyna voi nazyna, nu Zepīnes gon es naišu vaicōt! Jei maņ vēļ vusu laiku grīž kyukumu nu tōs reizes, kod es jai ļaužu priškā pi pošas bazneicas pascēju, ka tei jōs veceļa vaine, ka muns par burlaku palyka. — Ar itaidim sasasitis, — es jai saceju, — varbyut muns Pōvuls ari jau pļāguroj i dreizi vēļ paliks par ūtru Zepeiti!

Nā, mōseņ, par tim pīcdesmit latu vēļ pa šudiņ dīnai nazynu, kas golu golā pasadarēja.

Kai es uzzynōju par Pōkšu Baņuku i Zabaleiti? Voi es tev vēļ itō napastōstēju? Nu to pasaklausi — itai, mōseņ, otkon taida kai pōsoka!

Kod redzēju, ka Baņucīne mani itai nycynoj i nagrib ni pasavērt uz munu pusi, as pi sevis tai nūdūmōju, sok', ceļ, ceļ, mōs, tū sovu strupū dagunu gaisā, cik augši vari! Gon jau as tev parōdeišu, lai pasaulš ari irauga, cik tu svāta i lela! I tai, mōseņ, i pasadarēja!

Pārni rudinī vīnu dīnu atnasu siļčas nu mīsta. Žyds itinis avizē, a muns veceļš taidš, ka izskaīta kotru papeira gobolu. Lai tys byus ar sōglu voi siļču sōlejumu — jam vīna olga. Tai jys panam itū avīzi, sōc skaiteit i, radzu, smejās.

— Kas tev tik jūceigs tymā siļču papeirā? — es jam soku, i šys maņ stōsta, ka "Jaunōkōs Ziņas" pīrakstējušas par Pōkšu Zabaleites tisōšonūs ar dālu i vadaklu. Pīmini, mōseņ, kai jī pārni vusu vosoru pa tīsom volkōjōš?

Jys maņ parōda i es skaitu pa čyuluskam: "Dāls ar sīvu mōti dzynušs gulēt pi aitom." Nudi, mōseņ, tai tur beja, i tōļōk vēļ Baņuka, Baņucīnes i Zabaleites vōrdi, kai jī vusi trejs plāsušis i ecējušis! Es vēļ beju tū styuri nu avizes ar zirklem izgrīzuse. Ilyku pōtoru grōmotā i aiznešu pi bazneicas cytom bōbom parōdeit. Vusas nūrunōjom i nūsasmējom.

Nā, mōseņ, navaru tev tō parōdeit. Maņ jys nazkur pagaisa, a pōtoru grōmotā vēļ tagad uz vīnas lopas ir tai kai drusku sazīsts ar siļču sōlejumu, kur tys maņ ilykts stōvēja. Tai maņ pats Dīvs deve parōdeit Baņucīnei, cik jei cīši stātna... Pasaklausi, voi jei tev nadaīt mōsiniška? Ak daīt? Nu, es vairs nikō nasoku... Pagaidi, nabēdz — saule augši, gon vēļ aizskrisi — es tev vēļ na taidus breinumus pastōsteišu!...

Orōja lyugšona

Kū vysai šai ciļtei Tu nūlicis, Dīvs,
Tū sevi pošā es jyutu:
Art teirumus, ari vystukšokūs,
Ni myužam maņ nabyus par gryutu,
Un cerēt — reiz leigōsis labeibas lauks,
Kur tagad ir vacaine plaša.
Vairs naatstōs mani pat svātdīnē
Nu jaunim sējumim dvaša.

Lai Tovā ir ziņā, voi svēteisi Tu
Ikkotru gōjumu gryutu!
Tik nadinā ticeibu napajem! —
Lai myužam seiksts orōjs es byutu!

Zīdi, Dzimtine!

Kai tu, zeme, saisteit prūti,
Kaidōs važōs mani kaļ!
Pagurst sirds, bet vysas ilgas
Trauc pi tevis atpakaļ.
Muna zeme! Tikai sapnā
Dreikstu es vēļ cīmā it,
Kur kai bārns es aizraudōju,
Augdams mōcejūs kur smit.

Voi tev tagad saules dīna,
Azarrūzes viļni glauž?
Vacō mōte gūda sagā
Pōrsokas un pučes auž?
Kū tovs orōjs šudiņ dora?
Kam tī vysi zīdi zid?
Kaidas meitines ar sauli
Šudiņ pļovā rūtōt it?
Kura sirds un kura sāta
Mīreiga tev klēpī dus?!
Ganeņš mozs voi dzīd aiz kolna?
— Maņ te solna, svešums klus.

Borgā solnā prūjom gōju.
— Acis tikai zīdus jauž:
Obeļneicas kuplas zoroj,
Dōrzi dinavydu snauž.
Tōli nūskaņ tovi bolsi...
Voi tur kaidis vēļ mani sauc?!
— Zīdi zeme! Tovā sapnā
Maņ vēļ palik laimes daudz.

Karaveiri

I. Aizīšona

Mes traucam, mes ejam, mes traucam!
— Pasauļs mīreigi stōv.
Mes aizejam nakti dziļā.
— Pasauļs mīreigi stōv.
Sōrts reits nas jaunu dīnu...
— Pasauļs mīreigi stōv.
— Voi tei ir jau ausma? Nā, nav vēļ ausma —
Zibšni pamalē blōv.
Un turpu mes jūņojom, traucam!
— Pret reitu, kur plūsōs drausma!

xxx

Tai zemē klusajā, kas tagad satymsuse
Aiz skumom atvodom un vālom lyugšonom
Rats namīrs treisēja reiz syla tūrņu golūs,
Kod nagaiss bezspēceigs tur dūsmē spōrnus syta
Un tōli, tōli dziļā bīzūknī
Storp ryupem, pōsokom un pīlem grymušom
Reiz vāsmas izauklēja vātras putnu.
Maigas, skuju smaržu meža vāsmas!

Aijā, žū - žū! Šyupeleitī
Vōrgs un saudzoms vēļ tu dusi.

Godu reiti myglā teiti.

— Kur tu pats aiz godim byusi?

Dusi, dusi...

Tai kai puče pusplaukuse

Smaida jauna, krōšņa dina.

— Lai tev loba kotra dīna,

Laima kū byus vēlējuse,

Kod tu ar smaidu dusi.

Ērgli tōli lidinojās.

— Meža ānas sorgoj klusi

Myusu ryupu caltōs mōjas,

Leidz tu lels un gudrs byusi

Staiģot klusi, klusi.

Vēļ tu sovā šyupeleitī

Meils un vōreigs sapņūs dusi;

Sapņu celi myglā teiti,

— Kur tī vad? Uz kaidu pusi?

Kaut tu vēļ dusi.

— Taure īsasauc trauksmaini

Sasatryukst atmiņu bors,

Aizsadz ar spōrnim mēnesi.

Caur tysmu pavēle steidz:

— Byut gotovim! Turpu!

Pārkyuņs ar borgu lemesi

Myrdzūšas pļovas ar

Zibini nagaisu divkaujā

Tyvōk un tyvōk škind.

Un dūmas, uztrauktas bites, dzaldamas spiņdz:

— Pirmō brōzma! Tu nōc!

Sirds naspēja maņ iaugt malnā zemē
 Storp mežu zemneicom un ryugtūs mātru kryumu,
 Bet skaude vōveres un tōlu egļu krūņus,
 Kur lākts un rīts un vēji cīmōjōs.

Sirds saklausēja svešus namīrvōrdus,
 Un pate atroda vēl daudzus svešōkus,
 Tod, vysus sasējuse mežūneigā vejā,
 Kai steigu rūkom traucēs tūrņgolūs.

Bet tūrņu dyžonums ar kotru pakōpīni
 Pi zemes saploka. Un, augšup caldamōs,
 Pa svešim padebešim brauce tōlu vātra,
 Kaut mežs te dzīdōja, vēl saules apmyrdzāts.

Mežs dzīdōja par mīru, laimes pļovom,
 Par rōmu vokoru, kas atnōks uguņōts
 Un par nakšu boltū teiksmu puči,
 Kas sapnu takā paparžānōs plaukst.

— Maņ lobōk patyka tovs purpurs, tōlō vātra,
 Tovs meļais kara zyrgs, ar lismem pōtogōts.
 Tik vīnu brōzmu maņ, tik vīnu brōzmu syuti
 Nu svešō namīra, kū sirds tai kōri slōpst,
 Tev aizjōjūt, kas leidza gaiss!...

Tovs namīrs ir tys, tu vātra,
 Tovs nagaisa meļņs ir muns!
 Maņ tovu lismu pōtoga
 Ļūdzeigā rūkā dūta!
 — Turi tū tvirti, rūka!
 Turi!

2. Kaujas vātra

— Ha! Ha! — Klidz vīsuļu vaļdneica,
Klidz vātra šausmeigō:

— Tu puteklis, parauts nu zemes,
Nu zemes aizpyusts teic!

Ha! Ha! Ha! —

Jau nagaiss aiz zvaigzņem jaucās,
Vaid zeme un dreb, un zyud.

— Raug, ašņainu līsmu skrandōs
Kai saplāstō pusnakts bāg!

Ha! Ha! Ha! —

Lai bāg, lai pazyud, lai nava,
Lai smeļtē vyss vaidādams gryust!

Kauc auka ar pārkyuņu bolsim,
Kauc jaukdama putekļus!

Ha! Ha! Ha!

Ašņa paļtis naprōts dzērkst.

Sveļme cyloj krēpes,

Kur kaidis kaulaiņš karakungs

Aizjōj, lismēs tērpis.

Kur jys, liksmi skurbis, trauc,

Bērzes palik skrandōs,

Lauka vydā krōsmotōs

Veļ jō karūgs plondōs.

Ašņa suni nykni rej

Saād mīsas skrandōs,

Te un vysur gryvešūs

Nōves karūgs plondōs.

Voi šei ir tei stuņde,

Kam cālai bej byut,

Tik škeistai un varonai

Veļ pošā myužeibā?!...

Vēļ štabi un laikroksti nazyna,
 Kō liksmeibai svoru kauss svērsīs,
 Kod mudrōkais krauklis pyrms reita jau trauc
 Uz sātu ar prīceigom ziņom.
 Un pyrmais pareizais biletens skaņ:
 /Kaut vyss vēļ ir jucekli vērsīs/
 Šūreiz, munu krauklīņ, nabyus jōkyukoj tev
 Bez dīniškom, vakareņom!
 Kram! Ņam - ņam!

xxx

Izvandeitā nōves laukā
 Vēļ,
 Apsveikdami bolsi saukoj —
 Daudzus nasasauc.
 — Tur palyka bōleleņš,
 Kur guļ veiri kai ūzuli.
 Nōves vōlā, plaši pļautā,
 Pūsts,
 Mīsas, myuža mīgā skautas,
 Sagulušas daudz.
 — Tur staigoj Dīva dāli,
 Dvēseleites laseidami.
 Tai kai stōds pēc leita sylta
 Krysts
 Pi krysta svaigā smīļti
 Sēņu vitā deigst.
 Atroduši dvēseleiti,
 Īnas svātā paānā.
 Dzeivim golvas licās zamu.
 Dzīd
 Lōpstas skaudru rekviemu
 Tīm, kas dusēt dreikst.

— Īnas svātā paānā
Guļdej Dīva šyupeli.
Zemē, kur ir golvu līcis
Veirs,
Mygla kyup, bet cītōks ticis
Dzeivais otkon trauc.
Aijā, dusi, dvēseleite,
Kaujā kauta karaveira.

3. Nekrologs

Jyus, kas jau tykuši Mōjōs,
Ardivas nasokūt,
Aizmyužu tymsā voi jyutot
Vysus myus sekojūt?

Vēļ myusu drūsme un laime
Pi sliķšņa mums lykuse stōt —
Bet jyusim jau zvaigžņōtā Nomā
Pōrpylns dzīru golds klōts.

Un jo jums dabasu gori
Rānas un asni svīž,
Tod stōstit: tōs atvodu veļtes
Nu dzeives, kas sapņus šķīž.

Tod stōstit, kai pīdzymstam vysī
Ar sapni, kas teirs un gaišs,
Un izejam dzeivē ar sapni,
Bet dzeive ir — nazvērs baiss!

Tys prosa sapņus un svīdrus,
Vyss kļyust jam uperis,
Un, kod mums vairs dūt kō nava,
Tod myusu asni dzer jys.

Mes cārtam sev un vīns ūtram
Tod bryuces, un naļāunam dzeit,
Un līkam tō nazvāra priškā
Ašņam bezmāra leit.

Tod nykni un vōji mes tūpam
Un bāgam, un nazynam kur,
Un jyutam, tys nazvērs baisais
Vēļ sovā varā myus tur.

Jys apsaguļ nōves vōrtūs
Un bīdej myus tuvōk nōkt
Un, dizgon jau ašņa lacis,
Sōc pādejū drūsmi lakt.

Un kod mums jōmērst — bez drūsmes
Vēļ pādejū sliksni kōpt —

Jys nōk, vairs naspādams turēt,
Myusus vēļ drausmeigōk krōpt:

Jys parōda laupeitūs sapņus
Un nūkautōs cereibas,
Leidz vōjumā sovā mes lyudzam
Un tveram pēc dzeiveibas.

Vēļ dzeivei gotovi vērgōt

Mes okli pateicam

Par mirkli ikkotru, kū škārti

Nu myužeibas, aizvodam.

Kod, stōstu klausūtis, gori

Ar smaidu jyus mīrinōt steidz,

Tod syudzit, lai Zvaigžņotā Nomā

Jums atmiņas sōpēt beidz.

xxx

Reiz zeme lykōs gaiša paradize,
Kū tāvi zaudejuši stulbumā voi speitā,
Bet myusus gaida, sūlūt jaunu dīnu,
Jaunai dzeivei, jaunas gaismas veitai.

— Kur tei dzeive?

Mes tōli meklējuši un jau, šķit, tik ilgi.
Kur ir tās teikas, namūdynōtas kas snauž
Ik kolngolā, kū reita blōzma mozgoj,
Un dīna zylu pleivuru vysapkōrt auž?

— Ti kolni sasnāgti.

Nakts pyrmō uzkōpe ik kolna golā
Un, mums tur nūkļyustūt, bej tikai tymsa,
Un tikai viļšonōs un kaila lada gōle,
Un teikas myrušas jau seņ zam lada.

— Mes kōpem ilejā.

Mes kōpem ilejōs un, kur mes traucam,
Vairs zōle naauga. Mums kotru dōrzu
Lamts pōrvērst tuksnesī un līsmu jjurā,
Un asnī atveļdzēt tik naida ērškus,
Kas augš vēļ varbyut ilgi.

Vēļ ilgi pat pēc tam, kod byus jau izdzysuši
Te myusu sūli, ceņteiba un myusu naspāks
Meit, pazudynōt vysu un zust pošim — — —

xxx

Kod jaunas ōbeļneicas, jaunā zōlē zīdi
Ar smaržom leidza otkon izpauss teikas
Par reita blōzmu un par paradīzi —
Vēļ myusu pīminekli ērški atgōdynōs,
Kai mes reiz bejom, vilomēs un naticējom,
Un aizgōjom, kai krusas mōkuļš aizit,
Pa zemi pūsteidams, un pūsteidams pats pazyud.
Nu zemes, kas reiz bejuse un byus dreiz otkon
Tik gaiša, myužam jauna, krōšņa paradīze.

ONTONS RUPAIŅS

Tauta grib dzeivot

(Latgaļu atmūdas romans)

(Fragments)

Poloj svātō Piterburga

5.

Nikodems Rancāns, nūsagērbis kraklā, meicejōs ar celim uz krāsla un ar alkyunem uz golda kai uz sīna vazuma. Tai jys beja meicejīs bērneibā, kod mōte jū mōceja skaiteit pōtoru grōmotā. Tok mōte raksteit dzymtā mēlē namōceja un nivinā školā tō namōceja. Dzymtā mēlē raksteit ņyu beja jōsamōca Nikodemam pošam trejdsdesmit godu vacumā.

— Brīsmēigi nūkavāts pīnōkums! — dūmōja sevī Nikodems. Tūmār šys pīnōkums beja tikai sirds līta, jo dzymtā mēlē nivīns raksteit napraseja. Vysa sarakste ar īstōdem nūtyka krīvu mēlē. Goreigī priķšņiki latvišu mēles nasaprotā, un eisti rodi raksteja jam vēstules krīvu burtim voi drukōtim latiņu literim.

Vīneigi daži latvišu prīsteri, kas krōja tautas dzīsmes, raksteja dzymtā mēlē, bet ari jūs vēstules izavēre kai orumi leidumā — sastreipōtas, lobōtas un apraksteitom molom. Taidus kašņōjumus kai vystu nogim protā ari Rancāns.

Trasuns un Smeļters gudrōja, kai byutu pareizōk raksteit, bet Rancāns dūmōja, ka ir pareizi tai, kai tauta runoj. Kotrā draudzē ļaudis runoj sovaidōk, bet vysim jim ir taida pat dve-sele. Voi varakļōnišu dvēsele lobōka par rogovkišu dvēsēli? Tū zyna tikai Dīvs.

Rancāna lelōkō bāda beja tei, ka jys par moz beja runōjis dzymtū mēli. Ivanovas muižā, kai rentņika dāls, jys ar kolpu bārnim runōja krīvyski un pūliski. Školas vyscaur beja krīvyskas, bet Pliskovas realškolā un kara školā nimos nadzērdēja latvišu mēles.

Breinumu breinums rodos Pliskovas tyvumā, kod vinā dze-
raunā jys uzgōja staroverus, kas runōja taidu kai latvišu mēli.
Tod gribējōs iit jūs vacajā bazneiceņā. Tur beja oltors kai na
oltors. Uz tō nūlykta senejūs slavu volūdā beibeles voi lyugšonu
grōmota, bet vērs oltora korojās uzroksts: "Prie Deev". Tys skaņ
tai kai latvyski, bet sīvites garajūs sarafanūs syt pīres pi greidas.

Tōpēc Rancāns breinōjōs, ka jys nabeja dzymtū mēli aiz-
mērsis pavysam, kai tū beja pīmērsuši Pliskovas staroveri un
seviški školōti cylvāki. Par tū jys beja pateiceigs mōtei un
mōsānam Kempam, kas ar jū runōja tikai dzymtā mēlē.

Un tūmār latvišu mōceibas laikā jys biži nazynōja, kai lobōk
izsaceit dūmas. Tū pošu mōceibu krīvyski, pūliski voi pat fran-
ciski jys byutu nūlējis kai leitu, bet dzymtā mēlē jōloksta kai
pa Ivanovas calmim. Kod pītryukst vajadzeigūs vōrdu, tūs
saturu jōizsoka ar aplinku vōrdim, pagryužūt tūs ar rūkom un
placim uz bazneicōnu golvom, sok', nu jyus tok saprūtīt, kū es
grybu saceit.

Tōdēļ mōte ar svātūs dzišmu padzīdōšonu un Kempis pi
sōnim beja lobōkō volūdas škola. Kempis Ludzas piļsātas skolā,
dzeivōdams kūpā ar draugim, beja isamōcejis ludzōnišu un
sebezišu izrunu, kū Trasuns slavēja par Kolnu ļaužu teirū
izlūksni. Pats Trasuns runōja Sakstagola mēli, bet slavēja
ludzōnišus tōdēļ, ka tūs slavēja Bilēšteins. Turpretim Kempis
runōja ludzōnišu mēli un smējōs par rogovkišim.

Streidi par pareizū izrunu kavēja pasōkt raksteišonu
dzymtā mēlē. Kempis jau pirmajūs klerika godūs kritizēja lat-
višu prīsteru mōceibas, ka tōs asūt ļaužu ryudynōšona
bez jāgas. Jys stōdeja plānus pamōceigom mōceibom. Tod ari
Rancāns sōce pīzeimēt šū tū. Jam patyka stōsteit par brei-
numim Ļurdā, kur pats beja bejis, tōdēļ kotrai mōceibai pī-
zeimēja pa nūtykumam.

Bet eistō raksteišonas vajadzeiba rodos tikai tagad, kod
nūrunōts ar Kempis izdūt sovu kalendaru. Prūtams, Kempis
byus raksteitōjs, Rancāns dūs naudu. Tūmār taidis kai ļaužu
bolss spēide kaut kū iraksteit pošam — kaut kū par tū pošu
Ļurdu. Un te nu atsaklōj lelō nalaime, ka naiit, ka naiit, ka naiit!

Desmit vēstuļu varātu uzraksteit moza pastōsteņa vitā, un tys pats izgōjis na taidis, kaidu gribējōs.

Maidzeidamīs ar celim uz krāsla un ar alkyunem uz golda, Rancāns laseja poša uzraksteitū breinuma pastōstu par Franča Makara izavasalōšonu:

"Ziņa par breineigū Franča Makara izalečēišonu rozgōja tymā vēļ pat dinā pa mīstu Ļavuru un vysu jō apgabali. Pēčōk Makars nūgōja pazarōdētīs sovim doktorim. Tī, saprūtams, iraudzējuši jū pusam vasalu, cīži nūzabreinjās. Doktorī labi zynōja, ka Makara slimeibas navarēja pusam izlečēt, jei aizavylkās 30 godu un vyspōreigi nabeja leidz šam laikam taida gadējuma, kab kas nu jōs spruktu vaļā. A te pret jim stōv pusam cyts Makars, ar vasalom kōjom: ni pyužņu, ni dzīderu, ni vōtiu... nikō itō uz jom navā! Jī ilgi vērēs uz Makara kōjom, aptaustēja jōs ar rūkom, glōstēja, klaudzynōja ar vasareišim, bet nikur nikaidas slimeibas vairs naatroda. Tūlaik jau nu jī pizyna, ka te bez dabasu paleiga navarēja itō nūtikt..."

Pi durovom klauvēja.

— Otkon grib vest pi kaida slymō! — dūmōja Rancāns un mudri gērbe mugorā sutanu. Jū ignōja tys, ka pa dinas laiku slymūs apmeklej cyti prīsteri, bet, kod atīt vokors, kod tu, cylvāks, gribi raksteit, tod Rancānam jōbrauc pi slymajim.

Bet šūreiz sliminīka vitā durovōs pasmaideja brašs veirs, dzaltonom ūšeņom, vodmolas rullim par placim.

"Voi tu mani gribēsi mōceit par skrauci?" Rancāns sōce jūkōtīs ar Kempa vacū draugu.

"Nā, tikai par slapyna monta nūlyktovas pōrzini," saceja Asāns. "Pareizōk byutu saceit: grybu lyugt Kempa vōrdā jyusu māmeņu, lai nūlīt šūs bakus drēbu skreines dybynā!"

Nu vyrtuves izasteidze Rancāna mōte, šmauga un koldona kai jau vysī Miglinīki.

"Kū ta Franceits maņ atsyuteja?" veceite dzērkstynōja izbreinā acis, ka krystdāls jai dōvynoj divus milzu rytumus skaistas malnas vodmolas. Vēļ pagōjušā vosorā Nikodemam vajadzēja ikrist porōdūs, lai pašyutu mōsānam jaunu sutanu un sveitu, ar kū nūbeigt seminaru, bet tagad jau Franceits sōc atmoksōt tūs rubļus, kū Nikodems jam spīdis sauvē pazagšus

nu mōtes. Beja vērts mōceit jū par bazneickungu! Tikai breinums, kur jys jau tagad jam naudu?

Bet, kod Asāns pastōsteja, ka vodmolā iteitas Kempa grōmotas nūdrukōtōs lūksnes, kū jys navar globōt pi sevis seminarā, jo ir kritis nažēlesteibā, veceite sasaļūdzeja vaimaņōs, par grumbōtim vaigim spontani sōce bērt osoras, un daguns jai izastīpe gars kai jōs myrušajam brōļam Pīteram.

Kod Asāns aizgōja, jei vaimaņōja pylnā bolsā taipat kai tod, kod beja apcītyņōts Pīters Miglinīks.

— Ai Jezus, Jezus, Marija! Taidu pūstu i taidu nalaimi! — veceite brakšņōja sovu kaulaiņūs rūku pērstus, kas kolpyunes un veļas mozgōtōjas dorbā beja peļņejuši kapeiceņas, lai izvuiceitu dālu par bazneickungu un tod lai dāls varātu izvilkt par bazneickungu Franci Kempī. Un tagad Kempis kritis nažēlesteibā, taipat kai jōs brōļs Pīters! Puse veseleibas pazaudāta Pītera dēļ. Ņyu jau varātu pi vecuma sōkt dzeivōt, bet Frančs ar sovu nalaimi rūk kopa dūbi!

— Mes asam nalaimēigō Miglinīku ciļts! — jei raudōs sīce kai zērnekļa teiklā isapynuse muša. Miglinīkim Dīvs devis lelas spējas ceļtis gūdā, slavē un bogōteibā, bet liktiņš grīž jūs kai vīsyuls kulasātas cysas!

Jeī sōce uzskaitēit nalaimes uz pērstim:

— Nabašņiks Pīters varēja kļyut bogōts muižinīks un augstu omotu veirs, bet liktiņš jū īgryude cītumā un kopā. Muna mōsa Dōrte izgōja pi muižinīka, bet nūmyra Bēržu špitelēs. Muna ūtra mōsa Marta, izīdama pi Kempa, saceja, ka byus laimeiga zemņika sīva, bet pēc pōrs godim — krysts uz kopim. Es izgōju pi tureiga muižas rentņika un cerēju izškōlōt dālu par generalu, bet dāls nūrōve nūst spūžūs pagonus un maņ, palykušai atraitņei, ar stričim beja jōsīn nūplāstūs bocikus, lai varātu izvuiceit dālu pār bazneickungu. Muns jaunōkais brōļs Andryvs sveist kai čyģōns uz vacaines tukšajūs Miglinīkūs. Bārnim pūrduleits lein mutē. Vysi plyki un boši. Tu, Nikodem, vīneigais tagad izleidi kai Dīva pērstis nu Miglinīku maisa, bet maņ sirids treis, ka nalaimēigais Kempis īgryuss tevi otkon maisā. Nu voi tys nav liktiņš? Brīsmēigi ļauns liktiņš!

Rancānu Anna raudāja un šausmynājās, globōdama Kempa nostu pyura skreines dybynā. Bazneickungs Nikodems ceņtēs mōti mīrynōt, kai spēja.

— Māmeņ, tei ir Dīva gryba! Dīvs grib pōrbaudeit cylvākus, kurus jys mīļoj! — jys pyulējās pidūt bolsam prīstera maigumu. "Dīvs ir īdvesis Miglinīku ciļtei taisneibas un patīseibas meklēšonas goru. Krysttāvs Pīters sovā dzīsmē soka: — Šō pasaulā nataisneiba stypra ir kai myurs, un myuru myusim ar kulākim nikod nasasist, — bet mes gribim sasist un lācam nu ōdas ōrā, kod dyure par meikstu. Ot, tur ir vysa nalaime!

Tai runōja bazneickungs Rancāns, bet jō dūmōs škindynōja pīšus oficers Rancāns. Jam kōjas cēlēs marša sūlī, rūka teicēs žņaupt zūbyna spolu, un zylgonbryuni byudi pyutēs stingreibā kai dzeļzinīki buļbi. Acis atblōzmōja soldotu durkļu tārauda zaigu.

Ot, taidam jam gribējās šūvokor īsarast Goreigā seminarā un uzgremzt: — A kū jyus dorot munam mōsānam Kempam!? Voi nazynit, ka es jyusus varu izkaiseit vējā kai palovas!? Un taipat jam gribējās uzbrukt kotram, kas pazamynoj Miglinīku ciļti, ari Trasunam, kas vysur matās par runōtōju un reikōtōju. Sok', ar kaidom tīseibom, putneņ, tu dzīdi? Voi tōs tev idzymtas nu neikuļā tāva Tanclova, kas Sakstagola vaļsts muižas daleišonas laikā beja atsakyulis nu Prezmu puses saplāstā kažuceņā un sajēme uz nūmoksu četras učastkas zemes, tōpēc ka Pīters Miglinīks jau beja sōcis runōt par zemi un Trasuns tū beja padzērdis, bet cyti nazynōja? Kurai tod ciļtei ņyu ir pyrmōs tīseibas runōt — vystai voi ūlai?

Bet Rancānam vairs nabeja ni zūbyna, ni pīšu. Tūs vitā jys beja izavēlējis krystu, varas vitā — milesteibu. Kaidreiz šei izvēle skanēja ausis bezgola cyldoni: — Ar šū zeimi tu uzvarēsi! — un jam sirds olka pēc uzvaras, bet tagad jys krysta uzvaru redzēja tikai tyukstūšas godu tōlā nōkūtnē, un par uzvaru beja jōsaut tū, kū kluseibā var paveikt krysta uzvaras lobā. Tys praseja symtkōrt lelōku spēku, nakai raut nūst golvas īnaidnikim, un pyrmā kōrtā praseja uzvarēt sevi: salaut un sameiceit sovā sirdī tū vērsinīku Rancānu, kas pa vacam cēle golvu, škindynōja pīšus.

Lauzdams un meiceidams sovu lapnū roksturu, jys maigi runōja mōtei, ka vyss nūteik ar Dīva ziņu, ka cylvāks ir vysmozōkais skrytuleits bezgaleigā Dīva grybas mašinerijā. Taidis pat mozs mušaceņš ir ari Kempis, ari jam uzlykts sovs pōrbaudejums. Jo jys kritis aizdūmōs, par tū nav jōuzatrauc: seminarā kotru kleriku tur aizdūmōs. Un byutu jōtur vēl lelokōs aizdūmōs un jōmaļ daudz smogokōs dzērnovōs, lai seminars naizlaistu pristerus ar pasauleigom dūmom. Ti nav pristeri, kas dūmoj tikai par naudu un politiku. Lobōkā gadejumā tūs var saukt par katōliskim darbinikim sutanūs.

Kod naleidzēja ari taidi sevis idvāsmōjumi, bazneickungs Rancāns jēme rūkā rūžaini un breviaru. Nu Ļurdas apmeklējuma laikim jys beja klivis dedzeigs Jaunovas Marijas cineitojys.

Un jō mōte, radzādama, ka jōs dāls ar cītim karaveira pērstim spīž rūžukrūņa zeileiti pēc zeileites un kai jō kīgeļu bryunuma byudi tric leidza energiskajam zūdām un lyupom lyugšonā, pamozam nūsamīrynōja, sōce poša skaiteit pōtorus un klusu isavylka gulātu sovā mozajā ustabeņā, dāla sagōdōtā vacumkōktā. Jei jutōs laimeiga, ka var gulēt plebanijā, navys tai, kai jaunōkō mōsa Dōrte pyrms nōves vōrtejōs uz cysom Bēržu draudzes špitelēs. Jei juta dāla sludynōtū dīviškū taisneibu — kas ir paaugstynōti, teik pazamōti, un zemeigī teik pacalti nu dublim — un jutōs laimeiga, ka jai ir tik lobs un gudrys dāls Nikodems.

Ari dāls ikōpe mōtes klōtā gultā un, pēc bērneibā mōtes imōceitōs parašas pōrkristeja spylvynu murmynōdams: — Baslai, Dīven, dūdi lobu mīgu, soldu sapynu! — Jys pōrvylka sev meikstū sagu leidz dagunam un aizvēre acis.

Bet tū nakti jam ilgi nanōce mīgs, varbyut jys pat nimoz natyka aizmidzis. Tūmār jys redzēja sovaidu sapynu un, kod reitā cēlēs, gribēja redzējumu saukt par vīnas nakts sapynu. Un tys sapyns beja taidis:

Jys maršej kara školys korpysa pyrmajā ryndā, kur izmaklāti taidi vīn tricinnīki, kas nav pašōvuši nivīnu lūdi mērk'am garum, kas lidoj zyrgam sodlūs kai putni un pōrvar

vysus škēršļus. Jī ir ari brašōki maršeitōji pryūšu junkeru suli, kas pisyt kōju tai, ka dzērktis škeist nu zōboku noglom, un tric dzismi ar pārkyuneigim bolsim:

— Raz — dva! Raz — dva!

Gore ne beda!

Bet kara školās generals, vōcīts, sōc pi jō kaseitis un lik saprast, ka jys navarēs kļyut par pyntīseigu oficeri un lai nacerej kļyut par rotnīku, pulkvedi un generalu. Īmeslis zynoms: Rancāns ir katōļš un nav vōcīts, kaidu īspaidu sōkumā dvese jō uzvōrds un tārauda paskots. Jam pēc karaškolās beigšonas pīškērs junkera pakōpi un komandēs uz laukim mēreit zemi un zeimēt apvydu topografiskōs kartes.

Priksņika sišonōs klēt bez vaiņas īlej jō sirdi ryugtumu pret vōcu generalitati, irēdnim, golminīkim un vysim vōcišim, kas kai paraziti uzamat Krivijai. Par tū jau symts godu ryuc krīvu vērsņiki un cerej, ka franči jūs atpesteis nu vōcišim.

Tys pats gors volda krīvu muižnīceibas kadetūs. Jī mīļoj runēt franciski, losa franču literaturu, meklej draugus krīvu franciskūs klubūs. Rancāns jyut, ka ti ir jō liktiņam tyvōki bīdri, un ceņšās īgyut jūs draudzeibu.

Tok jys saprūt ari tū, ka muižinīkam ar zemnīku var byut tikai taida draudzeiba kai ar lobu zyrgu voi medeibu suni. Jys glaužās dyžciļteigim draugim klēt kai zyrgs un lumstōs kai suņs.

Īdzymtī boltrūči ir slinki, jī teik dzeivē un školā uz prišku ar zaltu un nu tāvim montōtim titulim. Rancāns paleidz jim mōceibōs, zeimej jim topografiskōs kartes, gatavoj špikerus eksamenim, uzjam uz sevis vaiņu par jūs nadorbim un izciš jūs vitā sūdu.

Tys paleidz. Dyžciļteigi bīdri sovu zyrgu un suni jam leidza uz klubim un lyudz sātas vīseibos. Augstī veiri būžās uz jū kai uz kolpu, plykotu, bet sīvitem pateik zyrgi un suni. Kod taids pylnasneigs kadets, zīdušim vaigim, pučainom acim un bīzim kai volakā savaltim tymbryunim motim, sasyt pišus daņci, tod dāmai nūkit tērpūni cauri vysai korsetei.

Ar gludū franču volūdu un kundzyskom manīrem Rancāns beidzūt pībrauc pi grāfu piļs līveņa. Kadets syt pišus vacō

generala priškā, sasalic kūplā, bučojūt lapnōs grafines rūku, bet vysur jū pavoda greizi skoti, kas soka: kadet, tu esi tūmār navītā. Brašais kadets sovā sirdī smilķst kai nūpārts suņs.

Tod nūteik breinums. Bolts eņgeļs kōp nu dabasim pa trepem. Jō gaismu atspeid vysas zāles lustras. Jō maigū bolsu dyuc Štrausa vaļšu skaņas. Jō lyupas atsasauc uz daudzūs gostu smaidim un acis dzērkt kai glōzēs šampanīts.

— Gaisā voi maisā, — nūdūmoj Rancāns, taipat kai jys beja paradis saceit, kod naudeigī draugi vylka jū pi karšu golda sist ar sovū laimeigū rūku jūs vitā pa banku. Rancāns nūrunōja: — Gaisā voi maisā! — uzpyute būra dvašu pērstim un syta — un draugi smīdamīs rause zalta gabaleņus sauvē.

Taipat ari tagad: Gaisā voi maisā!? Jys pagōja braši graciozim sūlim eņgeleišam pretim, pazibsnēja ar pučainom acim, savylka gleitōs lyupas kairā smaidā un syta spūži lakōtūs papīžus kūpā.

Banka kryta. Smaideigō dailova, bolta kai pyuka, isleidēja jō skovōs un apveja sovū maigū rūceņu ap placu. Tō beja dizgon, lai kadets jau varātu sōkt gavilēt uzvaras pricā par vysim tim saskōbušim augstmanim, kas tagad satraukumā cēle pret jū lornetes.

"Pētejit voi napētejit, es asmu Rancāns, tō Miglinika krystdāls, kas dancynōja kungus," tai jys dūmōja par nalabvēlim, skaugim. Bet sovū eņgeleiti jys nese uz rūkom, izjuzdams sirdī vysskaistōkū dzismi: — Ak, šyupojit myusus, Donavas viļni, ak dzīdit jyus, Vīnes un Parīzes kori!

Un eņgeleits boltais jam smaideja pretim. Skots glaudeja skotu, sirds pukstēja sirdei. Ar eņgelu spōrnim jī lidōja augstumūs, kur nav ni lornetu, ni zemes gratūnes...

Mēneša gaismā uz balkona bolta, kū liceja karcerī pilyudze Puškins, kū slavēja Lermontovs, Tolstojs, Turgenevs un plejadu plejadas vysōs kara školōs — dzyma tys breinums, kū sauc par milu, par laimi, par dzeivi un paradizi.

Jī najuta vairs laika — tō laika, kura ritēšona steidzinoj cylvāka pulsu. Jī nadzērdēja ļaužu kņadas, kas tūs pošus ļaudis dora nalaimēigus. Jī ari natraucēja vins ūtra jaust miljonu zvaigžņu myrdzumu debesīs un dzert zemes dzastruma

dvašu. Jim pītyka izjust tū, ka jī vīns otrā atroduši brei-
numu, kas ūrdz kai strauts parka dziļumā, pūgoj kai vālō
laksteigola, smaržoj kai zīdušais dōrzs. Vokors ar glaudeigom
efeju steigom skōve jūs kūpā kai dabasu rūkas, un smaržeiga
vēsmeņa skupsteja jūs..

Jī sōce just laiku, kod nūzvīņdze zvaneni, tinkšēja trei-
kuleni. Tī beja dyžūs dzirōtōju ziņneši, ka laiks ir daleit vokoru,
kas vysus beja sagryudis kūpā. Tod arī divi laimeigī vaicoja ar
skotim: voi jūs sēja najaušeiba, voi tys beja liktiņš?

Jaunais kadets daga vaicōt: kas tu esi, eņgeleit, — boltō
grafine voi cylvāks? Un tikpat vaicojušu skotu raideja jam
jaunova: kas tu esi, jaukais kadet, — kavalers voi cylvāks? Tai
jī obi sasaskōre vīnā dūmā — cylvāks! Cylvāks, pēc kura
sirds ilgojās godim, bez kura dvēsele žyust kai vīntuļs strauts.
Cylvāks, kas pīdūd dzeives jāgu ūtram cylvākam; cylvāks, kas
izraisa breinumus dvēselē. Un lelōkais breinums beja tys, ka jī
spēja sasaprast bez volūdas.

Tikai ciļvēceigais vōjums lyka saceit kaidu vōrdu. Gailim
pīdar pyrmō dzīsmē, tū zynōja kadets un īvyļka spāka elpu.
Bet vyss, kū jys varēja pasaceit, beja tikai vīns vōrds:

— Nikodems... — Jys tū pasaceja bez pīšu škindynōšonas,
tikai dziļā cīnā nolīcūt golvu dīvynōtos parōdeibas priškā.

— Oļga... — nu sirds dziļumim skanēja atbaļss, jai uz acim
nūsalaide divas debess zvaigzneites, bet jei tōs nūlaide uz
kadeta placa.

Tod kadetam pēc īdresētōs laikmeteigōs parašas kōjas licēs
pagūdīnōt sovu lelū laimi uz celim. Bet jys atcerejēs nūdaldātū
frazi, kū taidā gadejumā byutu jōsoka: Oļga, es tevi mīloju!
Oļga! un jam metēs sōjums uz mēles. Gribējōs turētīs pi dzim-
tines parašas, kur cylvāki mīļoj, bet par tū narunoj. Jys tikai
zamōk nolīce golvu un jūta jaunovas sirds pateiceigus pukstus
par klusēšonu:

— Mercy, mercy, mercy!...

Nu boltō balkona leidza pajemtais klusums atškeira kadetu
nu trokulim draugim. Jys vairs nalauze capurei nogu, nasyta
pa banku un vairejēs komandas pryušu junkuru gorā. Draugi
par jū nirgōjēs ar romantiskōs kaites frazi: — On — balkon,

ona — luna, — bet jys juta ņyu, ka cylvāks nav vys dresējamais suns voi zyrgs.

Vareja gaideit, ka jam nīpaļaus nūbeigt kara školu. Tūmār nūtyka breinums. Vērsniki kliva pret jū naparosti laipni. Jam uzšyva oficera zvaigznes uz placim, par ceņteibu pikōre zalta medaļu pi kryutim un kai gūdolgu piškeire komandējumu — studēt Francijas Kara akadēmijā!

Tod jys saprota, kū nūzeimōja divas zvaigznes, kas uz grafu balkona nūsalaide uz jō placim, un sapynā jys redzēja fantastisku zvaigžņu leitu. Par vysu igytū gribējōs pasateikt boltajai laimes meitinei ar korstu sirdi, ar sovu dzeiveibu, ar sovu pyrmū un pādejū elpu. Jys pīpyute spāka kryutis kai kaļva plēšas un cērta papeirā spolvu kai lemesi teirumā.

Bet te plašais orums iznōce tikai taid:

— Oļga!

Mercy, mercy, mercy!

Un leigova atbiļdēja:

— Nik!

Lai Dīvs Tev paleidz!

Kod nu vysom kara školom Pīterpili sabrauce izlaseitī studenti un čaloja volūdas, ka šī byus nōkamī generali, brašōkais nu brašajim raksteja leigovai:

— Oļga!

Es grybu aizbraucūt saceit Tev uz redzēšonūs!

Un leigova tyuleņ atbiļdēja:

— Nik! Taupi spākus ceļam! Es pošā Tevi izvadeišu!

Šī daži vōrdi laimeigūs sirdīs skanēja ar Leldines zvonim, ūrdze ar pavasara strautim, čyvynōja vysu putnu bolsim, smaržōja ar vysu dōrzu zīdim. Tī beja tōs lelōs dzeives sōkums, kū navar izsaceit ni kōzu marši, ni krystobu taures, bet kū spēj mēreit vīneigi cylvāka sirds.

Izvodomūs studentu nōkamū karjeru vēsteja fanfaras, reibynōja bungas. Pulkveži un generali uzsauce laimes, orkestri spēlēja tostus un maršus. Pats kara ministrs mudynōja aizbraucējus ceļt Krīvijas slavu draudzeigā Francijā un kotram aizbraucējam pispraude gūda rekrušu pušku pi capures.

Tod bryutes un pidareigi nese sovim mīlulim zīdus voi vazumim. Daži pat kōre puškus pi vagonu durovom.

Tikai vīns aizbraucējs stōvēja nūmalē kai Dīva un ļaužu aizmērstais cylvāks. Vīneigi saules stori rūtōjōs ap jō zalta medaļu, spūžim uzplečim un pūgom. Zam speigulainō capures noga gailējōs jō skumeigi dūmeigōs acis. Jys atcerējōs mōti, kas tōlā muižā brin kolpyunes dubļus, atcerējōs tōlū dzimtini un rodus, kas pat nakustynoj ausu, ka jūs asnis ceļās slavā.

Tikai vīna dvēsele spēja jū saprast, tikai nu jōs jys gaidēja kaidu zīdu — nu Oļgas, Oļgas, Oļgas! Bet Oļgas vēļ ar vīnu nav — Oļgas, Oļgas, Oļgas!...

Svineibu nūslāgumā orkestri pyute himnu: — Bože, carja hrani! Siļnyj deržavnyj... — Aizbraucēji pi sova karūga zvērēja myužeigū uzticeibu keizaram. Tod orkestri trīce atvodu maršu, un aizbraucēji kōpe pyrmōs klases vagonūs.

Pyuļa stumts un beideits, vagonā kōpe vīntuļņiks un otkon pīploka ar seju pi lūga. Ņyu pōri golvu golvom varēja pōrredzēt pyuli, bet tur naredzēja Oļgas, Oļgas, Oļgas!...

Brašō vērsņika byudi, bryuni kai rūdiņa ōbeli, sōce idzeļtēt un meļnēt. Pazilējušōs lyupas tricēja, it kai vaicōtu: — Kōpēc jyus mani syutot uz ōrzemem!? — bet jō poša augstō pire deve taidu atbiļdi: — Kungs pat sovam suņam ceļ lapnu piminekli, gondareidams sev, ka jys beja miļōjis lūpu. Zalta uzpleči, medaļa un komandējums sadz tū kaunu, ka grafīne ir miļōjuse zemņiku.

Jam gribējōs lēkt ōrā nu vagona un vysu ļaužu ocu priškā nūraut sev uzplečus, tod lai nūteik kas nūtykdams.

Bet uz vagona kōpnem vēļ bryutes skōvēs ar aizbraucējim, un viļciņš sviļpe. Izvadeitōji paslēja pret vagonim rūkas kai tundras brižu pulks rogas. Pādeji zīdi tricēs kai snīga pōrsļas.

Tod caur rogam un caur snigim izalauze tymsa āna un steidzēs pi lūga ar lyugšonā paslitom rūkom.

— Oļga! — sauce gaideitōjs un taisejōs izlēkt pa lūgu.

Bet viļciņš jau kustējōs, un slaikō jaunova, ar tymsu pleivuru uz golvas, dzynōs leidza vagonam un sauce aizlyuzušā bolsā:

— Nik, pidūd, pidūd, pidūd!...

Por jōs nūbōlušim vaigim vēlēs lelas osoras. Jei kaut kō meklēja pi sevis.

Aizbraucējs juta, ka jei bejuse aizkavāta. Jys taisejōs

voi aiz rūkom īraut jū vagonā pa lūgu, tod lai noteik kas nū-tykdams. Bet vilciņš devēs uz prišku ar skubu, un tikkū beja sadzēržams jōs maigais bolss:

— Pidūdi maņ un aizmērsti mani!... Aizmērst!... aizmērst!... aizmērst mani!...

Ši vōrdi satrice aizbraucēja sirdi. Jys mirkli jutōs, it kai byutu zibiņa karts. Un kod otkon jō skots meklēja palicēju tymsā pleivurā, bet jei jau strauji atpalyka pi boltōs stacijas.

Tūmār jys vēļ gryude nadūmōtus vōrdus:

— Uz redzēšonūs Parizē, Oļga, Oļga...

Un jam tai vīn lykōs, ka jei atsasauce un deve zeimi, ka jei aizbrauks cimūs.

Šamā vitā sakareigais sapyns pōrtryuka. Sōcēs najēdzeigs mūrģs, pa kura laiku gulātōjs varbyut desmit reižu apsavīde nu sōna uz sōnu.

Mūrģs beidzēs ar tū, ka Oļgas maklātōjs pa klubu klubim un salonu salonim beja kaidā lokalā pikauts un aplaupeits, īgryusts pogrobā un pismīts.

Tod jys sasatryuka dvēseles dziļumūs kai bērneibā, kod sleika Mežvydu sāžolkā, kur tai sauktais vārputs vylka jū dzeļmē. Tod jys sauce: "Jezus, Marija!", un tāvs jū izglōbe. Bet kas glōbs jū svešumā nu vārputa un saisteigom laičiņu saknem!?

Tūmār boltā bērneibā sauktais Dīva vōrds skanēja jō dvēselē arvīnu spēceigōk — skanēja ar tūrņu zvonim un vargaņu dyucinim dīvnomu veļvēs. Jys atskōrta, ka Parizē nav tikai saloni un klubi, bet zam sērmūs myužu veļvem dyuc un dzīd svātums. Tys jū sōce vilkt kai dzeļme.

Pi Parīzes Dīvmōtes katedrales kōpnem jū uzlyukōja bolta, stolta jaunova ar zīdim rūkā. Otkon jys gavilēja atradēja prīcā. — Oļga, kai te gadejīs? Seņ maklātō Oļga! — Bet Francijas Oļga jymā pasavēre izbaiļu acim un žīglim sūlim aizdipēja dīvnomā. Bailēs jai pat grōmateņa izkryta nu rūkom.

Tod jys atskōrta, ka laikam jō paskots viš taidu pat īgnumu kai Judaša tāla modeļs, kū Leonardo da Vinči godim bejis meklējis Milananas krūģūs. Sirds traucēs sērmajā dīvnomā, kur syntim godu škeistejušīs palaidni un keceri, bet jys jutōs

nacineigs it zam vīna jumta ar boltū, cālū jaunovu, kas atrōve jam skotu.

Ar treisušu rūku jys pacēle uz divnoma kōpnem nūkrytušu grōmateņu un steivom acim laseja tōs nūsaukumu:

" Ļ U R D A "

Reita pusē gulātōjs jau sapynoja mīreigi:

Jys it ar luktūreiti rūkā uz breinumu Grotu, kur vaid slymī, kūrlī, okli, kur duņ lyugšonas un himnas. Jys spraucās caur syntim ļaužu tyvōk svātai Grotai, kur nu tymsūs kolnu olas atmirdz pesteišonas gaisma.

Sirds jam skaņ ar tyukstūš zvonim, ka šei gaisma atpesteis jū nu myužeigōs trauksmes pēc Oļgas, kas jū igryude pyvumu pogrobā. Lyupas teicās runōt mōtes imōceitū lyugšonu: — Mōte vysuteirōka, lyudz Dīva par mums! Mōte vysuceistōka, lyudz Dīva par mums!...

Un kod jys ir debeseigōs gaismas tyvumā un redz boltū Dīvmōti, kū redzējuse Bernadete, jys nūkreit uz celim, ar pīri pīsyzdams svātai zemei. Jys skupsta zemi, uz kuras beja grākōjis, un mozgoj ar osorom traipus, kū jam beja uzšļōcis putujušais šampanits. — Sveicynōta, Marija, želesteibas pylna!... Bezvaineigi Ījemtō, lyudz Dīva par mani!... — jys gryuž vōrdus, kaidi vīn jam pasagoda mutē, bet dvēsele izmiseigi sauc: "Mōt, dūd maņ mīru!"

Un tod jam likās, ka boltō Dīvmōte pastīp uz jū rūku. Nu tōs steigoj svātlaimē un debeseigais mīrs. Tōļumā nūzyud mēnešnaktīs ilgōtō meitine uz balkona un kai tvaiki izkyup jōs meklēšonas murgi. Likās, vysu zemes prīcu var atdūt par vīneigū dabasu glōstu, kas kai snīga pōrsleņa atvāsynoņ kaisušu golvu un sirdi.

— Celis un ej vasals! — soka jam Dīvmōte.

— Kur maņ it? Kū dareit? — vaicoj laimeigais.

— Ej uz sovu dzimtni un gōdoj, lai tei nakrustu Francijas grākā!

Divmōte pamaun acim uz austrumim, un izdzidātais redz idillisku ainovu:

Saules myrdzumā laistōs jō dzimtnē. Tur zaļu mežu ilūkā stabulej ganeņš veitūla stabuli, un orōjs ar orklu dzan vogu teirumā.

Svātū mīru pauž cimū sātas ar zali syunōtom cysu capurem golvōs. Krystceļūs zam lubu jumteņa stōv zemes svātums — krysts, un tam ap Pesteitōja tālu apveits zyļu rudzu pučeišu vaiņuceņš.

Tur jam jōsasteidz. Tur jō gaida kotrys kūks un akmiņš.

Bet kū lai jys išōc tur, izmasts nu pasaulā laivas?

Un atbiļdi jam dūd atmiņas par Jōneiti Ļoļānu. Jys beja beidzis Rēzeknes apriņķa školu, bet nūlēme kļūt par tautas apostolu. It gudrais Jōneits nu cīma uz cimū ar poša izgudrōtom mozom lyuškeņom. Jys loboļ sarautōs rūžaiņu krelles un išin vōkūs saplāstōs grōmotas. Vokorā pi krysta jys stōsta ļaudim mōceibas. Jam tikvīn ir monta kai vaca sveita mugorā, bet dvēsele pylna ar vysom Dīva želesteibom. Jys ir laimeigs.

Un cik gon taidu Jōneišu nav vysā dzimtinē! Jō poša nautrānīšūs vacais Andrivs Jūrdžs. Tī aizpylda prīsteru un školōtōju tryukumu, jo dzeive naciš tukšuma.

"Tok lobōk byutu, ka taidi Jōneiši itu par prīsterim un školōtōjim," tai dūmōja Nikodems un jutōs atradis ceļu uz laimeigū dzeivi un dabasim...

Nu Francijas uz dzimtini jys brauc ar jyuras kugi, lai jys vairōk naradzātu urbaniskūs pogrobu, lai jō acis nakorōtu Rītumzemu greznumu un lai sirdi nauztrauktu vōrds — illuminati. Tikai Ļurda jō atmiņā mirdz kai sveču gunkurs. Tōs syltumu un gaišumu jys grib nest dzimtainei, kas jam škita asam svāta kai Ļurdas province, un varbyut tur Dīvam patiks rōdeit breinumus.

Ibraucūt Reigas ūstā, jam likās, ka ir it kai sātā. Aizmugurē palykuse bezdīveigō Eiropa, sōcās daudz svātōkas Krivijas zeme. Tei ir Dīva svēteita, tōpēc ka te dzimtaine, katōliskō Pūlija, Leitova un Baltija.

Bet, kod jys moldōs pa vacōs Reigas leikom ilom, otkon jū purynoj Parīzes drabuli. Likās, ka Jōņa vōrti vad jū uz eļni, Rātsnoms un giļžu nomi tērgojās ar dvēselem. Aiz plotom un malnom pogrobu durovom, likās, kyup vydsmyužu alkimiku cepli. Tur uz veina bucom sēd ragaini valni, un plykas rogonas doncoj jūs priškā. Brrr!

Tod jō sirds sauc, ka te vēl grāku pasaulš — vēl nav aizsnāgta svātuma zeme. Jys nūkreit uz celim Sōpeigōs Divmōtes

bazneicā, olkdams dzērdēt dīviškū bolsu — kur sōcās jō svātō dzimtines rūbeža?

Tok liktiņam vajag byut tik skorbam, ka šymā breidī sōc runōt pristers nu ambonas. Jys Diva vōrdā mōca ļaudis, ka te ir senejō, svātō Mōras zeme. Tod svātuma maklātōjam likās, ka šys pristers ir aiz rūbežas — pogōnu pusē. Un šō pristera vōrds beja — Francis Trasuns!

Rancāns tryukōs, izberze mūrģu nu acim un pīspīde vaigu pi vāsō lūga stykla.

Piterpilī ausa palāks, myglaiņs reits. Tōļumā šalkōja polojušō Neva.

Bet jys jutōs tik izmūceits un gurdons, it kai vysu nakti byutu meistejis lynus: golva švōrbōjōs uz placim, gribējōs vēļ atkrist gultā. Gribējōs redzēt da golam vīnas nakts sapynu, mūcušu mūrģu, kas kai Mežvydu sāžolkas vārputs vylka jū dybynā, saisteja laičiņu steigom.

Jys pamete aci uz goldu. Tur čupeņā gulēja dzaltonas lōpas — daudzu godu pīzeimes par breiņumim Ļurdā. Par tū beja stōsteitas mōceibas nu ambonas, par tū ņyu jys gribēja uzraksteit kalendaram. Tur beja sapeiti daudzu nakšu sapyni. Na vīnu reitu jys jutōs kai nūreibis rejā. Un tūmār nalāga sapyns jō naatstōja.

"Bet kōpēc es tai mūkūs? Kōpēc godim neikuļoju?" jys vai cōja sev un pavāluši dūmōja: "Voi nav dīzgon tō, ka veirs vīnreiz pasacejis ir — gona!? Voi nav dīzgon vīnu reizi syudzēt kaidu grāku, lai tys nikod vairs naatsakōrtōtu? Taidā nūlyukā, bikteidams grēcinikus, jys ir sitis ar kōju pi bikts krāsla sōna — tuk, tuk! Un kas ir stōstejis grākus pret Ļurdu, tam nu vysa spāka tricis papīdi pret bikts krāslu — tuk! Bet kai tys godōs, ka pošam rōdōs sapyni, par kū jō bikts tāvam byutu jōsyt ar kōju — tuk! tuk!?"

Nikodems Rancāns otkon spīde korstū vaigu pi vāsō stykla, vaicōdams padūma austušam reitam un namīreigi uz jyuru plyustūšai Nevai: voi reits var savaļdeit namīreigū straumi, kurā žvūrdz yudiņs nu snīgainom taigom? Voi apziņas gaisma var savaļdeit jyutas, kas mutuļoj augšā nu tymsim sirds kambarim?

Austušais reits saceja — nā! Un plyudu viņi plakšynoja kai ar valātives vōli: nā, nā, nā!

Tod jys saprota, ka jō sirds taigōs vēļ nav izkusuši daudzu godu ladi un tys jaunais snīgs, kas tur pīkryta, meklejūt svātuma Eiropas austrumūs. Rītumi tod lykōs asam pogōnisma varā, tur tikai svātō Ļurda spēj izōrstēt palaidņus. Dīva kūplys — varaveiksna — septenkrōsu myrdzumā licēs pōri svātajim Eiropas austrumim. Tys ar vīnu golu bolstōs Varšavā, ar ūtru storu — Svātajā Pīterburgā. Jys vērēs šōs dzelvēdzeres lūka pošā augstumā un dūmōja: cik augsti ir dzimtines dabasi!

Bet kod jys beja Reigā, dzelvēdzere pazuda. Dīva kūplys aizgōja tōļok uz austrumim. Ari dzimtinē šei skaistō dabasu jūsta prīcynoj ļaudis tikai pēc ražeiga leita. Tod lykōs, ka varātu tai braukt vysapkōrt pasaulam, bet nikur nauzītu svātuma rūbežas. Un tagad jau lykōs, ka taidas rūbežas nav pošā cylvākā. Vysi grymst grāku pūrā, svātums šod tod pazib kai spūžī Jōņu tōrpeni. Pat svātumkōrōs devotkas, kas ik dīnas pījam Oltora Sakramentu, pīgryuž muti pi biktskrāsla un stōsta vakarejūs grākus: čōp, čōp, čōp! Tok tī nav vakarejī, ni pārnejī grāki, tī spūrdz sirdī ari tod, kod mute pi bikts restem šveikst: čōp, čōp, čōp!

Dovida psalmu lasejumā saceits: — Kas var byut teirs nu nateiras sāklas!?

Bet Rancānam gribējōs ticēt un cerēt, ka ari nateirū sāklu var izteireit. Tū var panōkt ar pošaudzynōšonu, bet školā jōlik tai cementa pamatu.

Jys sōce atzeit, ka pasaulš nav audzynōts, tys tikai vuiceits un osynōts prōtā. Ari jys pats nikod nav eisti audzynōts — ni kara školā, ni Goreigā seminarā. Kara školā jys ir drasāts šaut lūdes mērki un seminarā trenēts šaut lyugšonas dabasūs. Tikai mōte jū ir drusku mōcejuse dzeivōt, tūmār cylvāks naprotuse izskaidrōt da gola.

Tōpēc jys ir palicis taidš — ni cāpts, ni vōreits — kam dūmas raunās debesīs, bet dubļūs meicōs kōjas.

Analizejūt sovu dobu, Nikodems atroda sevī daudz vysaidu greizumu, leikumu un zoru bumbuļu kai prīdes rapainā calmā. Jymā dunēja tāva gors, čaklō muižas rentnika Rancāna doba,

kas ceņtēs pileist kungim un byut nežēleigs pret kolpim, kam pērsti nīzēja pēc zalta un gribējās sist pa banku. Jymā augsti slēja golvu mōtes — Miglinīku cilts gors. Jys vysur gribēja byut pyrmais: školā, karā, debesīs.

Pret kotru, kas stōjōs ceļā, jam nu kryutim auga rogi — gribējōs šņōkt kai dusmeigam vēršam, kod pretim cyts vēršuks grumboj pakakli.

Bez šim zoru bumbulim pi styprūs cilšu calma jymā beja daudz kas cāls un augsts kai šmaugōs prīdes. Ar dziļom mīta saknem tōs dzer sūrmi nu pazemes slōnim, ar garoin vēršyņu slūtom taisōs izslauceit ļaužu zamūs dabasus. Un nu stumbra dēlim, kas auguši bolti dzaltanom škiznem, var taiseit vyskaistōkūs šyupeļus un grobus.

Tei vīn ir nalaiمة, ka nav osa sleimasta, taisnas, gludas ēveles un pulejamō spuļča, kas šim skaistajim dēlim pīdūtu spūžumu, kod pat osūs zoru rīvas smaideitu kai pučes. Nav audzynōšonas — tryukst roksturu sleipēšonas. Cylvāks ir ap-laists kai mežoga dōrzā.

Ot, tōpēc poloj roksturi — poloj tai kai Neva. Nevas straume nūrymst jyurā, ļaužu namīrs nūgrymst kopā. Bet tod jau ir vālu ļaunu grīzt par lobu. Tok lobajam ir jōdzeivoj, ļaunumam jōmērst! Tam jōmērst jau ar bārna dzimšonu pasaulī. Ļaunumu jōsyt da nōvei, kur vīn tys ceļ golvu...

Tai dūmōja Rancāns šymā namīra reitā un apsajēme meklēt ļaužu lobōšonas zōles. Doktorī sovas zōles izmēģinoj pi žurkom, bet jys apsajēme sovas zōles litōt pats un, kod tōs paleidzēs, iteikt ari cytim.

Kai pyrmū leidzekli pret slyktu dūšu jys jēme spani ar soltu yudini. Īkōpis kubulā, jys nūrunōja vōrdus: — Dūd, Dīveņ, vasalu mīsu un goru! — un blaugže spani yudiņa uz golvas.

Tērpas nūleja pa vysu mīsu. Nūklabēja zūbi kai Leldines ūla. Ari tam ļaunajam tyka uz astes, kas jū tronkōja vysu cauru nakti. Tod klīva tik sylti, tik mileīgi, kai Leldines reitā, kod skaņ Alleluja! Tod gribējōs kotram saceit lobu vōrdu un ari Trašunam saukt: Alleluja!

Šū spani yudiņa jys apsajēme litōt kotru reitu un ari vokorā, kod sōja dūša.

MARIJA ANDŽĀNE

Cylvākam

Dreiz
Tu vairs nepazeisi
Pats
Sova laika
Un sevis,
Maklādams
Nasadzeisi
Vaiga,
Kū Myužeigais devis.

Vacōkim

Ar jyusu
Milestoneibas gaismi
Eju vēļ
Šai pasauli.
Nu jyusu
Lelos labvēleibas
Dag kaisme
Munā dvēselē.
Daudz dzeivē
Asmu sajāmuse,
Voi atstōšu,
Tik aizejūt...?
Un pīdūdit,
Kū naprotuse
Šai gaismē
Beju staigojūt.

Daudz un moz

Motors
Apēdis laiku!
Myrguli,
Vyzuli,
Grabuli
Izbērst
Nu tō
Ar zaigu.
Vysu, vysu
Te var...
Navar vīn
Zaudātū laiku
Atpakaļ atpērk
Ar naudu.
Cylvākam
Pislāgta
Motoru jauda.
Skrytuli
Grīžās un klau dz.
Dīnu
Un nakti
Tī sauc:
— Saražōts daudz
Vysa kō, spūža
Un jauna!...
Tikai sanōk
Par moz
Laika,
Naudas
Un kauna.

Leldīnas I

Polūs
Un
Kyupūšūs pakolnūs

Saule
Kurnoj lĭsmes.
Ŗyupēles —
Reĭbstūšus augstumūs —
Īlidoj
Ceiruļa dzĭsmēs...

Bārnū
Prĭceĭgi saucĭni,
Jauneibas
Volūdas jautras,
Strodu
Skaneĭgĭ sviļpĭni
Pōrskaņ ōri
Kai Ŗautras.
Dzeĭveibas bolsim
Un atbolsim
Atsmaida
Vyzbuli kautri.

Kyupūši cepeši,
Leldĭnu peirāgi,
Bārzū sulas
Un krōsōtas ūlas —
Garu
Un augeĭgu vosoru
Sūlej.

Leldĭnes II.

Īsaskaņ dobā
Un sirdĭ
Prĭceĭgĭ
Leldĭnu zvoni!
Atbolsoj ceirulim
Strodim

Veitūlu stabulēs
Goni.
Nyrbušos
Sudobra tērcēs
Puryni
Pumpurus mārē...
Mōkuli
Maunās par golvu,
Vigli
Un gaiši
Kai zaigs.
Pisauli
Vyzbuli klōjās,
Prīceigs tūp
Oroja vaigs.

Sapnis trymdā

Otkon pēc drausmeiga goda,
Pēc pōrcistim spaidim un boda
Es redzēju breineigu sapnu:

Pa dzimtines klajumim gōjom...
Mums pučēs licēs zem kōjom,
Glōsteja syurstūšūs pādus...

Bolts eņģeļs, sūleidams miru,
Maņ aizskōra svīdraiņu pīri
Ar myrdzūšu spōrnu...

Tei mōtes lyugšona beja.
Kai gaisma par mani tei leja
Še trymdas tymsajā naktī.

ALBERTS SPŌĢIS

Jauneibas reits Vorkovā

Asu pasamūdis
pasauļa centrā —
Vorkovā.
(Pidūdit,
tys dēļ manis,
veidojit sev cytu!)
Syla Čeirānu prīdeitēs
aizasvyļa
sauļes pokolas un
mums — Spūlēs un Braciškōs —
beja gaišs.
Aiz lūga, ūsi
pasamūdis strods
sōc sist
ar vōleitem barabanā,
pyuš šviļpukā.
Navaru nūgulēt,
prūjom sapyns
par tōlom zemem,
par ašņainim oleandrim,
par rūzem zimā
pi Santiago Apostol
studentu mītnes
Donoso Kortēsā Madridē...
Apropos...
Kam mūka mani šī sapyni,
Voi munas pādas tur paliks?
Maņ jōsaklausa stroda dzismē,
jōdūmoj par Madrīdes rūzem,
bet pērsti tveikst vēļ
nu meitīnes bizeites,
kū pyrmū reizi ilgōk turēju...

Ar vīnu aci pēteju lūgu:
voi es katedralē —
spraucās ikšā zylōs vejūleites
nu izplatejuma,
zaļais mīrs nu muna ūša,
dagūšōs pokolas jaucās pa vydu
ar zaltainom strēlem,
bet malnais dirigents
pi kūzuleņa
mātoj rūkas
un sauc:
"Celis, cylvāka bārns,
izslauki sapynus,
dzer jauneibas bārzu sulu
un pīmini sovejūs,
jo eiss byus tovs pavasars
Vorkovā!"

Rondo*

Skrējīns ap sevi un asi —
vysuma simetrija:
Kaidis ilics te
Sovu un vysuma jāgu.

Sirds raun tymsā riņči,
itkai vyss:
kristala nūpyuta
sevi skaidrojūtis.

Un tūmār —
vyss iklauts sovā riņči:
sirdej dauzūtīs,
elpoju un eju sovū ceļu.

* Rondo — stingrā pantforma. Klasiskais rondo parasti ietver 15 rindas (3 panti — piecristinde, četrirstinde, seširstinde) ar noteiktu atskaņu kārtību. Iespējams arī cits rindu skaits, saglabājot 3 pantus.

Lelceļa molā

Ganeju lūpus.
Dzērvu zōboki siļdeja kōjas
agrajūs reitūs:
syurstēja vītom,
pleisa kai tauku ladi
studzines bļūdā.
Beja sōpeigi jauki...
Bērneiba muna te doncōja
lelceļa molā.
Satyku pasauli
ar vysim zynomim gudrajim.
Muzyka tei beja un
myusu poezija —
ar Spūļu Slicāna skripku,
Styuriniku Bronķas ermoniku,
Lausku Bronķas trompeti,
Vepru Savera basu un
myusu vysu skaneigim bolsim.

Myusu sātas —
sasatupušas lelceļa molā —
skanēja prīceigā, laimeigā rytmā.
saimineicas kai bites —
krōja svīstu,
lai skaneigi rūtōtu Jōņūs.

Paaugu lelōks.
Pricovūs par ciršim un bezdeleigom.
Jauču jom perekļus.
Mōte gon bīdēja:
byušūt raibs vaigs
kai bezdeleigu ūlas.
Otkon paaugu.
Gōju uz školu,
oru teirumā,
vokorūs raksteju vekselus.

Sōka patikt meitiņu bizeites.
Tei beja tauriņu muzyka —
dzonojūt vīnam ūtru —
cikom apjēdzem sevi un
drusku nu pasaūļa
lelceļa molā.

Ānas naktī

Rezedas un naktsvijūles
Iztraucej tevi dūmōs;
Krōsu, smaržu gaišums roda
Pasaūļa naktī blōzmu.

Mes kai lelōs dzeives ānas
Aizsleidim naktī, timsā:
Mōkuli un fantazija
Pasaūļa dūmu kolnūs...

Cylvāks, bāgdams eistōs Saules,
Paklyup par sovu ānu,
Cikom Saules jausmu skota
Mēneša bōlā sejā.

Ānas, ānas tik tak — jaucās,
Koleidz tu atrūd sevi,
Izdūmoj — uz kaidas solas
Nūkritis tu kai skrybyns.

Ak, bārns, naprosi, kur ejam!
Skotīs pēc Lelōs Blōzmas,
Sūļoj drūši Saulei pakaļ —
Ānas mat vysas lītas!

Astras

Nu saules puses
Plyust teimekli
Un satyn vysu
Kai zērnekli.

Dreiž pādejais zīds
Byus solnes kūsts;
Voi, staigojūt šē,
Ir atsamūsts?

Lyuk — napilyudzams
Šys nūlykums,
Ka astras godam
Ir nūslāgums.

Jau dažas lopus
Raun vokorvējs;
Par tryudu klivis
Zīds vakarejs...

Vēļ atmiņā maņ
Zyls astras zīds,
Bet sagaidoms dreiž
Jau solnas bīds...

Mēness ūbeļneicā

Nakts, pylna dzeiveibas un osnu, tveika,
Maņ rosōts ūbeļzors pōr golvu sleiga.

Pat mēness ūbeļzīdus gaiši glaude,
Un zīdūnis uz ūbeļneicas snaude.

Vyss pretim dzeives prikam zīdūt ticās,
Un nakts kai teiksma vysam apkōrt licās.

Šys breinums plyuda cauri myusu rūkom,
Un elpōt varēja vairs tik ar mūkom.

Kai būru karuselī vari aizkleist,
Kod mēnesstori ūbeļneicā ikleist.

Dvēseles centrs

Nōvei padūts vyss
Zemes dzeivē;
Cikom izērst tys —
Kvāloj breivē.

Palik tikai mozs
Dvēsles styureits —
Napīveic tū oss
Nōves cēreits.

Laika nava tam
Zemes dzeivē, —
Cyta vila jam —
Myuža breive.

Gora atnōkšona

Nu dzeiveibas pyrmdzeiles plyuzdams,
Gors vysumam saturu dūd;
Iz myužēibas pyrmšyunas škēlis,
Mozs cylvāks sev dzeiveibu rūd.

Tik laikā caur maineigu plyusmu
Var izsekot tam, kas īt un nōk;
Un augstōkais breiveibas bauslis
Jau ticeibā zeimeitīs sōk.

Par sevi bez spāka mes esim,
Mums prōtā tik drumstolas kreit,
Kū vysuma Nesējs un Kēneņš
Kai atspulgu nūmess mums reit —.

Bet dinā, bet vīsuļu dinā,
Kod izgaismōts tops mums reiz prōts —
Pat cylvāks var dziļumā vērtīs,
Kas vīnreiz tam atziņai krōts.

ROBERTS MŪKS

Sonets*

Voi laiki mitejušis jaunus spēkus krūt,
Kod vīns un atstots ceļa molā stovu,
Un važas, kuras pōrgaļveibā rōvu,
Ņyu ašņa bolsā žvadz un pošu lōd? —

Kai niceigs smīns ap mani dūmas stōj,
Nu tymsa laužās pusbaileigi vōrdi:
— Mes vysī asam vīnas varas skōrti,
Mums vysim gols un tukšums pretim mōj. —

Tod stōvu kluss un klausūs dziļōk vēļ,
Kai lismu mēles pōršalc vāsma skorba:
Kur jāga ir, tur dzeive beidzās mums.

Bet ceineitis un cīst šōs jāgas dēļ
Ir vērts, kaut gaišums prosa dorba,
Un kotrā atbildē ir paslāpts vaicōjums.

Nōk vokori

Nōk vokori, un dīnas palīk ānā,
Zyud krōsu vyzmōjums un, kairōs smaržōs teits,
Ver tymsas bezdibiņus breidis seņgaideits.

Nu zemes ceļās spērgtums, gaismas svelmē tveicis,
Kai samtains lūks tys vysu sevī tver
Un pestej tū, kas dīnu saulē neicis.

* Sonets — stingrā pantforma, kas sastāv no 14 rindām (2 četrriņdes, tam seko 2 trīsriņdes) ar noteiktu atskaņu kārtību.

Grymst ānas dziļok kūka pavēnī,
Un lopu mīrā izgaist trūksnis spolgs.
Veļ sapņu steigas gaisūs vokors lēni.

Vyss klus kai nabejušu mirkļu gaidōs...
Tik rītumus kai sōrtu īdedzis,
Šū vītu pōrstaigōdams svētej Divs.

Plyust Rēzekne

Plyust Rēzekne pa zaļom zīdu pļovom,
Un gaisūs viļņoj myrdzums naradzāts;
Vyss Dīva krōšnums, cylvākam kas sāts,
Kai sōrta līsmē dag nu acim Tovom.

Ļaun vēlreiz sveikt man pagōjušōs dīnas,
Kas, Tevi pīmiņūt, kai reita blōzma kvēl,
Nu kurom aizgōju es cytas gaismas dēļ,
Un kurom leidzeigas vairs nabyus maņ nivīnas.

Tū pīmini: nu saules jēmu daļu,
Lai gaismā breineigā mirdz dīnas tōs...
Bet ņyu — es vīns sev sapnu kugi kaļu.

Plyust Rēzekne kai zaltā veita jūsta
Gar munu lūgu. Sapni, sapni vīn...
Kod ceļšūs es? Kur eistō laimes ūsta?

ANDRIS VĒJĀNS

Andriva Jūrdža myužs

Kotru godu pa orumam,
Kotru godu pa sējumam —
Godskōrtu vainagi krōjās un krōjās —
Kai rudzu lauki pi Kōrkliniku mōjas.

Kotru godu pa orumam,
Kotru godu pa sējumam —
Bez dīnasvyda,
Bez pusnakts dusas
Pa burteņam, pa vōrdeņam,
Pa stōsteņam, pa gudreibai
Bez rymas, bez stōjas
Pi skola gaismeņas vōjas
Godskōrtu grōmotōs krōjās un krōjās.

Kotru godu pa orumam,
Kotru godu pa sējumam.
Nu orkla atlaistas rūkas,
Pi spolvas pilykta sirds:
Kaut pērsti pasteivi lūkās,
Bet acīs,
Bet acīs mirdz
Cereiba zaļi zyla
Kai lynu teirums un zīds.

Mīgs plaksteņus mīdz un mīdz...
Nakauņa jōaiztrīc
Ar dalnu
Kai pošu nagontū valnu!
Meitīnes sapņoj par kōzu braucīnim
Boltajā snīgā.
Jōs jau mirtes lauž mīgā.

Bet tu, Andryv, pīroksti sapynus,
Smaidus un nūpyutas,
Un baiļu nūjautas...
Nu izkaps atlaisti pērsti,
Pi golda dūmas un sirds
Syt taidu spareigu dzērksti,
Lai spūdrōk lūgi
Un skatiņi mirdz.
Veiri sapņoj par ūbeļneicom.
Tu vuici tōs stōdeit
Un sorgōt nu začim un sola.
Tu nanūguris gribi rōdeit un rōdeit —
Pi apvōrkšņa nava vēļ
Pasaules mola!
Nu spygula atlaistas plaukstas —
Kai godsymtu osoras tiņte plyust,
Kai svīdri, kai rosas lases soltas
Un lēni, lēni
Dzeivei un myužebai naizžyust.

Kotru godu pa orumam,
Kotru godu pa sējumam —
Boda vāzda
Un asiņu ryuči,
Un pūsta vecines — solnas,
Kōrklinīku Andryv, tovōs vogōs
Kai akmini veļās nu kolna.

Bet varbyut tī nav akmini?
Varbyut tei ir akmiņu jyura?
Lai kaut mozdrusceņ vīgļōk byutu,
Kotrai meitai —
Pa grōmotai pyurā.
Lai kaut mozdrusceņ gaišōk kļyutu,
Kotram piģuļās guņskuram —
Pa vējainai lismei,
Kotram piģuļnikam —

Pa dzīsmēi.
Kotru godu pa orumam,
Kotru godu pa sējumam.
Kotrā sējumā tyukstūš lopu.
Tēs guņšgrāks naspēj iznycynōt,
Tōs navar aiznest uz kopu!
Tōs kotrai paaudzei pīnōk klōt
Un grib
Pasarunōt.
Divdesmit pīci sējumi atdūti tev,
Latgola — mōt!

Vyss atdūts.
Dīnasvydi un svātku dīnas,
Pusnakts stuņdes un launags eisais —
Tai kai gōjputnu spōrnu treisas.

Vyss atdūts.
Kotra dīna
Pa stareņam īnas
Drukas aizliguma eļņē baismā.

Vyss atdūts.
Sirds ūgles
Un
Ocu gaisma.
Vyss atdūts.

Akmiņš runōt sōc.
Akmiņš dzīdōt sōc:
"Nūjemit capures! Pasaklonit leidz zemei!
Tautas dzīsminīks nōk!"

Laikagrōmota

(Gustavam Manteifelim)

Taids laiks, ka nasagribīs runōt.
Taids laiks, ka nasagribīs dzidōt.
Taids laiks, ka nasagribīs dzeivōt.
Ver vōrtus — ūļneica kai dubļu jyura,
Tu izej teirumā — jau eža durās
Un izslej ušņu muguru kai kolnu.
Tu stōvi kolnā — krusas gryudi kopoj
Ik vōrgu vōrpu, kurai olkst pēc saules.
Tik gaismas cylvākam, cik kreit nu lūgim
Caur muižas dōrza ōbeļneicu ānom.
Bet tōļōk tymsa — pūri, meži, vyliki.
Tik prīcas orōjam, cik ceiruļs sviļpoj,
Cik dīvanoms sauc vara zvonu mēlem
Un spīž zam krysta dziļi nūlikt golvu,
Un meitinei — cik mīlesteibas tai?
Cik sapnī pasarōdīs īvu zori
Un myglā pazyud pīguļniku līsmē.

Taids laiks, ka nasagribīs dūmōt.
Taids laiks, ka nasagribīs kautīs.
Taids laiks, ka nasagribīs elpōt.
Nu mani ari borgi vēji rausta.
Par buntavneicu cara kolpi lomoj,
Par nakriškōni pūļu ksendzi saukoj.
Bet turūs es. Un paļdis soku veiram,
Kas sovu gōdeibu maņ leidza dūd
Un sovu gudreibu par ceļamaizi.
Jys gaismas stareņu grib tōļōk svīst
Par muižas cerinim, par ceļa grōvi.

Mes obi klausamēs: pyuš laika vēji,
Pa mežu golim kārkoj malnī kraukli,
Pa sābra mugoru vēļ lākoj peicka,

Kū starosts nava aizmetis pōr placu.
Vēļ cita dyure jam, vēļ pavēļņika bolss.
Ni tovu volūdu jys zyn, ni tovu ryupi,
Tik tovas asinis un svīdrus dzer,
Un smeļ par osorom uz bōbas vaigim.
Un smeļ par mani ari. Smeļ par veiru,
Kam pana svōrks, bet atsauceīga sirds
Un dōrgōki par buļbom muižas dōrzūs
Tam burts un vōrds, un grōmota uz golda.

Mes obi kūpā strōdojam dēļ tevis.
Mes kotru godu nōksim tovā sātā.
Es kļyušu, sābri, tev par lobu meitu.
Mes izīsim pa stidzeņu nu sādžas
Un sōksim Jaunō Laika skaiteišonu.
Pi rūkas turis — isim, isim, isim!

Es pošā asu Laiks. Es — Laikagrōmota.
Nav cytas krūzes, kur maņ ilit sevi.
Nav cyta lūga, kur maņ ilaist sauli,
Kas orōju nu aizceļā transc orā.
Maņ cytu spōrnu nav, kas caltu gaisā
Gon ceiruli, gon dzīsmi kōzu dinā.

Es ari asu Laiks. Es — Laikagrōmota.
Maņ dēļa gola nav, kū pōrlikt mōlam,
Lai vējs pa greidu nadoncoj ar slūtu
Un bosim bārnim reiklī narej kōss.
Man cymdu nav, ni zōboku, ni sveitas,
Ni rubļa mokā, kas tik tukšs kai klēts,
Kod marta mōkuli gar juntim grōbstōs.
Maņ acīs — osoras. Un sōpes — kryutis.
Un smogums placūs. Tikai rūkas snādzās
Pēc burteņa, pēc vōrda un pēc spolvas.
Tū mērču osorōs — un rūnās stōsti.
Klōt reita rosu liku — rūnās dzismes.
Tū pīrei pīspīžu — un rūnās dūmas...

Kai itū bogōteibu paceļt placūs?
Kai pavuiceit, lai vairōk gaisa plauškōs
Tev teik, ka drūšōk vari cylōt kōjas?
Cērt plotōk durovas — byus vairōk dvašas.
Un lūgus vaļā rauņ, lai saule inōk
Un apsasāst pi šyupeļa un mōtes.
Bet rudinī tev škūrstiņš jōizmyurej,
Lai valk nu sātas ōrā ryugtūs dyumus,
Bet rudinī tev greida jōiztaisa,
Tod syltums globōsis kai kažūkā.
Un tova naudeņa un pyules napropuļš.
Kod bārni paaugsis, lai skrīn uz skūlu —
Kļyus pasaule tīm gaišōka nu burtim,
Kas munā ozūtē kai jāri syldōs.

Nōk Jaunais Laiks. Es — Laikagrōmota.
Tev grybu īvuiceit pa jaunam runōt,
Pa jaunam sprīst, pa jaunam dzīsmes dzidōt.
Tev grybu īvuiceit pa jaunam strōdōt.
Un tū mes varēsīm, ja byusīm dzeivi,
Byus breiva tauta, volūda un sirds.

Dzīmtines vōrds

Nu tōlōs Tōlovas, nu Jersikas jys nōk
Kai auseklis un gaiļa reita dzīsmē,
Kai karūgs un kai pyura skreines vōks,
Kai vairūgs, kas myus pasargoj nu brīsmem
Un acīm kvālōt lik kai Jōņūs līsmem...
Nu tōlōs Tōlovas, nu Jersikas jys nōk —
Vystyvōkais nu vōrdim:

Latvija.

Nu Dubnas, Aivīkstes un Daugovas jys plyust
Kai svīdri, osoras un rosa godu symtūs,
Por Lōčuplēsi asins kaujōs kļyust,
Lai paaudzes un straumes nanūrymtūs,

Bet kūptu teirumu un dōrzus dzymtūs...
Nu Dubnas, Aivīkstes un Daugovas jys plyust —
Vysgaišokais nu vōrdim:
Latvija.

Nu senīm latgalim, nu ūzulzeilem aug,
Nu sīvu klidzīnim, nu bārnū smiklu polim, —
Nu svešim paglobōts kai ocuraugš,
Lai nasagrautu jū ar mitu golim,
Ar vōlem, zūbynim un lēlgobolim...
Nu senīm latgalim, nu ūzulzeilem aug —
Vysmīlōkais nu vōrdim:
Latvija.

Nu teiksmu Latyholas-Latgolas jys īt
Uz zaļū Zemgolu un Ventas kuršu krostim —
Leidz baltu jyurai vēļ, kur kugi īt
Ar borgūs vējūs nūryudeitim mostim
Un cytu tautu bolsim nāparostim...
Nu teiksmu Latyholas-Latgolas jys īt —
Vysdōrgōkais nu vōrdim:
Latvija.

Nu piļskolnim, nu šyupelim jys skrīn,
Ar uperdyumim skaunūt pošu sauli,
Par kuru veiri kreit vēļ šūboltdīn
Un apsēj leidumus ar sovīm kaulim,
Lai zeme breiva teik nu naida praulim...
Nu piļskolnim, nu šyupelim jys skrīn —
Vyssvātōkais nu vōrdim:
Latvija.

PĪTERS JURCEŅŠ

x x x

Asam tōli nu dzimtines —
 -āni, -anči un -iki...
Dažam acīs vēļ Latgola zīd.
Tagad likās, ka nabejom Latgolai liki,
Tikai lūgi daudzi jau cīt.
Bet vēļ pastōv Latgolā
 -āni, -anči un -iki,
Vēļ ir lūgi, kas dzeiveigi speid:
Ir vēļ Rancāni, Garanči, Miglinīki,
Ir jūs bārni, kam acīs vēļ reits.
Mes te, Reigā, dažs astē, dažs vydā, dažs spicē,
Bet cytim pa kōjom — vyss vīns.
Tūmār Latgola pastōv — tys svātums, kam ticēt,
Kod prōts taidš kai īškōbis pīns.
Vyscereigōkī — bārnu acīs ir reiti:
Varu byut tovim bārnim vēļ kūms.
Gon vēļ nūleis pōr vacainem augleigi leiti:
Nalaid bārnuš sovus, Latgola, prūm!

Salīdzinājumam: dzejolis jaunajā ortogrāfijā.

Asam tuoli nu dzimtinis —
 -āni, -anči un -iki...
Dažam acīs vēļ Latgola zīd.
Tagad likās, ka nabejom Latgolai liki,
Tikai lūgi daudzi jau cīt.
Bet vēļ pastuov Latgolā
 -āni, -anči un -iki,
Vēļ ir lūgi, kas dzeiveigi speid:
Ir vēļ Rancāni, Garanči, Miglinīki,

Ir jūs bērni, kam acīs vēļ reits.
Mes te, Reigā, dažs astē, dažs vydā, dažs spicē,
Bet cytim pa kuojom — vyss vīns.
Tūmār Latgola pastuov — tys svātums, kam ticēt,
Kod pruots taidš kai īskuobis pīns.
Vyscereiguokī — bārnu acīs ir reiti:
Varu byut tovim bārnim vēļ kūms.
Gon vēļ nūleis puor vacainem augleigi leiti:
Nalaid bārnus sovus, Latgola, prūm!

Reita krōsu rūtaļa

Reita saule skustu raisa —
Reita krōsas pasvīž gaisā,
Un vairs meitas navar pacīst
Taidas gaismas spēles acīs.

Krōsas spulgōdamas mainōs.
Breinōs meitas zylacainōs.
Skrūpstōs zaļa gaisma īkreit —
Plaksteņš aizveras un pikreit.

Pikreit zaļai, atīt polsa,
Tymši zylō sauc vēļ bolsā.
Ībryuneigō pabāg molā —
Nūsagloboj lopsas olā.

Palākō caur myglu verās
Sābra besakūka cerā.
Ak, jyus grēceigōs un škeistōs,
Sokit — kura gaisma eistō?

Kura paliks? Kuru gyušu?
Ceļa molā nūsapyušu
Gryutā pyrmūdines reitā —
Aizdancōtā, nagulātā.

Salīdzinājumam: dzejolis jaunajā ortogrāfijā.

Reita kruosu rūtaļa

Reita saule skustu raisa —
Reita kruosys pasviž gaisā,
Un vairs meitys navar pacis
Taidys gaismys spēlis acis.

Krōsys spulguodamys mainuos.
Breīnuos meitys zylacainuos.
Skrūpstuos zaļa gaisma īkreit —
Plaksteņš aizaver un pīkreit.

Pīkreit zaļai, atīt polsa,
Tymsi zylo sauc vēļ bolsā.
Ībryuneiguo pabāg molā —
Nūsagloboj lopsys olā.

Palākuo caur myglu verēs
Sābra besakūka cerā.
Ak, jyus grēceīguos un škeistuos,
Sokit — kura gaisma eistuo?

Kura paliks? Kuru giušu?
Ceļa molā nūsapyušu
Gryutā pyrmūdinis reitā —
Aizdoncuotā, nagulātā.

ONTONS KŪKOJS

Latgola

Latgola nav lynu dryva,
Latgola nav bārzu šolks, —
Latgola ir zemes sula,
Osnu zorōšonas laiks.

Latgola ir mōla vazums,
Naapjaustu skryužu klōsts;
Latgola ir saules goldauts,
Seņ izausts, vīn napōrklōts.

Latgolā var olu sadzert,
Latgolā var jūmtā kōpt;
Latgolā tik nūskumuse
Atraitneite dōrzā sēd.

Latgola ir pīcīššona,
Lauztō kļova sulu sōļs;
Latgola ir atdzimšona,
Jauna kīvītāna bolss!

1970.

Salīdzinājumam: dzejolis jaunajā ortogrāfijā.

Latgola nav lynu dryva,
Latgola nav bārzu šolks, —
Latgola ir zemis sula,
Osnu zorušōny laiks.

Latgola ir pīcīššona,
Lauztuo kļova sulu suoļs;
Latgola ir atdzimšona,
Jauna kīvītāna bolss!

Latgola ir muola vazums,
Naapjaustu skryužu kluosts;
Latgola ir saulis goldauts,
Seņ izausts, vīn napuorkluots.

Latgolā var olu sadzert,
Latgolā var jūmtā kuopt;
Latgolā tik nūskumuse
Atraitneite duorzā sēd.

Vacmameņa

Pi cepleiša uz myureiša
Sēd bolta vacmameņa;
Gon cērcīņam, gon kačeišam
Jeī boltus cymdus oda.

Taipat kai vacā kopsātā,
Kur globōts kōrtu kōrtom —
Kai atpyutas, tai nūpyutas
Jeī sovūs cymdūs oda.

Ka reizem odūt aizkreit acs: I pērsti breižim īsōc megžt
Bolts — pōrōk spylgta krōsa! Pavysam zaļu streipi,
Ka reizem odūt nūgurst prōts, I zaļōs streipes galeņā
Por boltu sepinejūt. Kaidis īsviž dzērksteleiti.

I tai nu dīnas dīneņā
Pa kaļpeņam, pa kōrtai...
Pat ari tod, kod dzejas tryukst,
Nu cereibom vēļ oda.

1981.

Salīdzinājumam: dzejolis jaunajā ortogrāfijā.

Pi cepleiša iz myureiša Ka reizem odūt aizkreit acs:
Sēd bolta vacmameņa;
Gon cierciņam, gon kačeišam Ka reizem odūt nūgurst pruots,
Jei boltus cymdus oda. Par boltu sepinejūt.

Taipat kai vacā kopsātā, I piersti breižam īsuoc megžt
Kur globuots kuortu kuortom — Pavysam zaļu streipi,
Kai atpyutys, tai nūpyutys I zaļuos streipsis galeņā
Jei sovūs cymdūs oda. Kaidis īsviž dzierksteleiti.

I tai nu dīnys dīneņā
Pa kaļpeņam, pa kuortai...
Pat ari tod, kod dzejis tryukst,
Nu cereibom vēļ oda.

Variacija par Preilim

Mōls vīn, mōls, vysapleik — mōls,
Mōlu meicej pūdņiks vacs,
Izmeicejs, kai izgrīž pūdu,
Pūda vydā — Preiļs taidis sēd.

Mozs, a kusteigs, leikom kōjom,
Kankarainu mēteli,
Lyudz nu pūdņika, lai idūd
Bāslaveņai daļderi.

Nav jau pūdņiks kaidis to žņauga,
Dūtu trejs, bet kur jūs jimt?
— Cik tōs bādas! — attrauc Preiļs,
— Byus tev tērgs jau aizpareit! —
Un, kai saceits — trešā dinā
Divu ceļu krystceļūs
Tērga polots — plots kai paltraks,
Tērdziniki — tyukstūšos!

I zvīdz zyrgi, i kvīc kvīkši,
I tynkš pūdim vopējums,
I skaņ nauda, i smeļ pūdniks:

— Dūdu Preiļam riškovu! —
Preiļs, tū peļņu saskaitejs,
Blokus tērgam pili ceļ.
A, kur piļs, tī sāta leīdzōs —
Tai tam Preiļam — piļsāta!

Preili, Preili zīd kai jasmins,
Tōli tveiksmes byrga sveist —
Dažai daiļovai uz kōzom
Stōmačūs pat Laimu leigst!

1988.

Salīdzinājumam: dzejolis jaunajā ortogrāfijā.

Muols vīn, muols, vysapleik — muols,
Muolu meicej pūdniks vacs,
Izmeicejs, kai izgrīž pūdu,
Pūda vydā — Preiļs taidis sēd.
Mozs, a kusteigs, leikom kuojom,
Kankarainu mieteli,
Lyudz nu pūdnika, lai idūd
Bāslaveņai daļderi.

Nav jau pūdniks kaidis to žņauga,
Dūtu treis, bet kur jūs jimt?
— Cik tuos bādys! — attrauc Preiļs,
— Byus tev tiergs jau aizpareit! —

Un, kai saceits — trešā dinā
Divu ceļu krystceļus
Tierga polots — plots kai paltraks,
Tierdzinīki — tyukstūšuos!
I zvidz zyrgi, i kvic kvikši,
I tynkš pūdim vuopējums,
I skaņ nauda, i smeļ pūdniks:
— Dūdu Preiļam riškovu! —
Preiļs, tū peļņu saskaitejs,
Blokus tiergam pili ceļ.
A, kur piļs, tī sāta leidzuos —
Tai tam Preiļam — piļsāta!
Preili, Preili, zid kai jasmīns,
Tuoli tveiksmis byrga sveist —
Dažai daiļovai iz kuozom
Stuomačūs pat Laimu leigst!

ANNA RANCĀNE

Latgola

Tei nav zaļa sokta,
Kū vylnainē spraut uz gūdim.
Tei — monta pakolnūs rokta,
Vacvaci naudas pūdi.

Kur nauda? Tik elkšņa lopas
Vējs, ryugti pīšveļpdams, skaita.
Kur monta? Cik dzymtu kopūs,
Cik nazynomu gaitu?

Bet vactāvs ar zibiņa vāzdu
Pōrmat par labeibu krystu,
Lai maizeiti namastu zemē,
Lai sōteiba napazustu.

Muna volūda

Muna volūda, zam mōju sliķšnim paroktī vōrdi,
kopūs zam dīvkūcenim, zam saulritnim paglobōti,
skusteņu styureišūs īsītī,
naktīs mūrgainūs sapynūs, kū pyulamēs atgōdōt.

Volūda, maizes gabaleņš rūkōs, druponys kreit,
izkleist pa pasauli, uzdeigst vōrpotōs, usnēs,
vēja kvīšūs un mōgonōs, sasajauc zidlopas,
sāklys, saknis, palovys īsaker reiklē,
aizavalk ceplī guņš un škūrstynā vējs.

Muna volūda, okā dzid yudiņš, svēre pībolsoj,
ūši, kļovi, obeļneicys, muna vacvacmōte nu aizmyuža
nōk, aiz rūkas vad munu bārnu, runojōs obeji
un styga jim sudobrōta.

1988.

No cikla "Latgolas laiku grōmota"

Te nu mes asam
brōleiši, mōsas,
nōkuši kūpā
sēteņā vīnā.

Pi sovas volūdas
aizbārtō olūta,
pi sovim teirumim
aizaugušim.

Skrejom kai cilovas
pōri pōr laukim,
cytas sātas un dzimtines
vaicōdami.

Nava tev cytas
dzimtines, sātas,
cytas volūdas olūtā
naatsadzersis.

Kaunejis, brōleit,
nūraudi, mōseņ,
kam sovas mōtes
tu aizalīdzis?

Cyts tevi napaceļs,
cyts tevi namiļos,
cyts tovu osoru
nanūsauceis.

Te nu mes asam
nōkuši kūpā —
mērstūšas volūdas
dāli un meitas.

Na vīnas mōtes,
na vīna tāva,
vīna liktiņa,
vīnas tautas.

1989.

Salīdzinājumam: dzejolis jaunajā ortogrāfijā.

Te nu mes asam
bruoleiši, muosys,
nuokuši kūpā
sieteņā vīnā.

Pi sovys volūdys
aizbārtuo olūta,
pi sovim teirumim
aizaugušim.

Skriejom kai cilovys
puori puor laukim,
cytys sātys un dzimtinis
vaicuodami.

Nava tev cytys
dzimtinis, sātys,
cytys volūdys olūtā
naatsadzersis.

Kaunejis, bruoleit,
nūraudi, muoseņ,
kam sovys muotis
tu aizalidzīs?

Cyts tevi napaceļs,
cyts tevi namiļuos,
cyts tovu osoru
nanūsauceis.

Te nu mes asam
Nuokuši kūpā —
mierstūšys volūdys
dāli un meitys.

Na vīnys muotis,
na vīna tāva,
vīna liktiņa,
vīnys tautys.

1989.

Latgaļu raksteiba

(A. Breidakam)

Latgaļu raksteiba: prīveite ceļmolas ūzulā,
ceļu lai naaizmērst, ceļu, kas pagaist zam kūjom,
pazaver, brōleit, nazkod te drūši mes gojom,
nasdami vōrdus, kai bites madu nas kūzulā.

Latgaļu raksteiba: vōrdi, zam akminim globōti,
vēji skrēja un aizrōve tūs, kas iz ceļa beja,
kaidu sīku vēļ vacmōte cepļa palnūs īrause rejā,
paraug, vēļ sylti tī vōrdi, kai lōpstu un izkapšu kōti!

Latgaļu raksteiba: besakūks sātas vītā,
tur, kur akmiņš uz akmiņa...

Nā, akmiņš uz akmiņa paliks,
vōrdus pa kūku zorim, pa valānom salaseis, saliks
dzīsmē, un prīcōsīs tāvu volūda, bōrine smītō, —
nu dzilīnes augšā ceļās vaca, seņ pīmērsta sōpe.

Taisneības nesējs

Poēma

Pīteram Miglinīkam (1850—1883)

Pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados žurnāli "Отечественные записки" un "Вестник Европы" publicē asus P. Miglinika rakstus par Latgales zemnieku smago un beztiesīgo stāvokli; P. Migliniks lieto pseidonīmu "Друг правды".

I

Kauc vēji ap mōju pakšim,
Pōri mēness kai gorūza lisa,
Dylst mīrs kai svātdīnes krakls,
Skreines apakšā salūceits.
Jumti kai veiri bērēs
Līc zamu grumbainōs pīres,
Plōns kai ganaņa rīciņš
Lein dryums un nagribeigs reits.

Dreiz pīsatryuks sīvas un pōrviļks
Pōr pīrem skusteņus malnus,
Meis veiri koponōs stygas
Cērst mežu un reju sērt.
Uz sovīm placim ceļš muižu,
Ar svīdrim nūmozgōs sliķšņus. Myuža godus kai
gryudus
Barona klētis bērs.

— Svecēs līsemeņa gryutā kōsā raustōs un treis,
sovus godus pa vīnam skaitu,
godus trejdesmit treis.
Ašņa sorkona blōzme. Mož jau sauleite lāc?
Dylūņš, uz vītas molas nūsamets, smeļās un krāc.

As tikai viens nu daudzim, daudzim storim,
Tū drūši zynu. Vins nu daudzim vōrgim,
Nu daudzom osorom, kas zeimes atstōs
vēl myusu bārnu bārnu sejōs gaišōs,
jo tymša dzili ar. Voi gaisma sāklu sēs
šais līsūs teirumūs, jo nūlōdāta
ar krūgim, bailem, kaunu ir šei zeme?
Un lōsts tik vigli nagaist.

Kaut vēļ pīsaceļt
un nūžņaupt tū, lai naīt audžu audzēs,
kod muna mīsa jau par zemi byus,
par dōrgū, skaistū, aizlōdātū zemi! —

Nu zemes tu esi cēlis,
Par zemi tev myužam palikt, —
Pibērst smiļktim acis un mute,
Un volūda aizbērst cit.
Krysti kopūs kai mugoras steivas
Nu pōtogas, lynu mōrkim,
Krysti kai dyures vērs zemes
Naktis pēc taisneibas it.

— Ei, ei, nabādoj! —
Nūzib bārzā zibiņa roksts.
— Ei, ei, nabādoj! —
Atspeid ustobā tymšā ik kokts.
— Ei, ei, nabādoj! —
Īskrin nareiklē palova ryugta.
— Ei, ei, nabādoj! —
Cik nav laimeite osorōs lyugta!

II

Dzīd, trailoj mežs, un akmiņš gavilej
tik skaidrā volūdā, kai yudiņš olūtā,
un sādžos suni rej, guņš pōrtā sepinej
tik teirā volūdā kai yudiņš olūtā.

Inflanty Polskie, Pūļu Vidzeme, Vitebskas guberņa
un latvju malīne, trejs reizes pūsta putyns aizaklīgs,
un tovi bārni tevi aizalīgs,
un tovi bārni šaurōs šņūrēs ars,
par ežom picim brōlis izīs kars,
bet sastais lōpstu jims un prūjom īs,
kur septeitais, tū zynōs tikai Dīvs.

Dzān vōrdi virpulī meldiņu
Pa dūbainim greidas dēlim,
Vijolei ustobā zamā
Vejputnis aizdevis steigas.
Plyust ols un dzīsmē pōr zūdu,
Pōr vaigim, bet mutē nateik,
Osoras byudūs valk vogas
Un lyupōs rit pazemeigas.

Dzīd Pīters, un meitīnes pīklust,
Puiši greidā sōk vērtīs,
Sivas lokotu styurūs
Rosu nu acim rauš.
Kaida sovaida dzīsmē,
Taidu pat bazneicā nadzīd,
It kai nu rudiņa oruma
Stypru spērgtumu jauš.

Nasapriņoj tu, Piter, —
Lein bolss nu ustobas kokta, —
Šudiņ vēl aizgavēni.
Reitu jau gavēņš soksis.
Na pret lobu tei prica,
Osoras myusu doli,
Kaidi Latgolā pīdzymom,
Taidim i nūmērt nōksis.

Vins pasaceja — navar, ūtrs pasaceja — navar,
trešais nūsticeja, un nyule guļ zam akmiņa gryuta
volūda, latviša vārds, nōce catūrtais, pīktais,
sastais, Jūrdžu Andryvs, Šķesteru Fraņcs, Seiļu
Jōņs, un palaide volūdu kai vōlūdzi dabasūs.

— Uz pasaūļa laime ir,
Tikai na deļ myusu... —
Naidis aug tai kai nōtres sakne,
Ni ar pērkstim izplēšama,
It kai sōktu kryutis zorōt
Palovu un ušņu maize.
Kas bez aizleja tū grauzis,
Sōļūs svīdrūs pamērcējūt,
Tam nav vīgli rūku kungam
Būglā pateiceibā laizeit.

Sōlejs spļōviņš pi kunga kōjom —
Svidri, osoras, asnis, —
Kai malna čyuska mat lūkus
Uz barona muižas pusi,
Slauka zemņiceņš pōrsystū muti,
Tūmār nasteidz pōtogu bučōt,
Laikam namīra dzīsmē
Tūmār lyupōs byus ikrytuse.

Vins pasoka — baiss, ūtrs pasoka — baiss,
trešs nūtic uz laikim, skrīn bolūds pōr
laukim, vīna spolva pūļu, ūtra krīvu, nōk
caturtais — Pīters Miglinīks, nas brōlim
taisneibu. Vins brōļs naprūt, ūtrs najam,
trešam baiss, catūrtais guļ, pīktais pastīp
rūku, bet Pīters jau uzkōpis Desetniku kolna
vērsyunē.*

III

— Taisneibai ir sova seja, —
Tei — munas tautas seja,
Skaista kai rudzu teirums,
Malns spļōviņš vydā kai rāna.
Taisneibai seja kai maizei,
Kai mōtei, ar osorom acīs,
Taisneibai seja kai sōpei,
Seņ mūkūšai, nadzideitai.

As atdūmu jauneibu sovu
Par jyusu vacuma maizi.
As atdūmu sovu spāku
Par jyusu navareibu.
As atdūmu sovu dzeju
Par jyusu kaunu un bailem,
Par jyusu sōpem un nōvi
As atdūmu mīlesteibu.

Nūtreis svece rūkā, gryuši jū tureit, mām,
soki, kōpēc tei svece tik gryuta, uz kurīni
man tagad jōit, pasorgoj, mām, nā, lobōk
bēdz poša, malni zyrgi un ašņa blōzme lūgā,
ašņa blōzme...

* Domāti Desetnieku kapi, kur apglabāts P. Migliniks.

Taisneibai ir sovs ceļš, —
Nu muižas uz citumu Ludzā,
Tys ir muns krystaceļš,
Un Lelēs Pīkdines mūka.
Mōti zam kōjom samyna
Barona zyrgi malnī,
Aiz myuža man acīs paliks
Viņas sažņaugtōs rūkas.

Tei nav tīsas runa, bet orkls,
Kas pōr lauku dzan taisnu vogu,
Celeņš uz kopu sylu,
Bōriņu osorom slaceits.
Ni bolss tys, bet spryguļis pacalts,
Sokumu atvēzīņš naideigs,
Trōpejums nataisneibai
Na brovi, bet taišni aci!

Taisneibai ir sova elpa
Dylūņa saastōs kryutis...
Nōk ļaudis taisneibu praseit
Pa tyvim un tōlim celim.
Taisneibai nav sovas nōves,
Ir sova namērsteiba,
Nōvi tai napīmalōt
Nikaidim pasauļa melim. —

Nu zemes tu esi cēlis,
Par zemi tev palikt myužam!
Kopusyls nūdrebēja,
Taišņōk atsalice krysti.
— Joit Pitera palaistu, —
Tūreit runova vysōs sātōs,
Tūreit pat zīmas dabasi
Uzsēja malnu skustu.

Taceņa paaudžu sūļus
 Lokota styurī sīn klusi,
 Guļ godi kai akmini teirumā
 Klēpī salyktom rūkom.

Zam slikšnim globētūs vōrdus
 Asam jau pīmērsuši,
 Caur zemei un myusu kryutim
 Pusaizbārts ašņaceļš lūkōs.

Vairōk kai pōtogas cērtiņš
 Smeļdz aizbārta okas mute,
 Aizīt atmiņa bosa
 Klēts durovas attaiseit,
 Pogolms nūvolkōts sadylst,
 Nūpleist kai mōtes sveita,
 Nav ilōpu — sūļu stypru —
 Caurumus aizlōpeit.

Vīns pasoka — kauns, ūtrs pasoka — kauns,
 trešs nūtic un apād kaunu leidz ar volūdū,
 nūdzer kaunu leidz ar tāvuzemi, nōk tauta
 un aizdzīd bolsā lylā un skaistā:
 — Ei, ei, nabādoj,
 Ceiņā vysu gyusim,
 Ar osorom bādōs sovōs
 Nepaleidzēt myusim! —

Dzīd, trailoj mežs, un akmiņš gavilej
 tik skaidrā volūdā kai yudiņš olūtā,
 zīd maize teirumā un grīze grīž
 tik teirā volūdā kai yudiņš olūtā,
 un myužam zeme ar mums runōsīs
 tik spūdrā volūdā kai yudiņš olūtā!

VALODAS KOMENTĀRI

1. komentārs

1753. gadā Viļņā izdots eivaņģēlija tulkojums "Evangelia Toto Anno.." ir pirmais līdz mūsdienām saglabājies latgaliešu rakstu pieminēklis. Grāmata iespiesta latīņu burtiem pēc poļu rakstības parauga. Lietotas zīmes $\grave{}$ (gravis) un \wedge (jumtiņš jeb vecais cirkumflekss) patskaņu garuma vai zilbes intonācijas apzīmēšanai. Jāpiebilst, ka šīs zīmes ne vienmēr lietotas precīzi, dažkārt viens un tas pats vārds vienā gadījumā rakstīts ar gravi, citā — ar jumtiņu. Kā redzams dotajā teksta fragmentā, divskaņi *ai* un *ei* atveidoti kā *ay* un *ey* (*łayku, tiey, dareys*). Divskanis *ei* bieži apzīmēts ar *i*, it īpaši vārdu izskaņās (*liudzibu, wałstiba, peřtiřzona*). Ar burtu *o* atveidots gan isais *o* (*fowim, Kolps*), gan arī divskanis *uo* (*Mocieklim, atnoks, milotu*). Skaņa *s* apzīmēta gan ar *s* (*jums, jús, nùtiks*), gan arī, jādomā, pēc ležzemnieku veco rakstu parauga ar *ř* (*jacyja, řoku*), gan ar dubultu *řř* (*łořřa, Dabařři*). Skaņa *v* savukārt atveidota ar *w* (*wordi, golwas*). Pēc poļu valodas parauga apzīmētas skaņas *ř*, *č* (*teyřzonas, iksř, řałts*), ar *l* atveidota cietā *l* skaņa (*łayku, łlotu, Kolps*), bet ar *l* — mīkstinātā *l* skaņa (*Pařaule, koley*). Pēc poļu valodas parauga rādīts arī līdzskaņu mīkstinājums vai nu ar sekojošu *i* aiz līdzskaņa (*yudenia, atiejut, pazieryřt*), vai ar speciālu mīkstinājuma jeb palatalizācijas zīmi \prime , piemēram, *řemes, iredžeja*. Tomēr skaņu mīkstinājuma apzīmējumi ne vienmēr ir precīzi.

Teksts ir interesants arī no morfoloģijas viedokļa. Pamatos eivaņģēliju tulkojumā atspoguļotas izloksnēm raksturīgās formas, dažas no tām ir senas un daļā mūsdienu Latgales izloksņu zūdošas (piemēram, vēlējuma izteiksmes formas ar atšķirīgām galotnēm katrai personai — *byutumet*) vai pavisam zudušas (piemēram, vēlējuma izteiksmes formas ar *-b-* (*es nabyutub, jus milotubet*)).

Latgales izloksnēs ir saglabājies senākais atvasināto darbības vārdu atgriezenisko formu veidošanas princips, t. i., kad atgriezenisko formantu *-sa-* vai *-za-* iesprauž starp piedēkli un sakni,

piem., *sasatikt, pasavērt*. Evaņģēliju tulkojumā *-sa-* un *-za-* sastopam reti (*pašacyja*), toties bieži lietots izloksnēm neraksturīgais *-si-* (iespējams, lietuviešu valodas ietekmē (*pašiverities*)).

Tāpat Latgales izloksnēm nav raksturīgas tekstā lietotās sieviešu dzimtes lietvārdu ģenitīva un daudzskaitļa nominatīva galotnes *-as* (*teykšonas, Swatas Tryjadibas*), *-es* (*bayles, zemes*). Šo galotņu lietojums skaidrojams ar ležemnieku rakstu tradīcijas ietekmi.

Lasot vecos rakstus, parasti vissvešākā mums šķiet vārdu kārtā jeb vārdu secība teikumos. Jāatceras, ka laikā, kad top evaņģēliju tulkojums, vēl nav ne normētas rakstu valodas, ne arī gramatikas un sintakses pētījumu. Oficiālā katoļu baznīcas valoda ir latīņu valoda, tāpēc tulkojumā jūtama latīņu valodas ietekme, jo izteiksmes grūtības latviešu valodā tulkotājam nereti nācās "pārvarēt" ar latīņu vai arī ar poļu valodas līdzekļiem. Tā, piemēram, apzīmētājs parasti atrodas aiz apzīmējamā vārda (piemēram, *pacelit gotwas Sowas, Piminit wordus munus, dareys jums deļ worda muna*).

Tekstā bieži ir sastopams vietniekvārda katrs lietojums attiecīgas vietniekvārdu *kas, kurš* vietā, piemēram, *tūs litu, kotras atnoks, Piminit wordus munus, kotrus es ašmu faciis jums*. Šāds vietniekvārda *katrs* lietojums ir arī ležemnieku vecajos rakstos.

Neskatoties uz atsevišķiem trūkumiem, evaņģēliju tulkojums liecina, ka tulkotājs, pats nebūdams latvietis, ir labi pārzinājis valodu, kā arī izstrādājis diezgan precīzu ortogrāfiju un ar atbildību strādājis pie šī darba. Par to liecina arī grāmatas beigās ievietotais kļūdu labojums ar latīnisko virsrakstu *Errata sic corrige*, kas tā laika rakstos ir reta parādība.

2. komentārs

Grāmatas "Eysa sašasiszona Historyas Swatas.." un katehismu "Nauka Chrzescian'ska Łotewskim Jezykiem Wyrážona" uzlūkojamas par M. Rota darbiem. Rakstības un valodas izteiksmes ziņā šie darbi pamatos turpina evaņģēliju tulkojumā "Evangelia Toto Anno.." aizsāktu tradīciju. Tomēr vērojamas arī nelielas atšķirības. Tā, piemēram, abos darbos gandrīz nav lietotas zīmes patskaņu vai zilbes intonāciju apzīmēšanai, retos gadījumos darbā "Nauka Chrzescian'ska.." sastopams jumtiņš lokatīva galotnē, piemēram, *szamā, winiā, pasauli*. Līdzskaņu mikstinājums jeb palatalizācija parasti apzīmēta ar sekojošu *i* aiz līdzskaņa, piemēram, *krystieytu, pazieyt, swieszu*. Gandrīz nemaz nav lietota palatalizācijas jeb

mikstinājuma zīme ', kā tas bija evaņģēlija tulkojumā. Izņēmums ir vārds *bausl'iba*, kurā šī zīme lietota.

Burts *j* bieži aizstāts ar *i*, piemēram, *treiu*, *iu*, *piimt*, *iau*. Atšķirības vērojamas arī morfoloģijā. Tā, piemēram, atgriezeniskais formants ar priedēkli atvasinātajiem darbības vārdiem ir *-sa-*, nevis *-si-*, kā tas bija "Evangelia Toto Anno..", piemēram, *atfaszkier-tis*, *fasamaytojas*.

Retumis sastop arī atgriezenisko formantu *-si-* resp. *-zi-*, piemēram, *ayzystod*.

Darbības vārdiem vēlējuma izteiksmē daudzskaitļa 1. personā lietots gan jau "Evangelia Toto Anno.." fiksētais formants *-tub-*, piemēram, *uaratubem*, gan arī acimredzamais formu jaukums — vienskaitļa 1. personas galotne *-tum*, piemēram, *mes turatum*, *mes klanieytum*, *kolpotum*, *ceretum*.

Leksikā jeb vārdu krājumā fiksētie slāvismi galvenokārt saistīti ar reliģisko terminoloģiju, piemēram, *klofzters* 'klosteris', *dziewes* (*posfobs* 'dzīves veids', *spowede* 'grēksūdze', *nucieja* 'cerība').

Vārds *pestellezana* skaidrots kā 'vajāšana'.

3. komentārs

1805. g. Polockā iznākusi grāmata "Wyssa Mocieyba katoliszka" ilgu laiku tika uzskatīta par M. Rota darbu, kaut arī tā iznākusi 20 gadus pēc M. Rota nāves un rakstības ziņā atšķiras no pārējiem M. Rotam piedēvētajiem darbiem ("Eysa salasiszona.." un "Nauka Chrzescian'ska..").

Kaut arī grāmatas tulkotājam latviešu valoda nav bijusi dzimtā valoda, tomēr darbs izceļas ar visai labu, tautas runai tuvu valodu un precīzu rakstību. Lokatīva galotnē virs patskaņa gandrīz vienmēr likts jumtiņš, piemēram, *tymśa nakti saturet'* *stoszkā*, *tymā witā*. Diezgan precīzi apzīmēts līdzskaņu mikstinājums jeb palatalizācija — gan ar sekojošu *i* aiz līdzskaņa, gan ar palatalizācijas zīmi. Kā trūkums jāmin *j* burta aizstāšana ar *i* (laikam pēc latīņu valodas parauga), kas arī ne vienmēr ievērots, piemēram, iūs 'viņu', *iau*, *bieis* 'bijis', jo blakus lietots arī *j* burts, piemēram, *porgoja*, *bieja*. Ģenitīva, dažkārt arī akuzatīva galotnē likts ', piemēram, *to wy/sá*, *dweselú myusú*.

Morfoloģija un sintakse līdzīga iepriekšējiem darbiem, taču ir arī atšķirīgas iezīmes. Grāmatā "Wyssa Mocieyba Katoliszka" netiek šķirtas sieviešu dzimtes lietvārdu vienskaitļa ģenitīva un daudzskaitļa

nominatīva galotnes *-as, -es, -is*, visiem sieviešu dzimtes lietvārdiem tās galvenokārt ir *-ys* vai *-is*, piemēram, *dzieywis, Tycieybys, gaysmis*.

Tekstā sastopams arī prievārda *iz* (uz) lietojums ar nozīmi 'no, ārā no', kas mūsdienu Latgales izloksnēs sastopams tikai vecākās paaudzes runā, piemēram, *izawuiceijtis uz prota* 'izmācīties no galvas', *kay uz jauna dzimt' addzyma* 'kā no jauna atdzima'.

Arī slāvu valodu ietekme visai jūtama gan leksikā jeb vārdu krājumā, piemēram, *prāca* (<poļu *praca* 'darbs'), *pažytki* (<poļu *pożytek* 'labums, derīgums'), *starawieities* (<poļu *starac'sie*, kr. *старатьсь* 'ciensties'), gan, tāpat kā iepriekšējos darbos, sintaksē.

Tekstā sastopamās pavēles izteiksmes 2. personas formas *abdu-moit tie* 'apdomājiet' un *igodoit sieu* 'atcerieties', iespējams, arī veidotas slāvu valodu ietekmē. Līdzīgas formas ir izdevies konstatēt arī dažās Latgales izloksnēs, piemēram, *mozgoite* 'mazgājiet' Nautrēnos, *globoite* Makašēnos.

4. komentārs

Pēc jezuītu darbības izbeigšanas latgaliešu rakstība kļūst arvien neprecīzāka, strauji pieaug slāvismu skaits. Teikto var pilnībā attiecināt arī uz J. Macileviča "Pawujciejszonu..". Autors pats atzīst savus trūkumus latviešu valodas zināšanās, taču vienlaikus apzinās, cik nepieciešams dot zemniekiem praktiskus padomus, tāpēc grāmatas ievadā viņš raksta: "Eystyn zynu, kad atsarassis na vins pēc manis, kotrys gudrōku, lobōku un ar teirōku mēli latvisku paraksteis grōmotas, ne kai itei muna. Bet koleidz tys byus pījamit, latvīši, munu prācu ar taidu sirdi, ar kaidu es jums tū upereju."

Rakstībā balstīdamies uz jau iedibināto tradīciju, J. Macilevičs ievieš arī jauninājumus, kuri gan sevi nav attaisnojuši. Kā jauninājums jāmin divskaņu apzīmēšana: *aj, ej, uj*, piemēram, *majze, tiejra*. Divskanis *yu (iu)* dažkārt pat atveidots ar burtu *j*, piemēram, *jwdini*. Līdzskanis *j* atspoguļots gan kā *j*, piemēram, *jos, wjadziejgs*, gan arī *i*, piemēram, *nawaiag*. Burts *j* dažreiz apzīmē pat *ī*, piemēram, *jlejs* 'īleiss'. Samērā precīzi atveidots līdzskaņu mikstinājums, piemēram, *atniast', pasamussis', izlit'*, taču diakritiskās zīmes ([˘] un [^]) liktas visai neprecīzi.

Kā redzams no teksta parauga, leksikā jeb vārdu krājumā ir liels slāvismu (aizguvumu no poļu, krievu valodas) skaits. Tie ir vai nu jau 19. gs. vidū Latgales izloksnēs lietotie, vai arī paša autora

rakstos ieviestie slāvu izcelsmes vārdi, kā *vīšņa* 'ķirsis', *šļivka* 'plūme', *gruška* 'bumbiere', *sādynot* 'stādīt', *prāca* 'darbs', *sōds* 'augļu dārzs', *aizvest* 'izplatīt', *pavīdeiba* 'skaudība', *daspēt* 'nogatavoties', *pryprava* 'piedeva', *vnuks* 'mazdēls', *voļns* 'brīvs', *štrafs* 'sods', *pažytkš* 'labums', *pryčina* 'iemesls' u. c. Iespējams, ka atsevišķos gadījumos slāvismu lietojums ir saistīts ar nepieciešamību darināt jaunus vārdus.

5. komentārs

G. Manteifelis pamatos balstās uz jau iedibināto latgaliešu senākā posma rakstības tradīciju. Divskaņa otrais komponents G. Manteifeļa darbos apzīmēts ar *j*, piemēram, *ajz*, *ajzdzird*, *rejzi*. Galotnē parasti likts [^], piemēram, *lusti*, *prykā*, *drywā*, *laukā*, tāpat apzīmēts izloksnēm raksturīgais skaņu mikstinājums, piemēram, *ciejrušs*, *kajminš*, *atdiewš*. Visai precīzi atveidots arī skaņu *i* un *y* šķirums, piemēram, *skrynu*, *cylwaks*, *palik*. G. Manteifeļa darbos parasti netiek šķirtas sieviešu dzimtes nomenu vienskaitļa ģenitīva un daudzskaitļa nominatīva galotnes, piem., *drywys*, *saulis*, *worpys*, *skrypkyš*.

Blakus tradicionālajām latgaliešu rakstos lietotajām formām G. Manteifeļa darbos sastopamas arī Rēzeknes un Dricēnu puses valodas īpatnības. Tā, piemēram, paralēli tradicionālajam atgriezeniskā formanta *-sa-* lietojumam aiz priedēkļiem, kuri beidzas ar patskani, piemēram, *nasabrejnowit* sastopams arī Viduslatgales izloksnēm raksturīgais *-za-*, piemēram, *pazaplete*. G. Manteifeļa tekstos blakus personu vietniekvārda vienskaitļa ģenitīva formām *manis*, *tevis* parādās arī *mania*.

Dažkārt G. Manteifeļa darbos parādās arī īpatnības, kas raksturīgas tikai dažām Dricēnu apkaimes izloksnēm, kā *uo* → *oi*, piemēram, *lobojk*, *strodojt*.

Tātad ar G. Manteifeļa darbību latgaliešu rakstu valodā ienāk viduslatgales izlokšņu īpatnības. 19. gs. otrajā pusē G. Manteifeļa darbi izceļas ar labu, tautai tuvu valodu.

6. komentārs

J. Lelis dzīvo, spraigo tēlojumu panāk, likdams stāsta varonei iklāstīt visu stāsta darbību izloksnē jeb tautas valodā (nevis rakstu valodas formā). Stāsts daudz iegūst tieši ar Latgales izloksnēm raksturīgo atstāstījuma formu izmantojumu. Plaši izmantotas lokāmo

divdabju formas ar *-s* (<*us*), *-uote*, piemēram, *šis vairs navars pacīst, as nazynūte, mes asūts ciši sprosti*, kā arī īstenības izteiksme nākotnes divdabji ar *-k-* iespraudumu, piemēram, *šis iškys, pada-reiškys, paturēškys, voi sātā sagaideiškūte*, un nelokāmie divdabji ar *-am-*, piemēram, *man nāsama nikaidas saprasšonas, nazyn kas varama pasadareit, maņ asama brīsmēiga mēle, vēl navarama zynōt*.

Stāstā bagātīgi izmantoti arī tautā populārie izteicieni un salīdzinājumi, piemēram, *dūmōtis kai bez samaņas, apcērp kai vucynu, kai vējs pa ceļu, kai svīdyn nūst, kai samani izkyukōjis, kūrņ kai calms, taidš kai nadaparāts, nūsvīss kai suņam, paviļkt pret spolvu*, tāpat Kārsavas puses izloksnēm raksturīgās formas ar priedēkli *pro-*, piemēram, *proskrīn*.

Prof. L. Latkovskis par J. Leli raksta: "Jys augstu vērtēj patīsu tautas volūdu. Šymā ziņā jam ir radnīceiba ar Fr. Kempī un N. Rancanu. Jō atzynums ir, ka tagadejūs latgaļu rakstniku dorbi ir par daudz pōrplyudynōti ar lejas latvišu formu un sintakses īspaidim, kas volūdu padorūt steivu un nadzeivu" (žurn. "Dzeive", 1961, 50. nr., 3. lpp.).

Stāsts "Trokais īnaindnīks" ir veiksmīgs mēģinājums atgriezties pie dzīvās tautas valodas.

BIOGRĀFISKAS ZIŅAS PAR RAKSTNIEKIEM

Aleksandrs Ancāns (1910—1944), dzimis Pēterpilī. Beidzis Rēzeknes Valsts skolotāju institūtu, studējis konservatorijā. Darbojies publicistikā, rakstījis stāstus, bet galvenokārt pazīstams kā dzejnieks. A. Ancānam iznākuši divi dzejoļu krājumi: "Ezerzemes šalkas" (1936), "Zeme un sirds" (1939). Daudz darbu palikuši neapkopoti latgaliešu periodikā — izdevumos "Zidūnis", "Latgolas Vords", "Latgolas Bolss" u. c.

Pseidonīmi: Alāns, Homo, Vilnis, Strauts, Austrums.

Marija Andžāne (prec. Stode, 1909—1988), dzimusi Šķaunes pagasta Mačos. Beigusi Rēzeknes Valsts skolotāju institūtu, strādājusi par skolotāju. Emigrējusi uz ASV. Dzejoļu grāmatas: "Reits" (1933); "Namīra vortūs" (1951); "Caur dvēseles prizmu" (1977). Vairāki krājumi palikuši manuskriptā — "Dzeiveibai" (1944. g. godalgots drukas aizlieguma atcelšanas 40 gadu atceres literāro darbu konkursā); "Glāsts" (1975). M. Andžāne darbojusies arī prozā: atsevišķā grāmatā publicēts stāsts "Jauni zoboki" (1945); stāstu krājums "Izejas punkts" (1982). Žurnālā "Dzeive" (Nr. 1—9, 1948—1952) aizsākās M. Andžānes romāna "Nosta" publikācija, kas netika pabeigta. Viņas dzeja un proza publicēta daudzos trimdas periodiskajos izdevumos, visvairāk žurnālā "Dzeive".

Miķelis Bukšs [Mikelis Bukšs] (1912—1977), dzimis Šķilbānu pagasta Plešovas ciemā, miris emigrācijā Stokholmā. Beidzis Rēzeknes ģimnāziju (1931), LU Filoloģijas fakultātes klasisko nodaļu (1938). Strādājis par skolotāju Aglonas, Daugavpils ģimnāzijā, Rēzeknes Valsts skolotāju institūtā, bet no 1941. gada līdz 1944. gadam M. Bukšs bija Rēzeknes ģimnāzijas direktors. 1944. gada rudenī M. Bukšs devās trimdā uz Zviedriju. Strādājis par arhivāru un bibliotekāru. Viens no aktīvākajiem trimdas latgaliešu kultūras darbiniekiem. M. Bukšs bija starp tiem, kas 1954. g. nodibināja

"Latgaļu izdevnīcību", bet 1960. gadā Latgaļu pētniecības institūtu. M. Bukšs bijis žurnāla "Dzeive" galvenais redaktors, viens no redaktoriem rakstu krājumiem "Acta Latgalica" (I—VII, 1965—1981; pēdējais iznāca jau pēc viņa nāves). Pēc M. Bukša un V. Loča ierosmes 1949. gadā trimdā tika nodibināts A. Jūrda fonds, kura mērķis bija sekmēt latgaliešu rakstnieku un zinātnieku darbu izdošanu. M. Bukšs ir septiņpadsmit grāmatu autors. Nozīmīgākās no tām ir "Seņču pasaule" (1950), "Vacōki rakstnīcības pīminekļi" (1952), "Latgaļu rakstnīcības vēsture" (1957), apceres par F. Kempu (1969), F. Trasunu (1964), Nikodemu Rancānu (1939; 2. paplašināts izdevums 1971), "Latgaļu gramatika un pareizraksteības vōrdneica" (kopā ar J. Placinski, 1973), "Latgaļu atmūda" (1976) u. c.

Pseidonīmi: S. Adamāns, Aizeļsknis, Dadzītis, Lobōrds, Juris Stākle.

Č e n č u J e z u p s [īstajā vārdā Jezups Kindzulis] (1888—1941?), dzimis Rēzeknes apriņķa Dricānu pagasta Kūzmu ciemā. Studējis Pēterpils universitatē agronomiju. Neatkarīgās Latvijas laikā strādājis dažādos sabiedriskos amatos: par Latgales lietu departamenta pārzini, bijis Centrālās Zemes ierīcības komisijas loceklis u. c. Strādājis par avīzes "Latgalīts" (1920—1926), "Latgolas lauksaimnīcības kalendars" (1924—1935), žurnāla "Latgolas Zemkūpis" (1925—1935) redaktoru. Līdz 1. pasaules karam ļoti aktīvi rakstījis par lauksaimniecības jautājumiem žurnālā "Dryva" un avīzē "Jaunokos Ziņas". Padomju okupācijas laikā (1940) strādājis par Daugavpils maizes kombināta direktoru, ticis apvainots sabotāžā un apcietināts. Pēc dažām liecībām, miris Daugavpils cietumā. Ievērojamākais Čenču Jezupa darbs — romāns "Piters Vylāns" izdots pēc autora apcietināšanas un, iespējams, arī pēc viņa nāves. Čenču Jezups publicējis stāstus žurnālā "Dryva" u. c. latgaliešu periodiskajos izdevumos. Atsevišķā izdevumā iznācis stāsts "Ar krystu pret krystu" (Rēzekne, 1931; ar pseidonīmu Dzērkste).

Pseid.: Dzērkste, Čenču Jezups.

A u g u s t s E g l ā j s [A u g u s t s E g l ō j s, īstajā vārdā Cipriāns Pokrotnīks] (1904—1994), dzimis Bērzpils pagastā Leidumnīkos. Beidzis Rēzeknes pedagoģisko skolu 1924. gadā, strādājis par Līporu pamatskolas pārzini (1924—1926). Obligātajā karadienestā strādājis par rakstvedi pie ģenerāļa Goppera Vidzemes divīzijas štābā un vienlaicīgi apmeklējis Rīgas Tautas universitāti (1926—1927). Pēc dienesta strādājis Aizputes pamatskolā par pārzini (1927—1934),

vēlāk — Bērzpils pamatskolā par latviešu valodas un literatūras skolotāju, bet 1940./41. mācību gadā — par skolu inspektoru. Vācu okupācijas laikā — Voskānu muižas saimniecībā par priekšstrādnieku, bet 1943./44. mācību gadā Mežvidu pamatskolā par latviešu valodas skolotāju, 1944./45. mācību gadā — par Kalnezeru pamatskolas pārzini. Pēc kara ilgus gadus nostrādājis Rīgā par izglītības nodaļas metodiskā kabineta vadītāju. Beidzis LU Filoloģijas fakultāti.

Dzejoļu krāj.: "Dzīsmas rudiņa saulei" (1934); 2. izd. emigrācijā 1958. g.; Dzejoļu izlase "Vakara dūmakā zilgā" (R., 1983).

Pseud.: Augusts Eglājs.

Pēteris Jurciņš dzimis 1932. gadā Ludzas apriņķa Nautrānu pagasta Rogovkas ciemā. 1950. gadā beidzis Nautrānu vidusskolu. Strādājis par tramvaja vadītāju Rīgā, milicijas darbinieku Aucē, Liepājā, Tukumā, Madonā, Rīgā u. c. Izdevniecības "Liesma" redakcijas vadītājs (1979—1985).

Vairāku dzejoļu grāmatu ("Smagums" 1968; "Klātūtne" 1977; "Gar doņiem ejot" 1981 u. c.) autors.

Andrivs Jūrdžs [Andryvs Jūrdžs] (1845—1925), dzimis Ludzas apriņķa Nautrānu jeb Zaļmuižas pagasta Korkliniku ciemā. Apbedīts Desetniku kapos. Skolojies pašmācības ceļā. Ticis ievēlēts par pagasta "magazejas klēts" pārzini. Zaļmuižas pagasta vecākais ("staršina") Žarāns, baidīdamies, ka A. Jūrdžs varētu ieņemt viņa vietu, apvainoja to labības zagšanā. A. Jūrdžs 8 mēnešus pavadīja ieslodzījumā. Rakstījis galvenokārt dzeju, arī reliģiskas esejas un pārdomas, kas veidotas aforismu formā. Pēc laikabiedru liecībām, A. Jūrdžs sarakstījis ap 25 sējumu (tie lielā mērā dublējas), ko dāvinājis meitām u. c. Žurnāla "Zidūnis" redakcija Rēzeknē bija savākusi 15 Jūrdža sarakstītos sējumus, taču ugunsgrēka laikā 1925. gadā tie sadega. A. Jūrdžs vācis arī latgaliešu tautasdziesmas, sakāmvārdus, parunas, ticējumus, mīklas. Latviešu folkloras krātuves fondos LZA glabājas vairāk nekā 600 Jūrdža savāktu un iesūtītu tautasdziesmu, ap 500 sakāmvārdu u. c. Atsevišķi A. Jūrdža dzejoļi publicēti pirmajā latgaliešu dzejas antoloģijā "Kūkle" (1914), neatkarīgās Latvijas gadu periodikā. Emigrācijā 1984. gadā izdots plašs rakstu krājums "Andryvs Jūrdžs" līdz ar A. Jūrdža darbu izlasi. A. Jūrdža dzejas un prozas darbu izlase ievietota arī A. Apiņa, I. Klekeres un L. Limanes pētījuma "Rakstītājs no Nautrēniem. Andryva Jūrdža dzīve un veikums" pielikumā (R., 1989).

Francis Kemps (1876—1953), dzimis Makašānu pagasta Sprūdževas ciemā. Mācījies Rogovkas (Naurānu) tautskolā, Ludzas apriņķa skolā, pēc tam Pēterpils progimnāzijā un garīgajā seminārā. No pēdējā kursa seminārā bija spiests izstāties (1899), jo radies smags konflikts ar rektoru. F. Kemps iestājās karadienestā, pēc tam — 1902. gadā — Pēterpils Civilinženieru institūtā, kuru pabeidza tikai 1914. gadā. Divdesmitā gadsimta sākumā F. Kemps nodibināja nelegālu latgaliešu jauniešu pulciņu "Gunkurs" un 1903. gadā izdeva pagrīdes žurnālu "Zvaigzne", kas nav saglabājusies. F. Kemps bijis pirmās latgaliešu avīzes "Gaisma" (1905) un pirmā literārā žurnāla "Austra" (1908) redaktors. F. Kemps sastādījis tautā ļoti iecienīto kalendāru "Daugava" (1905—1915), bet 1913. gadā tika nozīmēts par būvinženieri Rēzeknes apriņķī, taču, iesākoties I pasaules karam, viņu iesauca armijā. 1915. gadā Kemps tika ievainots, pēc izveseļošanās atgriezās Pēterpilī, kur strādājis intendantūrā un bēgļu komitejā. Pēc 1917. gada revolūcijas Pēterpili vadījis avīzi "Laužu Bolss" un žurnālu "Jaunā Latgola". 1918. gadā boļševiki F. Kempam piesprieda nāves sodu, taču viņam izdevās izbēgt. 1919. gadā komunisti viņu apcietināja otrreiz un ievietoja Rēzeknes cietumā, vēlāk izlaida pret parakstu, ka ar politiku turpmāk nenedarbosies. Neatkarīgajai Latvijai nodibinoties, F. Kemps tika ievēlēts Latvijas Satversmes sapulcē, vēlāk Saeimā. Viņš ir bijis Satiksmes ministra biedrs (1928—1931) un strādājis par galveno dzelzceļu inspektoru (1931—1934). Pēc Ulmaņa diktatūras nodibināšanās F. Kemps no darba tika atlaists — par "separātismu". Šajos gados viņš piepelnījies, izpildot dažādus projektēšanas darbus, dzīvojis savās mājās Ludzas apriņķī Zviergzdinē. Pieaugot nemieram ar Ulmaņa kursu uz Latgales "latvizāciju" (t. i., atbrīvošanu no visa latgaliskā, ar visu Latvijas novadu kultūras unificēšanas tieksmi), Latgalē nodibinājās slepena organizācija "Latgales dzelzs leģions", kurā aktīvi piedalījies arī F. Kemps. 1939. gadā šīs organizācijas biedri izplatīja pretulmaniskas lapiņas. Tika arestēti vairāki kultūras darbinieki, to vidū B. Spūlis un F. Kemps. Visu vainu uzņēmies F. Kemps. Viņu gan drīz vien atlaida — pierādījumu trūkuma dēļ, bet ne par kādu sabiedrisko darbošanos runa vairs nevarēja būt. Gan krievu, gan vācu okupācijas laikā F. Kemps strādājis kā inženieris, bet 1944. gadā, padomju varai atgriežoties, viņš tika arestēts un izsūtīts, miris 1953. gadā Tomskas apgabala Mihailovkā.

Ļoti daudz F. Kempa dzejoļu, prozas darbu, publicistisku rakstu publicēts 20. gs. sākuma latgaliešu presē. Bez tam viņš sarakstījis grāmatu lejaslatviešu rakstu valodā "Latgalieši" (1910) un "Latgales

likteņi" (1938; 2. izd. 1991). Viņa spalvai pieder arī "Eisa Latvijas vēsture" (I—IV, Pb., 1909—10).

Pseud.: Latgalis, Reformators, Skomba, Skoborga u. c.

Jānis Klīdzējs [Jōns Klīdzējs] dzimis 1914. gadā Sakstāgola Liuzūs. Beidzis komercskolu Rēzeknē, mācījies LU Lauksaimniecības fakultātē. 1944. gadā emigrējis uz Vāciju, kopš 1950. gada dzīvo ASV. Studējis psiholoģiju Berkeleja universitātē ASV, pēc pabeigšanas — mācību spēks turpat. J. Klīdzējs strādājis arī psihiatriskajā slimnīcā, pēc pensionēšanās dzīvo un raksta nelielā ASV pilsētā Napā Kalifornijā. J. Klīdzējs sarakstījis vairāk nekā 20 grāmatu — gan romānus, gan stāstu un noveļu krājumus. Romāni: "Jaunieši" (1942); "Džanitors" (1955); "Cilvēka bērns" (1956; 2. izdevums 1981; 3. izdevums Latvijā); "Zilie kalni" (1960), "Sniegi" (1963); "Dzīvīte, dzīvīte, šupojos tevī" (1979); "Otrais mūsos" (1983); "Dāvātās dvēseles" (1986). J. Klīdzējs sarakstījis arī vairāk nekā 10 stāstu un noveļu krājumus gan lejaslatviešu, gan augšlatviešu literārajā valodā. Latgaliski: "Upe pļyst. Stōsts" (1945); "Gōjputnu dzīsmē. Stōsti un noveles" (1944); "Debešu puse. Stōsti un noveles" (1968). Bez tam J. Klīdzējs rakstījis arī eseju grāmatas: "Prezidents un Latvijas paauzde. Nacionālas esejas" (1975); "Ievainotā dzīve. Socioloģiskas esejas" (1976; otrs, papild. izd. 1984) u. c. Jaunībā J. Klīdzējs rakstījis arī dzejoļus, kas atrodami dažādos periodiskajos izdevumos.

Pseud.: Jōnis Bridējs, Jōnis Rugōjs, Upmalis.

Antons Kūkojs [Ontōns Kūkojs] dzimis 1940. g. Naurānu pagasta Rudukos. Beidzis Naurānu vidusskolu (1958), Rēzeknes lietišķās mākslas vidusskolu (1966). Studējis Latvijas Mākslas akadēmijā (1962—1964). Strādājis Rēzeknes Tautas teātrī (1965—1980), Rēzeknes novadpētniecības muzejā u. c. Ludzas mākslas skolas direktors (no 1991. g.). Dzejoļu grāmatas: "Māla vezums" (1979), "Vāraunieks" (1982), "Sovā saimē" (1990). Sarakstījis lugas "Troks vai nu Rogovkas", "Kozas Latgolā", kas uzvestas Rēzeknes Tautas teātrī.

Leonards Latkovskis (1905—1991), dzimis Varakļānu pagasta Bokonos. Mācījies Varakļānu pagasta skolā, Varakļānu ģimnāzijā (1922—1926). Pēc ģimnāzijas pabeigšanas iestājies LU Filoloģijas un filozofijas klasiskajā nodaļā, ko beidza 1935. gadā. Blakus tam studējis arī baltu un vēstures nodaļās. No 1928. gada līdz 1933. gadam strādājis par skolotāju Pļaviņu ģimnāzijā, no 1933. gada

lidz 1940. gadam — par skolotāju Aglonas ģimnāzijā, kur mācījis grieķu, latīņu un angļu val. No 1940. gada līdz 1941. gadam — vecākais lektors LU, kur mācījis krievu valodu. No 1941. gada līdz 1944. gadam — Kārsavas ģimnāzijas direktors, no turienes 1944. gadā devies emigrācijā uz Vāciju. Strādājis latviešu ģimnāzijā Neietingā (1944—1951). No 1951. g. dzīvoja ASV un strādāja Luisvillā Bellarmina koledžā par profesoru, mācot latīņu, krievu, grieķu, vācu, spāņu, franču valodu un Eiropas vēsturi (1951—76).

L. Latkovskis vācis Latgales vietvārdus, pētījis Latgales izloksnes, folkloru, vēsturi. L. Latkovska nozīmīgākie pētījumi: "Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas" (I—II, 1968; 1971); "Dzymtās zemes ļaudis" (I—II; 1966; 1983); monogrāfija "Direktors A. Broks" (1954). Ļoti daudz rakstu par Latgales folkloru, vietvārdiem, izloksnēm publicējis žurnālā "Dzeive", arī rakstu krājumos "Acta Latgalica" u. c.
Pseud.: Sikš.

J ā z e p s L e l i s [Jezups Leļš, Lelis] (1927—1989), dzimis Kārsavas pagasta Pūrmaļos, miris Kalamazū, apglabāts Kārsavas Nau-daskalna kapos. No Kārsavas ģimnāzijas 1944. gadā iesaukts vācu armijā, dienējis aviācijas izpaligos. Beidzis ģimnāziju Vācijā kā eksterns, studēt sācis Vācijā, turpinājis ASV. Doktora grādu valodniecībā ieguvis Harvardas universitātē par pētījumu "Latgaļu dialekta vieta baltu dialektu vidū". Strādājis par valodniecības profesoru Harvardas universitātē. J. Lelis darbojies gan kā zinātnieks, gan kā rakstnieks. Viņš bija pazīstams kā latviešu valodas mācību grāmatu autors: "Latviešu valodas mācība pamatskolām" (1983); "Latviešu valodas mācība iesācējiem" (1984); "Atslēdžiņa" (1988). Žurnālā "Dzeive", "Treji Vārti", "Acta Latgalica", "Jaunā Gaita" u. c. trimdas izdevumos publicēti viņa raksti par latgaliešu izloksnēm, latviešu valodu u. c. valodniecības jautājumiem. Vienlaikus Jāzeps Lelis rakstījis prozu un dzeju. Dzejoļi un garākas poēmas publicēti žurnālā "Dzeive", avīzē "Latgola" (vēlāk "Latgolas Bolss"), kalendāros, bet krājumā nav sakopoti. Atsevišķā grāmatā iznācis J. Leļša stāstu un noveļu krājums "Ar lukturi" (1966; ar pseud. J. Pūrmalīts).

Kopā ar V. Zepu sastādījis Kārsavas novada tautasdziesmu krājumu, kas pagaidām vēl ir manuskriptā.

Pseud.: J. Pūrmalīts, Uncle Joe.

J ā n i s L u k a š e v i č s [Joannes Lukaszewicz] (1699—1779). Pēc tautības lietuvietis, studējis filozofiju un teoloģiju. No 1731. gada bijis Jezuītu ordeņa misionārs un skolotājs Latgalē — Preiļos,

Varakļānos, Kaunatā, Dubnā u. c. Miris un apglabāts Izvaltā. J. Lu-kaševičs tulkojis "Evanģēlijus svētdienām un svētku dienām" (1753), kas ir pirmā līdz šim saglabājusies latgaliešu grāmata, sastādījis katehismu.

Je z u p s M a c i l e v i č s (1805—1872), dzimis Latgalē, apbe-
dīts Ludzā. Poļu tautības katoļu prāvests, kurš visu mūžu darbo-
jies Latgalē. Beidzis Izvaltas Jezuītu koledžu (1820), mācījies Krās-
lavas Gari-gajā seminārā (19. gs. trīsdesmitajos gados). Strādājis
par mācītāju Asūnē (1838—1850), Šķaunē (1851—1852), Feimaņos
(1852—1858), Dricānos (1859), kā arī Dukstagolā, Rēzeknē, Pildā.

J. Macilevičs sastādījis vienu no pirmajām laicīga satura grāma-
tām latgaliski: "Pavuiceišona un vysaidi sposobi dēļ zemniku lat-
višu" (Viļņa, 1850).

M a d s o l a s J o ņ s [M a d s o l a s J o ņ s, istajā vārdā Jānis Lud-
boržs] (1913—1975), dzimis Naurānu pagasta Griudinišos. Apbe-
dīts Dobeles rajona Ukru ciema Nesaules kapos. Mācījies Griudi-
nišu, Naurānu un Mežvidu pamatskolā, Ludzas ģimnāzijā, beidzis
Aglonas ģimnāziju 1934. gadā. Studējis Jelgavas pedagoģiskajā
institūtā, kuru beidzis 1939. gadā. Strādājis par Naurānu pamat-
skolas pārzini. Pēc 2. pasaules kara beidzis LVU Filoloģijas fakul-
tāti (1951) un strādājis par skolotāju Zemgalē — Lielvircavā (1945—
1949), Zaļeniekos (1949—1952), Ukros (1963—1972).

Izdotas divas Madsolas Joņa grāmatas — dzeja "Lynu zīdi"
(1943), proza — "Ausmas zemē" (1944). Manuskriptā palicis lielāks
skaits npublicētu dzejoļu.

G u s t a v s M a n t e i f e l i s (1832—1916), dzimis Dricānos. Ap-
glabāts Dricānu baznīcas dārzā. G. Manteifelis cēlies no pārpoļotas
vācu muižnieku ģimenes. Mācījies Jelgavas ģimnāzijā, no 1852. gada
līdz 1856. gadam studējis Tērbatas (Tartu) Universitātē Juridiskajā
fakultātē. No 1863. gada dzīvojis Rīgā un strādājis Iekšlietu mi-
nistrijā par ierēdni. Pēc tam pārmaiņus dzīvojis Dricānos, Rīgā,
Tērbatā. Mūža nogali pavadījis Bonifacovas muižā Latgalē.

Sastādījis (kopā ar Krāslavas mācītāju J. Jalovecku) krājumu
"Piļņeiga lyugšonu grōmota" (1868, Tērbata; 2. izd. 1870), Bībeles
stāstu izlasi "Nūtīkšonas Biblijas" (1860, Tērbata; vairāki atkārtoti
izdevumi). G. Manteifelis izveidojis arī pirmo matemātikas skolas
grāmatu latgaliešiem: "Rēkinu grōmota, cik zemnika ļaudim vajaga"
(1863). Ļoti nozīmīgi latgaliešu kultūras atmodai un latgaliešu

nacionālās pašapziņas saglabāšanai bija G. Manteifeļa izdotie kalendāri — pirmie latgaliešu rakstu valodā: "Inflantu zemes laikgrōmota aba kalenders" (1861—1870), pavisam 10 kalendāri. Daudz darbu par Latgali viņš publicējis vācu un poļu valodā, žurnālā "Magazin" (XIV, 2) apkopojis latgaliski rakstīto darbu bibliogrāfiju. Latīņu valodā G. Manteifelis sagatavojis plašu darbu par Latgales baznīcām "Terra Mariana" [Māras zeme], ko 1888. gadā pasniedza kā dāvanu Romas pāvestam no Latgales muižniekiem. Poļu enciklopēdijās, Rīgas vācu avīzēs publicēti G. Manteifeļa raksti par Latgali.

Piters Miglinīks (1850—1883), dzimis Nautrānu pagasta Zaļmuižā. P. Miglinīka tēvs kalpoja Zaļmuižā par desmitnieku. Muižas īpašnieks Modests Rozenšilds-Paulins bija iecerējis P. Miglinīku izaudzināt par paklausīgu muižas cilvēku. Kad P. Miglinīks beidza vietējo pagasta skolu, barons viņam sniedza materiālu pabalstu mācībām Rēzeknes apriņķa skolā (1865—1867). Piters Miglinīks bija vēlējis izmācīties par tautskolotāju, bet pēc poļu sacelšanās pret cara valdību valsts darbā Latgalē pieņēma tikai pareizticīgos. Rozenšilds-Paulins iekārtoja viņu Zaļmuižas kancelejā (ap 1868—1870) un izgādāja atbrīvojumu no obligātā karadienesta. Pēc kāda laika Miglinīks darbu muižā pameta un iekārtojās par rakstvedi Viļakā (1871—1874), pēc tam Makašānos. Par zemnieku tiesību aizstāvību viņš nonāca nežēlastībā un bija spiests slēpties. Zemnieki, atriebdamies baronam Rozenšildam, nodedzināja muižas riju un vējdzirnavas, kā arī noorganizēja uzbrukumu pašam muižniekam. Par galveno vaininieku barons Rozenšilds uzlūkoja Miglinīku. Viņu apcietināja un 11 mēnešus turēja Ludzas cietumā. Tiesa atzina, ka Piters Miglinīks nav vainīgs, bet veselība cietumā bija sagrauta un progresējošais dilonis kļuva par iemeslu viņa pāragrajai nāvei.

P. Miglinīka dzejoļus drukas aizlieguma laikā nedrīkstēja publicēt, bet tie bija ļoti iemīļoti tautā un izplatījās kā rokrakstu literatūra. Pēc dzejnieka nāves viņa darbu manuskripti ir glabājušies pie A. Rupaiņa. Emigrējot viņš tos nodevis glabāšanā Norbertam Trepšam (Neikšānītim). P. Miglinīka manuskriptu tālākais liktenis nav zināms. Saglabājušies tikai nedaudzī dzejoļi, pie tam atšķirīgās redakcijās, — kura no tām ir īstā, šodien grūti vai pat neiespējami noskaidrot.

Roberts Mūks [īstajā vārdā Roberts Avens], dzimis 1923. gadā Rēzeknes apriņķa Gaļānu pagastā. Beidzis Rīgas I valsts ģimnāziju (1942), pēc tam iesaukts leģionā. Emigrējies sākumā uz Beļģiju, vēlāk — uz ASV. Studējis Briseles Universitātē, Mičiganas Universitātē

un Fordhama Universitātē Ņujorkā. Strādājis par salīdzināmo reliģiju un austrumu reliģiju vēstures profesoru Aijonas koledžā Nuroselē (1963—1987). Dzejas grāmatas rakstītas latviešu literārajā valodā ar atsevišķiem dzejoļiem latgaliski: "Nāve un Otto" (1982); "Krokodils un es" (1984); "Kad vairs nav govju" (1989); "Kali juga" (1991), "Erotika" (1992). Ar R. Avena vārdu publicējis veselu virkni eseju un zinātnisko apceru grāmatu svešvalodās. Ar R. Mūka vārdu publicētas apceres latviešu valodā: "Mits un iztēle" (R., 1991), "Kas ir meditācija" (1993), "Pret straumi" (1992), "Martins Heidegers un filozofijas gals" (1994), "Reliģija un misticisms" (1994). Dzeja un esejas publicētas arī trimdas presē — "Jaunā Gaita", "Ceļa Zīmes", katoļu izdevumā "Dzimtenes Balss", "Latgolas Bolss" u. c.

Pseud.: R. Mūks, R. Lūks.

N a a i z m ē r s t u l e [istajā vārdā Rozalija Tabine] (1890—1965), dzimusi Bieržgaļa pagasta Veckubulovā, apbedīta Aglonas kapos. Mācījusies Rēzeknes baznīcas skolā, ko beigusi 1904. gadā. Strādājusi par mājskolotāju grāfu Molu privātskolā Juzefinovas muižā. Grāfiene Mola sūtīja viņu papildināties uz Māsu nācarietiešu ģimnāziju Viļņā (1907—1913). 1913. gadā Naaizmērstule atgriezās Latgalē un turpināja darbu Juzefinovas grāfu privātskolā. No 1916. gada līdz 1920. gadam strādāja par skolotāju Balvos, pēc tam Daugavpils apriņķa skolā Somersētā, Aulejā, Aglonā u. c.

Darbojusies kā prozaiķe un tulkotāja, arī reliģisku tēmu autore. Grāmatas: "Zvaigzneite mozajim tautišim. Stōsti un pōsokas" (1913); "Stōsteņi par bērneņu Jezu" (1915); "Par bērnu audzinošonu" (1920); "Lauku zīdi. Stōsti" (1934); "Dīva dorza pučēites. Stōsti" (1943). Stāsti un apceres publicēti izdevumos "Katoļu Dzeive", "Dryva", "Sauleite", "Draugs", "Latgolas Vārds" u. c. Tulkojusi galvenokārt no poļu valodas: "Kristus karaveiri" (1915); "Uz Kaļvarijas kolna" (1924) u. c.

Pseud.: Naaizmērstule, N-le, Živilbia, Žogota.

N o r b e r t s N e i k š ā n i t s [istajā vārdā Norberts Trepšal] (1913—1972), dzimis Pēterpilī. Beidzis Krāslavas ģimnāziju (1930), LU Tiesību fakultāti (1942). Ārzemēs studējis teoloģiju un filozofiju, bet 1953. gadā iesvētīts par katoļu priesteri un strādājis Detroitā, ASV. Literatūrā pazīstams kā fabulists un prozas darbu autors. N. Neikšāniša fabulas apkopotas grāmatās: "Dundurs skudru pyuzni" (1943; 2. izd. Neietingā, 1946); "Cīmā pi Aizopa. Fabulas." (Neietingā, 1946). Divu apjomīgu romānu autors: "Myura kolns" (1943);

"Vina vosora" (Traunšteina, 1948). Rakstījis arī dzeju un stāstus, kas atrodami periodikā.

Pseud.: N. Neikšānīts, Norberts, bks — Jans Jezupāks, J. Lekmiņš, Jurs Palāda, N. N., Norberts Notre, D. Orāns u. c.

Anna Rancāne, dzimusi 1959. gadā Ludzas rajona Miglinīku ciema Liuzinikos. Mācījusies Liuziniku pamatskolā (1966—1970), Nautrānu vidusskolā (1970—1977), LVU Ekonomikas fakultātē (1977—1982), arī Maskavas Gorkija Literatūras institūtā (1983—1988). Strādājusi par programmētāju informācijas un skaitļošanas centrā (1982—1984; 1985—1986), par ekonomisti Rīgas TEC (1984—1985), Komunālās saimniecības ministrijā par inženieri (1985—1986), par izdevniecības "Liesma" redaktori (1986—1989). Kopš 1989. gada dzīvo Daugavpili un strādā Daugavpils teātri par literārās daļas vadītāju. Avīzes "Latgales Laiks" galvenā redaktore. Izdotas trīs dzejoļu grāmatas: "Lūgšana mājai" (1982); "Piektiena" (1986); "Advente" (1991) latviešu literārajā valodā ar atsevišķiem dzejoļiem latgaliski. Dzejoļi publicēti žurnālā "Karogs", laikrakstā "Literatūra un Māksla" u. c.

Miķelis Rots [Michael Roth] (1721—1785), dzimis Ilūkstē. Biogrāfiskas ziņas pretrunīgas. Pēc vienas no versijām, M. Rots 1737. gadā iestājies Viļņā jezuītu klosterī, kur iesvētīts par priesteri. Strādājis par skolotāju jezuītu skolā Daugavpili. No 1744. gada līdz 1748. gadam studējis filozofiju Viļņā. No 1749. gada aptuveni līdz 1766. gadam darbojies Dagdā, arī Kaunatā, Varakļānos. M. Rotam ir lieli nopelni Latgales latviešu izglītošanā. Viņa darbi izceļas ar salīdzinoši tīru un labu latviešu valodu. M. Rots ir sarakstījis vairākas reliģiska satura grāmatas un tiek uzskatīts par pirmā latgaliešu laicīgā dzejoļa "Putneņ, laikā soltas zīmas" autoru.

Jāzeps Rudzītis, dzimis 1928. gadā Ilūkstes apriņķa Dvietes Krustceļos. Pabeidzis Ilūkstes vidusskolu (1947), LU Filozofijas fakultāti (1952). No 1952. gada līdz 1980. gadam strādājis ZA Valodas un literatūras institūtā Folkloras nodaļā, bet no 1980. gada līdz 1988. gadam — ZA Vēstures institūta Etnogrāfijas nodaļā. Nozīmīgākie pētījumi: "Andrejs Pumpurs. Domātājs un dzejnieks. Dzīve un jaunrade." (1991). Apceres un kometāri A. Pumpura eposa "Lāčplēsis" akadēmiskajiem izdevumiem 1961. un 1988. gadā. Raksti par folkloru, teiku un pasaku teicējiem, apceres par A. Kronvaldu, Raini u. c.

Antons Rupainis [Ontõns Rupaiņš] (1906—1976), dzimis Bieržgaļa pagasta Pūrišķu ciemā, apglabāts Rīgā Sv. Miķeļa kapos. 1991. gadā pārbedīts Briežgaļa kapos. Lai gan skolā A. Rupainis sāka iet tikai 12 gadu vecumā, drīz vien viņš izvirzījies par spējīgāko skolnieku klasē. Beidzis Bieržgaļa pamatskolu, 1928. gadā Rēzeknes skolotāju institūtu. No 1930. gada līdz 1931. gadam mācījās Latvijas Konservatorijā un teātra kursos. Turpmākajos neatkarīgās Latvijas gados strādājis par skolotāju, diriģentu, režisoru Latgalē. A. Rupainis 1944. gadā devās trimdā uz Vāciju, no kurienes izceļoja uz ASV, dzīvoja La Krosā Viskonsinas pavalstī. Daudzu romānu, stāstu, lugu autors. Romāni: "Baltie tēvi" (1936—1937 žurnālā "Atpūta", grām. I—II, 1963); "Māra mostas" (I—III, 1951—56); "Zemes sōls" (1963); "Tauta gryb dzeivõt" (1953). Lugas: "Laikmetu maiņā" (1930); "Uz slidena ceļa" (1930); "Kāzas Ezerniekos" (1939); "Kod pyrmī gaiļi dzidōja" (Neietinga, 1946) u. c. Romāni vai romānu fragmenti publicēti žurnālā "Dzeive" (piemēram, romāna fragments "Gaisa roti" — par F. Kempu, P. Strodu, A. Apšīniku. — Dzeive, 1961, Nr. 46). Mūža nogalē bija izveidojis īpatnēju teoriju par senvalodu izcelsmi un tautu radniecību, ko izklāstīja grāmatā "Arheolingvistika" (1967). Periodikā palikuši A. Rupaiņa sacerētie dzejoļi ("Zidūnis", "Latgolas Vords", "Sejējs", "Latgolas Škola" u. c.). Rakstījis gan latviešu literārajā valodā, gan latgaliski.

Pseud.: Školotōjs, Stabiņū Kepītis, Vintūļs.

Marta Skuja [īstajā vārdā Valerija Galvanovska, prec. Mundure] (1915—1946), dzimusi Neretas pagasta Bērziņos. Studējusi LU matemātiku un filoloģiju. Strādājusi par skolotāju un VI. Loča izdevniecības sekretāri. Rakstījusi dzeju un stāstus. Dzeja apkopota krājumā "Naziņā" (1944), proza krājumā "Mozais broleits" (1943).

Pseud.: Dekšņu Marija, Palmīte, V. P., Marta Skuja.

Alberts Spogis [Alberts Spōgis] dzimis 1924. gadā Vorkovas pagastā. 1943. gadā no skolas sola iesaukts leģionā, evakuējies uz Vāciju, nokļuvis angļu gūstā. Pēc kara beidzis R. Blaumaņa ģimnāziju Oldenburgā (1949). Pinebergas Baltijas universitātē studējis baltu valodas un salīdzināmo valodniecību. Taču drīz vien universitāti slēdza. Mācības turpinājis Hamburgas, Bonnas, Madrides un Minsteres universitātēs, kur studējis ģermāņu valodas, žurnālistiku, vēsturi. Ilgus gadus strādājis par skolotāju Minsteres latviešu ģimnāzijā (1957—1987). Publicēti dzeju krājumi: "Zylūs azaru šolkas" (1959); "Pirmās vijolītes" (1960); "Pecunia" (1972); "Dzagyuzes

lineni" (1972). Raksta gan lejaslatviešu, gan latgaliešu literārajā valodā. Dzeja un apercēs, esejas publicētas žurnālā "Dzeive", rakstu krājumā "Acta Latgalica", "Tāvu zemes kalendārā" u. c.

Alberts Sprūdžs [Alberts Sprūdžs] (1908—1944), dzimis Varakļānu pagasta Dekšorēs. Gājis bojā Rēzeknē krievu uzlidojuma laikā. Beidzis Varakļānu ģimnāziju. No 1928. gada strādājis par tautskolotāju Latgalē (Bukmuižas Egļu, vēlāk Vidsmuižas Sondoru pamatskolā). No 1933. gada strādājis par ierēdni Latvijas hipotēku bankā Rīgā. Sākotnēji rakstījis latgaliski, vēlākajos gados pārgājis uz lejaslatviešu literāro valodu. A. Sprūdžam iznākusi viena dzejoļu grāmata "Klusās sātās" (1928) un virkne stāstu krājumu — "Bailēs un spaidos" (1933); "Asaru liekņa" (1935); "Daugavas vēji" (1937); "Zelta lietus" (1937); "Stiprās saknes" (1939); "Labā sirds" (1941) u. c. Periodikā publicēts A. Sprūdža romāns "Kulturas nesēji" un šī romāna turpinājums "Vēlēšanas Veitūlūs". A. Sprūdžs sastādījis latgaliešu dzejas antoloģiju latviešu literārajā valodā "Latgales dziesminieki" (1936). Emigrācijā izdots A. Sprūdža stāstu un noveļu krājuma "Daugavas vēji" pārpublicējums (1953).

Pseud.: Alberts, A. Dekšārs, Klānu Mārtiņš, Misters Vu, Augusts Vasarājs.

Francis Trasuns (1864—1926), dzimis Sakstagola "Kolnāsātā", apglabāts Rēzeknē. Beidzis Sakstagola pagasta skolu (1875), mācījies Jelgavas baznīciskolā, pēc tam Jelgavas ģimnāzijā (1875—1883). Studējis Pēterpils garīgajā seminārā (1883—1887) un pēc tam garīgajā akadēmijā (1887—1891). Pēc Garīgās akadēmijas beigšanas tika nozīmēts par ticības mācības pasniedzēju Daugavpilī. F. Trasuns protestēja, ka latgaliešu bērniem ticības mācība tiek pasniegta poliski. Sodot par brīvdomību, viņu drīz vien pārcēla no Daugavpils uz Rīgu. Bet arī tur F. Trasuns krita nežēlastībā, jo cīnījās par Latgales kultūras tiesībām. Viņu pārcēla uz Pēterpili (1893—1895), un vēl tālāk — uz Vladimīru (1896—1898) pēc Iekšlietu ministrijas dotas pavēles. 1898. gadā F. Trasuns tika atbrīvots no izsūtījuma, atgriezās Pēterpilī, kur strādāja sv. Staņislava baznīcā. Nākamajos gados viņš tika nepārtraukti pārcelts no Pēterpils uz Rīgu un atpakaļ, kur 1902. gadā viņu iecēla par Pēterpils garīgā semināra profesoru. 1906. gadā, būdams dekāns Rēzeknē, sāka izdot avīzi "Auseklis" (1906—1907). 1906. gadā tika ievēlēts I Krievijas Valsts domē kā vienīgais pārstāvis no Latgales. Pēc domes atlaišanas Francis Trasuns strādāja Pēterpilī par sv. Staņislava

proģimnāzijas pārzini (1907—1909). Administratīva spiediena dēļ šo darbu spiests atstāt, kādu laiku strādāja par draudžu prāvestu Narvā, Novgorodā, Tallinā (1910—1914). Bijis Rēzeknes kongresa (tas notika 1917. g. 9.—10. maijā pēc jaunā stila) vadītājs. Stingri iestājās par Latgales apvienošanu ar Vidzemi un Kurzemi kopējā Latvijas valstī. 1917. gadā komunistu okupācijas laikā viņam aizmuguriski tika piespriests nāvessods, tomēr, par laimi, viņam izdevās paslēpties. Divdesmitajos gados notika ļoti asa un nesaudzīga cīņa starp poliskās orientācijas arhibīskapu A. Springoviču un latgaliskās orientācijas aizstāvi kultūrā un reliģijā F. Trasunu. F. Trasuns izstājās no Kristīgo zemnieku savienības, nodibinot Latgales demokrātu partiju un izdodot avīzi "Zemnieka Bolss". 1925. gadā viņš tika izslēgts no katoļu baznīcas. Nespēdams šos pāridarījumus panest, Francis Trasuns drīz vien ar sirdstrieku mira. Viņš sastādījis 20. gs. pirmajā pusē tautā ļoti iemīļoto lasāmo grāmatu "Školas dōrzs" (1909; 2. izdevums 1921). Drukā aizlieguma laikā viņš izdevis "Daugavas katoļu kalendāru" (1900—1904) lejaslatviešu literārajā valodā. Sastādījis vairākas mācību grāmatas: "Ābece latgališu bērniem" (1921); "Latvišu volūdas gramatika latgališim" (1921). Neilgi pirms nāves iznāca viņa sarakstīto fabulu krājums "Fabulas" (1924; 2. izdevums trimdā 1964). Atsevišķā grāmatā pēc autora nāves tika izdota F. Trasuna luga "Nūgrymušō pile", kas veidota, balstoties uz latviešu teikām un nostāstiem par senajiem laikiem. F. Trasuna kopoti raksti (F. Trasuns. "Dzīve un darbi") iznākuši divos sējumos 1938. un 1940. gadā. Ilgu laiku uzskatīja, ka komunisti iznīcinājuši otro sējumu, tomēr atsevišķi grāmatas eksemplāri bija drošu roku saglabāti. Tagad šis sējums pārkopēts un izlasāms Rīgā Misiņa bibliotēkā un F. Trasuna muzejā Sakstagolā.

Pseud.: Ripa.

Andris Vējāns [istajā vārdā Donats Kalnačs], dzimis 1927. gadā Ludzas apriņķa Nirzas pagasta Vārslavas ciemā. Mācījies Dubuļu un Nirzas pamatskolā, ko beidzis 1941. gadā. Mācījies Ludzas vidusskolā (1941—1943), pēc tam turpinājis mācības Rīgas 1. vidusskolā (1943—1944). No 1945. gada sāka strādāt par matemātikas un vēstures skolotāju Nirzas vidusskolā. 1950. gadā beidzis Latvijas Valsts pedagoģisko institūtu. Ilgus gadus strādājis žurnālā "Karogs" (1950—1967) gan par līdzstrādnieku, gan par galveno redaktoru (1967—1989). Publicējis vairāk nekā 10 dzejoļu grāmatu latviešu literārajā valodā. Atsevišķi dzejoļi šajās grāmatās sarakstīti latgaliski. Dzejoļu grāmatas: "Jaunība" (1953); "Saule

kāpj augstāk" (1957); "Saknes dod lapotnei dziesmu" (1961); "Kalnu acis" (1965); "Balts kuģis zilos ūdeņos" (1974); "Un sākās viss no svilpaunieka" (1979); "Stundinieks vestes kabatā" (1984); "Varbut nenoplūktās mežarozes zied" (1982) u. c. Rakstnieka atmiņas, pārdomas prozā un dzejā apkopotas krājumā "Latgolas mozaika" (1992).

Pseid.: Pēteris Tālums, A. Vējāns.

Valdis Zeps, dzimis 1932. g. Daugavpilī. 1944. gadā kopā ar vecākiem emigrējis. Dzīvo ASV, kur beidzis Miami Universitāti Oksfordā, Ohajo Universitāti. Mācījies Centrālajā luterāņu teoloģijas seminārā Fremontā, Nebraskā. 1956. gadā turpināja studijas Indiānas universitātē Blūmingtonā. Kopš 1962. gada strādā Viskonsinas universitātē Madisonā par valodniecības profesoru. Trimdas presē publicējis vairākus nozīmīgus rakstus par latviešu tautsdziesmu metriku, par Latgales vēsturi, kultūru. Trimdā lielu traci sacēla netradicionālā manierē sarakstītais V. Zepa romāns "Ķēves dēls Kurbads" (ar pseid. Jānis Turbads; grāmatā iznāca 1970. gadā). Daļēji uzrakstīts romāns par Latgales pagātni "Ansis, zelta cilvēks". Nozīmīgākais V. Zepa darbs valodniecībā — milzīgā Latgales vietvārdu vārdnīca ("The Placenames of Latgola", 1984). V. Zeps raksta galvenokārt latviešu literārajā valodā. Viņa pētījumi un apceres publicēti trimdas periodikā ("Jaunā Gaita", "Ceļi", "Acta Latgalica", kā arī ārzemju periodiskajos zinātniskajos izdevumos un rakstu krājumos). V. Zeps kopā ar J. Leli sastādījis krājumu "Korsovas tautsdziesmas".

Pseid.: Jānis Turbads, Andrzej Lurba, Kanču Jezups, Iepriekšējā Dēls, John Hungerthere, Janice There.

ĪPATNĒJO VĀRDU VĀRDNĪCA

a — bet

aba — vai (raksturīgs vecajiem tekstiem)

aceple — vieta aiz krāsns

advents (lat. *adventus* — atnākšana) — 4 nedēļas pirms Ziemassvētkiem, kurās Baznīca sludina par Jēzus Kristus atnākšanu

ai — ar

aizagribēt — iegribēties

aizamesties — aizķerties (aiz kaut kā)

aizcikam — tik — cik

aizdūmēt — iedomāties

aizdzidēt — sākt dziedāt

Aizgavēnis — diena pirms Pelnu dienas, ar kuru sākas lielais pirmshliedienų gavēnis

aizgōdāt — iedomāties

aizlejs — pavalgs

aizlōdeit — nolādēt

aizmīgt (acis) — aizvērt (acis)

aizmīļēt — iemilēt (novec., sa-stopams iekajos tekstos)

aizkurt — iekurt

aizkūst — (arī: apkūst) — nedaudz ieēst, uzkost

aizmoksēt — atmaksāt (raksturīgs senākajiem latgaliešu reliģiskajiem tekstiem)

aizpraseit — saaicināt (ciemiņus)

aizraudēt — ieraudāties

aizskōbt — ieskābt, saskābt

aiztikam — tik — cik

aiztreisēt — sākt tricēt

aiztū — tāpēc, tādēļ

aizvest (no kr. *завести*) — kaut ko veidot plašumā, lielā daudzumā

ambona — kancele katoļu baznīcā

antifona — dziedams fragments lūgšanā

apakle — apkakle

apcīneit — cienīt (laikam individuāls darinājums)

apkrateit — nopurināt (ābolus, ogas)

aplaist — atstāt novārtā

apsabeit — nobīties

apsavērt — apskatīties

apslōbt — noģībt

apšmaukt — *arī*: piemānīt, piekrāpt

aptrakt — kļūt trakam

asnis (ģ. *ašņa*) — asinis

ašņains — asiņains

atīt — nākt (šurp)

atlaist grōmotu — atsūtīt vēstuli (izloksnēs novecojis)

atsaceibas — ticības pamatu jeb katehisma mācība

atsadzert — atdzerties

atsadrūsynōt — iedrošināties

atsavasalōt — atsveicināties

atspaidis — atbalsts

augt — *arī*: rūgt (par miklu, alu)

- (ar) **auri** — *ari*: ļoti strauji, neapvaldīti
- austra** — rīta gaisma
- aužamī stōli** — aužamās stelles
- avīkšnes, avišas** — avenes
- ba, bo** (no poļu *bo*) — jo
- baiss, baist** — bail
- barabans** (no kr. *барабан*) — bungas
- baslai, Dīveņ!** — saisinājums no *bāslavej* 'svētī'
- bausleiba** — bauslis
- bāslaveņa** — ziedojums kāzās jaunajam pārim
- bērkovs** (no kr. *берковец*) — birkavs (mēra vien. — 160 kg)
- besakūki** — ceriņi
- bess** — velns, nelabais
- bīdakls** — biedēklis
- bīdūs svīdrūs** — vienos sviēdros
- byrga** — tvans
- byuds** — vaigs
- blaugžt** — uzliet, uzgāzt
- bleīni** — pankūkas
- blikatōt, blikitōt** — spēlēt spēli *blikitas*
- blōgzna** — blāzma
- bobulis** — bezzemnieks
- bōba** — precēta sieva
- bociki** — šņorzābaki
- bolka** — baļķis
- botanists** — botānikas speciālists
- breviars** (lat. *breviarium*, no *brevis* 'īss') — katoļu garīdznieku lūgšanu grāmata, kas satur izvilcumus no Svētiem rakstiem un Baznīcas tēvu darbiem
- brovi** — skropstas
- buca** — muca
- būgls** — pazemīgs
- buļba** — kartupelis
- buntavneica** — nemierniece
- būrējs** — burvis, tāds, kurš nodarbojas ar buršanu
- burlaki** — peļņā gājēji
- burri** — burvji
- butelka** — pudele
- car** — caur, gar
- cauri** — garām
- ceists** — tīrs, šķīsts
- ceļš** — *ari*: paaudze, da pīktam un sastam ceļam — līdz piektajai un sestajai paaudzei
- ceplis** — maizes krāsns; cepļu li-cējs — amatnieks, kurš mūrē krāsns
- cērciņōšona** — čukstēšana, čivnāšana, dūngošana
- cērlis** — cirtnis
- cieški** — bieži
- cikom** — kamēr
- ciocē** — tante
- ciši** — ļoti
- cylōtis** — dusmoties, draudēt
- cyrms** — ķirmis
- cysas** — salmi
- creativs** (sal. latīņu *creativus*, angļu *creative*) radošs
- cukra batvini** — cukurbietes
- čače** (sal. liet. *kēkē*) — čemurs, ķekars
- čāmōts** — izķēmots
- čīpīs** — ķīpīs
- čygōneica** — čīgāniete
- čyulš** — nievājošs apzīmējums luterānim (parasti vidzemniekam vai kurzemniekam)
- pa čyuluskam** — lejas latviešu runā vai rakstībā
- dāds** — vectēvs, vecuks
- dadzeit** — panākt
- dagaidēt** — sagaidīt
- daīt** — pienākt klāt; arī nākties kaut ko izdarīt

dajyukt — pierast
dasasīt — piesieties
dasaspīst — piespiest (sevi)
dasavērt — pieskatīt
dasazynošona — apzināšanās
dasinīks — desu izgatavotājs un pārdevējs
datikt — pietikt
dadzeit — panākt
depe — ķepa
devotka — nievājošs apzīmējums neprecētai sievietei, kas katru dienu apmeklē baznīcu
dēva — tīrums
dīneškas, dīniškas — launags
divejūs — divatā
dyuņa — dūņas
dyuredži — burvi, pareģotāji
doktors — ārsts
doļa (no kr. доля) — daļa
drabeņas — iesala pārpalikumi pēc alus tecināšanas
drejotōjs — amatnieks, kurš izgatavo vērpjamus ratiņus
drupona — drupata
ducēt — dunēt
dūbe — bedre
dūmōtis — šķiet, liekas
Dvēseļu diņa — 2. novembris, kad katoļu Baznīca aizlūdz par mirušajiem
dzanyukša — dzenauksts (aizjūga piederums)
dzelvėdzere — varavīksne
dzelzinīki buļbi — īpaša kartupeļu šķirne (?)
dzērkstynōt — dzirkstīt
dzērve — rotaļa, kurā viens tās dalībnieks pārģērbies par dzērvi un knābā pārējos
dzīders — dziedzeris, augonis (?)

dzymums — *arī*: paaudze, dzimta
dzirvans — lauks, druva
dzyra — dzēriens
dzisna — vakara blāzma, arī rita ausma
Ei, ei, nabādoj! — piedziedājums tautā populārajai P. Miglinika dziesmai "Draugi, rūkā glōzes jimsim!"
Elieša diņa — Eliasa diena (20. jūlijs)
eļsinēt — elso
ērklis — airis
eža — robežjosla starp šņorēm
figu kūks — viēģes koks
gaist — zust
gaļdeņš — *arī*: delītis, dažās Latgales dienvidrietumu izloksnēs (piem., Liksnā, Nīcgalē, Kalupē) arī nozīme 'koka šķīvis'
garcis — tilpuma mērvienība
garmane — ermoņikas
gauds — skumīgs, sērīgs
gazeta — avīze
gist — jaust
glābs — vienaldzīgs, nejūtīgs
gnēze — knābis
gosts — ciemiņš
gōdōt — domāt
grāda — dobe
gradusnīks — termometrs
gratūne — dunoņa
graust — rūkt (par pārkonu)
grebstele — grodi savērpta, sagriezusies dzija, *arī*: šķipsna (sīna grebstele)
gryuds — grauds
grīvonka — ragavu sastāvdaļa (aukla, ar kuru senāk piestiprināja ragavām klāt ilksis)
grīziņš — kālis

grobs — zārks
grōmota — *ari*: vēstule; grōmotu
atlaist — atsūtīt vēstuli
grōmotniki — grāmatu lasītāji,
arī pārrakstītāji (drukas aizlie-
guma laikā)
grošs — vara siknaudas monēta
(sal. poļu *grosz*)
gruša — bumbiere
guba — kaudze
gubēt — iznīcināt
hortikulturists — dārznieks
icik — tik
illuminati (no lat. apgaismotie) —
apzīmējums dažādām apvienī-
bām, kas lepojas ar sevišķu ap-
gaismību un sakariem ar garu
valstību
itys, itei — šis, šī
itai — tā
itaid — tāds
izalečeišona — izārstēšanās
izaleceit — izārstēties
izasaceit — izteikties
izaškelt — izšķilties
izbūzt (acis) — izbolīt (acis)
izgaist — pazust
izarunōšona — atrunāšanās, at-
taisnošanās
izavuiceit — izmācīties
ižbons — alus krūze
yzas — vīriešu bikses
jaunive — līgava
kadaki — koka tupeles
kaiki — gals, beigas
kai nibejs — kaut kā
kakaža — spēre (*jumta*), *ari*: kārts
kaļova — zābaka stulms
kaļpeņš — valdziņš
kaļve — smēde
kaļvs — kalējs
kam — *ari*: kāpēc, kādēļ

kancis — riecieni
kapacis — dakšām līdzīgs rīks
kūtmēslu izkraušanai no ve-
zuma
kapturs — maizes krāsns aug-
šējā mala
karinēt — karāties
kārkōt — ķerkēt
karuši — karūsas
kas — bieži lieto arī ar nozīmi
'kāds'
katehisms — ticības mācības pa-
mati jautājumu un atbilžu forma
katrs — vecajos rakstos šis vārds
bieži lietots ar nozīmi 'kurš'
kāts — pērējs, mocītājs
kausteit — apkalt zirgu, *ari*:
pļaut ciņainu pļavu
kēniste — karaļvalsts
kerbelis — cilvēks, kurš brūvē un
pārdod alkoholiskus dzērienus
kerze — grozs
kēzeit — nosmērēt, notraipīt
kice — micē sasiets lakats
kitēt — kutēt
kyulains — apaudzis ar garu
zāli, kūlu
kyuliņš — kūlenis
klapans (no kr. *клапан*) — vārsts
klāvs — kūts
kleriks — katoļu garīgā semināra
audzēknis
klopotas — rūpes
klopotōt — rūpēties
kļocka — klimpa
koč — kaut
koldons — kalsnējs
koleidz, koley — kalmēr
komōt — mocīt
koronka — arī kronītis — īpaša
katoļu lūgšana
kōrba — kārpa

korms — ēka
kōss — klepus
kraucis, kraucs — skroderis
krēkt, tag., krāc — skaļi smieties
kryuts — cinis
krostu bezdeīga — čurkste
krūšs — vecs vārgs zirgs
kruši — ātri, veikli, mudīgi, strauji
ksendzs (no poļu *ksiądz*) — katoļu mācītājs
kubuls — liels stīpots dēļu trauks
kūdeļa — kodaļa
kulasāta — rija ar piedarbu
kulāks — dūre
kuls — piedarbs
kuļkōt — *niev.*, neveikli iet
kupcis, kupcs — uzpircējs, tirgotājs
kūplys — loks
kūrkt — kurkstēt, *arī*: nepārtraukti runāt un atgādināt
kūrms — kurmis
kurže — kur tad
kūzuleņš — putnu būritis
kūzuls — bišu strops
kvāšne — apaļš stīpots dēļu trauks
Lai byus pagūdynōts! — pilna forma: Lai byus pagūdynōts Jezus Kristus! — katoļu sveiciens
laičine — ūdensroze
laidaks — sliņķis
laistis — lidot
lakereits — lakots, lakādas
laksteit — lēkāt
lingvistisks — tāds, kas saistīts ar valodniecību
lynōjs — linu audums
lisapetka — velosipēds
liters — burts
lizeika — karote; dažviet *arī*: ližeika, ložka
lytka — augšstilbs (cilvēka)

lyuškas — spiles, stangas
'lōcs" — rotaļa
lornete (fr. *lorgner* 'apskatīt') — brilles ar īpašu kātu, ar ko tās tur acu priekšā; arī neliels tālskatis
lūbtis — veikties, izdoties
lumsteitis — luncināties (par suni)
ļalka — lelle
ļaudova — ligava, iecerētā
ļazonka jeb sčits — krāsns mūrītis
ļovs — lauva
ļuste — prieks
maidzeit — spaidīt, berzt
maize — *arī*: labība
majs — maijs
māmuļs — mēmais
maracis — tāds, kurš nodarbojas ar buršanu, vārdošanu
mārga — jauna meita, *arī*: ligava
maura — maurs
maut — peldēt
megžt — adīt, arī pīt, sienot mezglus, piemēram, tiklu
meisteitis — minstināties
meļneicas — mellenes
mēnesniks — mēness
mežoga — meženis
mīgt — spiest
mīkrēslis — krēsla
miša laiks — parasti laiks no plkst. 12 līdz 13, kad baznīcā notiek katoļu dievkalpojums — Mise
myudeit — idēt (par govīm)
myusa — muša
monopolka — tā cara laikā sauca veikalu, kurā pārdeva preces, kuru tirdzniecība bija valsts monopols

mosolas — sīkas mušiņas
mōkuļš — mākonis
mōsāns — bralēns, māsu bērni
 savā starpā ir mōsāni
mōsiniška — māsica
mož — varbūt
mudri — ātri, veikli
mučaceņš — sīka mušiņa, kukai-
 nītis
mušens — varbūt
naatsavērtis — neatskatīties at-
 pakaļ
nabašniks — mirušais, nelaiķis
nadaparāts — līdz galam neizpe-
 rēts, parasti tā saka par muļķi
nadazynōts — līdz galam neuzzi-
 nāt
nagodns — necienīgs
nakryškōns — nekristītais, neti-
 cīgais
nalaiks — 1) neīstais laiks (kaut
 ko darīt),
 2) slikts laiks (putenis, lietus ar
 vēju)
napīsazeit — neatzities
nareikle — elpvads
nasakrist — nesaskanēt
navuiceits — nemācīts, neizglītots
nazkas — kaut kas, *arī*: kāds
naz kur — kaut kur
navarēt — *arī*: nedrīkstēt
necva — no viena koka izdobts
 garens trauks ar rokturiem (ci-
 tur sauc arī mulda)
neit — kult (sviestu)
nekrologs (fr. *necrologus*, gr.
logos 'apraksts') — kāda nesen
 miruša cilvēka dzīves apraksts
nešpors — vesperes (katoļu va-
 kara dievkalpojums), nūdzīdēt
 nešporu — *arī*: izrunāt visu savu
 garo runājamo

net — pat
nikam nagodns, nikam godos —
 nekam nederīgs
nikas — nekas, *arī*: neviens
nyule — tagad
nūbīdynōt — nobaidīt
nu dzilīnes — psalmu vārdi "Nu
 dzilīnes uz tevi saucu, Kungs..",
 ko dzied par mirušajiem
nūceja — cerība
nūgyut — noķert
nūgraudōt — nogrūst ar lielu
 troksni
nūgulēt — brītiņu pagulēt
nūit — aiziet
nūlikt — *arī*: aprunāt, nonievāt
nūsaglobōt — noslēpties
nūvest — aizvest projām
nūzvīngt — noskanēt (par zva-
 niem)
nyupat — nupat, *arī*: tagad, pašlaik
obroz (no poļu *obraz* — glezna) —
 svētbilde
ogūrcis — gurķis
olkons — izsalcis; *arī*: alkātīgs
olpa — brīdis
olūts — avots
oplōts (dažviet *atlaidas*) — Baz-
 nīcas svētki
ōbeļneica (ōbuļneica) — ābele
ōbeļs (ōbuļs) — ābols
oto (poļu *oto*) — lūk
ōvaklys — tāds, kurš ākstās, blē-
 ņojas
pabōdis — apnicis; nenot.: pabōst
pa celi — projām
padūt — *arī*: nodot
pagaisynōt — pazaudēt
pagaist — pazust
paglobōt — noslēpt, *arī*: apbedīt
pagoni — uzpleči
paguldeit — noguldīt

pajust — sajust
pakrēslis — (koka) ēna
palāda — pūce
palaist — *ari*: izvadīt (mirušo)
palukste — zāļaina vieta ūdenī
paļts — peļķe
pamaut — pamāt (ar roku, acīm)
pameļņējis — kļuvis tumšs, melns
pamest — atstāt
panosus licēji — zīlētāji uz kārtīm (?), individuāls darinājums vecajos rakstos
pans — poļu muižnieks
paparžānas — papardes
papērk — uzpirkt
paraksteit — uzrakstīt
parapeja (poļu *parafia*) — draudze
par kū — kāpēc
par sevi — atsevišķi
pasadareit — notikt
pasādynōt — apsēdināt
pasagyut — ņemt
pasaraut — pavirzities
pasataiseit — rasties vairumā, novec.
pascēt — pateikt, pasacīt
patvert — paķert, paņemt
pavest — gabaliņu vest
pavīglynōt — atvieglot
paviļkt pret spolvu — izdarīt kaut ko kādam ne pa prātam
pazaplēst — izplesties, izplatīties
pazeļteit — apzeltīt
pažytki — labums, derīgums
pečerka — iedobums krāsni, kur žāvēja cimdus, zeķes u. tml.
peicka — pātaga
pērt — *ari*: ātri runāt
petērnes — lūku vīzes
Picers — Pēterburga

pīdarēt — *ari*: noderēt, piestāvēt
pīglōbt — saglabāt
pīkrist (ar snīgu) piesnigt
pīmūrdōt (pīmūrdynōt) — darīt netīru (parasti par ūdeni)
pisars — rakstvedis
pīsazeit — atzities
pīškīb — *ari*: atstāt novārtā (cierva) **pīšs** — cirvja piets
pizeit — atzīt
pyrynōt — perināt
pyrmōk — vispirms, iepriekš, pirms
pyuneite — neliels siena šķūnis
pyuravita — laukuma mērvienība (apm. 0,37 ha)
pyurs — tilpuma mērvienība (apm. 70 dm³)
plauškas — plaušas
plebanija — katoļu draudzes mācītāja māja
plepinēt — burbuļojot vārities (parasti par biezputru)
plešs — plīks galvvidus
plyudins — plūdi
plakša, pļukša, niev. — tāds, kurš daudz runā tukšu, pļāpā
pļuksteit — pļāpāt, daudz runāt tukšu
poduls — mēteļa, jakas priekšējais stūris
polots — tirgus laukums
pokuļs — sesks
popive — papuve
porsoka, pōsoka — pasaka
povozniks — vedējs
pōrdzeit — padzīt
pōrdzeivōt — *ari*: nodzīvot kādu laiku
pārļaist — *ari*: izlaist (caur drēbi), izkāst
pōrmeit — *ari*: pārvērst

porons — audekla kule
põrsameišona — pārmaiņa
põrts — plīts mūrītis
prāca (poļu *praca*) — darbs
prācavõt — strādāt
praseit gostus — lūgt viesus
preteimā — pretī
pret — tāvi — senči (sastopams senajos rakstos, iespējams, individuāls darinājums)
prīca — prieks
priķšdejs — priekšējs, iepriekšējs
progoreigs — alkatīgs, mantkārīgs
propuļt — pazust, iet bojā
proskrīt caur — paskriet garām
prūds — diķis
puiškins — puisītis, zēns
pusam — pavisam
pusgrošs — vara siknaudas monēta, sk. *grošs*
pusučastniks — zemnieks, kuram piederēja puse *učastkas* zemes
pūrdulis — puņķi
radaveits (cilvēks) — gudrs, smalks, izsmalcināts
raitu — jāšus
rāna — rēta
rapains — rēpuļains
rekviems (lat. *requies*, akuz. *requiem* 'miers, atdusa') — katoļu Mise par mirušajiem (nosaukums pēc ievada teksta pirmā vārda)
reps — tabakas maks
režģine — režģis
riņčs, riņdžis — riņķis
rist — raisīties
ryka — riecieni
rytums — audekla baķis
ryucs — zema vieta, kur parasti neizžūst ūdens
ryudynõt — raudināt
ryugtõs mätres — māteres (?)

ryukõt — skraidīt
rods — dzimta
rogona, raganis — tāds, kurš nodarbojas ar buršanu, vēlēdams kādam ļaunu
roksts — *ari*: burti, rakstība
roksts, aizbraukt uz roksta — jaunajam pārim aizbraukt pie teikties laulībām pie mācītāja
romonas — atpūta
rūčēitīs — galvot
rūčīniks — dvielis
rupucis — krupis
rūzētīs — izstaipīties
saut — *ari*: likt maizi krāsni cep-ties
sadareigs (sadereigs) — saskanīgs
sādynõt — *ari*: stādīt
saduzt — saplist, sasisties kritot (parasti par trauku)
sagrebstelētīs — sagriezties, samudzināties (parasti par dziju)
sagrudis — sagruzdējis, sadedzis
saiministe — saimniecība
saklīgt — uzkliegt
sakraments (lat. *sacramentum* — zvērests, dienesta noslēpums) — kristīgās Baznīcas žēlastību līdzeklis; katoļu Baznīca atzīst 7 sakramentus
saļmi — psalmi — lūgšanas, ko dzied par mirušajiem
samaņa — *ari*: prāts
sameit — apmainīt, samainīt
saraksteit — uzrakstīt
sasalt — *ari*: nosalt
sasasirdeit — sadusmoties
sāta — lauku mājas
saturēt stōškā — paturēt atmiņā dzirdēto
saulritni (augš) — saulrietenī (?)
sauve — sauja

savecēt — novecot
savužgynēt — sarīdīt
sazaraut — sastrīdēties
sazīst — notraipīt, nosmērēt
sāžolka (sāžovka) — diķis
scaptuns — blēdis
seits — paēdis, *arī*: sātīgs
sepinēt — plāpāt
sēbrineica — kaimiņiene
sētniks — mājinieks
sērt (riju) — salikt rijā uz ārdiem labību žāvēšanai
sētnieki — mājinieki, mājās palicēji
siņces — priekšnams dzīvojamajā mājā
sirdeitis — dusmoties
sirdis — dusmas
skaitēit — lasīt (grāmatā); uzskaitīt (par kaut ko)
skalīne — no skaliem pīts grozs
skaudze — kaudze
skomba — šķemba
skraucis (*arī*: **kraucis**) — skroderis
skreine — lāde
skrišom — skriešus
skritulis — ritenis
skrybysn — skrāpis
skrypka — vijole
skroukstēt — kraukšķēt
skručs — krāsns kruķis
skružē (*arī*: **skryuze**) — krūze
skusts — lakats
slapkaunš — slepkava
slaucama guņš — šķīstītava, kur saskaņā ar katoļu Baznīcas mācību nonāk dvēsele pēc nāves, ja tai ir sīki grēki
slikas — siekalas; slikas apteicēja — saskrēja siekalas mutē
slivka — plūme

slumsteitis — luncināties
smecere — cūkas šņukurs
smelte — smalkumi, putekļi
smērts — nāve
smogi — *arī*: ļoti
smōrds — smarža
sōds — augļu dārzs
sōgls — virca
sokumi — dakšas
sola — ciems; mūsdienās to lieto g. k. Latgales dienvidu daļā, vietvārdos tas sastopams daudz plašākā teritorijā, kur to "izspie-dis" slāvisms *dzeravna*
soldons pins — svaigs piens
soldots — zaldāts
sōlejs — sāļš
solts — auksts
soltums — aukstums
sōnkauļš — riba
sovvaļā — izlaidība
spadzeivōtis — sastopams vecajos rakstos, varbūt saistāms ar vārdu *dzivot*
spīgeļš, spīdžeļš — spogulis
spolva — *arī*: krāsa (runājot par lopiem)
spovede — grēksūdze
spōrōtis preteimā — strīdēties pretī
sprēst — vērt
sprauga — nojume starp divām saimniecības ēkām
spridzeigs — sprigans
sprosts — 1) vienkāršs, parasts, 2) mulķis
spūdrš — gaišs, spožs
spuļčs — koka pulējamā ierīce
sprauga — nojume starp ēkām
sprjudēt (vaļā) — atvērt, atbrīvojot
spūdreiba — spožums
staraveigs — centīgs

- staravōtīs** — censties
starovers — vecticībnieks
staršina — pagasta vai pagasta daļas vecākais
stateit — stādīt
stāte — stāvoklis, ieņemamais amats
stātns — iznesīgs
stymbyns — stumbenis
stōmacs — nelūgtais viesis kāzās
strēče — brīdis
streičs — galoda
strods — strazds
strōpe — sods
strumenti — instrumenti, darba rīki
studzine (*ari*: studīns, studine) — galerts
stūgs — ādas sloksne
stulps (sal. arī leišu *stulpas*) — stabs
stuņdinīks — pulkstenis
stūps (< *stulps*) — stabs
sudobrys — sudrabs (sal. lei. *sudabras*)
suļkōt — sūkāt
sumynōtīs — skūpstīties
susātivs — (cilvēka vai dzīvnieka) ēna
sutana (fr. *soutane*, it. *sottana* — gari svārki) — katoļu garīdznieka melns garš tērps
suts — trauks
sūrme — labums, derīgums
Svāta Trejadeiba — Svētā Trīsvienība
sveita — garš mētelis
svēre (*ari*: *svēрте*) — akas vinda
(kai) svīdyn — kā ar sviešanu
svīksts — sviests
šalts — brīdis
ščīts — krāsns mūrītis
širms — audekla aizkars telpas pārdalīšanai
šyupeļs — šupulis
škeirīns — matu celiņš
škelt — potēt
šķiņkōt — dāvināt
škizne — šķiedra
škode — skāde
škūrstyns — skurstenis
šmakovka — pašbrūvētais alkoholiskais dzēriens
šmuks — skaists
šņūre — vienam zemniekam piederoša josla noteiktas lauksaimniecības kultūras tīrumā, šņoru sistēma pastāvēja sādžās
šovks (<šolks) — zīds
špetns — negants, nešpetns
špitale — nabagmāja pie katoļu baznīcas, celta un uzturēta par draudzes līdzekļiem
špitaļneicas — špitaļes iemītnieces
šveikstēt — čukstēt
šveikstātōja — sieviete, kura nodarbojas ar dažādu slimību aizrunāšanu, vārdošanu
švilpuks — svilpīte
švyrkstyns — paštaisīta ūdens pistole (no lupstājiem)
švōrbōtīs — šūpoties, nestabili iet
takaļa (*takalis*) — tāds, kuram patīk daudz apkārt staigāt
taļerca — šķivis
taukšēt — cept (zirņus)
tāvi — *ari*: seņči
teļvēdzs — šķivis
tēmeišona — vēriņa, uzmanīga skatīšanās, vērošana, pētīšana
tērpūni — tirpas
tikt — kļūt
tyukšums — uzpampums

tyulaine — tole (govs bez ragiem)
trailēt — vīterot, priedīgi dziedāt
trejkuli — zvārguļi
trikmīns — negaidīts pārsteigums
trōpt — trāpīt
trosks — sauss, trausls
tukls — trekns
tust — tusnīt
tvert — ņemt, ķert
učastka — saimniecība (21 desētina zemes)
ūļneica — ciema, sādžas (retāk pilsētas) iela
ūmai — pēkšņi
unuks — mazdēls
uperis, upers — upuris
urbanisks — lielpilsētas-
ustoba — dzīvojamā māja laukos
vecaine — atmata
vācynōt — šūpot, māt
vaicōt — jautāt; arī: meklēt
vaigs — seja
vaineigs — arī: parādnieks
vaļa — brīvība, arī: brīvais laiks
varažbits — burvis
vargani — ērģeles
vārputs — ūdens virpulis
vasars — āmurs
vāza — nūja
važas — ķēde
veceļš — vecais; arī precēts pavecašs vīrs
veižōt — *niev.*, iet
vēja patmales — vējdzirnavas
vekselis — parāda zīme
vēkšt — blēt
vengris — ungārs
vērsiniks — vadītājs, amata vīrs
vērsyune — koka galotne
verste — garuma mērvienība
vērškālāns — bullēns

vērtis — skatīties
vēvers — audējs
vīņuvīt — kopā
višņa — ķirsis
vīta — arī: gulta
vydā — iekšā
vydiskš — vidējs
vydamyūži — viduslaiki (iespējams, individuāls darinājums)
vylnōneite, *poēt.* — villainīte
vysvīns — vienalga
vodōt — arī: vadīt
vogūls — kukainis
vōlyudze — vālodze
volkōtis — staigāt, klist apkārt
voļns — brīvs
vōpejums — glazūra
vōrgi — nelaiimes, bēdas
vōztis — atvērties
vucyns — auns
vuiceišona — mācišana
vūrbt — urbt
vuss — viss
vuška — aita
vuts — uts
zagyuze — dzeguze
zaļš (gaļa, zivis) — jēls
zeileites — rožukroņa krelles
zemeigs — pazemiģš
zemli — zemu
zemneica — meža zemene
zlaukts — garš koka trauks alus tecināšanai
zoļu dīna — 23. jūnijs
zvaleit — atļaut
žaisls — joks
ženiks — precinieks
žugure — stārķis
žvyrs — rupja akmeņaina grants
žvūrgt — arī: strauji burbuļot (par ūdeni)

SATURS

Ievads. J. Kursīte, A. Stafecka	5
---------------------------------	---

Par latgaliešu literatūru un valodu

Ieskats latgaliešu literatūrā. J. Kursīte	9
Izloksne, dialekts, valoda. A. Stafecka	40
Ieskats latgaliešu rakstu valodas vēsturē. A. Stafecka	41
Par latviešu un latgaliešu lit. valodu. V. Zeps	56
Volūda ir myusu bogōteiba. L. I. Latkovskis	56
Volūdas kūpšona. L. I. Latkovskis	59
Par izlūkšņu pēteišonu. J. Lelis	63
Olūtu vōkšona, pētniceiba, studijas. M. Bukšs	74
Pasaku teicēji Liksnā. J. Rudzītis	77

Folklorā

Mitiskās tautasdziesmas	81
Buramvārdi	83
Ticējumi	84
Parunas, sakām vārdi un teicieni	86
Miklas	87
Pasakas	89
Teikas	94
Bērnu skaitāmie pantiņi	96

Senākā posma literatūras paraugi

Garīgā literatūra	98
Evangelia Toto Anno (fragm.)	98
Eysa salasišona (fragm.)	99

Nauka chrescian'ska (fragm.)	100
Wyssa Mocieyba Katoliszka (ievads)	101
Garigo dziesmu paraugi	105
Laicīgā literatūra	107
M. Rots. Putneņ, laikā soltas zīmas	107
J. Macilevičs. Pawujciejszona un wysajdi sposobi diel zemniku Ļatwiszu (fragm.)	108
G. Manteifelis. Inflanču ziemies Ļajkagromotas pielikumi (fragm.)	114
Dzismie ļajmiejga zemnika	114
Piela apiede dzielzi!	116

Drukas aizlieguma laika literatūra (Rokraksta literatūra)

A. Jūrdžs.	Zemņikam ir jauka dzeive	118
	Grōmotas	120
	Pasaule pamesšona	120
	Zīmas mīgs	121
	Zīdu meita	121
P. Miglinīks.	Maņ pateik byut kūpā ar brōlim un mōsom	122
	Kod cyti dzeivoj prīceigi	122
	Draugi, rūkā glōzes jimsim	122

20. gadsimta latgaliešu literatūra

F. Trasuns.	Zīma	123
	Pavasars	124
	Vosora	125
	Rudiņš.	127
	Nūgrymošō pile.	128
	Cyuka un sile	129
	Zeps un peipe	130
F. Kempš.	Aizmērstē dzimtene	131
	Kai dzeivē ir	131
	Zibens spejda, parkyns graude	131
	Ūda nalaime	132
	Tāvu zeme.	134

Naaizmērstule.	Tu manis navaicoj	135
	Nōc, ak vīneiba svātō!	136
	Kōdēļ beja grīztis	136
	Par slymū mōti un jōs trejom meitom . .	140
Neikšānīts.	Veīzu posts	143
	Dundurs skudru pyuznī	144
	Uz azara	146
Madsolas Jōņs.	Laksteigola	147
	Rudiņs	147
	Klusums un vōrdi	148
	Mintavai, kēneņu piļsātai	148
	Dzymtō zeme	149
A. Sprūdžs.	Meitines sapnis	150
	Cyrma azars	156
A. Ancāns.	Aprīli	159
	Berceuse	159
M. Skuja.	Vysvalža gols	161
	Breinūs es	165
	Svātkūs	166
A. Eglōjs.	Mōtes aicynōjums Zīmāssvātkūs	167
	Vokors	168
	Rudiņa saulei	168
Čenču Jezups.	Pīters Vylāns (fragm.)	169
J. Klīdzējs.	Debešu puse	176
	Cylvāks uz tylta	199
J. Pūrmalīts.	Trokais inaidniks	204
	Orōja lyugšona	215
	Zidi, Dzimtine	215
	Karaveiri	216
O. Rupaiņš.	Tauta grib dzeivōt (fragm.)	224
M. Andžāne.	Cylvākam	241
	Vacōkim	241
	Daudz un moz	242
	Leldīnas	242
	Sapnis trymdā	244

A. Spōgis.	Jauneibas reits Vorkovā	245
	Rondo	246
	Lelceļa molā	247
	Ānas naktī	248
	Astras	248
	Mēness ūbulneicā	249
	Dvēseles centrs	250
	Gora atnōksna	250
R. Mūks.	Sonets	251
	Nōk vokori	251
	Plyust Rēzekne	252
A. Vējāns.	Andryva Jūrdža myužs	253
	Laikagrōmota. (G. Manteifelim)	256
	Dzimtines vārds	258
P. Jurciņš.	Asam tōli nu dzimtines	260
	Reita krōsu rūtaļa	261
O. Kūkojs.	Latgola	263
	Vacmameņa	263
	Variacija par Preilim	264
A. Rancāne.	Latgola	267
	Muna volūda	267
	Nu cikla "Latgolas laiku grōmota"	268
	Latgaļu raksteiba	269
	Taisneibas nesējs	270
	Valodas komentāri. A. Stafecka	277
	Biogrāfiskas ziņas par rakstniekiem. J. Kursite	283
	Īpatnējo vārdu skaidrojums. A. Stafecka	297

Janina Kursīte, Anna Stafecka

LATGALIEŠU LITERATŪRA

Redaktore *G. Lejniece*

Māksl. redaktors *M. Alševska*

Tehn. redaktore *E. Vilka*

Korektore *Z. Šepkova*

Vāku zīm. *E. Groševs*

Apgāds "Zvaigzne ABC", SIA, K. Valdemāra ielā 105, Rīgā,
LV-1013. Reģistr. nr. 2-1060. Red. nr. H-75. Formāts 60x84/16.

**A/S «Preses nams» tipogrāfija, Balasta dambī 3, Rīgā, LV-1081.
Pasūt. nr.1442**